WYDAWNICTWA KOMISYI HISTORYCZNEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE N° 3.

STARODAWNE PRAWA POLSKIEGO

POMNIKI.

A

STARODAWNE
PRAWA POLSKIEGO
POMNIKI.

TOM III.

wydany staraniem komisyi historycznéj Akademii Umiejętności w Krakowie jako dalszy ciąg tomów I. i II. wydanych w r. 1856 i 1870 przez
ANTONIEGO ZYGMUNTA HELCLA.

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.
W KRAKOWIE 1874.
W DRUKARNI W. KORNECKIEGO.

CORRECTURA

STATUTORUM ET CONSUETUDINUM

REGNI POLONIAE

anno MDXXXII decreto publico per

Nicolaum Taszycki,
Bernardum Macielowski, Georgium Myszkowski,
Benedictum Izdbieński, Albertum Policki et
Nicolaum Koczanowski

confecta et Conventioni generali Regni anno MDXXXIV proposita.

Ex rarissima editione authentica

OPERA

MICHAELIS BOBRZYŃSKI

nunc iterum edita.

CRACOVIAE a. MDCCCLXXIV.
SUMPTIBUS ACADEMIAE LITTERARUM.
TYPIS V. KORNECKI.

PRZEDMOWA.

Ś. p. Antoni Zygmunt Helcel przekazał już na łożu śmiertelném wszystkie papiery swoje Komisyi historycznéj niegdyś Towarzystwa naukowego, dziś Akademii Umiejętności w Krakowie.

Komisyja przyjmując tę szacowną spuściznę uważała się tem samem za spadkobierczynię działalności wielkiego prawnika wskazanéj i rozwiniętéj w dwóch pierwszych tomach „Starodawnych prawa polskiego pomników". Uchwaliwszy ogłosić drukiem przekazane sobie przez Helcla prace oryginalne jako dzieła jego pośmiertne, postawiła równocześnie Komisyja jako jedno ze swoich stałych a najgłówniejszych zadań wydawać nieznane a tak ważne pomniki prawa polskiego w krytycznem opracowaniu; pragnąc zaś uczcić pamięć męża, który myśl wydawnictwa takiego na szeroki rozmiar pierwszy zakreślił i tak świetnie urzeczywistnił, postanowiła pracę swoją uważać jako dalszy ciąg dwóch pierwszych tomów „Starodawnych prawa polskiego pomników" przez A. Z. Helcla wydanych i pod tą nazwą ogłaszać.

Mając wielki wybór materyału, pragnęła jednak przedewszystkiem Komisyja wypełnić wolę Helcla objawioną w przedmowie do tomu drugiego „Pomników" i te najpierw ogłosić pomniki, które sam Helcel w tomie trzecim umieścić zamyślał.

Na posiedzeniu z d. 14 Czerwca 1873 r. uchwalono rozpocząć wydawnictwo tomu III. od przedruku t. z. Statutu Taszyckiego z pierwotnego wydania. Widząc atoli obecnie, że statut ten w nowem wydaniu, wraz z dodanymi doń przedmową i indexami nazwisk i rzeczy, zajął do czterdziestu arkuszy druku i sam przez się może osobny tom bezpiecznie stanowić, postanowiła Komisyja z niego samego utworzyć tom trzeci „Pomników" a wydawnictwo dalsze, mianowicie statutów synodalnych oraz obszernych rejestrów do ogłoszonego przez Helcla zbioru zapisków sądowych, do dalszych tomów odłożyć.

Na postanowienie to Komisyi wpłynęły zresztą nietylko względy praktyczne ale głównie chęć, ażeby Statutu Taszyckiego nie łączyć z przedmiotami niemniéj ważnemi ale dość odrębnemi, lecz owszem ażeby zachować całą samoistność tego najpiękniejszego pomnika pracy prawodawczéj polskiéj z Zygmuntowskich czasów.

§. 1.

Wiek XVI a osobliwie pierwsza jego połowa przedstawia w Polsce obraz skrzętnéj i usilnéj pracy ustawodawczéj. Statuty Łaskiego, Taszyckiego, Przyłuskiego, Herburta, te są jéj najwybitniejsze pomniki. One to zakreślają nam granice téj pracy, z nich głównie poznajemy dzisiaj jéj kierunek i przebieg. Badanie na polu tém przedsięwzięte byłoby jednak ważnem nie tylko dla historyi polskiego prawa, ale niemniéj dla dziejów ogólnego rozwoju polskiego społeczeństwa i państwa. Bo téż wszystkie usiłowania ustawodawcze Zygmuntowskich czasów nie były wynikiem jakiejś odrębnéj, w sobie saméj zamkniętéj szkoły prawniczéj, ale wiązały się jak najściślej z całém życiem politycznem narodu.

Statut piotrkowski z r. 1496 zniósł samoistność różnych warstw i stanów średniowiecznéj Polski i na gruzach tego ustroju stworzył Polskę nowożytną — szlachecką, ale pełną poczucia swojéj społecznéj i politycznéj jedności. Po kilku zwichniętych usiłowaniach utworzenia czyto jednowładztwa czy téż arystokracyi zwyciężyła w r. 1505 na sejmie Radomskim zasada monarchii konstytucyjnéj, sejmowego ustawodawstwa. W miarę zaś jak istota państwa polskiego przechodziła gruntowne przeobrażenie, jak państwo średniowieczne patrymonialne zaczęło się w państwo prawne pomału przekształcać, występowała coraz to więcéj na jaw potrzeba silnéj, jednolitéj władzy rządowéj.

Miał powstać czynnik, któryby rozproszone dotychczas bezładnie i samopas przedsiebrane usiłowania pojedynczych warstw i kółek społecznych około oświaty, gospodarstwa narodowego i prawa umiał w jedną całość zespolić i jedną myślą przewodnią ożywić. Miała powstać silna, jednolita władza rządowa tylko państwu prawnemu właściwa, którаby ogólny rozwój narodu na wszystkich polach postawiła jako swoje główne i istotne zadanie, a posiadała sposoby i środki zadanie to urzeczywistnić.

Istniała w Polsce z początkiem XVIgo wieku władza królewska, otoczona wielką czcią i zaufaniem narodu, ale niemająca poczucia, jakie jest istotne prawdziwéj władzy rządowéj zadanie, niemająca potrzebnéj organizacyi, nieumiejąca zużytkować środków, jakie jéj stały na zawołanie. Słowem, władzy rządowéj Polsce niedostawało. To téż około jej wytworzenia, około jéj skupienia pod imieniem władzy królewskiéj obraca się teraz całe życie polityczne narodu. A nie było to łatwe do pokonania zadanie, albowiem obok króla istniało mnóstwo wyższych i niższych urzędów zazdrosnych o swą niezawisłość, niezdolnych przez się nic dodatniego stworzyć, ale stworzonych na to, aby ubezwładnić królewskie zamiary. Istniał senat jako ognisko legalnego oporu tych, których właściwym obowiązkiem było, nie radzić, ale wykonywać ustawy i roz-

porządzenia królewskie. Istniał wreszcie ogromny ogół narodu — szlachty, która pomału tylko przychodziła do poczucia obywatelstwa i z trudnością tylko mogła dobro ogółu nad interes jednostki i stanu przełożyć. Dążenie do utworzenia władzy rządowéj wywołało téż gwałtowną, długo przeciągającą się walkę. Walka ta prowadzona przez Zygmunta Igo z głęboką wytrawnością i klassycznym spokojem podjętą została z całą gwałtownością przez ruch religijnéj reformy i rozegrała się na sejmach egzekucyjnych za panowania Zygmunta Augusta. Wiadomo, że zwyciężyła anarchija. Nie naszą rzeczą wchodzić w te dzieje. Poprzestajemy na spostrzeżeniu, że jedną częścią téj walki ogólnéj o władzę rządową była walka na polu ustawodawstwa dzieląca wszystkie jej losy, jéj świetny zapęd i jéj sromotny upadek.

Czem ustawy z r. 1496 i 1505 były dla politycznego życia narodu w XVItém stuleciu, tém samém stał się statut Łaskiego z r. 1506 dla pracy prawniczéj. Gromadząc rozproszone a mało komu znane dawniejsze polskie ustawy, stworzył on materyał dla późniejszéj kodyfikacyi; pchnąwszy znajomość ustaw w szerokie koła, wciągnął całe społeczeństwo szlacheckie w zakres prac ustawodawczych na szersze rozmiary.

Też same czynniki, które pracowały nad wytworzeniem prawdziwéj władzy rządowéj, dążyły do jedności i wyrazistości prawa, do powszechnego dla całéj Polski systematycznego kodexu. Żywioły anarchiczne, władzy rządowéj wrogie strzegły praw zwyczajowych, częstokroć niejasnych, sprzecznych i w rozwoju swym ociężałych, ale od władzy rządowéj niezawisłych do niesłuchania jéj wyzywających.

Projekty kodexów znane pod nazwą statutów Taszyckiego i Przyłuskiego odpowiadają zupełnie dwom ustępom politycznéj walki podjętéj najpierw przez Zygmunta pierwszego a następnie przez ruch reformacyjny. Odrzucenie obu projektów na sejmach jest znamieniem upadku postępowego dążenia. Kompilacyja ustaw ułożona przez Herburta porządkiem alfabetycznym a przyjęta przez sądy w drodze prawa zwyczajowego jest zwycięstwem bezmyślnéj anarchii na polu prawa polskiego.

Rzeczą jest godną zastanowienia, jak dalece oba projekty kodyfikacyjne z r. 1532 i 1553 noszą na sobie wybitne piętno tego dążenia, któremu swój zawdzięczają początek.

Jeżeli statut Przyłuskiego jest w całem tego słowa znaczeniu nowatorskim, miesza się w religijne spory i do prawa polskiego nowy żywioł, prawo rzymskie, jako zasadniczą podstawą wszystkich prawnych urządzeń wprowadza a témsamém cały ruch reformacyjny wiernie nam odzwierciedla, to naprawę ustaw z 1532 nazwać śmiało możemy najświetniejszym wynikiem téj organicznéj pracy, jaką się Zygmunt I. w najlepszych czasach swego panowania odznaczał.

Nie jest zadaniem naszym jako wydawcy zapuszczać się w ocenianie ogłoszonego przez nas pomnika, poczytujemy jednak za istotny nasz obowiązek podać na tém miejscu o statucie z r. 1532 te wiadomości, które każdemu, coby zeń pragnął się w jakimkolwiek względzie oświecić, są nieodzownie po-

trzebne, a w ten sposób korzystanie z dzieła bez poprzednich żmudnych poszukiwań w ogólności ułatwić i umożebnić [1]).

§. 2.

Prace ustawodawcze z pierwszych lat panowania Zygmunta Starego, chociaż nader doniosłe i skrzętne, nie miały jednak systematycznego zakroju. Sejm z r. 1511 zarządził tylko wypracowanie jednolitego dla całéj Polski processu (Vol. leg. I. pag. 374), czego téż sejm r. 1523 dokonał i znaną Formulam processus (VL. I. 403-427) rzeczywiście ogłosił.

Pierwsze postanowienie zebrania wszystkich ustaw i zwyczajów prawa polskiego w układzie systematycznym spotykamy za Zygmunta Igo dopiéro w ustawie sejmu z r. 1520 odprawionego w Bydgoszczy (VL. I. 392), treści następującéj:

De conformandis iuribus et consuetudinibus Regni.

„Diversitas constitutionum diversas inter homines controversias generat et diversos iudices causas iudicantes diversa intelligere et sentire cogit. Supplicationibus itaque crebris Nuntiorum Terrestrium moti, in proximo Generali Conventu futuro omnibus consuetudinibus iuribusque et statutis vetustis ex omnibus Palatinatibus congregatis, reformationem omnium constitutionum per deputatos et deputandos iurisperitos Regni nostri favente Deo aggrediemur, doctoribus etiam iuris pontificii et legum adhibitis, qui a loco Conventionis Generalis proxime celebrandae non discedant, donec eandem Regni iurium et constitutionum debitam emendationem fecerint. Et tales per Nos deputatos et deputandos expensis nostris providebimus; alios autem nobiles viros iurisperitos, quos nobilitas ex Palatinatibus adiunget, suis expensis providebit: ita tamen, quod omnes Palatini Terrarum, sub poena in constitutionibus nostris expressa, consuetudines Terrarum pro eadem proxima Conventione Nobis praesentent."

Nie możemy kreślić wszystkich prac i usiłowań w latach następnych w myśl uchwały téj przedsięwziętych, musielibyśmy opisywać przebieg wszy-

[1]) Pierwotne wydanie statutu opisał J. W. Bandtkie w Historyi literatury Bentkowskiego, historyczną wiadomość podał Dr. J. N. Romanowski w dziełku „Otia Cornicensia. Poznań 1861", szersze ocenienie M. Bobrzyński w dziełku „O prawie polskiem, jego nauce i badaniu. Warszawa 1874. Str. 23-34".

stkich sejmów jakie po roku 1520 się odprawiły. Wszystkie aż do roku 1532 do żadnego niedoprowadziły i doprowadzić nie mogły wyniku.

Kodexy ustaw nie powstają na poczekaniu w zgromadzeniu licznem i z tylu czynników złożonem, jakiém był sejm powszechny Rzeczypospolitéj, ale wymagają spokojnéj, dłuższéj, wytrawnéj pracy zawodowych prawników. Sejm mógł przedłożony sobie projekt z pewnemi zmianami uchwalić, ale wśród mnóstwa sprzecznych nieraz zapatrywań i zajęć niemiał ani czasu, ani spokoju, ani znajomości rzeczy, aby go wypracować. Co więcéj, granice zakreślone kodexowi prawa polskiego ustawą z r. 1520 tak były niezmiernie, tak idealnie szerokie, że sankcyję jakiegokolwiek chociażby najlepiéj wypracowanego projektu wręcz niemożebną czyniły. Kodex obejmować miał nietylko prawo sądowe ale i polityczne, rozstrzygnąć jednym zamachem tysiąc najzawilszych kwestyj będących przedmiotem walk politycznych od samego początku XVIgo stulecia. Takie kwestyje zaledwie pojedynczo z trudnością się załatwiają.

Kodex któryby wszystkie objąć i rozstrzygnąć zamyślał, musiał z natury rzeczy tyle interesów przeciwnych poruszyć, taki zjednoczony opór wywołać, że w ogóle nie mógł nigdy rokować sobie przyjęcia. Na kodex prawa politycznego żaden naród jeszcze się dzisiaj nie zdobył, tem mniej mógł to uczynić naród polski w chwili, kiedy największe przeobrażenie ustrój jego polityczny przechodził.

Po dwunastu latach bezowocnych prób i usiłowań, przyszli do tego przeświadczenia Polacy.

Nowa ustawa sejmowa z 20 stycznia 1532 r. (Vol. leg. I. pag. 499) sprowadziła kodyfikacyję na grunt rzeczywistości. Przytaczamy ją w całości, jej to bowiem „korrektura“ czyli „naprawa statutów“ bezpośrednio swe powstanie zawdzięcza:

„Et si iam antea, publicis exigentibus rationibus et communi omnium suadente commoditate, decreveramus in pluribus Regni nostri Generalibus Conventibus, ut omnia Regni iura et dudum observata quaevis statuta a certis designatis iurisperitis, tam spiritualibus quam saecularibus personis, recenserentur, utque in illis contrarietas omnis et noxia dubitandi occasio tolleretur: quia tamen multis intervenientibus impedimentis, quae ex pluralitate designatarum personarum sero hinc inde convenientium et plerumque invicem dissentientium contingebant, haec res, utcunque in aliqua parte inchoata, hucusque ad exitum perduci non potuit, Nos ut necessitati communi et simul in perficiendo maturius opere dignitati nostrae consulamus, primam iurisperitorum designationem ad pauciorem numerum redigentes, communi omnium Consiliariorum nostrorum consilio decrevimus et decernimus praesentibus: ut sex tantummodo ex utroque statu viri inferius descripti sint ad eam ipsam expensionem et correctionem iurium designati, qui huc Cracoviam ad diem primam Maii proxime venturi convenientes, statutorum iudicialium obscuritatem, privilegiis et aliis statutis ad iudicia non per-

tinentibus intactis relictis, illustrent, ambiguitatem tollant et omnia, quae illis ad aequanimitatem in iudiciis servandam necessaria videbuntur, in consonantiam reducant, reiectis et abrogatis singulis clausularum nodis, ex quibus in posterum dubitatio, quae hucusque iudices reddebat perplexos, suboriri posset. Quod cum ab illis erit factum, amplius decernimus: ut forma statutorum et iuris iudiciarii, per dictos sex viros emendata et in plura exemplaria redacta, ad Conventus particulares deferatur, illicque in praesentia dignitariorum, officialium et reliquarum nobilium personarum non tumultuarie sed cum attentione omnium perlegatur, subinde Nuntii e medio nobilium, sicut dictum est, congregatorum eligantur, qui forma statutorum et iuris emendati ad Generalem proxime tunc futurum Conventum relata, vel assentiri omnium nomine dictae emendationi vel illam pro necessitate rationabilius instituere cum nostro totiusque Senatus consilio et auctoritate possint, ut tandem pro incertis certae et pro incommodis commodae iudiciariae constitutiones efficiantur, et ne amplius per incertam interpretantium contentionem ab administranda aequa litigantibus iustitia iudices remorentur. Sunt autem per Nos designati iurium et statutorum praedictorum correctores, ex Maiori Polonia: Generosus Stanislaus Niemoiewski Iudex Iunivladislaviensis et Generosus Matthias Krzyżanowski Subiudex Posnaniensis, ex Minori vero Polonia: Generosus Ioannes Pieniążek de Kruslowa Iudex Cracoviensis et Generosus Bernardus Macieiowski Iudex Sandomiriensis, Referendarii nostri; quibus adiunximus spirituales duos iurisperitos, videlicet Venerabiles: Nicolaum Zamoyski Scholasticum Lancicíensem et Georgium Myszkowski Canonicum Cracoviensem, Secretarios nostros.

Quoniam autem in Regno nostro non solum scriptae constitutiones, sed et consuetudines inveteratae pro lege in pluribus locis observantur, statuimus, ut singuli Palatini consuetudines sui quisque Palatinatus conscribant et huc Cracoviam ad primam Maii mensis diem ad Nos mittant, illas enim sicuti et reliqua iura correctorum iudicio committemus, ut aeque in his ut in reliquis statutis aequanimitas et uniformis iudiciorum modus, contrariis et obscuris ambiguisque interpretationibus reiectis, statuatur."

Ustawa powyższa usunęła nader trafnie główne przeszkody dotychczasowéj kodyfikacyi. Wypracowanie umiejętne projektu odesłano ze sejmu do szczuplejszego grona sześciu zawodowych prawników, w którego składzie reprezentowane były właściwości i dążenia zarówno dwóch głównych dzielnic, jako też dwóch najważniejszych stanów Rzpltej a praktyka sądowa łączyła się z ówczesną teoryją i umiejętnością prawa. Z drugiéj strony ścieśniła ustawa z r. 1532 zakres kodyfikacyi. Wykluczające całe polityczne prawo, ograniczyła ją do prawa ściśle sądowego t. j. prawa cywilnego, karnego i postępowania.

Ustawa ta nakreśliła cały porządek kodyfikacyjnéj pracy oraz ostatecznego uchwalenia projektu w sposób nader praktyczny i prosty. Żałować należy, że w podaniu zasadniczych wskazówek wypracowania kodexu mniéj była dokładną i wyrazistą. Oprócz zasady nieruszania przywilejów i ustaw do sądów nienależących spotykamy w niéj tylko lakoniczne postanowienia, ażeby 1) zawiłości ustaw wyjaśnić, 2) dwuznaczności uchylić, 3) wszelkie sprzeczności znieść i jednolitość całego prawa ustalić, 4) obok ustaw poprawić i sformułować przedłożyć się mające komissyi zwyczaje wszystkich ziem Rzpltej.

Postanowienia te niebyły jednak ani dość ścisłe ani wyczerpujące. Komissyja miała z jednéj strony ręce skrępowane, bo niemiała za zadanie wypracować kodexu, któryby rzeczywiście wszystkim potrzebom społeczeństwa uczynił zadość, ale pogodzić i wyjaśnić tylko już istniejące ustawy. Z drugiéj strony było jéj zostawionem do woli, w jaki sposób istniejące sprzeczności ustaw zdoła i zechce uchylić. Postanowienie czwarte nierozstrzygało stanowczo, czyli zwyczaje różnych ziem Rzpltej mają posłużyć do wypracowania ogólnego kodexu, czy téż mają tylko być poprawione i pozostawione każdéj ziemi z osobna, obok powszechnego kodexu, jako pomocnicze dzielnicowe prawa.

Wreszcie wyrażenie „privilegiis et aliis statutis ad iudicia non pertinentibus intactis relictis“ rodziło również wątpliwość, czyli prawo polityczne ma być z kodexu wykluczonem zupełnie, czytéż tylko bez żadnych zmian wcielonem i pozostawionem. Wątpliwości te z góry nierozstrzygnięte wpłynęły jak zobaczymy szkodliwie na całą kodyfikacyję.

Komissyja sześciu prawników zgromadziła się rzeczywiście w Krakowie w dniu 1 Maja 1532 jak było zapowiedzianem, chociaż skład jéj pierwotny pod względem osób znacznéj uległ odmianie. Z wyznaczonych ustawą sejmu z r. 1532 korrektorów pozostało jedynie dwóch, Bernard Maciejowski sędzia Sandomirski a referendarz królewski, i Jerzy Myszkowski kanonik Krakowski i sekretarz królewski, w miejsce zaś czterech, z których Jan Pieniążek umarł a inni z niewiadomego powodu od pracy komisyi się uchylili, wstąpili Mikolaj Taszycki sędzia Krakowski, Wojciech Policki pisarz ziemski Poznański, Mikołaj Koczanowski miecznik Inowrocławski i Benedykt Izdbieński kanonik Gnieźnieński. O podziale pracy między członków komissyi i o jéj całym przebiegu nic nam nie jest niestety wiadowem. Żadna wzmianka nie każe nam się domyślać, żeby głównym redaktorem projektu miał być Mikołaj Taszycki znany przywódzca szlachty podczas wojny kokoszéj, od r. 1519 do 1532 podsędek a od r. 1532 do 1545 sędzia ziemi krakowskiéj [1]). Wszyscy autorowie spółcześni nazywają pracę komissyi nie statutem Taszyckiego lecz poprostu, korrekturą, naprawą ustaw z polecenia sejmu z r. 1532 wypracowaną. Imie jednak

[1]) Według aktów sądów ziemskich krakowskich Mikołaj Taszycki z Łuczławic postąpił na podsędka Krakowskiego w r. 1519 po śmierci Jana Biechowskiego (Coll. 23 pag. 917) a obecność jego na sądach w r. 1519. 1520. 1523. 1528. 1531 i 1532 jest zapisaną (Acta colloq. 23 pag. 959. — coll. 40 — Coll. 10 pag. 755. pag. 773. pag. 780).

Taszyckiego wymienionem było na tytule dzieła na pierwszem miejscu i ztąd może tylko wzięto w XIX stuleciu pochop, ażeby dziełu sześciu prawników nazwę statutu Taszyckiego nadać. Po czteromiesięcznéj pracy stanął projekt kodexu wykończony zupełnie i tegoż jeszcze roku został wydrukowanym. Zanim cokolwiek o dalszych jego losach powiemy, musimy bliżéj go poznać.

§. 3.

Osiągnięcie tego zamiaru ułatwili nam wielce sami redaktorowie projektu, wypisując przy każdéj przez się sformułowanéj ustawie, na jakiej podstawie i z czego ją ułożyli. Zestawiając te zapiski mogliśmy ułożyć z łatwością index zawierający dokładny przegląd źródeł za podstawę statutowi służących. (Zob. str. 235-248).

Porównywując ten index z rejestrem rzeczy w Vol. leg. I. zawartych, przekonamy się łatwo, że redaktorowie uwzględnili wszystkie ustawy objęte statutem Łaskiego oraz uchwalone na sejmach następnych aż do ostatnich czasów t. j. do r. 1532 włącznie, a pominęli tylko dokumenty czysto historycznéj treści, jakoto liczne traktaty z Prusami i Litwą, oraz ustawy prawu polkiemu obce, mianowicie ustawę o sądach wyższych prawa magdeburskiego i bulle papieskie, które się Łaskiemu podobało do Statutu swojego dołączyć. Natomiast w cap. 724 przyjęto do projektu dwa edykty Zygmunta Igo przeciw Luteranom i księgom luterskim w żadnym zbiorze ustaw niezamieszczone.

Po śmierci Jana Pieniążka obranym został na sejmiku w Proszowicach sędzią w d. 17 Sierpnia 1532 (Acta terrestria 1. pag. 684) a pierwszą sessyę zagaił w d. 23 Września (Acta terr. 2 pag. 275 i Acta 3. pag. 243). Obecność jego jako sędziego zapisaną jest wyraźnie na sądach w d. 10 Marca i 11 Czerwca 1533 (Acta terr. 4. pag. 1. Acta colloq. 10. pag. 788), w d. 9 Grudnia 1536 (Acta terr. 3. pag. 430) w d. 2 Stycznia 1539 (Acta terr. 6. pag. 56) 15 Wrześ. 1539 r. (A. terr. 2. pag. 648) w d. 16 Stycznia 30 Września i 4 Paźdz. 1540. (Acta colloq. 10. pag. 802. Acta terr. 6. pag. 265. Acta terr. 7. pag 104). W dniu 1 Czerwca 1545 zasiadł po raz pierwszy na sądach następca jego Piotr Dębiński „post decessum generosi Nicolai Thassiczki". (A. terr. 5. pag. 892. A. terr. 7. pag. 945).

Z aktów sądowych dowiadujemy się również, że Mikołaj Taszycki posiadał brata rodzonego Jana a oprócz tego żył jeszcze spółcześnie jakiś Felix Taszycki „de Ochonin sortis suae heres", którego stosunek pokrewieństwa do Mikołaja Taszyckiego bliżéj oznaczyć się nieda. Mikołaj spłodził liczne potomstwo, kilka córek, z których dwie najstarsze nazywały się Anna i Zofia i w r. 1534 były już za mąż powydawane. Z młodszych córek wiemy, że jedna nazywała się Magdalena. Wiemy również o trzech synach, Janie pierworodnym, pisarzu ziemi Krakowskiéj od r. 1544-1550 i w r. 1554, o Wawrzyńcu i Stanisławie, który w r. 1534 jeszcze był małoletnim. Pełny tytuł Mikołaja Taszyckiego brzmiał: „Generosus Nicolaus Thassiczki de Luczlavice, Luhyertow, Brziczina et Gay heres, iudex terrae Cracoviensis generalis".

Z pomiędzy wszystkich uwzględnionych ustaw zaledwie kilkadziesiąt czysto okolicznościowych, przestarzałych lub beztreściwych artykułów pominęli redaktorowie zupełnem milczeniem. Artykuły te wykazuje nasz index dokładnie. O wszystkich innych wspomnieli wyraźnie, że je wcielają do projektu, zmieniają lub znoszą.

W dedykacyi do króla umieszczonéj na wstępie projektu twierdzą redaktorowie, że do wskazówek danych sobie przez sejm z r. 1532 jak najściśléj się zastosowali. W ciągu pracy przytaczając przy każdym rozdziale, z jakich istniejących ustaw go utworzyli, dają nam zarazem krótką ale dla zrozumienia kodyfikacyi nader szacowną wzmiankę, co z ustawami temi zrobili, o ile je zatrzymali, zmienili lub objaśnili. Wzmianki te zestawiamy w tabelę następującą:

Według zapisków umieszczonych na marginesie projekt statutów z r. 1532 z pomiędzy wszystkich ustaw dawniejszych

22 umieścił dosłownie: „De verbo ad verbum positum".
3 „ bez bliższéj uwagi: „Positum" „Insertum".
18 złączył po dwie w 9 nowych ustaw: „Ex duobus innctis unum conditum".

---

7 wyjaśnił a z tych cztery w dwie złączył: „Elucidatum".
5 dokładniej wyłuszczył niezmieniając treści: „Facti substantia non mutata illustratum".
175 dokładniej wyłuszczył stosownie zmieniając: „Illustratum".
27 „ „ „ „ a z tych łącząc 14 po dwie w 7 nowych, 9 po trzy w 3 nowe a cztery w jednę nową: „Simul iuncta et illustrata sunt".
33 rozszerzył: „Extensum in forma."
z 12 podobnych utworzył po sześć dwie nowe niezmieniając rzeczy: „Ex sex similibus unum conditum, facti substantia non mutata".
z 5 różnych utworzył jednę nową niezmieniając rzeczy: „Ex quinque diversis unum conditum, facti substantia non mutata."

---

z 18 podobnych po dwie do jednéj materyi się odnoszących utworzył 9 nowych z 27 takichże po trzy utworzył 9 nowych z 12 takichże po cztery utworzył 3 nowe z 5 takichże jednę nową z 6 „ „ „ z 14 „ po siedm dwie nowe z 9 takichże jednę nową z 10 „ „ „	„Ex.... similibus unum conditum"

---

z 3 częścią podobnych częścią różnych utworzył jednę nową: „Ex tribus pro parte similibus pro parte diversis unum conditum".
z 2, ogólnéj i wyjątkowéj jednę: „Ex uno generali et alio restringente unum conditum".

z 8 rozmaitych do jednéj materyi po dwie się odnoszących utworzył cztery nowe z 21 takichże po trzy utworzył 7 nowych z 24 „ po cztery „ 6 „ z 5 „ jednę nową z 6 „ „ „ z 9 „ „ „ z 11 „ „ „	„Ex.... diversis unum conditum“.

z 8 sprzecznych ze sobą po dwie utworzył cztery nowe z 3 takichże jednę nową z 4 „ „ „	„Ex.... contrariis unum conditum“.

1 poprawił: „Correcta“

2 złączył po dwie w dwie i poprawił: „Simul iuncta correcta sunt“.

3 „ w jednę, wyłuszczył i poprawił 6 „ „ „ „	„Simul iuncta, correcta et illustrata“.

26 uchylił w zupełności (Cap. 123. 169. 185. 335. 347. 425. 430. 495. 497. 553. 560. 563. 649. 678. 724. 799. 872) „Abrogata et reiecta.“

1 częściowo uchylił, częściowo wyłuszczył „Sublatum, in reliquis illustratum“.

6 skrócił na 2 nowe „Ex tribus excerptum“.

4 złączył po dwie, wyłuszczył dokładniéj i pomnożył 4 „ w jednę, wyłuszczył dokładniéj i pomnożył	„Illustrata et adaucta seu locupletata“.

1 rozszerzył i pomnożył: „Extensum in forma et locupletatum.“

17 nowych zupełnie dodał.

Otóż na podstawie takiego zestawienia, badając projekt przez Komissyję wypracowany przychodzimy do spostrzeżeń następujących:

Widzimy przedewszystkiem usiłowanie, ażeby textu ustaw podanego w Łaskim, w zbiorze statutów Zygmunta Igo wydanym w r. 1524 w Krakowie oraz w autentycznych wydaniach ustaw sejmów z r. 1527 i 1532 jak najwierniéj się trzymać.

Postępowanie to wskazanem było ustawą z r. 1532 a nazwać je musimy nader właściwem i trafnem. Zatrzymując brzmienie wszystkich dawniejszych znanych powszechnie ustaw, ułatwiali redaktorowie nadzwyczaj poznanie kodexu, utrzymywali nić całego rozwoju prawa polskiego nieprzerwaną i czynili kodex ten niejako koroną wieńczącą całą długowiekową prawa tego budowę. Nieprzeszkadzało to wcale troskliwemu każdéj ustawy pod względem jéj formy i treści zbadaniu. Ztąd jak o tém świadczy tabela zestawiona powyżéj, mała stosunkowo liczba dawniejszych przepisów przeszła do projektu całkiem nienaruszona. W największéj ich części znalazło się coś dodać, wyjaśnić lub ująć.

Głównem atoli zadaniem korrektorów było, liczne sprzeczności ustaw pogodzić i liczne powtarzania uchylić. Celu tego dopięli zupełnie. W sposób nad-

zwyczaj sumienny pozbierali oni wszystkie przepisy do jednéj materyi się odnoszące. Z podobnych i tożsamych wybierali najlepszy i tworzyli z niego rdzeń dla nowéj ustawy. Reszty lekkomyślnie nie odrzucali. Z całego ogromu istniejących przepisów zaledwie dwadzieścia i kilka usunęli wyraźnie, jako zupełnie bezpożyteczne, a około stu uchylili, wcale o nich niewspominając. W innych dopatrywali się przecież jakiejś samoistnéj myśli, z ubocznych nieraz ale ważnych wyrażeń wysnuwali nowy przepis i do głównéj ustawy go przyłączali. Całą treść ustaw dawniejszych wyciśnięto w ten sposób a odpadła nader wielka ilość zbytecznych przepisów, pojęcie prawa niemało zamącających, treść prawa rosła a prawo to zachowało swoją wewnętrzną zgodność i samoistność. Trafny wybór zastępował w ogóle nowe samowolne poprawki i postanowienia.

Na 929 rozdziałów, z których projekt się składa, tylko siedemnaście zupełnie samoistnie bez żadnéj dawniejszéj podstawy utworzono i dołączono, za każdym jednak razem nieomieszkali korrektorowie postępowania swego usprawiedliwić.

> Cap. 212-217. „Hoc statutum simul cum titulo addiderunt domini correctores, conformando statuta regni quoad ferias observandas legibus et canonibus sacris, quandoquidem in statutis regni de feriis cautum non erat“.
>
> Cap. 298, 299, 300, 309, 310. „Et iudicum, capitaneorum, notariorum et testium formae iuramentorum additae sunt.“
>
> Cap. 801-805. „Hoc statutum addiderunt domini correctores, quod venit ad interpretationem expulsionis violentae recentis“.

W trzech wypadkach wskazali tylko korrektorowie potrzebę nowych przepisów, sami ich utworzyć nie śmiejąc.

> Cap. 140-145. „Officia regni: verborum et facti substantia non mutata sic illustratum est, cum ad iudicia non pertineat.“
>
> Cap. 174. „Ad materiam istius tituli domini correctores non apposuerunt manus, cum ad iudicia non pertineat, licet sit summe necessarius“.
>
> Cap. 638. „Ad quae domini correctores non apposuerunt manus, quamvis illustratione plurimum indigeant“.

Ta jest najwybitniejsza cecha naszego projektu, że nieprzedstawia on najlepszych, idealnych zasad prawa, na jakie redaktorowie jego mogli byli się zdobyć, ale przedstawia prawo polskie na tym stopniu, na jakim w chwili ówczesnéj stanęło. W całym układzie jego, w stylizowaniu zmian i poprawek widać prawników na dobrych wykształconych wzorach, ale niespotykamy w ogóle przepisów, których powstanie do praw obcych a mianowicie do prawa rzymskiego i kanonicznego żywcem i bezpośrednio należałoby odnieść. Prawo zwyczajowe i praktyka sądowa były niewątpliwie dla redaktorów projektu największą jeżeli nie jedyną wskazówką w godzeniu sprzecznych, poprawianiu niedokła-

dnych i uchylaniu przestarzałych przepisów. Niewiemy zgoła, czyli w myśl ustawy z r. 1532 wojewodowie spisali prawa zwyczajowe pojedynczych dzielnic i nadesłali takowe kodyfikacyjnéj komissyi, tyle jednakże rzeczą jest pewną, że redaktorowie układając pojedyncze ustawy, kierowali baczną uwagą na istniejące w ziemiach polskich zwyczajowe prawa a w kilku wypadkach, określiwszy stosunek prawny dokładnie, wyraźnie zwyczaje te uchylili [1]:

Cap. 239-243. „Et omnes regni consuetudines circa citationes faciendas sic conformatae sunt".

Cap. 261-270. „Et per hoc statutum omnes terrarum consuetudines sunt conformatae in materia dilationum et termini peremptorii."

Cap. 350-371. „Et per istud omnes regni consuetudines quoad executionem rei iudicatae conformatae sunt".

Cap. 373-388. „Per quod consuetudines terrarum omnes quoad exactionem salariorum conformatae sunt".

Cap. 471-489. „Et omnes regni consuetudines circa limites faciendos sic conformatae sunt".

Jednolitość prawa dla wszystkich ziem Rzpltej, myśl tę projekt statutu przedewszystkiem urzeczywistniał.

§. 4.

W jaki sposób redaktorowie projektu umieli ze spółczesnéj sobie umiejętności prawniczej, mianowicie prawa rzymskiego i kanonicznego korzystać, a pomimo to nietylko żadnéj z cech prawa polskiego nie zatrzeć, ale owszem wszystkie jego przepisy i całą samoistność w tem żywszem i wybitniejszem przedstawić świetle, o tem przekonać nas może system w Korrekturze przeprowadzony. O systemie tym powiadają w dedykacyi autorowie projektu:

„Quum compilationem veterum iurisconsultorum more in quinque libros partiales distinximus et statutorum capitula sub congruis, distinctis et materiae subiectae proportionatis titulis collocavimus".

Przeczytawszy te słowa zadajemy sobie mimowoli pytanie, czyli więc w projekcie kodexu polskiego nie mamy do czynienia z bezmyślnie przeszczepionym, zupełnie obcym, niewłaściwym systemem? Jakiż to będzie system, prawa rzymskiego czyli też prawa kanonicznego? Myśl o prawie rzymskiem mogła

---

[1]) Nie należy brać tu względu na nagłówki niektórych rozdziałów projektu: „Ex consuetudinibus terrarum", bo słowa te wskazywały na zbiór zwyczajów ziemi krakowskiej, który przyjęty w statut Łaskiego stał się tém samem ustawą.

nas prawdziwego niepokoju nabawić. Prawo polskie ułożone w ramach systemu zbiorów Justyniańskich byłoby rzeczywiście wyglądało dziwacznie i nienaturalnie. Ale obawa to płonna.

Dopiéro w połowie XVIgo stulecia humaniści prawnicy zaczęli umiejętny system prawa rzymskiego wyrabiać, w zbiorach Justyniańskich nie był on w ogólności wyraźniej narysowanym, ani konsekwentnie przeprowadzonym. Umiejętność prawnicza średnich wieków trzymała się téż jedynie systemu prawa kanonicznego wytwarzanego pomału w t. z. Compilationes antiquae w ciągu XII stulecia a rozwiniętego w Dekretałach Grzegorza IX i późniejszych zbiorach dekretaliów papieskich. A wszakże pod skrzydłami prawa kanonicznego, pod wpływem jego systemu i umiejętności rozwijały się i krzewiły prawa wszystkich średniowiecznych narodów, a polskie niestanowiło w tym względzie wyjątku.

Helcel odtwarzając nam pierwotny text statutów Kazimierza W. wykazał, jak dalece wszystkie cztery wiślickie i piotrkowski statuty trzymały się systemu prawa kanonicznego. Otóż tenże sam system w statucie z r. 1532 nietylko nie będzie nas dziwił, ale owszem wyda nam się jedynem uzasadnionem zjawiskiem.

Wypływało z natury rzeczy, że prawo polskie, przyjmując system spółczesnéj umiejętności, musiało go do właściwości swych przystosować, a statuty Kaźmierzowskie rozwinęły w jego ramach pewną samoistność niezaprzeczoną. Układ statutów tych zamącił się w wieku następnym niedopoznania, cóż jednak na to powiemy, że Korrektura z r. 1532, ułożona również w systemie prawa kanonicznego, okazała samoistność tę w tymże samym zupełnie kierunku.

Statuty Kaźmierza wielkiego zaczynały się od rozdziału „de iudiciis", następnie w kilku rozdziałach obejmowały proces, dalej, kładąc w sposób całkiem samoistny na czele obowiązek służby wojennéj, rozwijały prawo rodzinne i spadkowe na obowiązku tym przeważnie oparte, w końcu mówiły o krzywdach, występkach i zbrodniach.

Otóż system Korrektury z r. 1532 wydaje nam się tylko rozwinięciem zasad w układzie statutów wiślickich przebijających, chociaż układ ten zupełnie był nieznanym prawnikom XVIgo stulecia.

Prawnicy ci niezadowolnili się najpierw samém uporządkowaniem pojedynczych rozdziałów statutu według pewnéj przewodniéj myśli, ale złączyli rozdziały te w pewne większe samoistne grupy, podzielili statut na pięć ksiąg, a każdą księgę na odpowiednią liczbę tytułów. W podziale tym szli oni za systemem Dekretałów ale z zupełną samowiedzą i samodzielnością, poprawiając ten system na każdem miejscu i do właściwości prawa polskiego zastosowując. Zestawiając rejestr tytułów Korrektury z takimże rejestrem Dekretałów, przychodzimy do wniosków następujących:

Księga pierwsza i druga Korrektury odpowiadają w zupełności księgom tym w Dekretałach. Opuszczając tytuł „De summa trinitate et fide catholica", dla którego w ustawach polskich żadnego osobnego nie mogli znaleść przepisu, położyli korrektorowie na wstępie księgi pierwszéj rozdział „De statu-

tis et consuetudinibus“ ściągając trzy tytuły Dekretałów w jeden. Idąc następnie za Dekretałami, w miejsce rozdziałów „De officio et potestate episcopi, archidiaconi, presbyteri etc.“ utworzyli rozdziały „De officio et potestate palatinorum, castellanorum, dignitariorum, capitaneorum etc.“ Wyrzucili natomiast z księgi pierwszéj kodexu wiele tytułów księgi téj w Dekretałach odnoszących się do procesu a nawet do materyalnego prawa, na właściwe miejsce takowe przenosząc. Na czele zato tytułów księgi pierwszéj zaraz po wstępie położyli dwa nowe tytuły, jeden o najwyższéj władzy rządowéj i sądowéj w Polsce, drugi o kościele, a zestawiając w ten sposób kościół i państwo, starali się wzajemną ich granicę dokładnie określić.

Księga druga obejmuje proces, a tytuły jéj z tytułami księgi téj w Dekretałach niemal są równobrzmiące, widać jednak w Korrekturze co się tyczy porządku tytułów większą ścisłość i systematyczność.

Księga trzecia w Dekretałach zawiera głównie prawo osobowe, w pośród którego wtrąconem jest prawo o zobowiązaniach. Z księgi téj wzięli korrektorowie tylko zasadniczy pomysł. I oni w księdze trzeciéj swojego kodexu umieścili prawo osobowe, nie mącąc go atoli wcale prawem o zobowiązaniach. W układzie pojedynczych tytułów księgi trzeciéj Korrektura nie ma zato nic wspólnego z Dekretałami, a odległego tylko dopatrzeć się w niéj można podobieństwa do tytułów księgi pierwszéj, drugiéj i połowy trzeciéj w Instytucyach Justyniańskich, prawo o władzy rodzicielskiéj, opiekach i spadkach obejmujących. Prawo osobowe w księdze trzeciéj Korrektury na dwa rozpada się działy. Na przodzie stoi prawo osobowe rodzinne, w którem mowa jest o władzy ojcowskiéj i opiekuńczéj a prawo majątkowe małżeńskie z prawem spadkowem zostało ściśle splecione, co ówczesnemu stanowisku prawa polskiego jedynie odpowiadało. Rzecz o dziedzictwach kończy się prawem i procesem granicznym.

Część druga mieści w sobie prawo osobowe wynikające ze stanowiska osoby w społeczeństwie i państwie. Rozpoczyna się tak samo jak statuty Kazimierza W. od rozdziału „De re militari et expeditione bellica“ a przechodzi następnie różne prawa i obowiązki szlachty, mieszczan, włościan, sług i t. d. na różności służby wojennéj przeważnie oparte i urządzone.

Księga czwarta Korrektury nie ma nic wspólnego z księgą czwartą Dekretałów obejmującą prawo małżeńskie kościelne, przez prawa świeckie ówczesne pomijane zupełnie.

W miejsce téj księgi czwartéj Dekretałów, która w zupełności odpadła, położyli korrektorowie najpierw prawo o zobowiązaniach, w księdze trzeciéj Dekretałów z osobowem prawem pomieszane a przez nich wydzielone, następnie zaś prawo karne czyli Dekretałów księgę piątą. Łącząc oba te działy prawa, wychodzili niewątpliwie z zasady przeprowadzonéj również w instytucyach Justyniańskich, że prawo o zobowiązaniach rozpada się na dwie samoistne gałęzie „obligationes quae ex contractu et quae ex delicto nascuntur.“ W porządku tytułów osobliwie działu drugiego widać ścisłe zbliżenie do Dekretałów.

Pozostawała księga piąta, w któréj, co w wielu zbiorach prawa kanonicznego nie było rzeczą niezwykłą, zamieścili formuły czynności prawnych i processowych. Księga ta w prawie polskiem posiadała jednak nieskończoną doniosłość, gdyż w skutek wczesnego rozwoju instytucyi ksiąg publicznych sądowych prawo polskie rzeczowe, mianowicie o nieruchomościach, ściśle się sformalizowało, a w formułach tych mieściło się pojęcie i urządzenie najważniejszych urządzeń prawnych do prawa rzeczowego się odnoszących.

Całość więc Korrektury przedstawia nam układ następujący:

Wstęp: O źródłach prawa.

Księga I. Ustrój polityczny państwa, w szczególności zaś sądownictwo i jego rodzaje.

Księga II. Postępowanie sądowe.

Księga III. Prawo osobowe
- a) w rodzinie,
- b) w społeczeństwie i państwie.

Księga IV. Prawo o zobowiązaniach
- a) z umów
- b) z występków.

Księga V. Formuły czynności prawnych i processowych, osobliwie prawo rzeczowe obejmujących.

Jedną z właściwości systemu korrektury stanowi okoliczność, że każdy dział prawa zamyka się jakimś tytułem dodatkowym ogólnym. Takiemi tytułami są: „Quis ordo senatorum etc.“ na końcu prawa politycznego, rozdział „De salariis iudicialibus“ na końcu processu, rozdział „De treuga et pace“ na końcu prawa osobowego, a rozdział „De poenis, mulctis et pignoratoribus“ na końcu prawa karnego. Taż sama zasada przeprowadzoną jest w obrębie każdego tytułu, który się zwykle jakiemś zdaniem dodatkowem ogólniejszem zamyka. Zaprowadziło by nas za daleko, gdybyśmy na tem miejscu chcieli śledzić, jak dalece systematyczność ta ogólna w szczegółach jest przeprowadzoną. Zwracamy jednak uwagę, w jaki sposób redaktorowie systematyczność tę osiągali. Oto zebrawszy ustawy dawniejsze do jednego przedmiotu się odnoszące, z samego textu ustaw, mianowicie zaś z motywów umieszczanych na wstępie, starali się oni wydobyć pewne ogólniejsze zasady i pod zasady te grupowali dopiéro pojedyncze przepisy. Metoda ta była nieocenioną. Ustawodawstwo polskie wydobywało na jaw mnóstwo koniecznych ogólnych zasad, które dotychczas tkwiły w niem ukryte i rozproszone, a unikało smutnéj ostateczności, żeby zasady te żywcem zapożyczać skądinąd.

Czuć atoli między pierwszą a drugą połową dzieła w tym względzie różnicę. W połowie pierwszéj każdy tytuł posiada system swój dający się usprawiedliwić, w drugiéj połowie ustawy w obrębie każdego tytułu następują po sobie częstokroć więcéj w chronologicznym niż prawdziwie systematycznym porządku. Czy kto inny z redaktorów opracował księgi pierwsze a kto inny osta-

tnie, czy téż dla pospiechu mniéj księgom ostatnim poświęcono uwagi, tego niemożemy rozstrzygnąć.

W każdym razie jedną z największych zalet „Naprawy ustaw z r. 1532“ jest system, system obmyślany głęboko i umiejętnie a z zupełną ścisłością przeprowadzony. System ten odbija tém więcéj, że jak powszechnie wiadomo systematyczność nie była stroną dodatnią wszystkich dawniejszych prawodawstw europejskich. Zgodność statutów Kazimierza W. z kodexem projektowanym w XVItym stuleciu, owe pojęcie prawa osobowego społecznego i położenie rozdziału „De re militari“ na czele jego przepisów, jest dla nas wybitnem świadectwem, że pomimo zamącenia układu Kaźmierzowskich statutów rozwój prawa polskiego szedł daléj torem wskazanym i zachował żywe poczucie systemu, który sobie początkowo wytworzył.

Zostawiliśmy sobie na sam koniec spostrzeżenie, że statut przez komissyję sześciu prawników wypracowany obejmuje nietylko prawo polskie sądowe ale i polityczne. Czyniąc to korrektorowie odstąpili od ścisłego brzmienia udzielonéj im przez sejm z r. 1532 instrukcyi. Powiadają w dedykacyi do króla:

> „Privilegiis et aliis statutis ad iudicia non pertinentibus intactis relictis. Quae tamen statuta ad iudicia minime pertinentia verborum et facti substantia non mutata nihilominus huic statutorum compilationi inseruimus“.

Pomysł ten nieszczęśliwy wpłynął zgubnie na losy całéj kodyfikacyi. Gdybyż jeszcze redaktorowie wszystkie ustawy byli pomieścili dodatkowo na końcu kodexu, gdybyż w saméj rzeczy byli je pozostawili całkiem nienaruszone. To się jednak nie stało. Wcielając ustawy polityczne w system swojego dzieła, musieli tem samem ich całość rozerwać, do reszty kodexu styl przykroić, przepisy ich zastosować, narazili się na pokusę tu i owdzie coś zmienić. Wiemy z jaką rozwagą prace komissyi były przygotowane i prowadzone, jeden nierozważny krok niszczył tę wytrawność i spokój, jakie w nich podziwiamy. Wspomnieliśmy na wstępie, wśród jakich walk wewnętrznych i przeszkód powstają wszelkie polityczne ustawy, cóż dopiéro w obec szlachty polskiéj na swoje przywileje tak zazdrosnéj i czułéj. Każde dotknięcie praw politycznych cały naród wzruszało. Jeden przepis polityczny nieszczęśliwie w nowym projekcie sformułowany mógł już burzę wywołać, los całego przedsięwzięcia na szwank niepowetowany narazić. A jakże nieostrożnie postąpili redaktorowie projektu. Zaraz w dwóch pierwszych rozdziałach naruszyli oni najważniejszą, zasadniczą ustawę całego ustroju Rzpltej.

Jeżeli chcieli już koniecznie wypowiedzieć na wstępie statutu, komu władza ustawodawcza przysłuża, to nienależało się ani na jeden włos od prawa „nihil novi“ z r. 1505 oddalić.

Cóż robią korrektorowie? Opuszczają słowo „nuntiorum terrestrium“ a zastępując je jakimś dwuznacznikiem „procerum“ wykluczają szlachtę od ustawodawstwa. Czy król czy téż kto inny wpłynął na taką zmianę ustawy z r. 1505

w projekcie, czy redaktorowie nie umieli następstw kroku swojego przewidzieć, próżno się w domysłach gubimy. Tyle pewna, że jedna ta okoliczność była już w stanie zaufanie ogółu do dzieła całego zniszczyć, wywołać uprzedzenie trudne do przezwyciężenia.

§. 4.

Przyjęcie, jakiego doznał projekt, i dalsze jego losy są téż rzeczą niezmiernie ciekawą a wiadomość ich do ocenienia całego dzieła wielce się może przyczynić. Dziwię się niepomału, dlaczego Romanowski, mając przystęp do Tomicyanów a więc do aktów sejmowych z r. 1532, do nich wcale nie zajrzał, ale na wiotkich się ograniczył domysłach. Co się samego mnie tyczy, zawdzięczam uprzejmości prof. W. Zakrzewskiego, który mi wypisów swoich z metryki koronnej z lat 1534, 1535 i 1536 udzielił, że o dalszych losach projektu z r. 1532 mogę podać dokładniejszą wiadomość.

W myśl ustawy z r. 1530 projekt statutu przez komisyję wypracowany po ogłoszeniu go drukiem miał być czytanym i badanym na sejmikach a ostatecznie zatwierdzonym na sejmie. Sejmem tym mógł być prawdopodobnie dopiero sejm zwołany na Trzech Króli r. 1534. Sejm odprawiony z początkiem r. 1533 i poprzedzające go sejmiki niemiały już zdaje się czasu, aby się w projekcie dopiéro co wydrukowanym rozpatrzeć.

Pomału wyrabiały się zdania, wielu chwaliło, znaleźli się jednak co gwałtownie powstawali przeciwko, a ci więcéj ważyli na szali. Król Zygmunt krzątał się na każdy wypadek około dzieła swojego gorliwie.

Zapowiadając listami z d. 15 Października 1533 sejm do Piotrkowa na Trzech Króli 1534 r. zalecił król senatorom gorąco, ażeby na sejmikach sprawę statutu poparli [1]). Zależało na tém, aby sejmiki statut w zasadzie przyjęły a uwagi swe i poprawki na sejm powszechny do bliższego zbadania przesłały. W pismach królewskich przebija jednak obawa, żeby szlachta, obruszona na kilka ustępów nowego statutu, całego projektu wręcz nieodrzuciła. Dla-

[1]) *Ad Consiliarios Regni maiores. Metr. kor. 49 fol. 18.*

....Non incognitum esse putamus S. tuae, quantum operae et pecuniarum impensum sit in corrigendis Iuribus Regni nostri; quae etsi in ordine et contextu, ut sunt anno superiori per Correctores conscripta, multis probantur, non desunt tamen, qui rem tam bonam et tam Regno utilem interturbent. Verum nobis non videtur, ut cessemus urgere, quo id, quod tanto labore et impendio consarcinatum est, negligatur. Proinde iniungimus S. tuae, ut pro fide et officio suo in Conventu particulari efficiat, quo statuta, quae anno superiore denuo excussa S. tuae misimus, cum dubiis, si quae essent, ad cognitionem eorum, qui in Conventu generali Regni erunt, remittantur. Faciet S. tua rem sua virtute dignam, reipublicae utilem et nobis admodum gratam...

tego też wysyłając posłów swoich na sejmiki z instrukcyją, przedstawiał król, ile pracy ułożenie projektu już kosztowało, zachęcał do spokoju i zgody, tłomaczył i przekładał, że możliwe błędy i niedostatki Korrektury można będzie na sejmie przed ostateczną sankcyją bespiecznie uchylić. Wzywał nakoniec, aby szlachta jak najwięcéj spostrzeżeń i uwag nad projektem na sejm powszechny przyniosła [1]).

Zebrał się wreszcie sejm, ale król zatrudniony wojną moskiewską na Litwie przybyć nań niemógł. Wysłani przez króla na sejm „oratores" w osobie Jana z Tęczyna kasztelana i starosty lubelskiego marszałka nadw. i Sebastyana Opaleńskiego kusztosza poznańskiego i kanonika krakowskiego postawili wprawdzie w myśl instrukcyi swojéj sprawę statutu na porządku dziennym obrad sejmowych, ale o stanowczem przyjęciu i zatwierdzeniu projektu pod nieobecność króla było niepodobieństwem myśleć. Król żądał też tylko od sejmu, ażeby projekt przejrzano i przy każdym rozdziale możliwe poprawki zanotowano. Ostateczne rozstrzygnięcie zapaść miało w obecności króla na sejmie następnym [2]).

Obrady sejmu z r. 1534 są nam w ogóle znane. Z dokumentów wpisanych do metryki koronnéj dowiadujemy się jednak, że tylko cztery województwa: łęczyckie, brzeskie, inowłocławskie i płockie przeprowadziły rewizyję projektu, inne tego czy nie umiały, czy też zaniedbały uczynić. Sejm postąpił sobie rozsądnie. Widząc, że sejmiki same przez się nie są właściwą instancyją do ocenienia i rewizyi projektu statutów, postanowił, ażeby w każdem województwie wyznaczonych było po dwóch wykształconych i znających się na rzeczy prawników i ci za stósownem wynadgrodzeniem uwagi swoje nad projektem spisali i za podstawę obrad przedłożyli sejmikom [3]).

---

[1]) *Instructio ad Conventus Regni particulares. Metr. kor. 49 fol. 21.*

....Hortatur itaque vestras Dominationes Maiestas sua, ut depositis privatis affectibus consideratisque tempestatibus, quibus universus fere orbis nunc tumultuatur, alienis periculis facti cautiores, hic fraterne mutuo colloquantur tam de defensione ad futuros casus melius ordinanda, qua Mtas sua hostium tantis viribus fortiter resistere posset, quam etiam de confirmandis statutis Regni, ad quorum reformationem non parum curae et pecuniae iam impensum est, turpeque esset, ut hoc, quod decreto generalis Conventus tanta diligentia in meliorem ordinem, resecatis mendis et contrariis, ad communem Regnicolarum utilitatem redactum est, propter aliquod loca, quae forsam privatam magis quam publicam rem offendere videntur, pessum iri debeat, cum in Conventu generali ex consilio Senatorum Regni et Nuntiorum terrestrium ea ipsa loca Mtas sua emendare aut defectus supplere posset, modo ex conventibus particularibus iam tandem ad generalem instantem Conventum significaretur, quid addi quidve adimi desideravorint Dominationes vestrae....

[2]) *Instructio pro oratoribus S. R. Mtis ad Conventum regni. Metr. kor. 49. fol. 28.*

(Powtórzony tu jest najpierw cały ustęp instrukcyi na sejmiki podany powyżéj aż do słów „pessum iri debeat" a daléj):

Poterunt namque Dominationes vestrae expensis singulis capitulis adnotare, quae et quemadmodum censuerint castiganda, et ea in futurum Conventum ad praesentiam Mtis Regiae reservare, ut tandem aliquando sortiatur optatum finem toties frustra tentata reformandorum istorum Iurium cura et sollicitudo.

[3]) *Legatio ex Conventu Piotrcoviensi. Ad Sigismundum primum regem Poloniae.*

Król postanowienie sejmu bezzwłocznie wykonał i rewizorom płacę po dziesięć grzywien naznaczył [1]). Wnosić przeto należy, że sejm najbliższy mógł się w kilkunastu ze znajomością rzeczy opracowanych ocenach i poprawach projektu rozpatrzeć.

Niestety żadna z tych popraw do wiadomości naszéj nie doszła. Może kiedy szczęśliwy traf i gorliwe poszukiwanie jeżeli nie wszystkie to kilka przynajmniéj odkryje. Tymczasem zadowolnić się musimy tem co wiemy o losach projektu na sejmach następnych.

Najbliższy sejm zebrał się jeszcze tegoż samego roku w Piotrkowie w d. 30 Listopada 1534. Rewizorowie otrzymali polecenie datowane z Wilna d. 25 Września 1534 [2]) przedłożenia prac swoich sejmikom, ażeby te mogły je przejrzeć i do instrukcyi posłom swoim na sejm powszechny dołączyć. Miały to sobie w zwykłem poselstwie od króla wyraźnie zalecone sejmiki [3]).

Missi erant {
Felix de Srzensk Palatinus Plocen.
Laurentius Misskowski Castel. Becen. a Consiliariis.
Joannes Boratinski Vexillifer Premislien.
Georgius Latalski, ab equestri ordine.

„De iuribus regni recens recognitis nihil agi et concludi pro desiderio Mtis suae potuit. Nonnullarum enim Terrarum nuntii super hoc quomodo quid agerent mandata non habebant. Dicebant enim in terris suis hactenus neque lectam neque expensam et revisam esse a Nobilitate iurium praedictorum recognitionem. Quare ut ad futurum Conventum parati undique et instructi hac de re nuntii venire possent, visum est Dominis Consiliariis, ut revisoribus his, qui sunt electi et nuntiis in sceda a Conventu dati, Mtas regia de sumptu et expensis providere dignaretur, datis litteris ad exactores terrarum, ut ad rationem publicarum contributionum singulis revisoribus numerent et dent decem marcas pecuniarum, ita ut aliis quoque, qui functi sunt iam officio suo anno superiori fuit datum".

1) *Ad Correctores Iurium. Metr. 49. fol. 76.*

Generose etc. Designavimus F. tuam una cum Generoso... in Palatinatu... ad revidenda Regni nostri statuta et iura communia, quae novissime a correctoribus castigata et in ordinem novum magna cum cura et diligentia redacta sunt. Proinde iniungimus F. tuae ita omnino habere volentes, ut cum collega tuo praefato una convenientes, ea ipsa iura diligenter simul F. vestrae revideant perlegantque, et quae rationabiliter adhuc castiganda aut emendanda in ipsis videbuntur, ita adnotent et describant, ut in futuro Regni Conventu appareat, qua ratione, quove argumento aliquid ab his, quae tanta diligentia sunt conscripta, mutari debeat. Ut autem tanto commodius iniunctae provinciae incumbere valeat F. tua, mittimus ei quittantiae nostrae litteras super decem marcis ad exactorem publicarum Contributionum. Atque ideo dabit operam F. tua, ut communi decreto Conventus et nostrae voluntati... satis fiat. Factura pro officio suo et gratia nostra. Datum Vilnae 15 Martii a. d. 1534.

Na str. 76 Metr. kor. znajduje się spis rewizorów, lecz tylko w niektórych województwach, po dwóch w każdem. Na końcu dopisek, że w innych województwach: łęczyckiem, brzeskiem, inowłocławskiem i płockiem statuta nowe są już rewidowane.

2) Metr. kor. 49 fol. 163.

3) *Legatio Regiae Mtis ad Conventus terrestres. 1534 Metr. kor. 49. fol. 168.*

.... Iam vero non parum et illud affert incommodi, quod Iura communia et Constitutiones Regni per tot iam annos recensitae, castigatae et in ordinem digestae nondum delectu facto omnium consensu approbatae et receptae sunt. Quo fit, ut iustitia, quae concordiam felicitatis matrem alit,

Sprawa Korrektury miała się na tym sejmie ostatecznie rozstrzygnąć. Najgorszą jednak dla niéj wróżbą była nieobecność króla bawiącego dla wojny moskiewskiéj ciągle jeszcze na Litwie. Nie pozostawało jak sejmowi wolność zupełną zostawić. Uczynił to Zygmunt, a wysyłając w poselstwie na sejm powszechny Bernarda Maciejowskiego kasztelana Czechowskiego, sędziego Sandomirskiego i referendarza królewskiego oraz znanego już Sebastyana Opaleńskiego [1]), przyrzekł z góry wszystko zatwierdzić, co Sejm uchwali i przyjmie [2]). Rzeczą jest godną uwagi, że posłem królewskim na sejm był Bernard Maciejowski, jeden z redaktorów projektu.

Sprawa Korrektury była téż rzeczywiście jednym z najgłówniejszych przedmiotów obrad sejmu z końca roku 1534. Jakim był przebieg tych obrad, kto w obronie a kto przeciw Korrekturze wystąpił, jakie stanowisko zajął w obec projektu senat a jakie izba poselska, to nam dokładniéj nie jest wcale wiadomem. Przechowały się jednakże dwa dokumenty, które na ostateczny wynik prac sejmowych ciekawe rzucają światło. Pierwszym z nich jest legacyja wystosowana przez sejm do króla bawiącego na Litwie, drugim odpowiedź królewska na ten adres sejmowy.

Oba te dokumenty są mi znane niestety tylko w największem streszczeniu. Obawa zbytecznéj przewłoki druku niepozwoliła czekać na wynik poszukiwań przedsięwziętych w celu otrzymania dosłownego ich brzmienia. Sejm w legacyi swojéj narzekał na trudności zachodzące w uchwaleniu projektu kodyfikacyi, trudności i przeszkody tego rodzaju, że przyjęcie Korrektury niemożebnem

---

non tam expedite neque tam cite, ut par erat, a iudicibus administretur et partes controversae ius suum adiudicatum aegre et difficulter consequi possint. Proinde quae per revisores in praeterito generali conventu designatos in celebri isto conventu vel tollenda vel addenda vel mutanda in medium proponentur, de iis Dominationes vestrae uno consensu tandem voluntatem suam aperiant atque per nuntios suos ad generalia Regni Comitia significent, ut illic demum huic rei manus extrema imponatur institiaque omnibus deinceps in Regno Poloniae sine ullo scrupulo atque procrastinatione ex aequo et bono administretur".

[1]) Metr. kor. 49. fol. 186.

[2]) *Legatio Regiae Mtis ad Conventum Regni generalem Piotrcoviae a. 1534. Metr. kor. 49. fol. 173.*

....Porro non parum et illud affert incommodi, quod Constitutiones Regni per tot iam annos conquisitae, recensitae, castigatae et in ordinem digestae nondum uno omnium consensu receptae et approbatae sunt. Unde fit, ut Iustitia, quae concordiam felicitatis matrem alit, non tam prompte neque tam accurate, quam par erat, ab iudicibus administretur, quum ii propter constitutionem quarundem perplexitatem aut contrarietatem non habeant, quod sequantur in ferendis sententiis et partes controversae difficulter ius suum consequi possint.

....Inprimis tamen de praesidiis ad limites Regni more solito collocandis, deinde vero de constitutionibus (consulatur et decernatur), ut quae revisores praeteritis Comitiis designati in particularibus conventibus addenda, tollenda, mutandave in medium proposuerunt et haec per nuntios allata erant, accurate discutiantur perpendanturque, de communi omnium consilio et consensu determinentur et approbentur. Quicquid vero a Dominationibus vestris in his Comitiis conclusum et decretum erit, omne id Mtas Regia ratum et gratum habitura est.

czyniły. Czyli sejm przeszkody te szczegółowo wymienił, czyli zdanie swoje o przedłożonym mu projekcie wyraził i uzasadnił, tego już niewiem. Jedyne światło rzuca nato tylko odpowiedź królewska. Zygmunt z nietajonym żalem wyrzuca sejmowi jego postanowienie, przypomina ile pracy, ile nakładu i trudów kosztowała kodyfikacyja, walczy głównie tym argumentem, że ustępy, które sejm za niewłaściwe uważał, można było odrzucić a resztę znakomitego dzieła zatwierdzić. Czyżby tu mowa była o owych przywilejach politycznych narodu w skład Korrektury wcielonych a poniekąd na niekorzyść szlachty zmienionych? Musimy przypuszczać, niemożemy twierdzić.

Zresztą trudno dzisiaj dopatrzeć się głębszych przyczyn, któreby przyjęciu projektu mogły w obec dobréj woli i szczeréj chęci stawić rzeczywiste przeszkody. Projekt był owocem rzetelnéj pracy ludzi, którzy umieli połączyć w sobie dwie dźwignie ówczesnéj cywilizacyi — system kościoła katolickiego z wykształceniem klassycznem, a przecież sama szlachta wołała głównie o kodyfikacyję. Sprawa Korrektury była jednak rozstrzygniętą stanowczo. W poselstwie królewskiem [1]) na sejmiki odprawiające się przed sejmem na dzień 1 Listopada 1536 zwołanym, czytamy już tylko ogólne skargi na brak porządnego zbioru ustaw, na złe wynikające z uchylenia Korrektury w r. 1532 wypracowanéj. Król zwraca uwagę szlachty na ważność i nagłość przedmiotu, ale ze stanowczemi wnioskami nie występuje.

Taka jest historyja urzędowa wypracowania i odrzucenia projektu jednego i ogólnego dla całéj Polski statutu. Jakie tajne sprężyny kierowały tą sprawą i jéj ostatecznym wynikiem, tego dla braku wszelkich danych na teraz przynajmniéj nie możemy wykazać. Najbliższa generacyja, mianowicie Przyłuski i Herburt w dziełach swoich z odrzucenia Korrektury nie umieli czy téż nie chcieli zdać sprawy [2]). Biograf Piotra Kmity składa całą winę odrzucenia na

---

[1]) *Legatio Regiae Mtis ad Conventus particulares. Metr. kor. 52 fol. 28.*

.... Iam vero permultum interest Reipublicae bene administrandae et conservandae certas, firmas, aequabiles et bene constitutas leges habere. Quae res in regno Poloniae desideratur. Nam quum perplexae et pugnantes quodammodo inter se essent Regni constitutiones, de quibus universa iudiciorum ratio pendet, Regiae Mtis iussu magna cura atque diligentia nec minore etiam sumptu corrigi et explicari coeptae nondum publico omnium ordinum consensu receptae, approbatae et constabilitae sunt. Unde illud evenit incommodi, difficillima ut sit et ambigua iudiciorum ratio, dum iudices non habent, quid in iudicando sequantur. Fit etiam, ut auctoritas magistratuum, quae sacrosancta esse debebat, contemnatur, regia decreta et mandata negligantur, denique ut homines improbi, deposito metu legum, impune atrocissima quaeque designent facinora. Quae res, nisi tempori obsistatur, quorsum sit evasura, Dominationibus vestris iudicandum relinquo, neque enim libet aliqiud mali ominari.

[2]) „Cum tam pium studium sapientissimi principis ac labor ipsorum correctorum, nescio quo fato interierit, nihilque fere utilitatis reipublicae attulerit, D. Sigismundus Augustus idem negotii, disponendarum scilicet methodice legum patriae, mihi denuo credidit." Przyłuski fol. 591.

„Petitum hoc est (*sc. ut leges singulae de quolibet negotio, atque de singulorum regni ordinum officio una serie continerentur)* a serenissimo omniumque saeculorum praedicatione dignissimo rege, patre tuo, quod ille (quae ipsius erga subditos suos clementia, quod erga R. P. studium

Kmitę oraz na Piotra i Marcina Zborowskich, podsuwając im zamiar, że nad jasny i porządny statut przekładali mnogość i sprzeczność dawnych ustaw, która zdrożności ich w sprawowaniu sądów, mianowicie zaś przekupstwo i kierowanie się namiętnością i uprzedzeniem pokrywała z łatwością [1]). Zdanie to zbyt jest atoli potwornem, ażeby mu w téj formie przynajmniéj bezwzględnie można dać wiarę. Mógł mieć Kmita różne polityczne a nawet i osobiste pobudki, aby przyjęciu Korrektury przeszkadzać, ale tak daleko nie zaszedł, tak nisko nie upadł. Wszakże nie kto inny jak tenże sam Kmita Przyłuskiego w pracy jego zachęcał i wspierał.

W całéj téj sprawie odbił się wiernie obraz Polski z czasów Zygmunta Starego. Król okazał trafną znajomość czego krajowi niedostawało, głębokie poczucie swéj powinności i obowiązku, ale zarazem brak energii, zapału a chociażby tylko uporu i ambicyi w przeprowadzeniu tego, co za konieczne i zbawienne uważał i raz postanowił. Naród-szlachta w najsmutniejszem przedstawił się świetle. Niewiedzieć nad czem więcéj ubolewać potrzeba, czy nad okazanym przez odrzucenie kodyfikacyi brakiem poczucia obowiązków obywatelskich a potrzeby publicznéj, czy nad zupełną nieudolnością, ażeby z pośród siebie jakąś siłę organizacyjną twórczą wydobyć i za jéj pomocą rozproszone siły dla dobra i ku rozwojowi narodu skierować.

§. 6.

Gorzko dzisiaj przychodzi pomyśleć, jak wielki, jak zbawienny wpływ przyjęcie naprawy ustaw czy to w pierwotnéj czy w ulepszonéj formie byłoby na

fuit) facturum se receperat, certosque iurisperitos, qui id negotium conficerent, non sine magno sumptu destinarat. Quod autem huic operi summa manus imposita non sit, non per regem optimum, sed nescio per quos stetit." Herburt. ed. z r. 1563 Dedykacya.

[1]) „Kmitha in comitiis regni anno domini 1534, Petrcoviae, absque rege (Vilnae tum rex erat) actis, leges ac statuta regni, quae perplexa et pugnantia inter se erant, iudicibusque varios et incertos sensus iuxta versutas rabularum interpretationes ad decernendum afferebant, ea inquam statuta, ex eiusmodi errore et perplexitate per praecipuos iurisperitos spirituales ac saeculares ex toto regno delectos a longo tempore magno regis sumptu, maximo equestris ordinis rogatu ac desiderio correcta et in aequabilem iuris formam redacta, Kmitha cum aliis idem secum spirantibus voto ac sententia sua sustulit, persuasitque, ut communi totius illius conventus decreto abrogarentur, priora vero illa originalia statuta, ut erant, in suo tenore permanerent. Id quod ea intentione hic insidiator iustitiae alienae fecit, ut causas et contrarias iustitias et iniustitias de iure litigantium, pro affectu et pro muneribus, veteribus his statutis utens, iudicaret ac versaret prout vellet. Quam abrogationem legum huiusmodi correctarum approbarunt et ceteri consiliarii, et nuntii terrarum, quorum Petrus et Martinus Zborowski, factiosi homines, antesignani fuere. Visa sunt enim illis statuta illa vetera rebus eorum utilia atque accomodata." Wyd. Działyńskiego p. 205.

dalszy rozwój państwa i społeczeństwa polskiego wywarło. Samo jednak wypracowanie Korrektury i jéj ogłoszenie nie pozostało na dzieje prawa polskiego bez wpływu. Potrzeba dzieła godzącego sprzeczności ustaw i przedstawiającego obraz prawa polskiego w jego całości była tak gwałtowną, tak nagłą, że Korrekturę rozchwytywano. Zachodziła obawa, że temu, czego sejm zatwierdzić się wzbraniał, zwyczaj udzieli tem głębszą, tém więcéj niewzruszoną powagę i sankcyję. Ztąd żądanie przeciwników Korrektury, aby ją król osobnym dekretem uchylił i wywołał, nie było tak bezrozumnem, jakby to na pierwszy rzut oka mogło się zdawać. Starano się wprawdzie istniejące egzemplarze wyniszczyć, tak że mała tylko ich liczba najczęściéj z wydartemi tytułami i pierwszemi kartami czasów naszych doszła [1]), z tem wszystkiem jednak twierdzimy na śmiało, że Korrektura z r. 1532 stanowiła podstawę wykształcenia prawniczego w najlepszych czasach XVIgo stulecia i późniéj, w braku drukowanych egzemplarzy w zbiory podręczne obowiązujących ustaw i prejudykatów ją przepisywano [2]), a późniejsi układacze ustaw polskich z niej szkoda że za mało czerpali.

Dzisiaj Korrektura ma jeszcze wartość niepospolitą. Badając ją krytycznie, poznajemy stan prawa polskiego w czasie jego rozkwitu, poznajemy w jaki sposób ustawy niejasne pojmowano i tłomaczono, dowiadujemy się jak sprzeczne godzono i którym przyznawano pierwszeństwo, poznajemy mnóstwo przepisów zkąd inąd nieznanych, zaczerpanych najczęściéj z prawa zwyczajowego, poznajemy układ prawa polskiego i system w XVI. stuleciu. Ta téż wyjątkowa ważność a zarazem rzadkość Korrektury z r. 1532 ponowne jéj wydanie dla umiejętności prawa polskiego uczyniła koniecznem.

§. 7.

Skończywszy uwagi do zrozumienia dzieła całego potrzebne, pozostaje nam jeszcze z obowiązku wydawcy opisać pierwotne wydanie, a zasady nowego usprawiedliwić.

---

[1]) Ośm znam lub o nich słyszałem a mianowicie 1) biblioteki hr. Potockiego w Krzeszowicach nabyty od Z. A. Helcla, 2) Ossolińskich we Lwowie, 3) hr. Baworowskiego, 4) X. Czartoryskiego w Sieniawie, 5) hr. Działyńskiego w Kurniku, 6) hr. Krasińskiego w Warszawie, 7) hr. Zamojskiego w Warszawie, 8) Cesarskiej w Petersburgu.

[2]) Znane mi są dwa odpisy sporządzone już z drukowanych egzemplarzy w połowie XVIgo stulecia, jeden w bibliotece Jagiellońskiéj Mss. fol. Nro 887, drugi w zbiorze rękopiśmiennym Mikołaja Lubomirskiego ustaw polskich i prejudykatów stanowiącym dziś własność hr. Morsztyna w Krakowie. Mniemam że szukając znalazłoby się więcéj gdzieindziéj odpisów.

Ażeby pierwotne wydanie z całą ścisłością opisać, do tego zachęca nas nietylko okoliczność, że opisu takiego dotychczas nie posiadamy, ale niemniéj i wzgląd, że dzieło samo gdziekolwiek się znajduje wszędzie niemal jest defektowem. Pomimo usilnych starań niendało mi się znikąd otrzymać egzemplarza zupełnie nienaruszonego. Z trzech egzemplarzy, które oglądałem naocznie, oraz ze wskazówek nadesłanych skądinąd nie mogę kilku szczegółów w opisie dzieła podać jako pewność, lecz tylko za przypuszczenie.

Książka składa się z 23 zeszytów formatu małe folio, oznaczonych literami od A do Z, każdy zeszyt z trzech arkuszy czyli kart sześciu, z których cztery pierwsze mają u spodu sygnaturę n. p. C_I C_{II} C_{III} C_{IV} a dwie ostatnie żadnéj nie posiadają. Ostatnia kartka jest luźna i doklejona.

Z ilu kart pierwszy zeszyt (A) się składał, nie mogę na pewne powiedzieć. Niektóre biblioteki mając kart cztery sądzą, że posiadają dzieło kompletne. Treść tych pierwszych czterech kart jest następująca: A_I Tytuł z orłem, oddrukowany w wydaniu naszem wiernie lecz w zmniejszonéj postaci; strona odwrotna pusta. A_{II} Dedykacya do króla. A_{III} Spis tytułów czyli rubryk. A_{IV} Koniec spisu — poczem zaraz rozpoczyna się pieśń Boga rodzica i kończy na stronie odwrotnéj.

Że jednak zeszyt pierwszy pierwotnego wydania musiał mieć sześć kart, tego dowodem jest okoliczność, że w niektórych wydaniach oprócz tytułu z orłem przechował się tytuł drugi, obszerny (str. 2 niniejszego wydania), który zapewne kartę A_V zajmował. Co się mieściło na szóstej karcie pierwszego arkusza, nie mogę zgoła powiedzieć — może zostawiono ją pustą.

Text właściwy zaczyna się na karcie B_I, mieści się na kartach liczbowanych sto trzydziestu a kończy się u góry pierwszéj strony karty Z_{IV}. Na stronie odwrotnéj rozpoczyna się „Index statutorum Regni: secundum ordinem alphabeti et folioru(m)“. Index ten w dwóch kolumnach kończy się w połowie pierwszéj strony karty ostatniéj. Dalej aż do środka strony odwrotnéj tejże karty znajdują się „Errata“ a pod niemi „Cracouie apud Hier. Viet. MDXXXII.“

Druk całego dzieła nieróżni się niczem od zwykłych Wietorowskich druków a w szczególności od druków statutu z r. 1524. W liczbowaniu foliów wiele popełniono pomyłek, a mianowicie folia XXV. XXVIII. XLI. XLII. XLIII. XLIV. LXI. LXXXIII. XXC. CXXI. CXXV. fałszywie liczbami XXXV. XXIIII. LXI. LXII. LXIII. XLVIIII. LXVI. XXXIII. LXXXIX. CXXIIII. CXXVI. są oznaczone. Tylko napisy tytułów są gockie, zresztą wszędzie litery łacińskie, inicyjały duże w obrazkach. Druk wszędzie czarny, tylko w dopiskach na marginesach foliów I.-XVIII. oraz XXI. i XXII. czerwony.

Nowemu wydaniu przewodniczy myśl, że takowe niema być martwą kopią jakiejś archaistycznéj rzadkości, ale powinno podać materyał niemal nieznany a tyle ciekawy i ważny dla dzisiejszéj umiejętności w postaci jak najbardziéj przystępnéj. Dlatego 1) na czele wydania położono tytuł odpowiadający dzisiejszemu znaczeniu Korrektury, tytuł jéj bowiem oryginalny w pierwotnem

wydaniu ułożonym był w myśli, że projekt zostanie przyjętym i „Statutem Zygmunta Igo“ nazywać się będzie. Dzisiaj skoro się to nie stało, nazwa „Statut Zygmunta Igo z r. 1532“ byłaby zupełnie nieusprawiedliwioną i rodziłaby zamięszanie z rzeczywistemi ustawami sejmu z r. 1532.

2) Pisownię pierwotnego wydania błędną i niekonsekwentną zamieniono na nową.

3) Tytułom i rozdziałom nadano liczby porządkowe, których pierwotny projekt statutu, mając na myśli możliwe przed ostatecznem przyjęciem dodatki i wykreślenia, całkiem nie był umieścił.

4) Uwzględniono przedewszystkiem błędy pierwszego wydania wytknięte tamże na końcu, gdy zaś wydanie to i sam oryginał projektu spisany w wielkim pośpiechu zawierały oprócz tego sporą ilość błędów dość znacznych, przeto poprawiono pomyłki drukarskie i błędy widoczne i niewątpliwe a w szczególności zmieniono cały gramatyczny układ drugiego zdania w cap. 8. które w wydaniu pierwszem brzmi: „nisi aliquo impedimento fuerimus impediti, tunc enim adminus quatuor Senatoribus, dignitariis, vel officialibus illius terrae, si affuerint. Alioqui aliis viris probis, iurium et causarum peritiam habentibus iudicio terrestri adiungemus.“

5) Na czele każdego ustępu położono dopiski Korrektorów umieszczone w pierwotnem wydaniu na marginesach a wskazujące, z jakich dawniejszych ustaw każdy ustęp Korrektury jest utworzonym. Dopiski te przytaczają jednak tylko pierwsze słowa ustawy oraz stronnicę, na której takowa czyto w Łaskim czy też w zbiorze ustaw Zygmuntowskich z r. 1524 się mieści („in novis“). Gdy zaś obecnie nikt ustaw polskich podług pierwszych słów ich textu nieznа i nieprzytacza i nikt Łaskiego jako podręcznego zbioru ustaw nie używa, przeto w wydaniu naszem dla jaśniejszego poglądu tuż obok dopisków położonych przez Korrektorów dodano dokładniejszy szczegółowy wykaz odnośnych ustaw, w którym:

a) Wymieniony jest król wydający ustawę, rok wydania ustawy i jéj liczba porządkowa w szeregu ustaw uchwalonych spółcześnie

b) Umieszczony jest napis ustawy podług Łaskiego, określający do jakiego przedmiotu się ustawa odnosi.

c) Przytoczoną jest stronnica tomu pierwszego Voluminów legum, na któréj obecnéj ustawy wyszukać należy.

6) Wypuszczono index ustaw zamieszczony w końcu pierwotnego wydania a ułożony alfabetycznie podług pierwszych wyrazów każdego ustępu statutu. Ułożenie tego indexu opierało się na ówczesnym zwyczaju, że ustawy podług pierwszych słów textu ich przytaczano. Dziś index taki zupełnie byłby zbytecznym i niepożytecznym. Natomiast zaś dołączono tablice porównawcze umożebniające wyszukanie każdéj ustawy znanéj z Voluminów legum w projekcie statutu, oraz spis nazwisk i spis rzeczy w projekcie zawartych. Spis czyli index ostatni różni się nieco od zwykłych rejestrów rzeczowych dołączanych do zbio-

rów prawniczych. Nie jest bowiem jego zadaniem posłużyć do łatwiejszego wyszukania w kodexie jakiejś zasady lub przepisu z góry znanéj a potrzebnéj do praktycznego użytku. W takim celu Korrektura z r. 1532 rzadko tylko może być używaną a index pierwszy potrzebie téj już w zupełności odpowie.

Zadanie indexu trzeciego jest czysto umiejętne a mianowicie, zebrać i wycisnąć z kodexu wszystko co się do jednego przedmiotu odnosi aż do najdrobniejszych szczegółów i wzmianek, aby badacz pragnący przedmiot ten, o ile w projekcie uwzględnionym został, poznać, mógł wszystkie odnośne miejsca z łatwością odnaleść. Dla możliwéj zwięzłości ograniczono się na przytoczeniu miejsca, zaś o treści zamieszczonéj tamże zasady żadnéj nieuczyniono wzmianki. Wszystkie jednak przytoczenia do jednego przedmiotu się odnoszące umieszczono podług pewnych działów w systematycznym porządku. Liczby nieoznaczają stronnic textu lecz pojedyncze rozdziały (capitula).

Gdy atoli każdy przedmiot, oprócz postanowień wprost do niego się odnoszących, jeszcze kilkanaście a nieraz i kilkaset razy przy innych przedmiotach w texcie projektu ubocznie został wspomnianym, przeto przy każdym przedmiocie czyli słowie indexu przytoczono tylko miejsca wprost i głównie do niego się odnoszące, umieszczono zaś na początku pod znakiem cf. (confer) te wszystkie słowa, przy których o przedmiocie tym ubocznie jest mowa i pod któremi dalszych odnośników wyszukać należy. Wyrazy mające tożsamo lub zbliżone prawnicze znaczenie wskazano słowem: vide. W ten sposób starano się uniknąć powtarzań a nieopuścić niczego.

W Krakowie d. 20 Kwietnia 1874.

MICHAŁ BOBRZYŃSKI.

Statuta inclyti Regni Poloniæ recens recognita et emendata.

STATUTA ET CONSUETUDINES REGNI POLONIAE

Serenissimi Sigismundi Primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae, universorumque Regni Ordinum decreto publico collecta et libris quinque distincta per Nicolaum Taszycki Cracoviensis, Bernardum Maciejowski Sandomiriensis Terrarum Iudices, Georgium Myszkowski de Przeciczów utriusque Iuris Doctorem, Benedictum Izbieński, Gnesnensis et Cracoviensis Ecclesiarum Canonicos, Albertum Policki Terrae Posnaniensis Notarium et Nicolaum Koczanowski Gladiferum Iunivladislaviensem.

Finita et absoluta Cracoviae die Martis tertia Mensis Septembris Anno Domini M. D. XXXII.

Excusa

Cracoviae per Hieronymum Vietorem.

SERENISSIMO ET INVICTISSIMO

principi et domino, domino Sigismundo eius nominis primo, Dei gratia regi Poloniae, magno duci Lithuaniae, Russiae, totius Prussiae, Mazoviaeque etc. domino et heredi, domino nostro clementissimo, fideles subditi et servitores obsequentissimi: Nicolaus Taszycki Cracoviensis, Bernardus Macieiowski Sandomiriensis terrarum iudices, Georgius Myszkowski de Przeciczów utriusque iuris doctor, Benedictus Isdbieński, Guesnensis et Cracoviensis ecclesiarum canonici, Albertus Policki terrae Poznaniensis notarius et Nicolaus Koczanowski gladifer Junivladislaviensis, strenuae fidei et servitutis indefessae, humilem commendationem.

Cum maiestas vestra serenissima, communi regni sui incliti suadente utilitate, ut omnia regni iura et dudum observata quaevis statuta ac consuetudines terrestres per certos designatos iurisperitos recenserentur et in illis contrarietates et similitudines omnes ac noxiae dubitandi occasiones tollerentur, cum senatoribus et proceribus universis in plerisque regni conventibus generalibus publice decreverit et primam iurisperitorum designationem ad pauciorem numerum redigendo, nos sex duntaxat ex utroque statu viros ad eam ipsam expensionem et correctionem iurium decreto publico designaverit, nobis denique Cracoviam ad diem primam Maii nunc praeteriti convenire et iniunctam provinciam prosequi, finire et terminare per litteras suas speciales districtius mandaverit, cuius mandato uti subditi et servi deditissimi satisfacientes ac ad locum designatum convenientes, cum rei magnitudo iuribus nostris impar animos nostros admodum deterruisset, ad auxilium Dei optimi maximi, per quem reges regnant et legum conditores iusta decernunt, eiusque intemeratae virginis et matris Mariae suppliciter confugientes ac divorum Adalberti, Stanislai, Venceslai et Floriani incliti regni Poloniae tutelarium suffragiis non diffidentes, eam ipsam nobis iniunctam provinciam nihilominus aggressi sumus et statutorum iudicialium obscuritatem pro virili nostra illustravimus, contrarietates, similitudines et ambiguitates omnes e medio sustulimus, consuetudines terrarum inter se diversas et contrarias concordavimus atque cum iuribus et statutis regni in unam consonantiam redegimus.

Denique omnia, quae ad aequanimitatem in iudiciis servandam necessaria videbantur, conformavimus, reiectis et abrogatis singulis clausularum nodis, ex quibus in posterum dubitatio, quae hucusque iudices reddebat perplexos, suboriri posset, privilegiis et aliis statutis ad iudicia non pertinentibus intactis relictis. Quae tamen statuta ad iudicia minime pertinentia, verborum et facti substantia non mutata, nihilominus huic statutorum compilationi inseruimus. Et haec quidem stilo plano et familiari, ut ab omnibus facile legi et intelligi possint, conscripsimus. Quam compilationem veterum iurisconsultorum more in quinque libros partiales distinximus et statutorum capitula sub congruis, distinctis et materiae subiectae proportionatis titulis collocavimus, singulorum statutorum conditores, reges et duces Poloniae, vel consuetudinem ipsam secundum ordinem temporum et locorum in capite cuiuslibet statuti apponendo. Et quoniam sacrae maiestatis vestrae publico decreto haec statutorum et iuris iudicarii formula per nos compilata, in plura exemplaria redacta, ad conventus particulares deferri et illic in praesentia senatorum perlegi, discuti et examinari, subindeque in futuro regni conventu generali per maiestatem vestram et senatum suum inclitum approbari vel in melius institui et emendari debet, ideo ad latus cuiuslibet statuti, ex quo fonte processerit, breves fecimus annotationes, ut lector prudens et sincerus, collato fonte seu origine cuiuslibet statuti cum ipso statuto, rem facilius discutere et examinare ac ipsam demum compilationem nostram melius et sincerius approbare vel emendare valeret. Fatemur autem ingenue, serenissime rex, quod provinciae nobis iniunctae magnitudo et gravitas Tribunianos illos, Theophilos aut Basilidas et alios sacrosanctarum legum correctores et compilatores requirebat, non homines ingenio, doctrina et iuris prudentia minus pollentes ac in patriis iuribus parum versatos, quales nos sumus. Sed postquam maiestati vestrae serenissimae hoc onus humeris nostris imponere placuit, veniam benigno animo nobis dare dignabitur, si quae potuimus praestitimus, simplici etenim resina, qui tura non habent, litare consueverunt. Nos autem fidem et omnem servitutem nostram favori et innatae clementiae sacrae maiestatis vestrae humiliter commendamus, quam Deus optimus una cum filio suo divo Sigismundo secundo Poloniae rege et sapientissima coniuge regina Bona omnique sobole sua sanctam, pro exaltatione fidei catholicae et forti muro regni et dominiorum suorum felicem et incolumem conservare dignetur, ipsumque vivere faciat Pilaei tempora longa senis. Cracoviae, die Martis, tertia mensis Septembris, anno domini millesimo quingentesimo trigesimo secundo.

TITULI SEU RUBRICAE

QUINQUE LIBRORUM

Statutorum Regni.

Tituli Primi Libri.

Tituli Secundi Libri.

Tituli Tertii Libri.

Tituli Quarti Libri.

Tituli Quinti Libri.

CANTICUM

ad honorem divae Virginis Mariae, per divum Adalbertum archiepiscopum Pragensem regni Poloniae apostolum compositum et scriptum, in principiis bellorum ex more vetustissimo per Polonos cantari solitum.

Bogá rodziczá, dziewiczá, bogiem sláwyoná Maria.
U twego syná gospodziná, matko zwelyoná Maria,
Ziszczy nam, spusći nam, kiryeleyson.
Twego syná krzćićielá zbożny czas,
Uslyss głosy nápełni myśli człowiecze.
Słyss modlitwy, genże ćię prosiemy.
O dáć raczy, iegoss prośimy.
Day ná swiećie zbożny pobyt.
Po żywoćie rayski przebyt, kiryeleyson.
Národził sie náss dla syn boży, w to wirzy czlowiecze zbożny, iss przez trud, bog swoy lud. odiął diabłu strożą.
Przydał nam zdrowya wiecznego, starostę, skował piekielnego, śmierć podiął, spomyonał, człowieká pirwego.
Ienże trudy ćierpiał bezmiernie, iessczeć był nieprzespyał za vyernie, aliss sam bog zmartwywstał.
Adámie ty boży kmiećyu, ty siedziss v bogá wiecznie, domyesć nas swe dzieći, gdziess kroluią ányeli.
Tam radosć tam miłosć, tam widzienie tworcá, ányelskie bez końcá, tuć się tam wziáwiło dyablie potąpienie.
Ny srebrem ny złotem nas dyabłu odkupił, swą mocą zastąpił, ćiebie dla człowiecze, dał bog przekłoć sobie, bog ręće nodze obie, krew swięta sslá zboku, ná zbáwienie tobie.
Wierz że wto człowiecze, iż Jezu Christ prawy, ćirpiał zá nas rany, swą swiętą krew przeliał za nas krzesćiany.
O dussy o grzessney sam bog pieczą yma, dyábłu ią odyma, gdziess to sam prebywa, tu ią ksobie przizyma.
Juss nam czas godziná grzechow sie kaiáći, bogu chwałę dáći ze wssytkimi siłámi bogá miłowáći.
Mária dziewico prosi syná twego krolá niebieskiego, aby nas vchował odewssego złego.
Wssytcy swięći prosćie, nas grzessnych wspomoszcie, byzmy swámi bydlili Jezu Christá chwalili.
Tegoż nasz domiesći Jezu Christe mili byzmy stobą byli, gdziess sie nam raduią wssytki niebieskie siły.
Amen, amen, amen, amen, amen, amen, amen. Tako bog day, byzmy possli wssytcy wray, gdzie kroluią ángeli.

LIBER PRIMUS

Statutorum Regni Poloniae.

TITULUS I.

De Statutis et Consuetudinibus Regni.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Cum omnes. usque ad §. unde si quis. Sic illustratum est. folio VIII.

C. M. Syntagma statutorum, art. 1: De reo citato non comparente. Vol. Leg. I. pag. 2.

C. 1. Cum omnes leges et constitutiones normam imponant rebus et negotiis praesentibus et futuris, non autem praeteritis, statuimus: ut omnes regni Poloniae constitutiones iam editae et in posterum edendae non respiciant praeterita, sed tantum praesentia et futura; nisi aliqua necessitas vel utilitas publica aliter dictaverit, tunc enim mutuo consensu senatorum et procerum in conventione regni generali caveri poterit, ut etiam ad praeterita referantur.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki et Alexander in Radom, Reges.

Ex tribus similibus hoc unum conditum est.
C. Huiusmodi. usque ad §. Quodque in huiusmodi iudiciis. fol. XCV.
C. Item pollicemur. fol. XCV.
C. Quoniam iura. fol. CXV.

a) *C. J* a. 1454. art. 16: Iudicia secundum statuta tenenda. VL. 250.
b) *C. J.* a. 1454. art. 32: De bello et constitutionibus decernendis. VL. 254.
c) *A.* a. 1505. art. 1: De non faciendis constitutionibus sine consensu consiliariorum et nuntiorum terrestrium. VL. 299.

C. 2. Omnes iudices quorumcunque tribunalium regni nostri causas et iudicia omnia iudicent et definiant statutis et constitutionibus regni, per nos et divos duces et reges Poloniae editis et edendis. Quae quidem constitutiones et statuta: quae videlicet fierent aut esse deberent in praeiudicium gravamenque reipublicae et damnum atque incommodum cuiuslibet privatum, innovationemque iuris communis et publicae libertatis: non alibi quam in conventionibus regni generalibus per nos et successores nostros reges Poloniae de novo edi et constitui debent de consensu senatorum et procerum, ut quod omnes tangit, ab omnibus

approbetur. Alioquin constitutiones aliter factas et sententias iudicum contra dispositionem statutorum latas et promulgatas decernimus esse nullius roboris et momenti. Nisi casus novus in iudiciis emerserit, qui in statutis non esset expressus, talis enim aliorum statutorum et sententiarum authenticarum similitudine erit iudicandus.

Alexander Rex in Radom.

C. Ne per ignorantiam. fol. XCV. Sic illustratum est.

A. a. 1505. art. 2: De constitutionibus novis per proclamationes publicandis. VL. 300.

C. 3. Ne per ignorantiam iurium et constitutionum regni quisquam excusari videatur, statuimus: ut omnes constitutiones perpetuae et temporales, per nos et successores nostros in conventionibus regni generalibus editae et edendae, per banna et proclamationes publicas in omnibus terris et districtibus regni sollemniter publicentur, a die vero publicationis earundem, perpetuae constitutiones infra sex et temporales infra duas hebdomadas unumquemque subditorum nostrorum ad earum observationem et poenas in eis contentas afficiant et astringant cum effectu.

Casimirus Magnus Visliciae et Sigismundus Primus Petrcoviae et Bidgostiae, Reges.

Ex tribus similibus hoc unum conditum est.
C. Nos itaque. fol. VIII.
C. Quod ad diversitatem. fol. XVI. in novis.
C. Diversitas. fol. XXI. etc. in novis.

a) *C. M.* syntag. praefatio: Praecepta Magni Casimiri regis. VL. 2.
b) *S.* a. 1511. art. 1: De processu iudiciario in unam formulam redigendo. VL. 374.
c) *S.* a. 1520. art. 3: De conformandis iuribus et consuetudinibus regni. VL. 392.

C. 4. Quoniam a temporibus antiquis causae iudiciorum regni nostri pro diversitate sensuum et animorum definiebantur propter statuta et consuetudines regni ac formulas iudiciarias inter se contrarias et diversas, propter quas lites, actiones et causae plerumque remanebant immortales, cum igitur sub uno principe et capite una et eadem gens iura diversa habere non debeat, ne sit habens diversa capita quasi monstrum, de consilio et consensu senatorum et procerum nostrorum sancimus: quod deinceps nostrae ac aliorum ducum et regum Poloniae constitutiones et formulae iudiciariae in hoc statutorum volumine contentae per omnes iudices, dignitarios, officiales et subditos regni et dominiorum nostrorum, nunc habitorum et pro tempore ad nos et corpus regni iure quocunque etiam belli devolutorum et devolvendorum, cuiuscunque status, conditionis et praeeminentiae fuerint, unanimiter exerceantur, practicentur et observentur, sub poenis in eisdem constitutionibus contentis, statutis et consuetudinibus terrarum antiquis inter se contrariis non obstantibus quibuscunque. Quas fide et robore carere decernimus perpetuo et in aevum.

C. 5. Nisi aliquae terrae aut dominia post eorum ad regnum unionem privilegiis specialibus in iuribus et consuetudinibus suis essent conservatae, tales enim secundum tenorem privilegii sibi concessi conservari et iudicari debent.

TITULUS II.

De Summo Imperio et Iudiciis Regalibus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Quia ex multiplicitate. fol. X. Sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 11: De iudicibus cuiuslibet terrae ad curiam regis venturis. VL. 6.

C. 6. Quia ex multiplicitate iudicum, prout experientia docuit, super uno facto variae et diversae quandoque sententiae ferebantur, ideo certum numerum iudicum statuere et varietati praedictae occurrere volentes, statuimus: quod unus in quolibet palatinatu seu terra iudex terrestris, subiudex et notarius habeatur; terris et palatinatibus, qui propter sui amplitudinem plures iudices terrestres ex antiquo habere consueverunt, duntaxat exceptis.

C. 7. Dum autem nos et successores nostros alicuius palatinatus seu terrae fines intrare contigerit, iudex, subiudex et notarius illius terrae ad curiam regiam venire, librum actorum terrestrem secum adferre et in curia regia causas iudicare ac acta, sententias et decreta in librum actorum illius terrae scribere et introducere teneantur. Ac deinceps in omnibus causis magnis, etiam hereditariis, dilationes ultra tres hebdomadas non possint nec valeant assignare.

C. 8. Sed quum quaestio fuerit hereditaria, iudex vel subiudex eandem nobis referre teneatur, cuius cognitionem in nostra senatorumque nostrorum praesentia volumus examinari; nisi aliquo impedimento fuerimus impediti, tunc enim adminus quattuor senatores, dignitarios vel officiales illius terrae, si affuerint, alioquin alios viros probos, iurium et causarum peritiam habentes, iudicio terrestri adiungemus, qui loco regiae maiestatis causas praedictas cum iudice, subiudice et notario iudicabunt.

C. 9. Si vero iudex, subiudex vel notarius, aegritudine vel alio modo legitime impediti, ad curiam regiam venire aut ibi perseverare nequiverint, facultas erit maiestati regiae in locum impediti vel infirmi alium aeque idoneum surrogare, ne iustitia negligatur, donec ille convalescat.

C. 10. Nisi iudicem, subiudicem et notarium, omnes simul, ex causa urgente et legitima de consensu regiae maiestatis ab eius curia discedere contingeret, tunc enim iudex et subiudex camerarios et notarius vicenotarium, iuratos et fideles cum libro terrestri in curia regia relinquere teneantur. Qui sub illorum absentia causas, recognitiones et inscriptiones quascunque in librum terrestrem

fideliter introducere et extradere valerent, quibus tamen nulla iudicandi facultas eo ipso concessa fore censeatur.

C. 11. Et praeter librum suprascriptum nullus alius actorum liber in curia regiae maiestatis haberi debet. Quod si in aliquem alium librum quidquam quovis modo inscriptum fuerit, id nullius sit roboris et momenti.

C. 12. Et in quantum aliquae causae ibidem motae penderent indecisae et regiam maiestatem de finibus illius palatinatus discedere contingeret, decernimus: ut omnes eiusmodi causae a punctis dimissis ad districtum proprium remittantur, per iudicem terrestrem prosequendae et terminandae. Nisi maiestas regia ad eundem palatinatum, priusquam iudicia illius terrae celebrarentur, redire dignaretur, tunc enim omnes causae praedictae per iudicium regium continuabuntur et definientur.

Casimirus Magnus Visliciae et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex uno generali et alio restingente hoc unum conditum est.
C. Praeterea cum in deliberatione. fol. XII.
C. Quia terminus. fol. XXV. in novis.

a) *C. M.* syntag. art. 17: De his qui inopinate et ex improviso citantur in curia regis vel ad iudicium evocantur. VL. 9.

b) *S.* a. 1519. art. 3: Termino curiali, nobis in terris Maioris Poloniae existentibus, nemo nisi de eisdem terris citari ad nos debet, et similiter, nobis in terris Minoris Poloniae agentibus, nonnisi ex terris eisdem nobiles ad nos citabuntur. VL. 388.

C. 13. Cum in deliberatione consistat mater virtutum ipsa discretio, contingit plerumque, quod subditi nostri in curia regia constituti citatione curiali ad nostram vel iudicum curiae nostrae audientiam evocantur et querelis, de quibus minime cogitarunt, implicantur. Volentes igitur dispendiis subditorum nostrorum in hac parte obviare, statuimus: ut citatione curiali nemo deinceps ad praesentiam nostram successorumque nostrorum evocetur, nisi ratione delicti et contractus in curia regia recenter commissi et facti.

C. 14. Pro quibus omnes subditi, ex quibuscunque terris et districtibus regni nostri, citatione litterali absque sigillo, ad instar aliorum citationum scripta et per ministerialem seu quempiam alium, per regiam maiestatem aut marsalcum regni vel curiae in defectu ministerialis deputatum in loco, civitate seu villa, ubi maiestas regia cum sua curia ageret, in hospitio, foro vel ubi repertus fuerit, personaliter in manus citati tradenda, ad praesentiam regiae maiestatis citari et evocari possunt.

C. 15. Comparens autem in termino, quem unicum et peremptorium esse volumus, si petierit dilationem, in contractibus quidem, si causa fuerit maior marcarum quadraginta, trium hebdomadarum, si vero minor, quattuor dierum, in delictis autem unius hebdomadae dilationes deliberatorias obtinebit.

C. 16. Si autem in termino citationis vel deliberatorio, quem etiam peremptorium esse volumus, contumaciter non comparuerit, per nos et iudicium regium in

re principali, pro qua fuerat curialiter citatus, condemnari debet. Si vero comparuerit, causa cognita negotium decidetur.

C. 17. Si vero alienigena citare voluerit indigenam regni nostri in curia maiestatis regiae repertum ratione delicti vel contractus, taliter citatus ei absque quavis exceptione respondere teneatur, habitis autem, uti praemittitur, indiciis deliberatoriis. Nihilominus et alienigena indigenae regni nostri, per viam reconventionis, ratione delicti vel contractus, ut praemittitur, ibidem respondere et iuri parere teneatur.

C. 18. Curiam autem regiam, quoad delicta et contractus in ea factos et commissos, volumus intelligi civitatem, villam et locum cum circumferentiis suis.

C. 19. Recens vero delictum et recentem contractum esse volumus, qui in eadem curia in unius anni et sex hebdomadarum tempore facti fuerunt et commissi. [1]

C. 20. Delicti autem appellatione: furta, homicidia, caedes, adulteria, stupra, violentiae cum armis et sine armis, iniuriae verbales et reales ac alia crimina maiora et minora, et contractus appellatione: mutuum, depositum, commodatum, fideiussiones, pignora, donationes, societates et alias actiones personales intelligi volumus. In hereditariis et limitum causis citatione curiali nequaque locum sibi vindicant.

C. 21. Si autem delinquens de curia regia discesserit, antequam citatione curiali apprehendatur, talis, ubicunque repertus fuerit, simili ac tamen sigillata citatione ad curiam regiam citari poterit, ubi modo praemisso respondere teneatur. Quod tamen in contrahente aliter volumus observari, qui post suum de curia discessum, antequam eum citatio apprehendet, ad forum suum citari et ibidem iudicari debebit.

Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Nieszova et Opoki et Alexander Petrcoviae, Reges.

Ex tribus pro parte similibus et pro parte diversis hoc unum conditum est
C. Item decernimus. fol. LXXXVIII.
C. Item pollicemur, quod non. fol. XCIII.
C. Cancellarii. §. Litterae. folio CXIII.

a) *C. J.* a. 1465. art. 8: De inhibitionibus ad iudicia dari solitis. VL. 158.
b) *J. C.* a. 1454. art. 9: De inhibitione iudiciorum. VL. 249.
c) *A.* a. 1504. art. 2: De cancellariatus et vice-cancellariatus officiis. VL. 296.

C. 22. Quoniam iudicia regni nostri, in quibus iuris et iustitiae dispensatio consistit, illibata, salva et perenna ab impedimentis omnibus esse convenit, statuimus et inviolabiliter observari praecipimus: quod litterae inhibitoriae ad iudicia terrestria, castrensia et commissariorum, partium iustitiam prorogantes, impedientes aut iudicia praedicta quovis modo protelantes, per nos et successores nostros et regentes cancellarias nostras deinceps temporibus non concedantur

---

[1]) Ita exponit Alexander rex in C. Querebantur. fol. CXVI. in fine. *A.* a. 1505. art. 8: De citationibus capitaneorum ad querelam. VL. 301.

perpetuis, nisi illis, qui bellica expeditione in conventione generali decreta aut reipublicae legationibus pro tempore fuerint impediti, sed neque commissiones assessoriae, revisores, concommissarii ad eadem iudicia concedantur.

C. 23. Omes autem litterae ad iudicia pertinentes manu propria referendariorum vel senioris notarii cancellariarum nostrarum deinceps subscribantur, quae autem non erunt subscriptae, nullo modo sigillentur.

C. 24. Quod si aliquando per surreptionem vel alio modo illicito eiusmodi litteras de cancellaria nostra emanare quomodo contingeret, sint eo ipso nullae et invalidae, iudicesque nostri huiusmodi litteris obedire minime teneantur, immo in causis coeptis illis non obstantibus procedant. Et nihilominus litteras eiusmodi iudicio praesentans, actor, reus, vel quilibet alius, poena quattuordecim marcarum ibidem in instanti, antequam a iudicio discedat, irremissibiliter puniatur, quae parti, contra quem eiusmodi litterae impetratae fuerint, cedere debet.

Alexander in Radom et Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae, Reges.

C. Auctoritatem iudiciariam. fol. CXVII. Sic illustratum est etc.

C. Commissiones in aliis. Conventus Cracoviensis 1532, de verbo ad verbum positum est.

a) *A.* 1505. art. 5: De commissionibus per maiestatem regiam dandis et non dandis. VL. 304.

b) *S.* a. 1532. art. 34: Commissiones in aliis casibus etc. VL. 509.

C. 25. Auctoritatem iudiciariam ubique illibatam conservare cupientes, statuimus: quod nos successoresque nostri nullas commissiones subditis nostris, cuiuscunque status, dignitatis, conditionis et praeeminentiae fuerint, nisi ad faciendos limites inter bona nostra regalia nec non ad componendas atque discutiendas differentias, iniurias et controversias inter subditos nostros et personas extraneas vicinorum dominiorum et occasione bonorum impetratorum, ex causa quacunque ad maiestatem regiam devolutorum, dabimus dareque debemus perpetuo et in aevum.

C. 26. Et aliter de cancellaria emanatae sint nullius roboris et momenti, quibus iudices et commissarii parere minime teneantur. Illarum autem vigore partem adversam citans et gravans poena quattuordecim marcarum in instanti per iudicium terrestre puniatur, parti adversae citatae et gravatae applicanda.

C. 27. Commissiones tamen ad dividenda bona, tam inter fratres germanos quam inter alios quosvis consanguineos, qui ad aliqua bona par ius succedendi habent, quantumcunque remotos, locum habere declaramus et decernimus. Quod si quis repellere volens eum, qui divisionem bonorum petit, negat eum esse consanguineum vel ius succedendi ad bona huiusmodi habere, in tali casu commissarii a dividendis bonis supersedere et decisionem controversiae super propinquitate et successione ad iudicium terrestre remittere debebunt.

C. 28. Per quod quidem iudicium terrestre ubi cognitum fuerit, divisionem alteri denegantem temere illam denegasse, itaque petenti eam fuerit per iudicium

terrestre adiudicata, talis denegans damna et interesse solvere debet victori, medio iuramento eius declaranda, cum poena trium marcarum parti et iudicio totidem ibidem a iudicio non discedendo solvenda.

Casimirus Tertius Petrcoviae, Rex.

C. Nonnullorum improba temeritas. fol. XCII. Facti, substantia non mutata, sic illustratum est.

C. J. a. 1447. art. 7: De his qui cum extraneis faciunt guerras in damnum regni sine regio consensu. VL. 153.

C. 29. Nonnullorum improba temeritas, suas auctoritate propria iniurias ulcisci volentium, bella execrabilia plerumque regno nostro excitare et damna non modica procurare non verentur. Cum igitur belli indictio iuris sit publici, ipsi principi de consensu senatorum et procerum duntaxat reservata, statuimus ac edicto perpetuo prohibemus: ne aliquis, cuiuscunque status et conditionis existat, quacunque offensa, iniuria vel damno lacessitus, audeat sine nostro consensu dominiis vicinis et personis extraneis vel intraneis bellum indicere, neque suas iniurias auctoritate propria vindicare. Si quis autem contrarium facere ausus fuerit, ad damnorum et interesse solutionem, quae nos aut subditi propterea incurremus, cogi debet. Quam si in parte vel in toto facere nequiverit, in corpore puniatur.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Rex.

C. Inprimis. fol. XCII. sic illustratum est. Cum quo concordant duo privilegia Vladislai Jagiello, de quibus in §. ut gratia, fol XLVIII. et §. Ceterum. fol. LI.

a) *V. J.* a. 1422. art. 2: Item ut gratia uberiori etc. VL. 83.
b) *V. J.* a. 1433. art. 2: Ceterum promittimus et spondemus, quod nullum terrigenam etc. VL. 93.
c) *C. J.* a. 1454. art. 1: Confirmatio iurium VL. 248.

C. 30. Ut gratia uberiori per nos et successores nostros subditi nostri consolentur et in iuribus suis firmiter conserventur, statuimus et pollicemur: quod nemini ex subditis nostris ecclesiasticis et saecularibus, cuiuscunque dignitatis, status vel eminentiae fuerint, bona hereditaria recipiemus, confiscabimus nec eos in personis eorum propriis captivabimus, recipi, confiscari vel captivari faciemus, neque de eis per nos vel capitaneos et officiales nostros aut alios homines quoscunque intromittemus vel intromitti faciemus pro quibuscunque excessibus vel culpis, nisi prius iure convicti et ad nos vel capitaneos nostros per iudices terrestres, in quibus resident, per sententiam definitivam delati fuerint.

C. 31. His tamen, qui in publico maleficio, utpote furto, incendio, homicidio voluntario, presbitericidio, raptu virginum et mulierum, villarum depopulationibus et spoliis deprehendentur et qui de se debitam cautionem dare vel facere nollent, iuxta quantitatem excessus vel delicti duntaxat exceptis.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Alexander in Radom, Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges, et Senatores Petrcoviae.

Ex sex similibus hoc unum conditum est facti substantia non mutata.

C. Item cum singula. fol. XCII. cum duobus sequentibus.

C. Unanimi fol. CXI.

C. Innittentes fol. CXVIII.

C. Cum essent. fol. CCIX.

C. Aequitatem. fol. X. in novis.

C. Capitanei. fol. XXVI.

a) *C. J.* a. 1454. art. 3: In capitaneos non constituentur dignitarii. VL. 248.

b) *A.* a. 1503. art. 1: De dignitatibus et officiis per maiestatem regiam conferendis. VL. 293.

c) *A.* a. 1505. art 21: De dignitatibus et officiis hominibus possessionatis dandis. VL. 306.

d) *A.* a. 1505. art. 25: De dignitariis et officialibus impossessionatis. VL. 305.

e) *S.* a. 1510. art. 8: De officialibus impossessionatis. VL. 368.

f) *S.* a. 1519. art. 7: Poenae contra non possessionatos et capitaneos et eorum officiales. VL. 389.

C. 32. Cum singula officia suis sint actibus deputata, statuimus et pollicemur: quod nullum palatinum, castellanum vel iudicem terrestrem in capitaneum praeficiemus illius terrae, cuius palatinus, castellanus vel iudex terrestris existat, praeter capitaneum Cracoviensem.

C. 33. Et quia pater et filius una et eadem persona esse censentur, statuimus: quod si pater in aliqua terra fuerit ad palatinatum evectus, filius in eadem terra seu palatinatu capitaneatus officium habere non possit. Sed neque alieni iudicio pater et filius simul praesideant, ut iudicia absque omni suspicione ubique procedere possint et valeant.

C. 34. Et cum indigenae pro suis meritis et virtutibus forensibus sint merito praeferendi, statuimus et pollicemur: quod dignitates, palatinatus, capitaneatus et officia in terris universis regni nostri personis bene meritis, aetate, intellectu et prudentia bene vigentibus et indigenis, hoc est natione Polonis, sub eadem corona de gente Polonicali oriundis, [1]) distribuemus, dabimusque dignitatem illi personae, qui illius terrae indigena fuerit, in qua dignitas illa vacabit, habueritque hereditaria ibidem bona, ut viam murmuri et displicentiis praecludamus.

C. 35. Secus factum non servetur, nec ille, cui dignitas vel officium contra praemissa collata fuerit, eadem dignitate seu officio uti permittatur, neque ei ulla praestetur obedientia; regia autem maiestas tamquam contra iuramentum praestitum secus faciens, rei et privilegio communi iniuriam intulisse censeatur.

C. 36. Officia autem regni et curiae regiae, videlicet cancellariam, vicecancellariam, marsalcatum regni et curiae, capitaneatum exercituum generalem et thesauriatum regni viris idoneis et bene meritis de Maiori et Minori Polonia indistincte conferemus.

---

[1]) Sic exponit indigenam Lodovicus rex in privilegio suo, in §. Promittimus, quod nullum. fol. XLI. (a. 1374. art. 7. VL. 57.) Et secundum iuris consultos indigena dicitur inde genitus, differens ab incola vel municipe.

Casimirus in Nieszova et Opoki, Rex.

C. Item promittimus, quod quam cito. fol. XIV. Sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 10: De differentia spiritualium et saecularium. VL. 249.

C. 37. Quoniam discordiae, differentiae et dissensiones, quae plerumque inter status spiritualem et saecularem suboriri consveverunt, scandala non modica et dispendia reipublicae parere dinoscuntur, ideo statuimus: ut quotienscunque inter status praedictos aliquae simultates, discordiae et dissensiones in rebus publicis vel privatis evenirent, totiens nos et successores nostri easdem componere, sopire, complanare ac ad veram concordiam, coniunctionem et amicitiam, ne exinde fidem catholicam vacillare et deteriora evenire contingeret, in conventione regni generali reducere tenebimur.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Cum compertum. fol. VIII. in novis, de verbo ad verbum hic insertum est.

S. a. 1510 art. 1: De uniendis Lithuaniae et Prussiae terris ad ferenda onera regni. VL. 366.

C. 38. Cum compertum ab omnibus habeatur, quod virtus unita fortior solidiorque esse consuevit ipsa divisa, promittimus: nos operam daturos, ut magnum ducatum Lithuaniae terrasque Prussiae et alias terras in finibus regni consistentes ad unionem redigamus. Et quantum possibile factu erit, onera omnibus communia communiter ferenda, simul ac monetam aequalem communiter recipiendam imponemus, praesertim dum conventum utrisque dominiis praefatis ad hoc perficiendum constituerimus.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae et Cracoviae.

Ex sex fere similibus hoc unum conditum est, facti omnium sex substantia non mutata.

C. Providentes. fol. VIII.
C. Petitioni. fol. LX.
C. Unus duntaxat. fol. XXVI.
C. Decernimus. fol. VIII.
C. Item contra eos. fol. XIII. in novis.
C. Celebrationes conventuum. Conventus Cracoviensis. 1532.

a) *S.* a. 1510. art. 2: Tempora determinata, quibus conventus particulares sequi debeant. VL. 366.
b) *S.* a. 1510. art. 6: Conventus in Radzieiow Brestensi et Juniviadislaviensi terris deinceps indicendus. VL. 367.
c) *S.* a. 1519. art. 8: Unus particularis conventus in terra Sandomiriensi celebrandus. VL. 389.
d) *S.* a. 1510. art. 3: Poena contra non venientes ad conventus VL. 366.
e) *S.* a. 1510. art. 19: Poena statuta contra violatores consiliariorum et nuntiorum ad conventus publicos proficiscentium. VL. 372.
f) *S.* a. 1532. crt. 33: Celebrationes conventuum particularium atc. VL. 509.

C. 39. Providentes, ut conventus particulares debito modo celebrari, dum opus est, valeant, statuimus: ut conventus Sredensis in Maiori Polonia duabus

septimanis ante Colensem et subinde Petrcoviensis generalis octo diebus post Colensem per cancellariam nostram constituatur.

C. 40. Brestensi autem et Junivladislaviensi terris unum conventum terrestrem particularem in Radzieiow celebrandum deinceps constituimus.

C. 41. Unus etiam particularis conventus in terra Sandomiriensi in oppido Magna Opatow iuxta antiquam consuetudinem celebretur; conventu Skrzinensi, qui ex speciali concessione nostra annis superioribus agebatur, abolito penitus et sublato.

C. 42. Celebrationes conventuum particularium terrae Lublinensis ex oppido Urzandow in civitatem Lubninensem transferri mandamus, iuxta petitionem nobilitatis per nuntios terrestres factam.

C. 43. Decernimus etiam: quod episcopi, palatini, castellani et ceteri officiales teneantur interesse conventibus terrestribus et in Maiori Polonia Colensi et in terris Cracoviensi Novae Civitatis Corczin, sub poenis. Episcopi namque soluturi sunt pro poena marcas quadraginta, si se legitima excusatione in eodem conventu non excusaverint. Palatini vero et primarii castellani solvere tenebuntur, si se temerarie absentaverint et legitima excusatione se ibidem in conventu non excusaverint, marcas viginti. Similiter castellani minores solvent pro absentia decem marcas, si se non excusaverint, non vaga, sed legitimi impedimenti excusatione, et poenae praefatae fisco nostro regio applicabuntur.

C. 44. Contra eos autem, quorum licentia eousque progressa est, uti iam promiscue sive in viis publicis, sive in villis et oppidis non solum privatas, sed etiam publicas personas violare non formidant, providere et talium hominum insolentiam cohibere coërcereque volentes, cum consilio omnium regni senatorum statuimus et decernimus: ut quicunque praelatos, barones et senatores regni status cuiuslibet et item nuntios, sive nostros sive terrestres, nostra ac rei publicae negotia obeuntes, ad conventus publicos, sive terrestres sive generales proficiscentes et in eisdem conventibus manentes, sive ab eisdem in domos suas redeuntes, quattuor septimanis ante conventus et post aliis quattuor septimanis sive in viis sive in villis et oppidis quoquomodo invadere et violare ausus fuerit, criminis laesae maiestatis reus iudicabitur. Idem vero de his, qui in iudiciis sive ordinariis sive commissariis commissarios iudices vel officiales publica officia exercentes violare praesumpserint, taliter erit intelligendum, ut eiusdem criminis laesae maiestatis obnoxii iudicentur.

TITULUS III.

De Sacrosanctis Ecclesiis, Episcopis et Clericis.

Casimirus Magnus Rex, ex Arbitramentis Jaroslai Archiepiscopi Gnesnensis et Bodzantae Episcopi Cracoviensis.

Ex novem similibus hoc et sequens statuta condita sunt.

C. Item quicunque fol. LIV.
C. Ubicunque. eodem.
C. Pro decima. eodem.
C. Ceterum. folio LV.
C. Et ne labores. eodem.
C. In novalibus. fol. LVI.
C. Verum quia. eodem.
C. Item decernimus. eodem.
C. Demum statuimus. eodem.

a) *J*aroslaus a. 1361. art. 3: De tempore decimae forisandae. VL. 97.
b) *J*. a. 1361. art. 4: De decimis seminatorum in hortis. VL. 97.
c) *J*. 1361. art. 5: De decima canapi. VL. 97.
d) *B*odzanta a.. 1359 (?) art. 2: Decimae sicut ex antiquo de quibusvis locis dabantur, sic dandae erunt perpetuo, et de decimis scultetorum. VL. 99.
e) *B*. a. 1359. art. 3: De tempore decimandi. VL. 100.
f) *B*. a. 1359. art. 4: De decimis novalium. VL. 100.
g) *B*. a. 1359. art. 5: De decimis agrorum sterilium circa Dlugiepole et Czorsztyn versus Myslimice. VL. 100.
h) *B*. a. 1359. art. 6: De decimis per nobiles cultis, arendatis aut a kmethonibus habitis. VL. 101.
i) *B*. a. 1359. art. 7: De decimis per progressum habendis. VL. 101.

C. 45. Decimas manipulares omnis grani et seminis de villis nostris et nobilium ab antiquo provenientes clerus regni nostri libere tollendi, in horrea sua conducendi, triturandi ac in usus suos beneplacitos convertendi plenam, liberam et omnimodam habeat facultatem. Quod si aliquis ex clero decimas suas manipulares vendere maluerit et dominus villae decimam in villa sua emere voluerit, octo diebus ante festum beati Jacobi et octo diebus postea cum domino decimae aut eius procuratore, praesentibus ad minus duobus testibus idoneis, emat. Alioquin dominus decimam libere vendat, impedimento quolibet domini villae non obstante.

C. 46. Ubicunque vero in hortis vel campis aratro laboratum fuerit, ex eisdem decimae manipulares solvantur ex integro, rapis, papavere, caulibus, cepis, allio, raffano et eis similibus exceptis. Si quis autem in hortis ligone et fossorio

laboraverit, a laboribus suis decima nullo modo recipiatur. Consuetudinem tamen dioecesis Poznaniensis in solvenda ceparum decima ex certis campis Sochaczoviensis et aliarum terrarum propterea non reprobamus.

C. 47. Quoniam decima lini et canapi pro diversitate locorum, regionum et agrorum diversimodo in regno et dominiis nostris solvi consuevit, nam in quibusdam locis ab aratro integro quattuor ligaturae et a medio aratro duae ligaturae, in aliis per duos grossos de lanco, alibi per unum grossum et in aliquibus nihil penitus solui consuevit, alibi solventes decimam lini vel canapi per duos aut unum grossum non inferunt decimam ex agris suis in horrea clericorum, alicubi vero et solvere et inferre obligantur, cum igitur talibus quaelibet provincia abundet suo sensu et consuetudo sit optima legum interpres, statuimus: consuetudinem cuiuslibet loci, regionis et agri in solutione decimarum lini et canapi fore observandam.

C. 48. Quia in quibusdam locis decimae manipulares, in aliis pecuniariae, in plerisque vero penduntur in grano, et sculteti alicubi manipularem, alibi vero pecuniariam decimam solvere consueverunt, consuetudinem antiquam loci, agri et dioecesis cuiuslibet observandam esse decernimus, neque ab ea penitus discedi oportere. In solvenda etiam tam manipulari decima quam missalium, ubi utrumque solvitur, consuetudini innitendum. Mensura autem solvendorum missalium et decimae grani fiat iuxta morem territorii, in quo villa, missalia et decimam grani solvens situatur. Quae quidem missaliia tam de agris possesionatis quam desertis, de quibus coloni censum solvunt et laborant, iuxta veterem consuetudinem dari debent. Ubi vero de agris desertis census non solvitur, neque laboratur, et nihilominus per dominum villae vel quempiam alium coluntur, de illis decima manipularis ex integro percipiatur.

C. 49. Et ne labores hominum propter decimatorum desidiam retardentur, statuimus: et quilibet dominus decimae, post requisitionem domini villae et colonorum circa ecclesiam parochialem publice factam, in octo diebus ad recolligendam suam decimam per se, nuntium vel procuratorem idoneum, quem quilibet a suo beneficio absens ad hoc specialiter constituere debet, sit paratus. Alioquin depositis et relictis in campis quinque manipulis de qualibet quinquagena, sub testimonio hominum fide dignorum parochiae illius frumenta domini villae et colonorum libere de campis conducantur. Nihilominus coloni villae sub eodem testimonio decimam relictam de agris suis etiam conducere tenebuntur, ad quam conducendam nobiles de agris praediorum suorum ex antiqua consuetudine non obligantur.

C. 50. Sicut decimae liberae sunt, ita et earum collationem liberam esse oportere. Proinde inhibemus: ne collocatio earundem illibertetur. Nihilominus eiusdem collationis consuetudo rationabilis et iusta servanda est, veluti ut secundum ordinem vel alternis vicibus apud incolas villae collocetur. Quam consuetudinem dominus villae etiam in decima ex praedio suo provenienti, quae simul cum decima colonorum per unum et eundem percipitur, libere admittere debet absque

quavis convivii exactione, iuris enim est exploratissimi, convivia in cuiuslibet libera voluntate consistere debere.

C. 51. Et ubi secundum ordinem vel alternis vicibus apud incolas villae decima collocatur, consuetudinem illam non improbamus, quod colonus, apud quem ex ordine collocatur, medietatem straminum pro custodia decimae et acervorum labore percipiat, dummodo alia medietas straminum per dominum decimae libere percipiatur.

C. 52. Cum autem decima iure divino dari debeat, expensis non deductis, iure optimo mercenarii messoris decimam, quae wyżynek vulgaliter nuncupatur, antequam ecclesia pro se decimet, solvi et consignari non debere. Et propterea ne id fiat ac cum nobilibus cassulas deteriores pro decima eligentibus aut iniuste decimantibus iusta ratione iure esse experiendum.

C. 53. Decimationem vero hoc modo et ordine fieri decernimus: ut si conventum non fuerit inter partes de modo et ordine decimandi, decimator ordine procedat, decimam, quae ordine evenit, quinquagenam vel sexagenam signando, sitque in voluntate decimatoris incipere unde velit et quaecunque quinquagena vel sexagena decima ei sorte obvenerit, eadem pro decima cedat.

C. 54. Ubicunque autem nobilis alteri nobili sibi aequali, necessitate cogente, villam seu hereditatem suam obligaverit et creditor idemque possessor villae vel agri in ea agros coluerit, decimam frugum de agris eisdem solvat illi ecclesiae, cui is qui obligavit solvere consueverat ab antiquo. Sed si forte labores suos dictus creditor voluerit ampliare pellendo colonos et excolendo agros eorum, de agris eisdem decimam instar aliorum colonorum ilius villae solvere teneatur. Quae decima cum aliorum colonorum eiusdem villae decima pariter duci et locari debet. Idem, si nobilis plebeio villam obligaverit, aeque enim plebeius de agris quos colit decimam, cui de iure debetur, solvere sit astrictus.

Idem ex Arbitramentis Bodzantae Episcopi Cracoviensis.

C. 55. Ubicunque ab antiquis agris progressive quispiam silvas, rubeta vel mericas extirpaverit, ille decimam novalem percipiat, ad quem antiquorum agrorum decima primitus pertinebat. Verum si a dextris vel a sinistris et alias ex quacunque parte antiquorum agrorum agri fuerint exculti in cruda radice, et silvae, rubeta, nemora vel mericae fuerint extirpatae, de novalibus taliter extirpatis dominis archiepiscopis et episcopis pro usu et observantia veteri privilegio sedis apostolicae confirmata decimae persolvantur.

C. 56. In novalibus autem iam dudum exortis in dioecesi Cracoviensi ultra Vislam, circa metas Russiae et Ungariae, progressive usque ad limites terrae, in quibus hucusque domino episcopo Cracoviensi manipulatim decima non dabatur, libertate expleta de quolibet manso parvo sive magno, locato sive locando, ferto grossorum Pragensium in festo sancti Martini annis singulis domino episcopo praefato et eius successoribus pro decima solvi debet praediali.

C. 57. Advocati vero et sculteti novalium praedictorum de quattuor mansis advocatiae et scultetiae, seu quos coluerint propriis manibus, ut praefertur, de quolicet mansorum praedictorum tres scotos grossorum solvant pro decima illi ecclesiae, in qua audiunt divina et percipiunt ecclesiastica sacramenta. Sed si plures quam quattuor coluerint, aut aliquis ipsorum aliquos agros vendiderit, locaverit seu tradiderit ad colendum, de quolibet agro unum fertonem grossorum, sicut et rustici, in festo praenotato domino episcopo Cracoviensi et eius successoribus pro decima solvere tenebuntur. Et insuper pro gratia, quae eis in solutione decimae facta est, ut praefertur, idem sculteti et advocati fertones domini episcopi decimales in festo beati Martini superius notato sub iuramento fidelitatis ipsorum rusticorum exigere, praefatoque domino episcopo vel eius procuratori infra quindecim dies ante festa Natalis domini immediate sequentia praesentare fideliter et integre tenebuntur.

C. 58. Ubi tamen in praedictis novalibus domino Cracoviensi episcopo antea decima manipularis solvebatur, adhuc futuris temporibus perpetuo solvi debet, nec ipsa propter hoc mutari debet ad fertonum solutionem.

C. 59. Verum quia in distinctionibus circa Dlugiepole, Czorsztyn, sub ea limitatione videlicet inter viam, quae vadit ad Myslimice, versus Twardoszyno et inter Slonagora, versus montem, qui dicitur Obszdow in Dunajec, ubi sunt agri steriles et frigora grandia diutius terram praemunt, ita quod pauco tempore anni inibi laboratur, volentes igitur benignius cum incolis districtuum praedictorum agere, statuimus: quod incolae praefati, qui iam ibi locati sunt vel in posterum locabuntur, in festo sancti Martini pro decima praediali de manso quolibet tres scotos grossorum Pragensium annis singulis domino Cracoviensi episcopo solvere teneantur.

C. 60. Quam pecuniam sculteti locorum praedictorum colligent, praefatoque domino episcopo vel eius procuratori praesentabunt, ut in casu proximo est expressum.

C. 61. Hanc autem ordinationem de solutione fertonum pro decima in locis superius expressis ad civitates, villas, opida, praedia, possessiones quascunque Cracoviensis et aliarum dioecesum regni nostri, ubi manipularis decima solvitur ab antiquo, extendi nolumus ullo pacto.

Idem ex Arbitramentis Jaroslai et Bodzantae etc.

Haec duo similia sic conformata et illustrata sunt.
C. Praeterea ubi. fol. LIV.
C. Praeterea ubi. fol. LVII.

a) *J*ar. a. 1361. art. 2: De presbytericidio et clericidio. VL. 97.
b) *B*odz. a. 1359. art. 15: De presbytericidio VL. 103.

C. 62. Ubi presbyter vel clericus ordinatus occisus, vulneratus, captus vel detentus fuerit, illius loci ecclesia vel ecclesiae, si sint plures, ipso iure sint interdictae et ideo in eis divinum officium non celebretur, quousque malefactor archiepiscopo vel episcopo tradatur, per eum poena arbitraria puniendus.

C. 63. Qui malefactor, si plebeus fuerit, per incolas loci, si autem nobilis, per capitaneum loci capi et archiepiscopo vel episcopo tradi debet realiter et cum effectu, modo et ordine infrascripto.

C. 64. Nobilem enim presbytericidam capitaneus loci ad sui praesentiam citare debebit, qui si in primo termino non comparuerit, eundem in poena contumaciae condemnabit et nihilominus eundem secunda citatione ad sui praesentiam faciet evocare; in cuius termino tanquam peremptorio sive comparuerit sive non, eundem capitaneus manu forti praesentis statuti auctoritate capere ac in manus archiepiscopi vel episcopi tradere procurabit cum effectu, sub privatione officii sui, si liberum habet capitaneatum, alioquin summas obligatas perdet ipso facto, fisco nostro regio applicandas. Ex quibus summis poenam presbytericidii pro arbitrio archiepiscopi vel episcopi loci solvere ante omnia tenebimur et successores nostri tenebuntur.

C. 65. Quod si malefactor deprehendi non poterit, tunc capitaneus et habitatores loci respective praestabunt iuramentum, quia malefactorem detinere nequiverunt, neque occasionem fugiendi ei dederunt. Quo praestito, ordinarius tollet interdictum a iure statutum, sed malefactor profugus sit nihilominus proscriptus et excommunicatus et per quemcunque capi poterit, in manus ordinarii tradatur.

C. 66. Quod si ordinarius malefactorem sibi traditum maluerit capitaneo loci deferre puniendum, tenebitur eum capitaneus poena carceris unius anni et sex hebdomadarum punire et demum de carceribus non relaxare, donec malefactor pro capite occisi presbyteri solvat domino episcopo poenam centum viginti marcarum.

C. 67. Tenebuntur tamen domini archiepiscopi et episcopi super clerum sibi subiectum diligenter intendere, ut habitu et tonsura non abutantur, tabernas et loca suspecta non visitent, neque contentionum occasionem de se ipsis praebeant ullo pacto. Si enim aliquis vim vi defendendo in taberna vel loco suspecto presbyterum aut clericum tonsuram et habitum non deferentem occiderit aut vulneraverit, iure communi et non privilegio clericali per episcopum pro delicti qualitate et modo iudicetur.

C. 68. Si autem in furto, adulterio aut alio recenti maleficio et manifesto presbyter vel clericus ordinatus deprehensus fuerit, per unum diem naturalem non observetur, sed mox ad ordinarium loci absque quavis laesione deferatur puniendus.

Casimirus Magnus Rex, ex Arbitramentis Bodzantae.

C. Insuper volumus fol. LVI. Sic illustratum est.

*B*odz. a. 1359. art. 8: De columbatione. VL. 101.

C. 69. Columbatio per rectores ecclesiarum a suis parochianis deinceps non exigatur, sed quod quisque petenti sponte dare voluerit, cum gratiarum actione

tollatur, pro qua presbyteri cum reliquiis de nocte non equitent nec obambulent, ne exinde scandala evenire contingat, sub poenis per dominos archiepiscopos et episcopos constituendis.

C. 70. Ubi autem unus vel medius grossus vel unus chorus avenae pro diversitate locorum et parochiarum rectoribus praedictis ab his, qui panem proprium comedunt, singulis annis ab antiquo solvi consuevit, quae solutio alicubi mensalia et alibi columbatio appellatur, consuetudinem eiusmodi non inprobamus.

Idem ibidem.

C. Prohibemus usque ad §. Rectores fol. LVII. Sic illustratum est.

*B*odz. a. 1359. art. 9: De visitatione per archidiaconos. VL. 102.

C. 71. Archidiaconi et praelati, quibus visitandi onus incumbit, numerum evectionum iure canonico constitutum visitando non excedant, neque in ipsa visitatione a clero pecuniam praeter procurationem competentem quoquomodo exigere audeant.

C. 72. Ad archidiaconatus autem iuxta bullam apostolicam domini archiepiscopi et episcopi cum eorum capitulis eligant doctores in theologia, utroque vel altero iurium in aliqua universitate approbata per rigorem examinis promotos, qui circa ecclesias residentiam continuam facerent et sicut oculi episcoporum appellantur, ita singulas parochias soli et non per substitutos diligenter visitent et dominis archiepiscopis et episcopis in clero et populo reformanda fideliter denuncient. Nisi tales archidiaconatus essent, ad quos saeculares ex privilegio aliquo praesentent, quibus ius ipsorum salvum reservamus. Per hoc tamen statuto de non recipiendis plebeis nolumus ullatenus derogari.

Idem ibidem.

C. Ut divinus cultus etc.
§. Rectores quoque in C. Prohibemus. fol. LVII.
Simul iuncta, sic illustrata sunt.

a) *B*odz. a. 1359. art. 11: De erigendis ecclesiis ad vota nobilium. VL. 102.
b) *B*odz. a. 1359. art. 9: De visitatione per archidiaconos. VL. 102.

C. 73. Ut divinus cultus nostris temporibus augeatur, statuimus: quod ubicunque nobiles continuam sustentationem presbitero assignare curaverint, eisdem ecclesias in bonis eorum domini archiepiscopi et episcopi erigere indilate teneantur, qui etiam pro meliori presbyterorum in eisdem noviter erigendis beneficiis sustentatione de mensa eorum archiepiscopali vel episcopali decimas competentes, praesertim novales, de consensu capitulorum suorum erogare poterint.

C. 74. Rectores autem parochialium ecclesiarum pro sacramentis ecclesiasticis, quae gratis ministrari debent, nihil penitus exigant, alioquin per dominos archiepiscopos et episcopos graviter puniantur.

Idem ibidem.

C. Quod etiam fol. LVII. Hic positum est in forma.

*B*odz. a. 1359. art. 13: De fabrica ecclesiae Cracoviensis. VL. 102.

C. 75. Quod etiam pro fabrica ecclesiae cathedralis Cracoviensis medietas proventuum a clericis olim exigi consueverat, hanc eis perpetuo dimittimus et indulgemus.

Idem ex Arbitramentis Jaroslai et Bodzantae.

Ex septem similibus et de una materia discentibus hoc unum conditum est.
C. Super interdicto. fol. LIV.
C. Statuimus insuper. fol. LIV.
C. Inter cetera. fol. eodem.
C. Item super interdicto. fol. LVIII.
C. Statuimus insuper. eodem.
C. Inter cetera. eodem.
C. Item etiam volumus. eodem.

a) *J*ar. a. 1361. art. 6: De interdicto servando. VL. 97.
b) *J*ar. a. 1361. art. 7: De cessatione a divinis propter excommunicatum. VL. 98.
c) *J*ar. a. 1361. art. 8: De interdicto triduano non tenendo. VL. 98.
d) *B*odz. a. 1359. art 19: De interdicto servando. VL. 103.
e) *B*odz. a. 1359. art. 20: De cessatione a divinis propter excommunicatum. VL. 104.
f) *B*odz. a. 1359. art. 21: De triduano interdicto. VL. 104.
g) *B*odz. a. 1359. art. 22: De excommunicato in parochia. VL. 104.

C. 76 Super interdicto servando taliter decernimus: quod cum in civitate Cracoviensi interdictum ecclesiasticum teneri et observari contigerit, oppidum Casimiria, quae est ultra fluvium Istulam eidem contiguum, interdicto subiacere non debet et e converso. Si autem praedictae vel alia civitas, castrum aut villa regni nostri ecclesiastico subiciatur interdicto, suburbia et continentia aedificia eo ipso intelligi volumus interdicta.

C. 77. Quod quidem interdictum pro omni raptu et violentia ecclesiastica, sacrilegio ac aliis delictis enormibus et non pro contractibus, obligationibus et aliis causis pecuniariis et civilibus per iudices ecclesiasticos de iure poni et fulminari debet.

C. 78. Interdictum autem triduanum nullatenus per iudices ecclesiasticos regni nostri fulminetur, sed neque de curia Romana per subditos regni nostri ecclesiasticos et saeculares afferatur, qui autem illud afferre, publicare aut suscipere praesumpserit, poena bannitionis de regno et omnium bonorum suorum mobilium et immobilium confiscatione irremissibiliter puniatur.

C. 79 Ad quamcunque civitatem, villam et locum interdictum huiusmodi a iure vel ab homine et per processus apostolicos vel ordinariorum publicatum venire contingerit, mox in eodem loco in ecclesiis omnibus cessetur a divinis; ipso tamen a civitate, villa et loco recedente, divina officia licite reassumantur.

C. 80. Si autem excommunicatus a iure vel ab homine et publicatus, uti praemittitur, ad loca praedicta advenerit, modo ecclesiam, in qua publicatus est, non introierit, licite ibi permanere potest. Si autem ecclesiam introierit, cessetur a divinis; ipso tamen de ecclesia recedente, divina officia reasumi possunt.

C. 81. Quod si interdictus civitatem, villam et locum et excommunicatus ecclesiam, in qua publicatus est, scienter et temere turbandorum officiorum divinorum gratia ingressus fuerit et monitus inde exire noluerit, poena quattuordecim marcarum per capitaneum aut praefectum illius loci, nobis et fisco nostro applicanda, sine spe veniae puniatur.

Casimirus Magnus in Arbitramentis Bodzantae, Joannes Albertus Petrcoviae, Alexander in Radom et Sigismundus Primus Petrcoviae et Cracoviae, Reges.

Ex septem similibus hoc unum conditum est.
C. Praeterea volumus. fol. LVII.
C. Item viam discordiarum. fol. CXVIII.
C. Quamvis in. fol. CXVII.
C. Spirituales pro bonis. fol. eodem.
C. Concordiae. fol. XI. in novis.
C. Ut ordo. fol. XXIV. in novis.
C. Prospicientes. Conventus Cracoviensis 1532. celebratus.

a) *Bodz.* a. 1359. art. 12: De saecularibus non citandis ad iudicium ecclesiasticum. VL. 102.
b) *J. A.* a. 1496. art. 49: De inhibitionibus ecclesiasticis ad iudicia. VL. 277.
c) *A.* 1505. art. 13: De causis saecularibus in iudicio spirituali non iudicandis. VL. 304.
d) *A.* a. 1505. art. 14: De iniuriis spiritualium in iure terrestri definiendis. VL. 304.
e) *S.* a. 1510. art. 14: Ut homines saeculares ad iudicia spiritualia pro re mere saeculari non evocentur .VL. 370.
f) *S.* a. 1519. art. 1: Poena contra evocantes ad forum spirituale pro re mere saeculari. VL. 387.
g) *S.* a. 1532. art. 18: Prospicientes, ne inter ordinem spiritualium et saecularium. etc. VL. 506.

C. 82. Ut ordo debitus in iudiciis observetur et temeritas nonnullorum in evocandis hominibus ad iudicia impertinentia coërceatur, statuimus: quod saeculares deinceps pro rebus et causis mere saecularibus ad forum ecclesiasticum per clericos non evocentur, nisi forte causa sit spiritualis vel spirituali annexa, aut debitum fuerit decimale.

C. 83. Causae autem mere spirituales sunt: haeresis, schisma, blasphemia in Deum et sanctos eius, apostasia, decimarum ut praemittitur, septem sacramentorum ecclesiae, beneficiales, simoniae, usurarum [1]), presbytericidii, sacrilegii cuiuslibet, etiam confugientium ad ad aedes sacras. Exceptis tamen quinque casibus, videlicet: nocturni depopulatoris agrorum, agressoris itinerum, publici et proclamati furis aut ter in regestris reperti, incendiarii et immunitatis ecclesiasticae violatoris,

[1]) Quoad usuras non consenserunt domini reformatores saeculares.

quibus forum et immunitas ecclesiastica propter immanitatem criminum non suffragetur, quin de ecclesiis et locis sacris extrahantur et iudicio suo saeculari restituantur.

C. 84. Item causae mere spirituales sunt: maleficia, incantationes, sortilegia, raptus et violentiae ecclesiasticae cuiuscunque, censuum perpetuorum, qui terreni seu terragii, et conditionalium, qui viderkuffi vulgo appellantur, ac dotium seu agrorum plebanalium, qui vulgo poswiatne nominantur, praesertim in quorum possessione ecclesiae et ecclesiasticae personae fuerunt a tempore diuturno et praescripto, nec non miserabilium et destitutarum personarum [1]), quae labore et usu manuum suarum victum quaerere non possunt, et legitimitatis seu natalium.

C. 85. Sortitur etiam quis forum seu iudicium ecclesiasticum ratione contractus vel obligationis in iudicio ecclesiastico facti et ratione delicti in ecclesiasticas personas et res mobiles ecclesiasticas commissi.

C. 86. Causae autem spirituali annexae sunt: iurispatronatus et dotis post divortium restituendae et repetendae.

C. 87. Causa vero mixti fori est: testamentorum et ultimarum voluntatum seu ordinationum, quando testamenta, ultimae voluntates et ordinationes coram officio ecclesiastico vel notario publico aut presbitero parochiano et testibus vel manu et sigillo propriis testatoris conficiuntur, his enim casibus, ut ultimae voluntates hominum celerius et facilius executioni demandentur, liberum erit unicuique pro legatis et aliis omnibus in testamento contentis iure experiri coram iudicio, quo velit, sive ecclesiastico sive saeculari, et ubi causam incepit, ibidem iure praeventionis eandem finire teneatur.

C. 88. Ubi vero testamenta, ultimae voluntates seu ordinationes, coram regia maiestate et officio saeculari vel civili quocunque, etiam coram sculteto et scabinis villarum regni nostri conficiuntur, et casu pro legatis et omnibus aliis in testamento contentis, coram eodem iudicio et officio saeculari, civili et villano, coram quo testamenta condita sunt, et non alibi iure experiendum erit.

C. 89. Exceptis tamen legatis ad pias causas, quae inter causas mere spirituales computantur.

C 90. Spirituales autem pro bonorum suorum terrestrium dominio et proprietate et pro iniuriis eorundem iuri communi regni subiectorum in iure terrestri experiantur. Iniuriae autem sunt: super limitibus, colonis fugitivis, capite occisi coloni et vulneribus, abactionibus pecorum et damnorum in pascuis, silvis, pratis inter vicinas hereditates factis et commissis.

C. 91. Saecularis autem saecularem ad forum spirituale pro re mere saeculari citans aut actioni suae in fraudem iudicii mutandi personae spirituali cedens, poena viginti octo marcarum puniatur, cuius media pars nobis et alia parti citatae cedet. Quae poena in iudicio castrensi repetatur. Similiter et spiritualis saecularem pro re ad forum ecclesiasticum non pertinente ad iudicium spirituale

[1]) Quoad miserabiles personas etiam non consenserunt domini reformatores saeculares.

evocans, etiam poena viginti octo marcarum puniatur, cuius media pars episcopo evocantis et altera parti citatae cedet. Quae poena per iudicium episcopale repetatur.

Casimus Magnus in Arbitramentis Jarosiai et Bodzantae, Vladislaus Jagiello Cracoviae et Casimirus Tertius Petrcoviae et in Opatoviec, Reges.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Item pro raptu. fol. LVII.
C. Item circa. fol. LIV.
Cui additus est de verbo ad verbum. §. Decimas. usque ad §. Tamen quia nonnullarum. ex statuto Vladislai Jagiello. fol. LXVI.

a) *Jar.* a. 1361. art. 1: De raptura decimae praedialis. VL. 96.
b) *Bodz.* a. 1359. art. 22: De raptu decimae. VL. 102.
c) *V. J.* a. 1333. privilegium. VL. 194.

C. 92. Quicunque princeps, senator, capitaneus, nobilis, miles, vasallus et alia quaelibet persona spiritualis vel saecularis regni et dominiorum nostrorum, cuiuscunque status, dignitatis, gradus, sexus et conditionis existat, decimas, quas sibi Deus in signum universalis dominii pro alimento sacerdotum et levitarum reddi censuit, nec non domos, tributa, castra, villas, munitiones, possessiones et quaevis bona ac alias res mobiles et immobiles, ad ecclesias et pia loca personasque ecclesiasticas spectantes, ac etiam pauperum hominum in ipsorum bonis degentium rapuerit, invaserit, occupaverit, illicite detinuerit, depactaverit, tallias seu collectas imposuerit vel iniuste inpignoraverit aut ratione pignoris aliquid extorserit vel quovis quaesito colore gravaverit aut rapi, invadi, occupari, detineri, inpignorari seu exactionari mandaverit, ordinaverit seu ratum habuerit aut raptorem, invasorem, occupatorem et detentorem illicitum cum re rapta, invasa, occupata et detenta conservaverit seu in defensionem susceperit aut in bonis eisdem notorium damnum vel manifestam offensam intulerit, sive id in profectione ad expeditionem bellicam sive alias quandocunque fecerit, talis iuxta sacrorum canonum et statutorum provincialium dispositionem, praemissa desuper per ecclesiasticum iudicem hoc est officialem eius districtus, in quo praemissa patrata sunt, informatione summaria, per duos adminus testes, super raptu et violentia conformiter deponentes, legitima monitione iuxta locorum distantiam concedenda excommunicetur, et terra seu locus, ad quemcunque ipsum divertere contigerit, ecclesiastico supponatur interdicto.

C. 93. Qui tam diu excommunicari debet, donec omnia et singula rapta, invasa, occupata seu inpignorata restituerit, nec non de iniuriis et damnis illatis ac expensis litis satisfecerit cum effectu.

C. 94. Ultra quas poena quattuordecim marcarum huius constitutionis auctoritate pro raptu et violentia illata decernimus eum esse puniendum, quae poena illi ecclesiae applicari debet, cuius praelato, rectori, beneficiato seu ministro rapina et violentia facta est.

C. 95. Quam quidem violentiam et raptum, si reus in termino monitionisc sibi praefixo negaverit, actor probare debet per duos adminus testes. Quibus probatis in odium raptoris, rerum ablatarum valorem proprio corporali iuramento probare et specificare debebit.

C. 96. Ubi autem uxor alicuius, viro obstante, decimam vel aliam rem ecclesiasticam absque mandato viri sui rapuerit aut violentiam in bonis, rebus et personis ecclesiasticis commiserit, nisi per martium suum in iudicio ecclesiastico legitime evicta fuerit, censuris et poenis similibus subiacebit. Quod de servo, familiari, domestico et colono etiam est intelligendum. Alioquin, ut peccata suos teneant auctores, colonus, servus, domesticus et uxor pro reatu domini vel mariti puniri non debent.

C. 97. Officiales autem districtuum omnium ad discutiendas et iudicandas eiusmodi causas ad quamcunque summam facultate sufficienti per dominos archiepiscopos et episcopos debent esse sufficienter provisi, ne nobilitatem regni nostri vel ob id ad remota tribunalia evocari contingat. Et si ab officialium sententiis et decretis desuper factis appellari contingat, non alibi quam ad episcopum proprium et immediatum appelletur, sive ipse confirmaverit sive infirmaverit sententiam vel decretum per officialem suum desuper factum, eius sententiae pareatur nec ab ea appelletur. Alioquin appellans a sententia episcopi proprii in casibus praemissis banniatur de regno et bona eius ecclesiastica et temporalia confiscentur.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Casimirus Tertius Petrcoviae et in Opatowice, Reges.

Statutum Vladislai Jagiello a §. Tamen quia, usque ad finem. fol. LXVI.
Et statutum Casimiri tertii. fol. LXVIII. hic de verbo ad verbum inserta et illustrata sunt et quod ad cives, colonos et plebeos censuras per annuum sustinentes adaucta.

a) *V. J.* a. 1433. Statutum contra eos, qui excommunicationis sententias ultra annum sustinent. VL. 194.
b) *C. J.* a. 1474. Statutum de raptoribus et invasoribus ecclesiae. VL. 226.

C. 98. Quoniam nonnullorum adeo inolevit iniquitas, quod sententias et censuras ecclesiasticas in sensum dati reprobum animo indurato sustinere non formidant, in contemptum clavium sanctae matris ecclesiae animarumque suarum periculum et scandalum plurimorum, volentes igitur exemplo praedecessorum nostrorum libertates et privilegia ecclesiastica tamquam patronus, tutor et conservator eorundem manutenere et praedictis scandalis, ex quibus haereses pullulare consueverunt, firmiter obviare, de consensu senatorum et procerum statuimus et ordinamus: ut dum aliquis incola regni et dominiorum nostrorum, cuiuscunque status, dignitatis, conditionis et praeeminentiae fuerit, propter raptum decimarum vel aliarum rerum ecclesiasticarum, aut ratione excessuum quorumcunque, sive in contumaciam de non parendo iuri et mandatis sanctae matris ecclesiae, sententia excommunicationis iuste fuerit innodatus, ipsamque ultra annum legalem pertinaciter

sustinuerit, nec ad gremium sanctae matris ecclesiae redire et pro excessu debitam emendam exhibere curaverit, extunc anno huiusmodi lapso actor, ad cuius instantiam excommunicatus existit, cum litteris significatorialibus archiepiscopi vel episcopi dioecesani, illum intra annum legalem excommunicatum fore declarantis, ad loci capitaneum accedat. Qui visis litteris praedictis tenebitur mox, etiam extra tempora terminorum seu iudiciorum castrensium consueta, ex officio suo capitaneali citare excommunicatum ad satisfaciendum actori pro omnibus damnis et impensis in eisdem censuris contentis et alias propterea quomodolibet incursis.

C. 99. Qui si in primo termino non comparuerit, poena contumaciae per capitaneum puniatur et nihilominus in continenti citetur secunda citatione, quam peremptoriam esse volumus, ad idem faciendum. In qua, sive comparuerit sive non, omnia bona eiusdem excommunicati, si possessionatus fuerit, mobilia et immobilia per loci capitaneum recipi et apprehendi debent, tam diu tenenda et possidenda, quousque ipse capitaneus de bonis eiusmodi omnia damna et impensas actori et poenam ecclesiae plenarie exsolvat. Quibus solutis, bona praelibata excommunicato non nisi absoluto decernimus per capitaneum restituenda.

C. 100. Si autem excommunicatus possesionatus non fuerit, turri mancipetur, de qua aliter non relaxetur, nisi satisfaciat pro omnibus damnis et impensis modo et forma praemissis.

C. 101. Quod si capitanei locorum et tenutarii bonorum regalium aut eorum vicesgerentes in executione praemissorum se remissos et negligentes seu alias qualitercumque difficiles reddiderint, extunc ipsos et eorum quemlibet propter eiusmodi iniuriam et contemptum constitutionum nostrarum vinculo anathematis per locorum ordinarios decernimus esse feriendos, quos ei tam diu decernimus subiacere, donec ad huius statuti executionem curaverint procedere cum effectu.

C. 102. Si autem aliqua persona ecclesiastica cum raptoribus, invasoribus, et malefactoribus suis maluerit iure saeculari experiri, quod eius arbitrio duximus deferendum, coram capitaneo loci, cui damnificator subiacet, eum convenire potest. Quem ipse capitaneus pro damnis illatis in expeditione bellica tantum, non secus quam pro articulis castrensibus in iure descriptis, iudicare et probationes actoris admittere vel, si actor id maluerit, reum ad iuramentum expurgatorium, prout in violentia domestica fieri consuevit, admittere tenetur.

C. 103. Si vero capitaneus in longa distantia fuerit, ad quem reus debet trahi ad causam, poterit actor ecclesiasticus reum ad praesentiam regiae maiestatis citare, qui nulla districtus exceptione ibidem more bellico coram nobis et successoribus nostris respondere et iuri parere tenebitur. Damna autem et iniuriae per solius actoris, cui illata sunt, iuramentum coram nobis probari debent, exceptis pontificibus, qui per promotores idoneos et discretos ecclesiasticos vel saeculares illud praestare tenebuntur.

C. 104. Si autem civis, colonus vel quilibet alius plebei ordinis excommunicationem ultra annum legalem animo sustinuerit indurato, extunc anno huiusmodi lapso actor, ad cuius instantiam excommunicatus existit, cum litteris significatoria-

libus archiepiscopi vel episcopi dioecesani, illum ultra annum legalem excommunicatum declarantibus, ad dominum coloni vel alterius plebei vel officium civile accedat, eosque monitorio eisdem litteris significatorialibus inserto, sub termino unius mensis et excommunicationis poena requiri et moneri procuret, ut dominus colonum et plebeum sibi subiectum et officium civile civem vel quemcunque alium suae iurisdictioni subiectum ad satisfaciendum et se de censuris ecclesiasticis eliberandum compellant.

C. 105. Quod si dominus vel officium civile lapso huiusmodi termino praemissa non fuerint executi, extunc lapso termino unius mensis ipsos et eorum quemlibet propter eiusmodi iniuriam et contemptum constitutionum nostrarum vinculo anathematis per locorum ordinarios decernimus esse feriendos, quos ei tam diu subiacere decernimus, donec ad huius statuti executionem curaverint procedere cum effectu.

C. 106. Si autem civis, colonus vel plebeus non ex contemptu, sed ex inopia et paupertate, non habens unde solvat, sustinuerit censuras, paupertatis eius ratio habenda est, de qua si constiterit per iuramentum ipsius excommunicati et duorum fide dignorum hominum, de civitate, oppido et villa, in qua habitat, debet per iudicem ecclesiasticum absolvi, et solutio debiti vel ad ratas temporum competentes praefigi vel ad pinguiorem fortunam eius prorogari.

Joannes Albertus Petrcoviae, Alexander in Radom et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex sex similibus hoc unum conditum est.
C. Quamvis. fol. C.
C. Verum ne quid. fol. CI.
C. Ad ecclesias. fol. CXVI.
C. Volentes. fol. CXVII.
C. Fit nonnunquam. fol. CXVIII.
C. Ad tollendas. fol. XIV. in novis.
Cui additum est in fine statutum Conventus Cracoviensis 1532. de verbo ad verbum de alternatis ordinariorum manutenendis.

a) *J. A.* a. 1496. art. 19: De plebeis ad maiores ecclesias non recipiendis, de non reservandis beneficiis et pensionibus prohibilis. VL. 262.
b) *J. A.* a. 1496. art. 20: De numero plebeiorum ad ecclesias recipiendorum. VL. 263.
c) *A.* a. 1505. art. 11: De numero plebeiorum ad ecclesias cathedrales suscipiendorum. VL. 302.
d) *A.* a. 1505. art. 12: Statutum ecclesiarum de plebeis ad vota serenissimae principis dominae Elisabeth Dei gratia reginae Poloniae genitricis nostrae sancitum, continens qui et qualiter ad episcopatus et dignitates ecclesiarum recipiendi, ac qualiter nobilitas talium probetur in futurum. VL. 302.
e) *A.* 1505. art. 20: De impetrantibus beneficia iuris patronatus. VL. 306.
f) *S.* a. 1510. art. 20: Conservantur in suo robore priores constitutiones contra plebeios et romanistas editae. VL. 372.
g) *S.* a. 1532. art. 39: Cum magna pars reipublicae nostrae etc. VL. 510.

C. 107. Cum magna pars reipublicae nostrae in ordine et statu ecclesiastico consistat, ecclesiaeque regni nostri per antecessores nostros sint ampliter dotatae.

cum ad divinum cultum peragendum et manutenendum, tum etiam ad viros literatos et idoneos, maxime vero nobiles, promovendos, quorum pauci essent, quibus vel animus vel facultas adesset litteris incumbendi et alia studia, per quae emergitur, sectandi, nisi bona ecclesiastica non solum facultatem vivendi, sed etiam opem multis se et suos sublevandi praestarent, unde nobilitas regni, quae potissima est ipsius regni portio et cuius domus ac familiae partim multiplicatione prolis, partim etiam aliis eventibus plerumque extenuari solent, praecipuum habeat status et provectionis suae subsidium et adiumentum, ac cum successu temporis multi plebei et indigni homines variis artibus et praesertim romanis impetrationibus sese ad sacerdotia ingererent ac illa viris nobilibus, dignis et idoneis praeriperent, antecessores nostri multiplicibus statutis et poenis gravissimis collationes suas et subditorum suorum saecularium asseruerunt ac defenderunt. Quas etiam Leo decimus Romanus pontifex per bullam specialem ac postulationem nostram de certa sua scientia confirmavit.

C. 108. Nos igitur vestigiis praedecessorum nostrorum et bullae apostolicae praedictae firmiter inhaerentes, habita desuper cum senatoribus et proceribus nostris deliberatione sufficienti, statuimus et perpetus temporibus observari praecipimus: ut in metropolitanis et cathedralibus omnibus regni nostri, archiepiscopatus et episcopatus ac in Gneznensi, Cracoviensi, Vladislaviensi, Poznaniensi et Plocensi ecclesiis ad dignitates, personatus, canonicatus et praebendas, in collegiatis vero ecclesiis ad dignitates principales deinceps plebei ordinis homines non suscipiantur, sed duntaxat nobiles regni et dominiorum nostrorum indigenae et non extranei, hoc est, nationis Polonae, sub eadem corona de gente Polonicali oriundi, quorum uterque parens ex familia nobili sit progenitus, et tam ipsi quam parentes eorum habitarunt et habitant in suis possesionibus, castris, oppidis et villis, viventes iuribus regni nostri more nobilium, artes et actiones a plebei ordinis hominibus practicari solitas non exercentes, cum per abusum contrarium nobilitatis dignitas in popularem et plebeam transire soleat conditionem. [1])

C. 109. Nullus beneficia iurispatronatus nostri regii aut subditorum nostrorum saecularium in praeiudicium iurispatronatus ex quacunque causa impetrare vel iurispatronatus per quamcunque exquisitam viam derogare ac eadem et alia regni nostri beneficia reservationibus in vita possessoris impetratis etiam mentalibus apprehendere ac pensiones pecuniarias super fructibus et proventibus beneficiorum quorumcunque regni nostri personis extraneis assignare, illasque pecuniis summarie redimere audeat.

---

[1]) Sic exponit indigenam Ludovicus rex in privilegio suo. §. Promittimus quod nullum. fol. XLI. Et secundum iurisconsultos indigena dicitur inde genitus, differens ab incola vel municipe. *L.* a. 1374. art. 7: Promittimus quod nullum. VL. 57.

C. 110. Si quis autem huic nostrae constitutioni ausu temerario contravenire praesumpserit, bannitionis de regno et confiscationis omnium bonorum suorum temporalium et aresti spiritualium aerario nostro applicandorum poenas incurrat ipso facto.

C. 111. Quas poenas extendimus et extendi volumus contra plebei ordinis homines impetrantes dignitates, personatus, canonicatus et praebendas in metropolitanis, cathedralibus et collegiatis praedictis vel se ad easdem in ius alterius surrogari procurantes et illos, qui cessiones, resignationes eiusmodi a plebeis susceperint aut bullae apostolicae in toto vel in parte derogari procuraverint, etiam si tales nobiles extiterint, contra huius statuti et bullae apostolicae dispositionem, nec non contra fautores, promotores, auxiliatores, parentes, consanguineos et extraneos, occultos et manitestos, spirituales et saeculares.

C. 112. Et specialiter contra notarios et tabelliones, qui litteras, monitoria, censuras, sententias, sequestra et processus quoscunque, huic statuto et bullae apostolicae contravenientes, in regno et dominiis nostris intimare et publicare, ac contra capitula et alios, quicunque eosdem processus suscipere aut eis parere in effectu procuraverint.

C. 113. Si tamen parentes et consanguinei innocentiam suam corporali iuramento iustificare voluerint, se opem, auxilium vel consilium filiis aut consaguineis suis contra huius statuti et bullae apostolicae dispositionem non dedisse, a poenis praedictis liberi esse debent.

C. 114. Sed neque nos et successores nostri reges et reginae Poloniae, senatores tam spirituales quam seculares auctoritatem et suffragia contra praemissa facere et impendere debebimus et debebunt.

C. 115. Hanc autem constitutionem, ordinationem et decretum ab omnibus archiepiscopis, episcopis, capitulis et clero regni et dominiorum nostrorum universo volumus inconcusse et inviolabiter observari, quam una cum bulla apostolica in ecclesiis omnibus publicari et tandem eorum vera transumpta in omnibus capitulis haberi, ne de praemissis quispiam ignorantiam allegaret in futurum.

C. 116. Volumus autem: ut locorum capitanei nostra et huius constitutionis auctoritate, absque alia nostra successorumque nostrorum requisitione et mandato, ad executionem poenarum praedictarum procedant sub privatione suorum officiorum si liberos habent capitaneatus, alioquin summis obligatis simul cum officiis priventur.

C. 117. Quia tamen in ordine plebeo plerumque viri docti reperiuntur, statuimus, vestigiis praedecessorum nostrorum et bullae apostolicae dispositioni inhaerentes: ut in qualibet metropolitana et cathedralium ecclesiarum praedictarum ad canonicatus et praebendas suscipiantur quattuor plebei ordinis viri, non extranei, sed solum gentis et nationis Polonae, qui in aliqua universitate aprobata, fidem catholicam et obedientiam sanctae Romanae ecclesiae profitente per quinquennium continuum adminus studuerint et ibidem in sacra theologia, utroque vel altero iurium promoti fuerint et de studio quinquennali ac promotione per litteras patentes

rectoris illius universitatis sufficientes fidem fecerint et quos loci ordinarii una cum capitulis eorum elegerint et dignos esse comprobaverint. Pro quibus loci ordinarii cum suis capitulis praebendas speciales deputare poterint, ad quas non alii nisi quattuor doctores plebei perpetuo suscipiantur.

C. 118. Sed cum ordinarii regni nostri, qui et magis debent statui et dignitati ecclesiasticae prospicere et melius sciunt personas spirituales, ecclesiae et reipublicae idoneas eligere, hactenus nihil haberent praesidii, quo uass collationes et provisiones saltem in mensibus suis adversus Romanas multiplices reservationes, accessus, regressus et coadiutorias, aliaque id genus impedimenta tueri possent, unde lites et expilationes multarum facultatum sequebantur, nos inter alia, quae toto tempore felicis nostri regiminis in regno nostro reficienda curavimus, hanc indignitatem et incommodum tam ecclesiarum, quam etiam reipublicae considerantes, magna cura egimus apud sanctissimum in Christo patrem et dominum Clementem Septimum, sanctae Romanae ac universalis ecclesiae summum pontificem, ut quod nonnulla alia regna et provinciae pro magno et singulari haberent privilegio ac diligentissime observarent, eius sanctitas nobis et regno nostro, cum de sede apostolica tum etiam de universa re Christiana bene merito, concedere dignaretur, ut videlicet ordinarii aliaeque personae ecclesiasticae perpetuis deinceps temporibus haberent vicissim cum ipsa sede apostolica sex menses liberos, in quibus nullae qualescunque reservationes, nulli accessus, regressus ac coadiutoriae, aliaque impedimenta ex curia Romana provisionibus et collationibus ipsorum obsistere aut illas impedire possent. Quod tandem privilegium de gratia et benignitate eius sanctitatis obtinuimus, amplissimis quidem rationibus et clausulis roboratum, prout ex tenore ipsius clarius constat. Cuius exempla ad omnes ecclesias cathedrales sub sigillo nostro transmisimus. Quia tamen tanta est multorum hominum temeritas, tanta rerum et temporum varietas, ut nihil tam solidi obtineri ac ordinari possit, quod non turbetur et labefiat in posterum, nisi vi et potestate principum defendatur ac manuteneatur, de consilio et consensu unanimi omnium tam senatorum quam procerum praedictorum statuimus et decernimus perpetuis temporibus observandum: quod quicunque adversus privilegium hoc tam salubre et anto labore et cura nostra obtentum per derogationes aut quoscunque alios modos quidquam committere per se vel submissas personas aut quovis alio praetextu seu colore, illud in parte vel in toto infrigendo vel contra illud aliquid tentando, ausu temerario praesumpserit vel contra illius dispositionem beneficium quodcunque ecclesiasticum acceptaverit vel acceptare voluerit vel pensionem quamcunque seu aliquam quotam ex proventibus beneficii per eum impetrati vel acceptati sibi reservare procuraverit, cuiuscunque status, conditionis, praeeminentiae et dignitatis existat, poenis praedictis subiaceat ipso facto.

Sigismundus Primus Petrcoviae, Rex.

C. Item iniquam consuetudinem. fol. XIX. in novis. Hic insertum de verbo ad verbum.

S. a. 1511. art. 16: De Polonis ad monasteria regni suscipiendis VL. 378.

C. 119. Iniquam consuetudinem quorumdam in regno nostro monasteriorum tollere cupientes, ad quae fratres gentis duntaxat Germanicae suscipi solent in contemptum Polonicae nationis, statuimus: ut quisque dominorum archiepiscoporum et episcoporum in sua dioecesi videat privilegia talium monasteriorum et, si hisdem privilegiis id non sit expressum, ut soli germani ad dicta monasteria suscipiantur, provideant: ut promiscue Poloni et Almani deinceps recipiantur.

TITULUS IV.

De Officio et Potestate Palatinorum et Castellanorum.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

Haec duo sic correcta sunt.
C. Item ut palatini. fol. XI.
C. Quia plerumque. fol. XII.

a) *C. M.* syntagma. art. 12: De iudicibus palatinorum. VL. 7.
b) *C. M.* synt. art. 15: Quibus in locis debent iudicia celebrari. VL. 8.

C. 120. Quoniam ad iudicatus terrestres omnium palatinatuum regni nostri quattuor personae idonaae, per nobilitatem illius palatinatus seu terrae, in qua iudicatus vacaverit, ex more vetusto eliguntur et nobis praesentantur, et ex illis quattuor electis et nobis praesentatis nos unum in iudicem constituimus, ideo eiusmodi iudices per nos constituti non palatinorum, sed nostri et terrestres iudices, prout hactenus fuit observatum, censeri et nominari debent.

C. 121. Palatinorum vero iudices eorum vicepalatinos et non alios esse decernimus et declaramus. Quibus palatini facultatem ad se concernentem in toto vel in parte pro arbitrio suo committere possunt.

C. 122. Castellanorum autem iudices, utpote reipublicae regni nostri minime necessarios, penitus abrogamus.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Joannes Albertus Petrcoviae, Sigismundus Primus Petrcoviae et Cracoviae, Reges, et Senatores Regni Petrcoviae.

Ex decem similibus hoc unum conditum est.
C. Ad praecludendam. fol. XLVII.
C. Item plerumqne. fol. LXXXVIII.
C. Item si civitatenses. fol. eodem.
C. Item volumus. fol. XCV.
C. Item quemadmodum. fol. CV
C. Dignitarii fol. CXI.
C. Quamvis de pretio. fol. CXVIII
C. Querelis. fol. LV. in novis.
C. Item ne subditi. fol. XVII. in novis.
C. Quia mercatores. fol. XXVIII. in novis.
Et C. de communitatibns. Conventus Cracoviensis. 1532. abrogatum est in toto.

a) *V. J.* a. 1423. art. 31: De fraternitatibus civitatum et rebus per palatinum taxandis. VL. 81.
b) *C. J.* a. 1465. art. 12: De pretio per palatinos rebus imponendo. VL. 158.
c) *C. J.* a. 1465. art. 13: De puniendis decreto palatinorum renitentibus. VL. 158.
d) *C. J.* a. 1454. art. 31: De rebus venalibus per palatinos taxandis. VL. 254.
e) *J. A.* a. 1496. art. 33: De palatinis pretia et mensnras rebus venalibus impositnris item de fraternitatibus. VL. 271.
f) *A.* a. 1503. art. 2: De officio palatinorum ad pretia rebus imponenda. VL. 293.
g) *S.* a. 1505. art. 19: De pretio rerum venalium per palatinos constituendo. VL. 305.
h) *S.* a. 1510. art. 4: Ut palatini provideant, ne in mensuris et pretiis rerum venalium homines graventur, et iudicia temporibus, statutis non negligant. VL. 367.
i) *S.* a. 1511. art. 8: De mensura antiquitus constitnta a mercatoribus servanda. VL. 376.
k) *S.* a. 1523. art. 1: Ut palatini officia sua in constituendis rebus venalibus diligenter exerceant. VL. 399.
l) *S.* 1532. art. 12: De communitatibus quas fraternitates etc. VL. 504.

C. 123. Querelis communibus omnium subditorum nostrorum finem imponere et, ne per monopolia et fraternitates mercatorum, artificum et mechanicorum praegraventur, viam praecludere volentes, statuimus: quod quilibet palatinus in suo palatinatu, adiunctis sibi capitaneo et aliis dignitariis eiusdem palatinatus, quos commode habere poterit, in singulis civitatibus et oppidis bis in annis singulis mensuras frumentorum, pannorum et aliarum rerum, quae ad forum per colonos abducuntur et quae in regnum et dominia nostra invehuntur, nec non pondera et pretia rerum mercatoribus, artificibus, mechanicis, et pincernis constituant, indicent et emendent. Perdiscatque veris et indubitatis testimoniis et documentis pretia rerum, qualia sint nedum in regno nostro, sed etiam in partibus externis, ne circa mensuras, pondera et pretia rerum venalium fraudes et imposturas committi contingat.

C. 124. Qui quidem Palatini formam etiam artificibus et mechanicis rerum fiendarum et pretium imponere debent. Si quis vero alia inusitata forma res mechanicas habere voluerit, eas sic solvet, uti cum artifice convenire poterit.

C. 125. Quod praesertim ingruente expeditione bellica eo sedulius et diligentius facere et exequi debent et providere, ut non pluris res vendantur post emissas litteras restium, quam alias per mercatores et artifices vendi consueverunt.

C. 126. Haec autem constitutio non solum in nostris civitatibus et oppidis, sed etiam in omnium spiritualium et saecularium, cuiuscunque status et conditionis existant, per palatinos fieri, facta vero per consules civitatum et oppidorum servari, custodiri et executioni debitae demandari debet

C. 127. Qui quidem consules transgressores quattuordecim marcis punient palatino solvendis, palatinus autem consules officium sibi commissum negligentes, totiens quotiens delinquerint, centum marcis puniet, quarum duas partes fisco nostro et tertiam partem palatino applicamus. Ubi vero palatinus deliquerit et officium suum qualitercunque neglexerit, nobisque per nobilitatem palatinatus sui delatus fuerit, ipsum centum marcis fisco nostro applicandis irremissibiliter puniemus. Si autem capitaneus, tenutarius, dominus civitatis vel oppidi impediverit palatinum vel consules, quominus contenta in hoc statuto exequantur, cuiuscunque status et conditionis fuerit, quotiens de hoc compertum fuerit, totiens causa cognita eum simili poena centum marcarum fisco nostro applicanda sine spe veniae puniemus.

C. 128. Ubi autem in aliqua civitate vel oppido nos cum curia nostra personaliter agere contigerit, eo casu ad marsalcum regni et in eius absentia ad marsalcum curiae nostrae et tempore expeditionis bellicae ad campiductorem regni generalem pretia, mensuras et pondera rebus imponendi ac alias ordinationes, ut praemittitur, desuper faciendi officium et auctoritas pertinebit, palatinorum qualibet contradictione non obstante.

C. 129. Et quoniam fraternitates et conventicula mercatorum, artificum et mechanicorum hoc statutum et ordinationem palatinorum ac executionem consulum inficere et impedire consueverunt, quominus procedere possint, ideo statuimus et districte praecipimus: ut fraternitates mercatorum, artificum et mechanicorum in civitatibus et oppidis tam nostris quam subditorum nostrorum spiritualium et secularium deinceps non habeantur, quas tamquam iuri publico regni nostri contrarias et reipublicae dispendiosas penitus tollimus et abrogamus. Quod si amplius contra hanc nostram costitutionem praedictae fraternites in civitatibus et oppidis quibuscunque inter mercatores, artifices et mechanicos reperientur, tunc illi mercatores, artifices et mechanici, inter quos talis fraternitas inventa fuerit, poena septuaginta marcarum camerae nostrae applicanda irremissibiliter puniantur.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae et Coronatione felici.

C. Licet privilegia. fol. VI. in novis. Positum est hic de verbo ad verbum.

S. a 1507. art. 18: Ut libera sit venditio rerum omnium per talenta et ulnas in nundinis civitatum et oppidorum. VL. 364.

C. 130. Licet privilegia civitatibus et oppidis pro nundinis habendis dari consueta liberam facultatem contineant mercandi, vendendi et emendi, tamen quia

delatum est ad nos per querelas subditorum, quod non obstante eadem libertate mercatores Poznanienses prohibere consueverint, ne tempore nundinarum externi mercatores et qui non sunt cives Poznanienses, minutim ac per talenta et ulnas merces suas venderent, considerantes hoc fieri in praeiudicium privilegiorum regni pro eisdem nundinis dari consuetorum, statuimus inhibentes: ne in futurum per eosdem cives Poznanienses aut quoscunque alios libertas eorumdem privilegiorum impediatur, dantes facultatem negotiatoribus ad fora et nundinas venientibus negotia exercendi, mercesque suas vendendi ad libras, talentum et ulnas et prout poterint. Quod ut observetur inviolabiliter, ipsis palatinis providendum committimus.

Idem ibidem.

C. Ut aequitas. fol. VII. in novis. Etiam positum est hic de verbo ad verbum.

S. a. 1507. art. 22: De pondere et mensura Cracoviensi, Posnaniensi, Leopoliensi, Lublinensi. VL. 365.

C. 131. Ut aequalitas servetur in regno ponderis et mensurae, statuimus: quod pondus staterae et similiter ulna Cracoviensis cum Poznaniensi sint perpetuo aequalia. Pondus autem et ulnam Leopoliensem et Lublinensem ex rationabili causa in suo statu remanere volumus.

TITULUS V.

De Officio et Potestate Dignitariorum et Officialium Judicio Terrestri Generali Praesidentium.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Petrcoviae, Nieszova et Opoki et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex sex diversis, hoc unum conditum est.
C. Item colloquia. fol. XXXVIII.
C. Assidua. fol. XC.
C. Item statuimus. fol. XCIII.
C. Et quia Barones. fol. XLIV.
C. Item statuimus ut libri. fol. XCIV.
C. Item quia multae. fol. XVIII. in novis.

a) *V. J.* a. 1423. art. 13: De clausura et reservatione actorum iudicialium seu libri terrestris. VL. 76.
b) *C. J.* a. 1447. art. 5: De his, qui pertinent ad colloquia, ut intersint, hic mandatur. VL. 152.
c) *C. J.* a. 1465. art. 7: De colloquiis iudicandis non obstante absentia aliquorum. VL. 157.

d) *C. J.* a. 1454. art. 14: De terminis generalibus seu peremptoriis. VL. 250.
e) *C. J.* a. 1454. art. 19: Liber qualiter servandus sit. VL. 251.
f) *S.* a. 1511. art. 12: De agendis generalibus iudiciis, quae colloquia nuncupantur. VL. 377.

C. 132. Assidua colloquiorum seu iudiciorum generalium celebratio pacis communis conservatio et cuiuslibet dissidii intestini exclusio est. Ad quorum observationem palatini, castellani, capitanei, iudices, caeterique dignitarii et officiales regni nostri tanto diligentius intendere tenentur, quanto ad illa sint ex onere dignitatum et officiorum suorum districtius obligati. Praesenti igitur edicto statuimus et auctoritate regia omnibus palatinis, castellanis, capitaneis, vexilliferis, iudicibus, subiudicibus, notariis, caeterisque dignitariis et officialibus omnium palatinatuum et terrarum regni nostri praecipimus et mandamus: ut colloquia seu iudicia generalia temporibus statutis in omnibus terris et palatinatibus regni nostri sine aliqua intermissione celebrent et illis personaliter intersint.

C. 133. Nisi forte aliquem gravis languor corporalis aut in rebus publicis regni ardua legatio excusaverit; in quibus casibus locum suum per aliam idoneam personam supplere et illi per litteras vices suas committere poterit. Quo casu colloquium seu iudicium generale integrum esse censebimus, perinde acsi persona principalis interesset, nec aliquem, nisi in duobus casibus praedictis, propter absentiam volumus excusari.

C. 134. Sed neque mors unius vel duorum dignitariorum ad sedem colloquialem spectantium celebrationem colloquiorum impedire debent, tunc enim alii dignitarii colloquiis praesidentes alios nobiles, viros idoneos, legales et possessionatos in locum mortuorum surrogent, qui simul cum aliis dignitariis et officialibus plenam iudicandi potestatem habebunt tam diu, quousque in locum mortuorum dignitariorum de aliis per nos provisum fuerit.

C. 135. Si quis autem colloquio seu iudiciis generalibus interesse aut personam idoneam in locum suum surrogare neglexerit, poena viginti octo marcarum fisco nostro applicanda irremissibiliter puniatur, et nihilominus, ne administrationem iustitiae propterea differri contingat, alii dignitarii colloquiis praesidentes alios nobiles, viros idoneos, legales et possessionatos in locum absentium surrogent, qui simul cum eis plenam iudicandi habebunt potestatem.

C. 136. Et quoniam multae negligentiae magnique errores et damna fiunt inter subditos nostros per omissam generalium iudiciorum seu colloquiorum observationem, ideo statuimus perpetuo observandum: ut palatini praemissa in binis iudiciis particularibus seu terminis terrestribus, pro quartalibus Cinerum et Pentecostes singulis annis celebrari solitis, proclamatione, in tertiis terminis seu iudiciis porticularibus, post festa exaltationis sanctae Crucis celebrari solitis, in locis principalioribus omnium palatinatuum regni nostri, vel ubi eis melius et commodius videbitur, et non in singulis districtibus colloquia seu iudicia generalia singulis annis indicent et celebrent et illa nunquam faciant reclamari.

C. 137. Si autem palatini in praemissis omnibus et singulis exequendis remissi et negligentes fuerint, tamquam communis iustitiae destructores poena centum marcarum fisco nostro applicanda, quotiescunque id fecerint, irremissibiliter punientur.

C. 138. Cum autem barones terrarum nostrarum in iudiciis colloquiorum generalium personam nostram repraesentant, coram quibus causae appellationum et hereditariae aliaeque maiores agitantur et tractantur et sententiae per eosdem latae robur accipiunt firmitatis, acsi nostra in praesentia agerentur, coram quibus etiam resignationes bonorum magnorum peraguntur et causae per eosdem definitae in speciali actorum libro conscribuntur, unde cum maiori alioquin pondere debent diligentius et cautius observari, ideo statuimus: quod liber actorum praefatus colloquii generalis pari modo quo libri actorum regalium et iudiciorum terrestrium sub clausura trium clavium amodo conserventur. Quarum unam iudex, aliam subiudex, tertiam vero notarius terrestris habeant et conservent, nec liceat uni sine aliis clausuram praedictam aperire.

C. 139. Et quia ex libris actorum praedictorum nonnulli litteras habere et extrahere tempore debito cupiunt, idcirco decernimus: quod iudex per ministerialem, quando opportunum viderit, faciat proclamare, quod in tali districtu, loco et die tali libri actorum praedictorum ad extrahendum litteras aperientur. Quo die et loco advenientibus, libri actorum praefati tam regalium quam generalium et terrestrium iudiciorum seu terminorum omnibus litteras habere volentibus publice pateant et aperiantur. Et litterae ipsae sub iudicis et subiudicis titulis et sigillis propriis et notarii manus propriae subscriptione partibus petentibus fideliter extradantur.

TITULUS VI.

De Officiis Regni et Curiae Regalis eorumque Potestate.

Alexander Rex, Petrcoviae.

C. Officia Regni. fol. CXII. verborum et facti substantia non mutata sic illustratum est, cum ad iudicia non pertineat.

A. a. 1504. art. 1: De officiis regni et curiae et praesertim marcschalcorum. VL. 295.

C. 140. Officia regni et curiae regiae, praesertim vero marsalcorum, de consuetudine diuturna semper tenta et observata sunt. Licet enim quodlibet eorum onus et debitum suum peculiare non ignoret, quia tamen in duabus personis unum offi-

cium concurrit et descriptum non erat, quid eorum quilibet administrare deberet, exinde errores et negligentiae in rebus per eos agendis ac inter ipsos variae discordiae committebantur, idcirco non sine ratione statuendum et ordinandum duximus: quod regni et curiae nostrae marsalcorum, sive uterque sive alter illorum erit in curia nostra, officium est omnibus caerimoniis nostris et curiae nostrae superintendere; aulicos nostros conscribere, illisque stipendium consuetum solvere ac regestra solutionis et conscriptionis servare, denique diligentes et negligentes, bonos et malos ac non obsequentes aulicos in curia nostra non fovere, sed nos praemonere, ut tales a servitio curiae nostrae alienemus; hospites et senatores regni excipere et ut debitus honor ex parte maiestatis nostrae secundum merita personarum cuique impendatur, diligenter intendere; insuper excessus et scandala in aula nostra commissa emendare, eliminare et iuxta merita et demerita personarum animadversione debita punire; et generaliter omnia tam in curia nostra quam in domibus, cameris, mensis regiis, officiis et officialibus ad militarem maiestatis regiae ordinem pertinentibus constituere, providere et dirigere. In quibus eis plenam facultatem instituendi et destituendi ac omnia alia pro conditione meliori cum consensu maiestatis regiae faciendi attribuimus.

C. 141. Licet autem marsalcus regni eam auctoritatem habere consueverit, ut eo in curia nostra praesente de nulla administratione incumbentis officii marsalcus curiae se intromittat, quia tamen marsalcus regni ab aula nostra saepius abesse consueverit, aequum et rationi consonum est, ut absente eo marsalcus curiae non ignoret prosequi et exequi illa omnia, quae per marsalcum regni optimo regimine in curia nostra directa erant, praesertim cum haec duo officia in functionis debito sint penitus indifferentia. Atque ideo statuimus: ut quotienscunque marsalcus regni esset in aula nostra, ad omne officii exercitium et actionem semper ad se vocare debet marsalcum curiae, ut eo sciente et praesente faciat ea, quae officio suo incumbere videntur. Recedens autem de curia regestra et officii administrationem omnem marsalco curiae tradat, ut sicut summa auctoritas ad omnia suprascripta in marsalco regni praesente sita est, ita eo absente in persona marsalci curiae eadem auctoritas resideat.

C. 142. Cui quidem marsalco regni in aula nostra personaliter existenti et in eius absentia marsalco curiae ratione administrationis eorum perceptionem foralium et imponendi pretii rerum venalium ad necessitatem curiae nostrae invectarum et allatarum auctoritatem attribuimus. Quae foralia percipiat moderate, prout iure communi et consuetudine in civitatibus et oppidis, ad quae nos venire contigerit, percipi consueverunt.

C. 143. Dum autem in expeditione bellica et loco campestri constituemur, praemissa facultas ad campiductorem regni generalem pleno iure pertinebit, ut ipse communi consilio pretium rebus imponat.

C. 144. Et quidquid tam domi quam foris agentibus nobis, regni vel curiae marsalci aut campiductor ad pretia rerum vel communem ordinationem servandam constituent, id per publicam proclamationem omnibus insinuare debebunt.

C. 145. Si vero regni vel curiae marsalci aut campiductor generalis in pretio rerum imponendo et foralium exactione modum excesserint, senatores in curia regia vel in loco campestri praesentes praedicta moderandi et ipsis, ne id fiat, praecipiendi plenam habeant facultatem. Quibus si parere noluerint, tamquam inobedientes ad regni conventionem generalem proxime futuram deferantur.

Idem ibidem et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici, Reges.

Ex quinque diversis in plerisque hoc unum conditum est, facti substantia non mutata.
C. Cancellarii autem. fol. CXIII.
C. Item cancellarius. fol. eodem.
C. Propter multiplicationem. fol. eodem.
C. Item in statuto. fol. II. in novis.
C. Petitionibus. fol. IV. in novis.

a) *A.* a. 1504. art. 2: De cancellariatus et vicecancellariatus officiis. VL. 296.
b) *A.* a. 1504. art. 3: De officiis cancellariae cum episcopatibus et pari modo de officiis saecularibus copulative non tenendis. VL. 296.
c) *A.* a. 1504. art. 4: De maiori secretario et praerogativis eius. VL. 297.
d) *S.* a. 1507. art. 2: Item in statuto Alexandri regis etc. VL. 359.
e) *S.* a. 1507. art. 11: Ut in cancellariatu et vicecancellariatu regni alter sit spiritualis et alter saecularis. VL. 361.

C. 146. Cancellarius et vicecancellarius regni nostri ut officii auctoritate ita et in rebus agendis expeditione et executione iuxta antiquam consuetudinem sibi invicem sunt copulati, qui litteris litteras contrarias alter contra alterum ac contra ius commune regni non extradant, neque litteras super donationibus et inscriptionibus bonorum cuipiam dent aliter, quam constitutiones regni disponunt.

C. 147. Litterae autem iuri contrariae sunt: inhibitiones ad iudicia, quae emanant absque necessitate reipublicae; item commissiones inter personas, nisi limitum divisionis vel de consensu partium essent; similiter et liberationes ab expeditione bellica.

C. 148. Item cancellarius et vicecancellarius post pacificam assecutionem cuiuscunque, Gneznensis, Cracoviensis, Vladislaviensis, Poznaniensis, Varmiensis aut Plocensis ecclesiarum, episcopatuum, tenebitur officium resignare et pari modo de saecularibus istud officialibus intelligatur, ut et ipsi palatinatu aut castellanatu assecuto, officio cedant. Illudque rex de cetero conferre debeat, cum consilio consiliariorum in conventione generali.

C. 149. Cum autem aliquod eorum in futurum vacare contigerit, nos et successores nostri ad unum ex illis spiritualem personam et ad aliud saecularem praeficere debebimus, propter actiones, quae interdum tales eveniunt, quod spirituali personae eorum executionem committi non convenit. Quod ut ita fiat, hoc statuto perpetuo decernimus et pollicemur.

C. 150. Propter multiplicationem autem secretariorum, quandoquidem quilibet notarius ac etiam cubicularius intrans regis cameram secretarii nomine se appellat, statuimus communi senatorum et procerum consensu: quod unus sit semper se-

cretarius, sciens secretas expeditiones publicas, qui etiam ad ea intromittatur secreta, quae cancellario et vicecancellario regni panduntur.

C. 151. Volumus autem et decernimus, ut habeatur per nos et successores nostros debita ratio laborum et servitutis cancellarii, vicecancelarii et secretarii maioris. In nostro tamen arbitrio et successorum nostrorum reponimus, ut pro meritis et virtute uniuscuiusque liberum sit nobis offerente se oportunitate, prout videbitur reipublicae expedire, unumquemque ad statum et conditionem altiorem promovere.

Alexander Rex, Petrcoviae.

C. Antiquis regni. fol. CXIV. Sic illustratum est facti substantia non mutata.

A. 1504. art. 5: De thesaurario regni et vicethesaurario curiae. VL. 297.

C. 152. Antiquis regni constitutionibus non sine ratione et necessitate introductum est, ut regni et curiae thesaurarii haberentur, prout nostra tempestate haberi consueverunt. Verum quia nunquam fuit aliqua constitutione ordinatum, quid cuilibet illorum ratione officii incumbere debeat, itaque statuimus: quod thesaurarius regni, quemadmodum coronarum et thesaurorum regni, quae omnium rerum suma sunt, conservator et custos existit, sic non immerito fungi debet senatoria dignitate, ipse quoque ex sua privilegiata auctoritate expeditiones, calculos et rationes cum militibus mercenariis, aulicis nostris et omnibus, quibus vel ratione servitutis vel reipublicae aut per maiestatem regiam aliquid debetur, facere tenetur.

C. 153. Ipse denique thesaurarius regni sit unicus magister monetarum pro tempore in regno nostro cudendarum, quandoquidem censibus et salariis ex salinis nostris abunde dotatus est. Ipse etiam monetae curam habeat, nec non probatores sculptoresque suos, quos ipsemet salariis provideat et ipse quattuor marcarum salario singulis hebdomadis contentetur. Quod salarium ex medio floreno in cussione accrescenti percipiat et ex eodem medio floreno reliquis monetariae officinae operariis et universa alia necessaria ad monetariam pertinentia emet et solvet. Et quidquid ex eodem medio floreno resultaverit, deductis salariis et impensis praefatis, id totum in utilitatem nostram et reipublicae convertatur.

C. 154. In curia vero regia thesaurarius curiae seu vicethesaurarius, thesaurorum curiae secretarius, sit vir probus, discretus et modestus, per maiestatem regiam constituendus, qui ab aula regia nunquam discedere debet. Et ipse absente regni thesaurario omnes pecunias proventuum regalium et alias, undecunque ad maiestatem regiam collatas, in thesaurum recipiat, illasque cum consilio officialium et consiliariorum curiae dispenset, ad mandatum regiae maiestatis. Et omnia alia cum aulicis et militibus mercenariis, quae thesaurario regni incumbunt administrabit. Sed in praesentia thesaurarii regni de praemissis se non intromittet, licet de consensu, scientia et consilio thesaurarii regni id et omnia alia facere possit.

C. 155. Sit autem iuratus et idoneus tam ad rationes publicas regni quam privatas regias, sic ut omnibus rationibus absente regni thesaurario et praesente semper intersit et earum regestra servet, dispensatoresqne utiles et inutiles instituat et destituat atque ab illis rationes suscipiat, sic denique se gerat et gubernet in officio sibi commisso, ut et maiestas regia et quilibet alius intelligat, cum officio suo deligenter intendisse, ne pecuniae regiae inaniter, prodige vel infideliter dispensentur.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae in Coronatione felici.

C. Pro celeriori. fol. V. in novis. Hic insertum de verbo ad verbnm.

S. a. 1507. art. 17: Ut in curia regis duo sint inrisperiti, qui querelas audiant. VL. 363.

C. 156. Pro celeriori administratione institiae et expeditione querentinm statuimus: quod duo sint iurisperiti, unus spiritualis, alter saecularis, secuturi semper curiam nostram, per nos eligendi. Qui iurati audiant querentes, referantque fideliter officialibus cancellariae regni nostri, qui deinde de nostro et successorum nostrorum mandato expeditionem facient, secundum quod ius et iustitia suadebit ac ipsorum querentium necessitas exposcet. Sedeant autem audientes querelas peracta missa nostra ad horam prandii et post prandinm usque ad tempus coenae, ut liberius consiliis et aliis actionibus nostris intendere valeamus. Causae tamen iudiciariae indici iuxta statutum committantur.

TITULUS VII.

De Officio et Potestate Capitaneorum et Judicum Castrensium ac Tenutariorum Bonorum Regalium.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki et Joannes Albertus Petrcoviae, Reges.

Ex tribns similibus hoc nnum conditum est.
C. Relatum nobis. fol. XLV.
C. Item statuimus quod capitanei non iudicent. fol. XCIII.
C. Ad tollendum. in fine fol. XCVII.

a) *V. J.* a. 1423. art. 17: De causis, quas soli capitanei indicare possunt. VL. 77.
b) *C. J.* a. 1454. art. 12: Quattuor articnlos capitanei iudicaturi. VL. 250.
c) *J. A.* a. 1496. art. 4. De locis iudiciorum capitaneorum et quattuor articulis indicandis. VL. 257.

C. 157. Quoniam capitanei terrarum regni nostri causas quascunque ad iudicium terrestre ordinarium pertinentes plerumque iudicant et definiunt, quae de iure ad eorum iudicium pertinere minime dinoscuntur, quibus modum iudicandi

imponere et ordinariam iudicii terrestris iurisdictionem conservare volentes, statuimus: quod capitanei terrarum regni nostri praeter quattuor articulos infrascriptos alias causas ordinarias iudicii terrestris deinceps non iudicent, videlicet: pro concussione stratae publicae seu viae regiae, ubi mercatoribus vel aliis animo depraedandi violentia infertur, item pro violatione et oppressione mulierum et virginum, item pro invasione domus manu violenta et pro incendio seu immissione ignis. Aliarum autem causarum iudicandi capitanei nullam penitus habeant facultatem.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Joannes Albertus Petrcoviae, Alexander in Radom et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici et Petrcoviae, Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Ad tollendum fol. XCVII. sic elucidatum est, ut in principio huius statuti.

J. A a. 1496. art. 4: De locis iudiciorum capitaneorum et quattuor articulis iudicandis. VL. 257.

C. 158. Ad tollendos abusus nonnullorum capitaneorum regni nostri, qui locis officiorum suorum, in quibus ex antiquo iudicia exercere consueverunt, derelictis, in locis privatis, eorum dignitati penitus incongruis tribunalia iudiciorum suorum constituunt, statuimus et decernimus: ut capitanei terrarum et districtuum omnium regni nostri non in aliis quam capitaneatuum suorum propriis locis et districtibus singulis, in quibus vicecapitanei, burgrabii vel iudices castrenses et libri actorum castrensium ex antiquo habentur et in quibus iudicia esse consueverunt, causas praedictas ad se pertinentes deinceps iudicent et definiant.

Ex duobus similibus hic §. conditus est.
C. Haec autem iudicia. fol. XCVII.
C. Item statuimus. fol. XCIII.

a) *C. J.* a. 1454. art. 11: Iudicia capitanei pro tempore et loco tenentes. VL. 249.
b) *J. A.* a. 1496. art. 5: De iudiciis capitaneorum, quot vicibus celebrabuntur. VL. 257.

C. 159. Quae iudicia sua in arctiori vel longiori tempore non iudicent nisi in sex hebdomadis, quae ante per unam hebdomadam publice proclamentur.

C. 150. Et nihilominus, si aut in aliis temporibus vel locis inconsuetis iudicabunt, id irritum et inane esse volumus et decernimus.

Ex quattuor similibus iste et sequens §. conditi sunt.
C. Querebantur. fol. CXVI.
C. Primo cum aliquis. fol. CXXI.
C. Item ad querelam. fol. XXV.
C. Praeterea. fol. II. in novis.

a) *A.* a. 1505. art. 8: De citationibus capitaneorum ad querelam. VL. 301.
b) Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 8: De litteris per capitaneos in tribus casibus ad querelam dandis. VL. 327.
c) *S.* a. 1519. art. 4: De terminis ad querelam non transponendis. VL. 388.

d) *S.* a. 1507. art. 6: Praeterea statutum de citationibus capitaneorum ad querelam etc. VL. 360.

C. 161. Iudicia tamen officii capitanealis, seu ad querelam, semper in duabus septimanis indicentur et vigore mandati facti seu innotescentiae vim citationis habentis, quod una hebdomada ante terminum praefixum reo praesentari debet, simul cum aliis iudiciis seu terminis non transponantur, neque habeant dilationes nisi unam, hoc est, ut in secundo termino tamquam peremptorio indicentur.

C. 162. Capitanei autem ex officio seu ad querelam citare non possunt, nisi pro expulsione violenta et recenti [1]) de pacifica tenuta dominae dotalitialis vel alterius cuiuscunque, et cum frater fratri vel quicunque alius par ius succedendi ad aliqua bôna habens in divisionem consentire non vult [2]). Quo casu liberum sit per auctoritatem officii capitanealis vel commissariorum iudicum a regia maiestate impetratorum divisionem petere, iuxta modum et formam circa statutum commissionum supra latius expressam. Tempus autem recentis violentiae est annus et sex hebdomadae.

Casimirus Tertius in Opatowiec, Ioannes Albertus Petrcoviae, Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex tribus hoc unum excerptum est.
Ex statuto Casimiri. fol. LXVIII.
Ex C. Item propter. in fine fol. XCIX.
Ex C. Item si aliquis alicuius. fol. CXXIII.
Et isti tres casus hic contenti referantur ad praedicta tria statuta originalia.

a) *C. J.* a. 1474. Statuta de raptoribus et invasoribus bonorum ecclesiae. VL. 226.
b) *J. A.* a. 1496. art. 16: De cmethonum debitis apud cives contractis. VL. 261.
c) Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 31: De non dato pecore ad forestam regiam. VL. 332.

C. 163. Insuper capitanei ex officio seu ad querelam citare et iudicare possunt pro damnis spiritualibus in profectione et expeditione bellica tantum commissis; item pro poena sex marcarum in cive vel oppidano, qui de colono debitore suo alibi quam apud dominum, cui colonus subest, iustitiam quaerit, iure Polonico exigenda; et pro pecoribus quocunque modo abactis et ad forestam regiam infra triduum non datis et arrestatis. Et praeter praescriptas causas aliarum causarum ex officio seu ad querelam iudicandi capitanei nullam penitus habeant potestatem.

Ex C. Volumus et statuimus. Conventus Cracoviensis 1532. hic §. conditus est.

S. a. 1532. art. 22: Volumus et statuimus, ut capitanei etc. VL. 506.

C. 164. Praeter autem articulos supra expressos capitanei nullas alias causas iudicent, etiam si quis vel non comparuerit vel ex ignorantia iurisdictionem eorum prorogaverit. Et si quid in contrarium fecerint, eorum iudicium nullitatis vitio cassetur.

---

[1]) Quid sit expulsio violenta recens, vide infra de violentia et rebus violenter ablatis. c. fi.
[2]) Ut in C. Auctoritatem §. pe. et fi. supra: de summo imperio et iudiciis regalibus.

Ioannes Albertus Petreoviae et Sigismundus Primus Cracoviae et Petreoviae, Reges.

Ex quattuor contrariis principium huius statuti conditum est.
C. In quorum libris. fol. XCVII.
C. Inprimis. fol. I. in novis.
C. Decernimus. fol. XI.
C. Inscriptiones fol... XVIII. Et pro anno hic triennium positum est.

a) *J. A.* a. 1496. art. 7: De inscriptionibus castrensibus ad terrestrem librum transferendis. VL. 257.
b) *S.* a. 1507. art. 1: Inprimis statutum Ioannis Alberti. etc. VL. 359.
c) *S.* a. 1510. art. 11: De resignationibus et inscriptionibus coram capitaneo Maioris Poloniae. VL. 369.
d) *S.* a. 1519. art. 18: De inscriptionibus bonorum factis coram officio castri Siradiensis et Lanciciensis. VL. 391.

C. 165. Iudicii terrestris ordinarii auctoritatem illibatam conservare volentes, statuimus: ut si quae venditiones, resignationes, perpetuae et temporales, reformationes et generaliter quaecunque inscriptiones, vel ex causa aut ex necessitate hominum ad libros actorum iudiciorum castrensium deinceps inscribentur, illae ante trium annorum decursum ad libros actorum iudicii terrestris omnino transferantur, quod uniformiter in omnibus capitaneatibus regni nostri inviolabiliter observetur. Alioquin lapso triennio, inscriptiones omnes in libris actorum castrensium contentas et non translatas decernimus esse nullius roboris vel momenti. Illis tamen exceptis, quae ante praesentem constitutionem ex permissione priorum statutorum ad nonnullas terras emanatorum eisdem libris castrensibus inscriptae sunt, quas in suo robore conservamus.

C. Verum quia. fol. CIX. sic illustratum est. Facti substantia non mutata.

J. A. a. 1496. art. 53: De servandis libris capitaneorum. VL. 278.

C. 166. Quia vero in nonnullis capitaneatibus nostris, praesertim vero in capitaneatu Maioris Poloniae, consueverant antea libris castrensibus inferri inscriptiones indifferenter universae, qui libri per successores capitaneorum in privatis locis conservabantur, ex quibus subditi nostri inscriptiones et litteras non sine difficultatibus et grandi pretio extrahere cogebantur, quandoque vero propter depactationes nimias illas obtinere non poterant, quod fiebat contra omnem iuris, iustitiae et aequitatis rationem, quapropter statuimus perpetuo observandum: ut in omnibus terris regni nostri, vacationibus capitaneatuum generalium et particularium per cessum aut decessum contingentibus, libri castrenses eorundem cedentium et decedentium capitaneorum de locis capitaneatuum vacantium quorumcunque minime auferantur, sed in praetoriis civitatum vel oppidorum sub testimonio reponantur in cistis ad hoc specialiter deputandis, quae clavibus palatini et iudicis illius terrae, in qua capitaneatus consistit, et capitanei pro tempore existentis claudi et aperiri debent.

C. Quoniam autem. fol. CIX. Sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 54: De antiquis capitaneorum libris. VL. 279.

C. 167. Quoniam autem ad hanc ipsam constitutionem movebamur iactura et iniuriis subditorum nostrorum ob carentiam eorumdem librorum retroactis temporibus eis contingentibus, idcirco, licet omnis constitutio regulariter ad futura referatur, quia tamen libri capitaneorum omnium praeteritorum non privatam successorum eorumdem capitaneorum, sed communem necessitatem continent, ideo promittimus, volumus et debemus: omnes et singulos libros etiam vetustiores quoscunque, ubicunque apud subditos nostros spirituales et saeculares, cuiuscunque status et conditionis existentes, reperiri poterint, auctoritate nostra regia repetere, et efficere ac mandare, ut idem praeteritorum capitaneorum, tam cedentium quam decedentium aliorumque viventium, actorum libri in cista vel cistis specialibus reponantur vel simul cum aliis libris actorum capitanealibus in praetoriis civitatum vel oppidorum sub tribus clavibus praedictis, videlicet palatini, iudicis terrestris et capitanei pro tempore existentis, fideliter et diligenter conserventur. Quae cistae et libri aperiantur demum in terminis iudiciorum terrestrium et litterae ex eisdem sub titulo et sigillo capitanei pro tempore existentis petentibus quibuscunque extradantur. Pro quibus praeteritorum capitaneorum litteris ipsi pro tempore existentes non aliter salaria praesumant exigere, quam pro actis coram eis gestis atque scriptis exigi consueverunt.

Alexander Rex, in Radom.

C. In Maiori Polonia. fol. CXVI. Sic illustratum est.

A. a. 4505. art. 6: De primo termino iudici capitaneorum. VL. 301.

C. 168. Statuimus et decernimus: ut coram quolibet capitaneo regni nostri primus terminus peremptorius non sit, quandoquidem et coram nobis primus terminus peremptorius non est, nisi quis ad hoc se sponte submittat, quod in omnibus capitaneatibus regni nostri uniformiter volumus observari.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki et Sigismundus Primus Cracoviae, Reges.

C. Capitanei locorum. Conventus Cracoviensis 1532. extensum in forma.
C. Item pollicemur quod semper. fol. XCIII. et C. Item statuimus ut tenutarii. fol. XICII. ab eo discrepantia reiecta sunt.

a) *S.* a. 1532. art. 29: Capitanei locorum de iniuriis etc. VL. 508.
b) *C. J.* a. 1454. art. 13: De iustitia per regem in ingressu terrae facienda. VL. 250.
c) *C. J.* a. 1454. art. 24: Si tenutarii bonorum regalium cuipiam iniuriantur. VL. 252.

C. 169. Capitanei locorum de iniuriis vicinis suis vel capitaneatus sui subditis illatis respondere tum demum coram nobis debebunt, quando ex officio suo aliquid admiserint, vel in tuendis bonis nostris modum excesserint. Si quid vero ut privati commiserint, in foro competenti respondere cuilibet de se querenti te-

nebuntur. Praeterea si etiam capitanei nostri sub praetextu defensionis bonorum nostrorum gravem alicui subdito nostro in eius bonis iniuriam intulerint et posthac, cum bona nostra a bonis subditorum nostrorum limitabuntur, deprehensum fuerit, capitaneum nostrum in his bonis, quae non erant nostra sed eiusdem subditi nostri, iniuriam illi aut damnum intulisse, is ipse capitaneus damnum a se nobili et subdito nostro in eius bonis factum, eiusdem nobilis seu subditi iuramento existimandum, mediante decreto eorumdem commissariorum mox post limitationem bonorum faciendum (sic) resarcire teneatur.

C. 170. Idem decernimus observandum, si capitanei pellant pecora aut pecudes ad domos vel curias regales seu ad forestam regiam occasione differentiae limitum aut ratione damnorum in segetibus seminatis vel pratis commissorum, tunc enim tenebuntur dare cautionem fideiussoriam pro satisfactione damnorum vel statuitione pecorum, iuxta statuta et consuetudinem regni diutius observatam. Quod si secus fecerint, eisdem poenis quibus nobiles puniri debent. Quae poenae in pecuniis super bonis regalibus inscriptis exigi et defalcari possunt.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae in Coronatione felici et Petrcoviae.

C. Cum novae. fol. VI. in novis, extensum in forma et
C. Iudices. fol. XXVII. quoad iuramenta iudicis et notarii castrensium etiam hic insertum est.

a) *S.* a. 1507. art. 20: Ut iudices et burgrabii capitaneorum sint possesionati in capitaneatu, in quo officia exercent VL. 364.
b) *S.* a. 1519. art 14: Iudices terrestres et castrenses, subiudices et notarii iurati esse debent. VL. 390.

C. 171. Cum novae et antiquae constitutiones decernant, dignitarios et officiales terrarum illic possessionatos esse debere, ubi dignitates ipsas et officia obtinent, de iudicibus tamen et burgrabiis capitaneorum non videtur hactenus quidquam constitutum, quapropter decernimus: quod iudices et burgrabii castrenses sint possessionati in illis terris, in quibus ab eorum capitaneis constituti officia exercent, ipsique iudices et notarii castrenses insuper sint iurati ac ipsos terrigenas et subditos nostros, itinerum ac itinerantium securitatem iuxta iuris formam a violentiis iniurantium defendant, ad solutionem vero poenarum quae ex iudicato debentur eosdem compellant.

Idem Cracoviae in coronatione felici.

C. Providere volentes. fol. VI. in novis, extensum in forma et in quibusdam locupletatum.

S. a. 1507. art. 22: Ne mercata fiant in villis et de poena secus facientium. VL. 365.

C. 172. Providere volentes indemnitati oppidorum et eorum subditorum, in quorum praeiudicium mercata in villis fieri consueverunt, statuimus et decernimus: ut capitanei locorum mercata in villis per publicas proclamationes exerceri prohibeant,

et maxime ne in villis et ceteris locis, quibus fora ex privilegio non sunt concessa, ulnis et talento fiat venditio rerum; secus facientes per rerum venditioni expositarum receptionem puniant. Exceptis: frumento, pecoribus, pecudibusque nec non piscibus, carnibus, leguminibus et aliis ad victum humanum pertinentibus. Ipsi etiam capitanei prohibituri sunt negociatoribus, quod non nisi viis consuetis et publicis stratis telonea et publica loca non declinando vadant, sub rerum, quas per obliquas vias vexerint, privatione.

Sigismundus Primus Rex Cracoviae in Coronatione foelici, et Senatores Petrcoviae.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Dignitarii. fol. CXI.
C. Ut officiales. fol. III. in novis.

a) *A.* a. 1503. art. 2: De officio palatinorum ad pretia rebus imponenda. VL. 293.
b) *S.* a. 1507. art. 10: De poena capitaneorum negligentium exequi, quae ad eorum pertinent officium. VL. 361.

C. 173. Quoniam officiales et dignitarios potissimum vero capitaneos, qui locum regium in praefecturis suis obtinent, officia sibi incumbentia prudenter noscere et diligenter exequi convenit, ideo statuimus: ut quidquid palatini in civitatibus et oppidis tam in pretio rebus imponendo quam aliis rebus ex officio suo constituerint, vel indices terrestres decreverint, id capitanei ex officio suo exequantur, sive id pertineat ad executionem rei iudicatae sive ad executionem poenarum per officium capitaneale iuxta dispositionem statutorum exequi solitarum. Quotiens autem capitanei in exequendis his, quae ad ipsorum officium pertinent negligentes reperti fuerint, si in obligatione bona capitaneatuum suorum teneant, puniantur poena centum marcarum de eorum summa eis defalcandarum. Si autem in liberis bonis capitanei extiterint, privatione officii capitaneatus volumus esse puniendos.

TITULUS VIII.

Quis Ordo Senatorum Spiritualium et Saecularium in Conventibus Publicis et Consiliis Regiis observetur.

Casimirus Tertius in fine Pacis Brestensis et Alexander in fine Pacis Perpetuae Terrarum Prussiae, Reges.

Ad materiam istius tituli domini correctores non apposuerunt manus, cum ad iudicia non pertineat, licet sit summe necessarius.

Vol. leg. 130.
Vol. leg. 138.

C. 174. Licet in statutis regni non contineatur expresse, quem ordinem senatores regni spirituales et saeculares in conventibus publicis et consiliis regiis

observare debeant, quia tamen habentur duo regestra in corpore statutorum regni continentia ordinem et loca senatorum et aliorum dignitariorum et officialium regni, quae magis autentica esse videntur, videlicet unum regestrum folio CXLI. et aliud regestrum folio CLVI, quae in multis diversa sunt et in aliquibus etiam deficiunt, et in practica aliter observatur, nam senatores et dignitarii praefati aliter nunc sua loca obtinent et obtinere contendunt, quam in eisdem litteris comprehensum est, unde multa odia et contentiones suboriuntur, propter quas actiones publicae in conventibus generalibus plerumque prorogantur, roganda itaque erit sacra maiestas regia, ut cum universo senatu et nuntiis terrarum regni sui loca dignitariorum et consiliariorum regni sui, tam spiritualium quam saecularium describi faciat in libro statutorum regni, ut quisque sciat locum suum possidere sine altercationibus et dissidiis ac simultatibus mutuis, ne negotia reipublicae negligantur et charitas mutua inter dignitarios et officiales augeatur.

Finis Primi Libri Statutorum Regni.

LIBER SECUNDUS.

Statutorum Regni Poloniae.

TITULUS I.

De Iudiciis Terrestribus Particularibus ac Officio et Potestate Officialium eisdem Iudiciis praesidentium.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Prava consuetudine. fol. XI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 13: De iudiciis duntaxat a mane ad horam nonam tractandis. VL. 7.

C. 175. Prava consuetudine noscitur esse observatum, quod sine temporum et horarum distinctione per iudices regni nostri iudicia celebrabantur, propter quod in causis examinandis confusiones plerumque oriebantur, parvi pendebantur iudicia, et iudicum reverentia non observabatur, nec ad tribunal iusticiae aliquis habebatur respectus. Volentes igitur, ut competentibus horis et temporibus ac cum debita animi discretione et sobrietate deinceps iudicia observentur, siatuimus: ut omnes iudices regni nostri diebus iudiciorum suorum seu terminorum consuetis a mane usque ad meridiem iudiciis praesideant et causas examinent, iudicent et definiant. Quod si prima die iudiciorum ad horam meridiei omnes litigantes in causis et litibus eorum non poterint expediri, volumus, quod absque alicuius causae iactura et praeiudicio diebus proxime sequentibus ad horam meridiei praedictam duntaxat iudiciis praesidendo, omnes et singulae partes litigantes debito modo expediantur.

Idem Ibidem.

C. Et ut facilius. fol. XI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 14: Quis modus et ordo sit servandus in personis vocandis ad iudicium. VL. 8.

C. 176. Et ut facilius ac sine clamore vel strepitu causae in iudiciis pertractentur, statuimus: quod ad tribunalia iudiciorum seu loca audientiarum, quibus iudices praesident, non secundum merita personarum nec secundum maioritatem vel minoritatem causarum, sed secundum ordinem litigantium actor vel reus soli vocati accedentes, per indices audiantur, et expediantur.

C. 177. Ordinem autem in vocandis partibus litigantibus ad praesentiam iudicum taliter statuendum et describendum duximus: ut prima die iudiciorum seu terminorum, antequam ipsa iudicia inchoentur, omnes partes litigantes, tam actores quam rei, sive per citationem, continuationem aut prorogationem terminorum, litispendentiam vel alio modo quocunque causae illorum ad iudicia sint devolutae, coram notario se repraesentent, et nomina sua in registrum inscribi procurent, quos notarius requisitus sub poena privationis sui officii secundum ordinem ad se venientium omni favore et odio semotis, absque alicuius salarii solutione, ad regestrum speciale inscribat et ex eodem regestro secundum ordinem et prioritatem scripturae clara voce pronunciet, per ministerialem vocandos, ita quod qui prior ad regestrum inscriptus fuerit, prius pronuncietur, vocetur et expediatur et qui secundo loco inscriptus fuerit, eodem loco pronuncietur, vocetur et expediatur, et sic deinceps donec ad ultimos perveniatur.

C. 178. Quod si aliqua partium per notarium pronunciata et per ministerialem tribus vicibus vocata, quocunque casu impedita se iudicibus praesidentibus non exhibuerit, tunc pars eius adversa praesens de loco iudicii seu audientia abmoveatur, et aliae partes litigantes ex ordine regestri pronuncientur et per ministerialem ad iudicium vocentur.

C. 179. Et nihilominus pars, quae fuerat absens et tribus vicibus vocata, sive sit actor sive reus, si circa horam meridiei extremam eiusdem diei, qua pronunciata et vocata fuerat, iudice iam de tribunali surgere volente, aliis tribus vicibus vocata comparere non curaverit, in poena contumaciae vel in negocio principali seu lucro iuxta naturam et exigentiam causarum et terminorum in contumaciam suam per iudicem condemnetur.

C. 180. Si quis autem non pronunciatus nec vocatus, iudicibus pro tribunali sedentibus, ad eadem tribunalia sine ipsorum licentia vel mandato speciali propria praesumptione vel temeritate intraverit, poena trium marcarum per indices ipsos irremissibiliter puniatur, ad cuius solutionem cogi debet a iudicio non recedendo.

C. 181. Tribunalia autem iudicum intelligi volumus mensas, circa quas iudices sedent et iudicant, cum circumferentia scamnorum vel aliorum lignaminum circumseptas.

C. 182. Constitutionem autem praedictam tam in regalibus, conventionum et colloquiorum generalibus, quam castrensibus et terrestribus, particularibus, omnibusque aliis iudiciis et tribunalibus regni nostri uniformiter volumus observari.

Idem Ibidem.

C. Quia plerumque. fol. XII. quoad iudices castellanorum sublatum est supra per C. §. fi. de officiis palatinorum et castellanorum. In reliquis autem sic illustratumm est.

C. M. syntag. art. 15: Quibus in locis debent iudicia celebrari. VL. 8.

C. 183. Quoniam plerique iudices terrestres locis iudiciorum suorum, in quibus ex antiquo iudicia exercere consueverunt, derelictis loca alia non consueta pro libito suo acceptant et eligunt, in quibus tribunalia sua locare non verentur, ut igitur quisque suis terminis sit contentus, statuimus: ut omnes iudices terrestres regni nostri non in aliis quam palatinatuum, terrarum et districtuum suorum civitatibus vel oppidis, in quibus iudiciales sedes antiquitus esse consueverunt, tribunalia locent et iudicent. Alioquin, quidquid alibi factum vel iudicatum fuerit, nullius roboris esse decernimus.

C. 184. Ne tamen in civitatibus et oppidis praedictis ad tribunalia locanda iudices nostros domos et hospitia mendicare contingat, statuimus: ut in castris et curiis nostris vel in praetoriis civitatum et oppidorum nostrorum vel nobilium, ubi melius et commodius videbitur, iudices omnes tribunalia sua libere collocent. Ubi vero castra curiae nostrae, praetoria vel domus nobilium in civitatibus et oppidis non essent, aut in eis tribunalia iudicum commode locari non possent, eo casu in domibus et hospitiis privatis civium vel oppidanorum locentur, capitaneorum et tenutariorum nostrorum nec non nobilium, civium et oppidanorum contradictione qualibet non obstante.

Casimirus Tertius Rex in Nova Civitate Corczin, et ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Item decernimus, quod iudices. fol. LXXXVIII. abrogatum est quoad summam eo contentam et §. volumus autem. fol. XXXIII. in novis eidem contrarius sic illustratus est.

a) *C. J.* a. 1465. art. 6: De iudicibus personaliter iudicaturis pro summis, quae non maiores sint quam triginta marcarum. VL. 157.
b) *S.* formula processus. a. 1523. art. 17: Volumus autem, ut liceat unicuique etc. VL. 404.

C. 185. Consuetudinem vel potius corruptelam iudiciorum antiquitus observatam, iuxta quam iudices terrestres causas ad certam summam pecuniarum tantum iudicabant, penitus extirpare et iurisdictionis ordinariae terrestris auctoritatem conservare et ampliare volentes, statuimus: ut liceat unicuique pro quacunque summa pecuniae vel iniuria hereditaria et personali aut bonis mobilibus et immobilibus quibuscunque coram iudicio terrestri iure experiri et illic adversarium suum citare,

quotiens opus fuerit et necesse; ubi citatus parere respondereque tenebitur non excipiendo se ad iudicia seu colloquia generalia ob summae et actionis magnitudinem. Quin immo facultas esto iudicibus terrestribus regni nostri pro summis et actionibus omnibus, quantaecunque magnitudinis sunt, iudicare et definire, cum ab eorum sententiis unicuique liceat appellare.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Joannes Albertus Petrcoviae, Alexander in Radom et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex quattuor similibus et unam materiam continentibus hoc unum conditum est.
C. Vacante. fol. XCIV.
C. Item cum nonnulli. foi. CV.
C. Officiales. fol. CXVIII.
C. Judices terrestres. folio XXVII. in novis.

a) *C. J.* a. 1454. art. 18: Notarius qualiter instituendus cum vacat. VL. 251.
b) *J. A.* a. 1496. art. 32: De iudice terrestri in terra mansuro. VL. 270.
c) *A.* a. 1505. art. 17: De officialibus iudiciorum. VL. 305.
e) *S.* a. 1519. art. 14: Judices terrestres et castrenses, subiudices et notarii iurati esse debent. VL. 390.

C. 186. Ut autem iudiciis terrestribus viri probi et legales ac iurium regni non ignari, qui eam causarum et actionum magnitudinem humeris sustinere et inter causas et causas iuste discernere valerent, praeficiantur, statuimus et perpetuo observandum decernimus: ut quam primum in aliquo palatinatu, terra et districtu regni nostri iudex, subiudex vel notarius mortuus fuerit, vel officia praedicta qualitercunque vacaverint et id ad notitiam palatini illius terrae pervenerit, palatinus in districtu principali palatinatus sui vel alias in locis ad id consuetis conventum terrestrem mox indicere et illum quattuor hebdomadis ante in omnibus civitatibus et oppidis palatinatus sui per proclamationes publicare teneatur. Ad quem conventum omnes nobiles eiusdem palatinatus seu terrae conveniant et quattuor personas idoneas ibidem possessionatas et bona hereditaria habentes ac personaliter residentes ad officium iudicis, subiudicis vel notarii vacans nominent et eligant nobisque praesentent. Ex quibus personis sic nominatis et electis nos unum illorum ad officia praedicta vacantia pro arbitrio nostro praeficiemus.

C. 187. Qui quidem iudices, subiudices et notarii electi et per nos constituti coram nobis vel in primis terminis iudiciorum terrestrium coram dignitariis et nobilitate terrae illius iuramentum corporale praestent, se officia sua fideliter et diligenter gesturos et administraturos; ipsique in palatinatibus et terris suis personaliter resideant ac per se et non per substitutos iudiciis praesint et indigentibus iusticiam administrent; nisi vera et probabili infirmitate vel reipublicae arduis negotiis forent impediti.

C. 188. Alioquin si per annum integrum in palatinatu seu terra, in quibus officia sua administrant, aliquis illorum residentiam non fecerit vel per se iudiciis non praefuerit, anno decurso iudex, subiudex et notarius novus in locum illius,

qui in praemissis excesserit, per nobilitatem illius terrae huius constitutionis et antiquae consuetudinis auctoritate eligantur et nobis praesententur.

C. 189. Si autem palatini terrestres conventus, uti praemittitur, indicere et publicare neglexerint vel non curaverint, eos in centum marcis fisco nostro applicandis irremissibiliter puniemus.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Joannes Albertus Petrcoviae, Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex novem in una materia diversis hoc unum conditum est.

C. De terminis. fol. XLV.
C. Item volumus et. fol. LXXXVII.
C. Inprimis quoniam. fol. XCVI.
C. Terminos vero. fol. XCVII.
§. In quibus usque ad finem, cum
C. sequenti fol. XCVIII.
C. Item decernimus. fol. LXXXVIII.
C. Item statuimus ut libri: §. completo. fol. XCIV.
C. Insuper. fol. XLIII. in novis.

a) *V. J.* a. 1423. art. 14: De terminis particularibus celebrandis. VL. 77.
b) *C. J.* a. 1465. art. 3: De iudiciis quater in anno celebrandis. VL. 157.
c) *J. A.* a. 1496. art. 1: Judicia quattuor in anno tenenda et qui illiis debeant interesse. VL. 256.
d) *J. A.* a. 1496. art. 3: De notarii et camerariorum in absentia iudicis auctoritate. VL. 256.
e) *J. A.* a. 1496. art. 12: De fugitivis kmethonibus. VL. 259.
f) *J. A.* a. 1496. art. 13: De auctoritate notarii et camerariorum absente iudice. VL. 259.
g) *C. J.* a. 1465. art. 6: De iudicibus personaliter iudicaturis pro summis quae non maiores sint quam triginta marcarum. VL. 157.
h) *C. J.* a. 1554. art. 19: Liber qualiter servandus sit. VL. 251.
i) *S.* a. 1523. Form. proc. art. 64: Constitutiones celebrationis terminorum in partibus Russiae. VL. 414.

C. 190. Ad evitandos labores, fatigas et impensas, quibus nobilitas regni nostri ob frequentem iudiciorum terrestrium seu terminorum particularium celebrationem praegravabatur, statuimus et inviolabiliter observari decernimus: ut in omnibus palatinatibus terris et districtibus regni nostri iudicia terrestria quater in anno celebrentur, ita quod post singula quattuor tempora anni feria secunda in principaliori districtu palatinatus cuiuslibet inchoentur et sic aliis diebus et septimanis iuxta consuetudinem diutius observatam in aliis districtibus omnibus gradatim et successive continuentur et compleantur nec deinceps omnino reclamentur.

C. 191. Quibus quidem iudiciis terrestribus iudex et subiudex tamquam iudices ordinarii et notarius soli per se et non per substitutas personas interesse et praesidere teneantur, nisi vera et probabili infirmitate, uti praemissum est, vel reipublicae arduis negotiis essent impediti. Quibus casibus duo in absentia unius nullam iudicandi habebunt potestatem.

C. 192. Si autem iudex, subiudex vel notarius cessante impedimento legali, uti praemittitur, ad iudicia terrestria non venerint vel per se iudiciis non praefue-

riut, aut alter eorum non venerit vel praefuerit, quotienscunque id fecerit, eos et quemlibet illorum poena quattuordecim marcarum fisco regio applicanda irremissibiliter puniemus.

C. 103. Ne tamen propter absentiam iudicis vel subiudicis nobilitas regni nostri in causis et negotiis suis dispendia patiatur, statuimus: ut uno eorum absente alter cum notario, vel absente utroque etiam solus notarius sub eadem poena per eum, si aliter fecerit, solvenda ad diem et locum iudiciorum terrestrium celebrandorum cum libris actorum terrestrium venire et accedere teneatur. Coram quo et camerariis, quos ei iudex et subiudex adiungere debent, homines ad acta venientes inscriptiones facere et ad librum introducere vel etiam ex libro actorum extrahere possint et valeant, prout cuilibet inscribendi vel extrahendi necessitas postulabit.

C. 104. Qui quidem notarius et camerarii, in absentia iudicis vel subiudicis positioni libri actorum interessentes, colonorum fugitivorum et exemptionis bonorum causas tantum et non alias iudicare et eas sententiae definitivae calculo terminare pro more veteri plenam et omnimodam habeant facultatem.

C. 105. Judices autem, subiudices et notarii iudicio terrestri praesidentes sed et camerarii alienas causas praeter proprias vel iudicii procurare, vel ad procurandum de locis iudiciorum surgere non debent. Dum autem causas proprias vel iudicii aliquis illorum agere vel procurare voluerit, de loco suo surgat et in locum eius collegae sui alium aeque idoneum substituant.

C. 106. Post completum autem iudicium in quolibet districtu, notarius cum camerariis in loco, ubi iudicium factum est, triduo manere debet, pro tradendis copiis actorum et rescriptis necessariis, qui eos petierint.

Casimirus Magnus Visliciae, Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici, Reges.

Ex quinque diversis in una materia hoc unum conditum est.

C. Plerumque fit. fol. XIII.
C. Statuimus. fol. XXIX.
C. Ut violentiae. fol. LXXXVII
C. Post praemissa. fol. CVI.
C. Quoniam. fol. V. in novis.

a) *C. M.* syntag. art. 19: De his qui cum strepitu et impetu ad iudicium veniunt in amicorum causis. VL. 10.
b) *C. M.* syntag. art. 147: De eo qui aliquem in iudicio vel coram iudicio vulneraverit. VL. 53.
c) *J. A.* a. 1465. art. 1: De violentia in iudicio commissa. VL. 156.
d) *J. A.* a. 1496. art. 35: De armis ad domum iudicii non inferendis. VL. 272.
e) *S.* a. 1507. art. 16: De poena eorum, qui manu armata ad iudicia et conventus generales et particulares veniunt. VL. 363.

C. 107. Cum iudiciorum tribunalia ad dispensanda iura et reddendum unicuique quod suum est divinitus sunt constituta ac ipsis regibus et principibus iuris et iustitiae dispensatoribus ad rerum mundanarum gubernationem non imme-

rito attributa, per quos omnis iurisdictio et potestas in ceteros quosque inferiores iudices tamquam per rivulos derivatur, aequum et rationi consonum est, ut nos et iudices omnes regni nostri tribunaliaque iudiciorum omnia a subditis nostris in debito honore et rev erentia habeantur.

C. 198. Quapropter statuimus et irrefragabiliter observari decernimus: ut nullus subditorum nostrorum in domum, ubi iudicia celebrantur, in armis vel cum armis quibuscunque communibus vel excogitatis intrare audeat, secus vero faciens poena quattuordecim marcarum per iudicium in instanti puniatur. Et nihilominus capitaneus vel burgrabius terrestris, si in iudicio adfuerint, aut officiales iudicio praesidentes ei arma absque omni spe restitutionis auferre et pro se tollere teneantur.

C. 199. Si quis autem ausu temerario in iudicio gladium, cultrum vel lanceam extrahere vibrareque praesumpserit, sexaginta marcarum poena per iudicium in instanti puniatur.

C. 200. Quod si aliquem vulneraverit, poena capitis puniatur, quam si forte fuga evaderet, bona eius cofiscentur.

C. 201. Si autem aliquis absque armis, amicorum vel familiarium multitudine fretus, iudicium invaserit, turbaverit, tumultum excitaverit vel violentiam commiserit, poena carceris duodecim hebdomadarum per loci capitaneum irremissibiliter puniatur. Et nihilominus de carceribus non relaxetur, donec poenam quattuordecim marcarum reponat; cuius medietas capitaneo et medietas iudicio cedere debet.

C. 202. Et insuper aliquam poenarum praesentis statuti incurrentes per locorum capitaneos vel burgrabios detineantur in carceribus, usque ad satisfactionem et solutionem poenarum suprascriptarum.

C. 203. Judicium autem, coram quibus eiusmodi excessus et violentiae commissae fuerint, eos qui pecuniarias poenas inciderint, loci capitaneis, qui vero carceris vel capitis, regiae maiestati deferre teneantur. Alioquin ob non delationem iudicium similibus poenis volumus subiacere.

C. 204. Et hoc statutum ad personas cuiuslibet status, conditionis et praeeminentiae extendimus, praesertim vero in capitaneos, qui cum aliorum securitati providere debeant, si quid tale contra hoc statutum commiserint, merito eadem poena aut etiam severiori puniendos esse decernimus.

C. 205. Quod de omnibus conventionibus generalibus et particularibus regni nostri, nec non iudiciis et tribunalibus regalibus, conventionalibus, archiepiscoporum et episcoporum eorumque vicariorum et officialium, colloquiorum seu indiciorum generalium, castrensium, terrestrium et commissariorum generaliter intelligi volumus et decernimus.

C. 206. Si quis autem aliquem ad iudicium proficiscentem in via invaserit aut vulneraverit, in quattuordecim marcis fisco nostro applicandis et poena carceris duodecim septimanarum per capitaneos nostros irremissibiliter puniatur.

Casimirus Rex, Visliciae.

C. Statuimus quod. folio XXXVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 137: De causis criminalibus in absentia actoris rex vel capitaneus cognoscere non debet. VL. 51.

C. 207. Quoniam in causis criminalibus criminaliter intentatis accusatorem et reum in iudicio praesentes esse et causam suam per se et non per procuratorem in sui absentia agere oportet, ideo statuimus: quod sicut nos et successores nostri vel capitanei nostri ita et iudices terrestres in absentia accusatoris vel rei, quorum interest, de eiusmodi causis criminalibus, in quibus probationes sole meridiana clariores esse debent, cognoscere et iudicare non debemus neque aliquem condemnare, nisi convictum in iudicio vel confessum.

C. 208. Accusatori autem et reo in iudicio praesentibus advocatorum et procuratorum consilia et patrocinia opportuna et omnis defensa iuris non sunt deneganda.

C. 209. Causae autem criminales criminatiter intentatae sunt, quorum exitus est mors, mutilatio membri, status vel honoris diminutio et exilium seu bannitio de regno et confiscatio bonorum.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Ut dominarum. fol. X. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 9: De dominabus et virginibus, quae citant aliquem aut citantur ab aliquo. VL. 6.

C. 210. Cum mulierum et virginum habitatio propter fragilitatem sexus a coetibus virorum distincta omnino esse debet, et ne ad iudicia venientes premant se turmis et conventibus masculorum, statuimus: si aliqua mulier aut virgo coram nobis aut iudiciis regni nostri quibuscunque recognitiones vel inscriptiones, quae absque illarum praesentia expediri non possunt, factura est, ad eius postulationem iudiciis praesidentes notarium cum uno camerario ad eam in hospitium suum mittere debent, coram quibus recognitiones et inscriptiones ei necessarias iuxta iuris formam faciat, quae postea ad eorum relationem actorum libris inscribantur.

C. 211. Idem de infirmis vel aliter legitime impeditis personis, qui praesentiam regiam vel iudicum commode accedere non possunt, intelligi volumus, dummodo mulieres, virgines, infirmi vel aliter legitime impediti sint praesentes in eo loco, ubi maiestas regia moratur vel iudicia celebrantur.

TITULUS II.

De Feriis Ordinariis et Repentinis.

Sigismundus Rex.

Hoc statutum simul cum titulo addiderunt domini correctores, conformando statuta regni quoad ferias observandas legibus et canonibus sacris, quando quidem in statutis regni de feriis cautum non erat.

C. 212. Quamvis non prorogare sed expedire deceat actiones, debet tamen iudicialis strepitus diebus conquiescere feriatis, qui ob reverenciam Dei noscuntur esse statuti, scilicet: natalis Domini, sancti Stephani, Joannis Euangelistae, Innocentum, circumcisionis Domini, Epiphaniae, septem diebus Dominicae passionis, resurrectionis, Pentecostes cum duobus qui sequuntur, corporis Christi, festivitatum omnium Virginis gloriosae, nativitatis Joannis baptistae, duodecim apostolorum et praecipue Petri et Pauli, sollemnitatis beati Michaelis et omnium sanctorum, beati Laurentii, sanctorum Stanislai et Adalberti martyrum in Maio regni nostri incliti patronorum, beatorum Martini et Nicolai cofessorum, Catherinae, Margaretae et Agnetis virginum ac diebus dominicis ceterisque sollemnitatibus, quas singuli episcopi regni nostri in suis dioecesibus cum clero et populo duxerint sollemniter venerandas. Quibus utique sollemnibus feriis usque adeo convenit a iudiciis abstinere, ut consentientibus etiam partibus nec processus habitus teneatur nec sententia, quam contingit diebus huiusmodi promulgari, licet diebus feriatis, qui gratia messium et necessitatis hominum indulgentur, procedi valeat, de partium processerit voluntate.

C. 213. Messium autem ferias, a festo sanctae Margaretae usque ad festum divi Bartholomei inclusivae observandas esse decernimus.

C. 214. Ubi vero dies iudiciorum ex prorogatione vel continuatione aut alias quomodocunque in diem feriatum inciderit, ad diem sequentem non feriatam transponatur.

C. 215. Causae tamen officii seu ad querelam et executiones feriis messium non obstantibus per capitaneos nostros poterint expediri.

C. 216. Repentinas autem ferias in duobus casibus tantum observari statuimus: Primo quando conventio regni generalis indicitur, tunc enim ab hebdomada, qua conventiones terrestres particulares celebrantur, per totum conventionum regni generalis et particularium terrestrium tempus omnia iudicia conquiescant. Secundo, quando expeditio bellica regni generalis indicitur, tunc enim post publicatio-

nem ultimarum restium, in quibus dies et locus, ad quem nobilitas convenire debeant, sunt expressi, et per totum tempus expeditionis bellicae etiam iudicia omnia conquiescant. Alias autem restium et conventionum publicationis litteras iudiciis celebrandis obstare nolumus.

C. 217. Executiones tamen propter publicam hominum utilitatem feriis repentinis non obstantibus per capitaneos nostros poterint expediri.

TITULUS III.

De Procuratoribus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Quia cuilibet. fol. X. sic elucidatum est.

C. M. syntag. art. 10: De advocatis, procuratoribus et proloquutoribus in iudiciis habendis cui expedit. VL. 6.

C. 218. Quia cuilibet sua defensio et tuitio, cum iuris sit naturalis, deneganda non est, ideo statuimus: quod in omnibus iudiciis regni nostri quilibet homo, cuiuscunque sit status et conditionis, in causis suis omnibus, non tamen criminalibus criminaliter intentatis, potest habere suum advocatum, procuratorem et prolocutorem.

Casimirus Tertius Rex, in Nieszova et Opoki.

C. Si quis vero fol. XCIV. sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 23: De eo qui procuratore caret aut proponere nescit. VL. 252.

C. 219. Si quis in iudicio constitutus causam suam debite proponere nesciverit vel in lingua impeditus fuerit nec amicum vel procuratorem pro eo loqui volentem habere poterit, iudiciis praesidentes ex officio suo petenti procuratorem idoneum deputare tenebuntur.

C. 220. Qui procurator, si ad mandatum iudicis onus procurationis suscipere noluerit, poena unius sexagenae a iudicio non discedendo, tociens quotiens in hoc mandato iudicis contravenerit, puniatur tam diu, donec onus procurationis suscipiat cum effectu. Et nihilominus causas coram iudicio non procuret, donec pro omnibus poenis praedictis satisfaciat.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Item antiquum statutum. fol. XVIII. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1511. art. 13: De potestate procuratoris pro suo principali in iudicio comparentis. VL. 377.

C. 221. Procurator autem ordinatus vel per iudicium datus, sive possessionatus sit sive non, habens tamen sufficiens procuratorium potest in iudiciis comparere omniaque agere et exercere, quae sui principalis causam vel causas attinent seu tangunt, etiam partem citatione curiali alias „Nadwornym“ citare et appellare ac omnia alia facere, quae ad defensionem causae pertinent praeter inscriptiones, quas nec novas facere, nec de antiqnis quietare, nec pecunias tollere inscriptas poterit sine praesentia sui principalis seu actoris.

Ex Consuetudinibus Cracoviensibus.

C. Item aliquis. fol. CXXI. sic illustratum est.

Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 11: De malo procuratorio. VL. 327.

C. 222. Si quis procuratorium in iudicio produxerit, et illud malum et insufficiens esse compertum fuerit, in iudicio terrestri tribus marcis et in castrensi sex schotis puniatur. Quas poenas non principalis sed solus procurator solvere debet, quae inter iudicium et partem sunt dividendae.

C. 223. Si quis autem in iudicio alieno nomine absque mandato illius, cuius nomen procuratorium continet, comparuerit et actus gesserit vel causam perdiderit et de hoc legitime convictus fuerit, facies eius in signum maleficii ardenti cauterio notetur cum caracteris impressione. Et nihilominus parti, cui per falsum procuratorium damnum irrogavit, ad interesse teneatur.

TITULUS IV.

De Citationibus et de Officio Ministerialis.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Possibilitas. fol. XIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 21: Nullus debet citari nisi per ministerialem, excepto ubi sit pro crimine recenti VL. 11:

C. 224. Aequitas dictat rationis, quod iudices omnes pro exercendis iudiciis habeant suos executores, qui de more veteri apud nos ministeriales appellantur.

Ideo statuimus: quod nullus iudicum regni nostri per aliam personam, quam per ministeriales terrestres per palatinos creatos et tonsos et non per ministerialium substitutos, quos ipsis omnino habere interdicimus, suas quascunque exequantur citationes.

C. 225. Nisi recens crimen in iudicio vel in curia iudicii commissum fuerit, tunc enim per quemlibet familiarem iudiciis praesidentium citationes fieri et expediri possunt.

C. 226. Palatini autem in omnibus palatinatibus et terris provideant, ut copia ministerialium habeatur, ut sic ipsi ministeriales per se et non per substitutos officiis suis fideliter et diligenter intendere possint. Quorum creandorum et tondendorum auctoritatem apud solos palatinos iuxta veterem consuetudinem volumus esse et remanere.

Idem ibidem.

C. Praeterea. fol. XIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 22: De illo, qui extrahit et procurat contra aliquem citationem sine legitimo actore. VL. 12.

C. 227. At quoniam plerique iudicio praesidentes eorumque officiales vel familiares, homines innocentes et simplices turbare, laboribus et expensis praegravare ac pro redemptione litium in summis pecuniariis non modicis illos depactare volentes, diversas contra eos procurant citationes et confingunt causas, cum tamen nihil causae vel quaestionis contra eos habeant in effectu, quorum malitiis obviare volentes, statuimus: quod si quis citaverit vel citari procuraverit aliquem, in citatione legitimum actorem et causam expressam non exprimendo, et citans terminum non attentaverit vel de citatione eius nomine emanata se nihil scire affirmaverit et de contrario per ministerialem et nobilem, qui positioni citationis interfuit, convictus fuerit, taliter citans vel procurans parti, quam sic citavit vel citari procuravit, septem marcas et iudicio tres marcas non discedendo a iudicio solvere teneatur.

C. 228. Prohibemus nihilominus iudicibus, subiudicibus et notariis quibuscunque: quod deinceps sine certo actore et causa expressa non decernant neque dent aliquas citationes.

C. 229. Ut autem eiusmodi malitiis hominum via penitus praecludatur, statuimus: quod ministeriales deinceps in speciali regestro conscribant, de cuius manibus citationes accipiunt, qua die et in cuius nobilis praesentia easdem exequuntur, revisiones, testimonia omnesque actus per eos de mandato iudicum vel ad partis alicuius requisitionem gestos et executos, ut interrogati de omnibus per eos gestis et executis tam iudici quam parti relationem et rationem sufficientem facere possint. Simul etiam eiusmodi turbatores et citationes illicitas extradentes per suam relationem convincere valeant.

Idem ibidem.

Ex duobus diversis hoc unum conditum est.
C. Quoniam ex modo. fol. XII.
C. Decernimus. folio XXXVII.

a) *C. M.* syntag. art. 16: Quibus modis ministeriales citare debeant. VL. 9.
b) *C. M.* syntag. art. 138: De citationibus fiendis per litteras et ministeriales. VL. 138.

C. 230. Executiones autem citationum per ministeriales tales esse decernimus: debet namque ministerialis propter mortem suam cum uno nobili in persona actoris misso dare ad manus citationem reo, ubicunque eum invenerit, si eum habere et apprehendere potest. Quam reus de manu ministerialis recipere tenetur; quod si eam recipere noluerit, nihilominus habebitur pro citato.

C. 231. Si autem ministerialis praesentiam rei habere non poterit, ponat citationem apud reum in domo sua seu curia eiusdem vel apud villicum, colonum aut hortulanum, ubi curia non est, publicando nihilominus citationis positionem in curia et domo rei. Qui si absens fuerit a domo et villa sua, id ipsum villanis ministerialis notificet, ut sic citatio ad notitiam rei citati perveniret.

C. 232. Ubi autem villae rei citandi desertae et colonis orbatae sunt, in parochiali ecclesia eiusdem villae desertae, plebis multitudine ad divina congregata, citatio ponatur et per ministerialem ter clara voce publicetur, ut ad notitiam rei citati pervenire possit. Et nihilominus citatio ibidem ligno impressa, apud valvas ecclesiae sub testimonio relinquatur.

C. 233. Positio autem citationis una integra septimana terminum comparitionis praecedere debet, die positionis citationis exclusa. Quod si ad conventionem regni generalem citatio decreta fuerit, tunc eius positio terminum comparitionis duabus septimanis praecedat.

C. 234. Villani autem et coloni subditorum nostrorum, tam spiritualium quam saecularium, eiusmodi citationibus ad praesentiam nostram et iudicum quorumcunque non citentur, sed coram dominis suis pro iniuriis quibuscunque conveniendi sunt. Qui autem eos citari procuraverit, poena trium marcarum parti et totidem iudicio solvenda puniatur.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Si impossessionatus. §. fi. fol. CXXII. Sic illustratum est.

Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 22: De impossessionatis citandis. VL. 329.

C. 235. Quod si nobilis fuerit impossessionatus et personaliter ad citandum apprehendi non possit, citationes contra eum exequi et poni debent in ea parochia, in qua aliquando erat possessionatus; quas ibi ministerialis publicabit clamando, quia contra taliter impossessionatum citationes ponuntur. Et huiusmodi citationum in parochiis positio seu executio heredi bonorum, ubi est parochia, non praeiudicabit.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

Ex tribus diversis hoc unum conditum est.
C. Dum aliquis fol. XIV.
C. Quamvis. §. fi. fol. XIX.
Cum gravi. §. Hunc etiam. fol. XXXVII.

a) *C. M.* syntag. art. 23: De illis, qui sunt in remotis partibus qualiter sunt citandi. VL. 12.
b) *C. M.* syntag. art. 48: De sententia super hereditatem divisorum fratrum prolata et de fratribus divisis sententiam talem oppugnantibus ac fratrem indivisum citatum. VL. 22.
c) *C. M.* syntag. art. 139: De debito pecuniario. VL. 51.

C. 236. Absentes autem reipublicae causa extra vel intra regnum statuimus citandos non esse, donec revertantur.

C. 237. Sed absentes ex causa voluntaria probabili in bonis suis citentur. Et si in primo termino pro eis quispiam comparuerit et legitimam absentiae causam allegaverit, decem octo septimanarum dilationem petere et obtinere debet. Alioquin, si eam in primo termino non petierit, in secundo termino petitio ei non suffragetur.

C. 238. Absentes autem ex causa voluntaria probabili eos intelligi volumus, qui studiorum, militiae, servitii vel peregrinationis gratia ad remotas partes se conferunt et qui banniuntur de regno, absque tamen bonorum confiscatione, et qui in vinculis et carceribus ab hostibus detinentur.

Idem ibidem, Alexander in Radom, Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex quattuor diversis, hoc unum conditum est.
C. Conformare cupientes. fol. CXVI.
C. Decernimus. fol. XXXVII. in novis. (sic)
C. Item ad abolendam. fol. XXI. in novis.
C. Inprimis igitur. usque ad §. Debebit autem etc. exclusive. fol. XXXII. in novis.
Et omnes regni consuetudines circa citationes faciendas sic conformatae sunt.

a) *A.* a. 1505. art. 9: De titulo ad citationes terrestres in capitaneatu Poznaniensi. VL. 301.
b) *C. M.* syntag. art. 138. De citationibus fiendis per litteras et ministeriales. VL. 51. (?)
c) *S.* a. 1511. art. 20: Aboletur consuetudo terrae Sochaczoviensis in cassandis citationibus. VL. 379.
d) *S.* a. 1523. Formula processus. art. 1. 2. 3. 4. VL. 403.

C. 239. Statuimus: quod citationes omnes iudicii terrestris sub titulo regio et sigillo iudicii terrestris cuiuslibet districtus, citationes vero castrenses sub titulis et sigillis capitaneorum scribi et obsignari debent. In citatione vero terrestri sufficit ponere de titulo regio: Sigismundus Dei gratia rex Poloniae etc. et non plus. Quod in omnibus palatinatibus, terris et districtibus regni nostri uniformiter observetur.

C. 240. In qua citatione exprimatur nomen actoris et rei et pro quo reus fuerit citatus, ita ut reus intelligat, propter quid per actorem evocatur.

C. 241. Ubi vero reus debite id non intellexerit, tenebitur actor ibidem coram iudicio in sua proprositione suam intentionem reo citato declarare.

C. 242. Quod si quis in eiusmodi sua citatione omiserit titulum, nomen vel cognomen actoris aut rei, talis actor, luendo ibidem in continenti pro eiusmodi suae citationis defectu sex schotos parti et totidem iudicio, ibidem mox ex ea ipsa sua citatione proponere poterit contra reum citatum, defectu praedicto non obstante, et reus citatus sibi ad obiecta respondere tenebitur.

C. 243. Omnes autem alias poenas accessorias, videlicet propter defectum unius litterae vel totius dictionis aut alterius defectus cuiuscunque in citatione comprehensi, quas reus citatus actori obiicere posset, volens dilationibus et diffugiis laborare, penitus annullamus, exceptis poenis post decretum negotii principalis fieri solitis.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae.

C. Item quoniam. fol. XCVI. sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 36: De termino citationis ad conventionem generalem praefigendo. VL. 272.

C. 244. Quia termini citationum ad conventionem regni generalem plerumque confuse scribebantur vel certa diei expressione non praefigebantur aut nimis prolixe assignabantur, propter quod pauperes homines ob defectum expensarum non expectato citationis termino de conventione recedere et in sua negligi iustitia contingebat, quorum calamitati consulere cupientes, statuimus: quod citatio actoris contra reum ad conventionem regni generalem semper in se continent terminum, diem sextam post felicem ingressum nostrum ad locum conventionis generalis, sub poena trium marcarum iudicio nostro et parti reae pro dimidia applicanda. Et hoc ideo, ut lapsa una septimana post ingressum nostrum ad locum conventionis condemnationes et iudicia exerceantur, ne impensis magnis homines praegraventur.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Consuetudinem iniquissimam. fol. XXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 64: De ministerialium ad conspiciendos occissos vocatorum abolita consuetudine vestium recipiendarum et de eorum salario. VL. 27.

C. 245. Antiqua consuetudine ministerialium hactenus fuit observatum, quod dum ad aliquem in via vel alias ubicunque occisum testimonii gratia vocabantur, talem occisum vestibus suis iure ipsorum, quod ipsi, „Krwawne" nominabant, exuere et pro se tollere solebant. Cum igitur afflictis afflictio addenda non sit, consuetudinem praedictam vel potius coruptelam penitus improbamus et prohibemus deinceps ipsis ministerialibus: quod occisos quoslibet spoliare et exuere vestibus

suis non praesumant, sed pro primo milliari uno grosso, pro reliquis vero milliaribus quotquot sint pro singulis medio grosso et pro testimonio seu conspectione etiam unico grosso contententur, per eum qui ad occisum procuraverit eosdem vocari solvendos, donec homicidii quaestio totaliter fuerit definita.

TITULUS V.

De Contumacia Actoris et Rei.

Idem ibidem.

Ex duobus diversis hoc unum conditum est.
C. Actor. fol. XV.
C. Decernimus. §. fi. folio. XXXVII.

C. M. syntag. art. 27: De contumacia actoris et rei. VL. 15.

C. 246. Actor faciat et procuret, uti praemittitur, ad iudicium reum citari. Reo itaque in termino comparente et actore penitus se absentante decernimus ob contumaciam actoris, quae est maior quam rei, ipsum reum causam obtinere debere. Et nihilominus actor poena septem marcarum puniatur, quae reo comparenti applicari debet.

C. 247. Si autem reus in termino sibi assignato non comparuerit, actore per se vel suum procuratorem comparente, decernimus: quod pro eiusmodi contumacia reus unius marcae poena mulctetur, quae parti et iudicio pro dimidia applicari debet.

C. 248. Quam quidem poenam in sequentibus terminis seu iudiciis in termino peremptorio solvere teneatur, priusquam ad responsionem et defensam iuris admittetur; alioquin si eam ibi reponere noluerit, contra eum tamquam contra absentem procedatur. Quod in omnibus palatinatibus, terris et districtibus regni nostri uniformiter volumus observari, statutis et consuetudinibus antiquis aliter disponentibus non obstantibus quibuscunque.

Idem ibidem.

C. Licet in pluribus. fol. XVI. sic illustratum est, usque ad §. Si autem quaestio.

C. M. syntag. art. 28: De his qui pro hereditate aut debitis citantur. VL. 15.

C. 249. Licet in pluribus casibus celeritas commendetur, tamen in iudiciis et causis decidendis quandoque non est observanda, ideo statuimus: quod si quis pro quacunque re et causa ad iudicium quodcunque primo et secundo citatus

non comparuerit vel a iudicio contumaciter in termino secundae citationis, quem peremptorium esse volumus, vel alias quolibet peremptorio se absentaverit, tunc ob contumaciam suam reus citatus perdat rem et causam, et actori eadem res iuxta contenta citationis suae per iudicium adiudicetur.

TITULUS VI.

De Foro Competenti et illius Declinatoriis.

Idem ibidem.

Ex duobus hoc unum conditum est.
C. Contingit. fol. XIII.
C. Quotienscunque. fol. XXXVIII.

a) *C. M.* syntag. art. 20: De his qui citati se excusant per dominos, referendo se ad illos, tamquam pro alterius crimine citarentur. VL. 11.
b) *C. M.* syntag. art. 142: De occupato in iudicio, qui crimen mandato alterius se fecisse proponit. VL. 52.

C. 250. Saepe contingit, quod dum aliqui pro criminibus et delictis ad nostram vel iudicum nostrorum audientiam evocantur, ab obiectorum poena liberari et absolvi cupientes nominant dominos vel superiores suos socios et auxiliatores, quorum auctoritate, consilio et mandato eiusmodi crimina commiserunt. Quae nominatio cum in se errorem intollerabilem contineat praeceptoque divino contrarietur, et secundum canonicas sanctiones nominatio in delictis non vindicat sibi locum, nec liberat delinquentem ostensio auctoris delicti, cum facientes et consentientes eadem poena puniantur, ideo statuimus: quod citati pro quibuslibet criminibus et delictis in nostro et iudicum sibi competentium iudiciis iudicentur et respondere teneantur et convicti poena ordinaria puniantur, nominatione qualibet non obstante, etiam si super hoc privilegiis nostris vel praedecessorum nostrorum essent praemuniti, quae quantum ad hoc uti perniciosa, erronea ac iuri divino et humano contraria cassamus, irritamus et revocamus.

C. 251. Ubi vero in nostro vel alio competenti iudicio pro rebus et causis non criminalibus magnis et parvis quispiam citatus et conventus fuerit, qui dominum vel superiorem suum aut alium evictorem et intercessorem nominaverit, et ille nominatus ad iudicium veniens citatum et conventum evicerit, intercesserit et liberare voluerit, statuimus: quod citatus et conventus libere tunc a iudicio discedere poterit, actioque eiusmodi contra dominum vel superiorem aut alium evictorem et intercessorem dirigatur. Qui ibidem in continenti iuxta iuris formam

et actionis naturam respondere tenebitur. Alioquin, si nominatus eum non intercesserit, vel intercedens in continenti respondere noluerit, primus ille, qui citatus et conventus est, respondere compellatur.

C. 252. In quibus et aliis hereditariis quaestionibus, si per citatos et conventos nominati nostram vel iudicum sibi competentium iurisdictionem declinare voluerint, nolentes eorum quaestiones et causas in se suscipere, decernimus: quod ex tunc praedicti citati et conventi, si respondere noluerint, cuiuscunque status et conditionis existant, habeantur pro convictis.

Idem ibidem.

C. Cum actor. fol. XXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 66: De illo qui agit contra aliquem iure Theutonico et reconventione pariter. VL. 28.

C. 253. Cum omni iure actor forum rei sequatur, statuimus: quod si actor contra reum suas dirigat actiones coram iudicio reo competenti, reus in eodem iudicio actorem super aliis actionibus similibus vel dissimilibus reconvenire non potest, sed suas lites, causas et actiones coram iudicio actori competenti cum voluerit prosequatur. Quod in omnibus iudiciis regni nostri uniformiter volumus observari.

Idem ibidem.

C. Cum secundum patrum. fol. XXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art 69: De illis qui habentes ius Theutonicum utuntur Polonico. VL. 28.

C. 254. Cum secundum leges et decreta patrum privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate, et plerique subditi nostri in oppidis et villis eorum ex nostris et praedecessorum nostrorum privilegiis et indultis ius Theutonicum habentes eodem iure non utuntur, sed secundum ius Polonicum subditos suos iudicare consueverunt, ideo statuimus: quod si in aliquo oppido aut villa ius Theutonicum venit in abusum, incolae eiusdem villae contra agentes, eo iure deinceps se tueri non valebunt. Et si in eadem villa vel oppido crimen aliquod commissum fuerit, non Theutonico sed illo, quo villa vel oppidum utitur, iure tale crimen iudicari et definiri debebit.

C. 255. Exceptis tamen homicidiis, vulneribus, stupris et oppressionibus virginum ac mulierum, pro quibus cives, oppidani, villani et domini eorum iure Polonico iustitiam ministrare tenebuntur, actores suam intentionem ad probandum admittendo, privilegiis super ius Theutonicum illis concessis non obstantibus quibuscunque.

Idem ibidem.

C. Statuimus quod dum. fol. XXIV. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 70: De illo qui citatur contra suum privilegium. VL. 29.

C. 256. Si quis contra privilegium fori sui pro quacunque causa citatur ad iudicium sibi incompetens, post exhibitionem privilegii sui in eodem iudicio ad forum suum simpliciter remittatur. Actor aut qui privilegiatum citavit, poena trium marcarum puniatur, cuius unam medietatem iudicio et aliam citato volumus applicare. Sed si actor allegaverit, se nescivisse de privilegio eius quem citavit, praestito iuramento super allegatione sua a poena trium marcarum immunis erit.

Joannes Albertus et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus diversis hoc unum conditum est.
C. Ad quae. fol. XCVII.
C. Item statuimus. fol. XVIII. in novis.

a) *J. A.* a. 1496. art. 2: De evocatis ad alienum districtum. VL. 256.
b) *S.* a. 1511. art. 9: Poena contra evocantes quempiam extra proprium districtum. VL. 376.

C. 257. Ut sua unicuique iurisdictio conservetur, statuimus: quod omnes subditi nostri in iure terrestri residentes vel bona hereditaria habentes, pro quibuscunque bonis, rebus et causis suis ad praesentiam regiam et ad colloquia seu iudicia generalia ex omnibus districtibus illius palatinatus, in quo rex est vel colloquia celebrantur, citari et evocari possunt.

C. 258. Ad alia vero iudicia terrestria et castrensia extra districtum et territorium proprium et ad praesentiam regiam aut colloquia generalia extra palatinatum nemo quempiam citare aut evocare audeat, contrarium autem faciens poena quattuordecim marcarum puniatur. Cuius unam medietatem iudicio et aliam citato volumus applicari. Et nihilominus citatus et evocatus cum adiudicatione poenae ad proprium districtum et palatinatum remittantur.

C. 259. Praeter officii regii causas, pro quibus regia maiestas extra palatinatus, territoria et districtus ex omnibus terris regni sui non ad instantiam alicuius, sed mere ex officio suo ad se passim citare et evocare potest.

C. 260. Causae autem officii regii sunt: crimen laesae maiestatis, monetae, salis, teloneorum et rerum fiscalium, contributionum publicarum contra exactores, violationis generalium et particularium conventuum et iudiciorum quorumcunque, homicidarum quoad poenam carceris, criminum propter quae honoris privatio vel bonorum confiscatio irrogatur, honoris et famae, restitutionis capitaneorum ex officio delinquentium et officialium iudiciis praesidentium, si iniuriam aut manifestam offensam in iudiciis commiserint, utputa rescripta necessaria denegando, protestationes et appellationes necessarias inscribere non admittendo et alia id ge-

nus gravamina notoria inferendo, bannitionis extra regnum et praesertim iuxta dispositionem statuti contra romanistas editi, cuius tamen executio etiam ad capitaneos pertinet, et aliae causae, si quae in statutis regni comprehenduntur.

TITULUS VII.

De Dilationibus et Termino Peremptorio.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Nieszova et Opoki et Alexander in Radom, Reges.

Ex quattuor diversis in materia hoc unum conditum est.

C. Quamvis fol. I. in antiquis usque ad processum rei iudicatae exclusive.

C. Perversa. fol. XLII.

C. Item decernimus, quod omnes. fol. LXXXVIII.

C. Huiusmodi autem §. quodquod in huiusmodi. fol. XCIV.

Et per hoc statutum omnes terrarum consuetudines sunt conformatae in materia dilationum et termini peremptorii.

a) *A.* a. 1505. Processus iuris. art. 1, 2, 3, 4, 5, 6: Instructio ad conservationem terminorum ac ad processum executionis iudicatorum. VL. 342.

b) *V. J.* a. 1423. art. 1: De antiqua consuetudine in transpositione terminorum servata. VL. 72.

c) *C. J.* a. 1465. art. 5: De terminorum dilatione per infirmitatem. VL. 157.

d) *C. J.* a. 1454. 16: Iudicia secundum statuta tenenda. VL. 250.

C. 261. Statuimus: quod reus citatus solutionem poenae contumaciae aliter evadere non potest, nisi ad primum terminum tamquam peremptorium, iusto et legali impedimento praepeditus, comparere non posset. Quo casu per nuntium suum nobilem et in eadem terra possessionatum eiusmodi iustum et legale impedimentum coram iudicibus allegare et exprimere debet. Qui iudices primum terminum ad proxima iudicia seu terminos ei propterea peremptorie differre et transponere tenebuntur.

C. 262. In quibus proximis iudiciis reus citatus solus iurabit, quod in primo termino fuit impeditus iusto et legali impedimento, per nuntium suum tunc allegato et expresso, et quod propterea comparere nequivit.

C. 263. Iusta autem et legalia impedimenta sunt: vera infirmitas, tempestas marina et aquarum, vis fluminis, fractio pontium vel navigiorum, pestis, funus domesticum, insultus latronum, carcer publicus vel privatus et citatio ad aliud tribunal pro maiori.

C. 264. Quod si reus citatus in proximis iudiciis non comparuerit et propter suam contumaciam in re petita seu lucro se condemnari permiserit, postea vero in termino citationis ad satisfaciendum decreto iudicii qui vulgari nostro „przy-

powiast" appellatur comparuerit et allegationem iusti et legalis impedimenti illi nuntio nobili se commisisse negaverit, negationem suam suo et duorum nobilium sibi aequalium iuramentis confirmare debebit. Quibus praestitis, ibidem in continenti super contenta citationis actoris respondebit.

C. 265. Sed si reus citatus in proximis iudiciis super allegato et expresso legali impedimento non iuraverit vel se ab eiusmodi iuramenti termino contumaciter absentaverit, in causa sua ipso facto succumbet. Nisi tunc propter idem vel aliud legale impedimentum se iudicio sistere et comparere non posset, quo casu causam et actionem suam per procuratorem prosequi et expedire poterit. Iuramentum autem super prius et nunc iterum allegato impedimento legali in sequentibus iudiciis per se facere tenebitur.

C. 266. Impedimentum autem pro maiori est: Quando in alio iudicio palatinatus, terrae vel districtus cuiuscunque regni nostri eodem die citatus pro causa maiori terminum haberet. Quo casu nuntius dilationem pro maiori petens, exprimere debet, ad quod iudicium, ad instantiam cuius et pro quanta summa pro maiori causa reus citatus et evocatus esset. Et tunc in termino dilationis seu in proximis iudiciis reus citatus debet adferre litteras sub titulo et sigillo illius iudicii, ad quod pro maiori causa citatus est, in quibus litteris nomen actoris et summae, pro qua agitur, contineri debent. Quas litteras in vim testimonii impedimenti allegati in termino sibi per dilationem praefixo producet. Quod si litteras huiusmodi non portaverit vel in contentis earum minus sufficientes produxerit, actionem suam perdere debet ipso facto.

C. 267. Actores etiam propter easdem causas et impedimenta dilationes habere debent, cum id liceat actori, quod reo licitum est. Quibus etiam in faciendis probationibus dilationes legitimae non denegentur, quae reis etiam de iure permissae sunt.

C. 268. Sed et iudex dilationem ad deliberandum, ut causam melius, iustius et maturius decidere posset, ad aliam diem in eisdem iudiciis seu terminis vel ad proxima iudicia seu terminos terrestres ad maximum sibi accipere et praefigere potest, utriusque partis contradictione qualibet non obstante.

C. 269. Ulteriores autem dilationes propter alia impedimenta et causas quascunque praeter hic expressas exnunc penitus abrogamus.

C. 270. Si autem reus citatus in secundo termino tanquam peremptorio temere neque per se neque per procuratorem comparuerit, in re petita seu lucro iuxta formam et continentiam citationis actori per iudicium condemnetur. In quam sententiam condemnatoriam propositio citaitonis vim libelli habens inferri et acticari debet, ut sententiam iudicii libello seu propositioni citationis conformem esse comprobetur.

TITULUS VIII.

De Litis Contestatione.

Casimirus Tertius Rex in Nieszova et Opoki.

C. Item statuimus quod in iudiciis terrestribus. fol. XCIII. sic illustratum est.

C. J. a. 1454 art. 20: De controversiis et responsis. VL. 251.

C. 271. In omnibus iudiciis regni nostri exceptiones omnes dilatoriae et declinatoriae ante litis contestationem, peremptoriae vero ante et post litis contestationem indifferenter fieri et proponi possint. Exceptis tamen peremptoriis exceptionibus de re iudicata, transacta et finita, quae de sui natura, ante litiscontestationem propositae, ipsam impediunt et retardant.

C. 272. Post litiscontestationem autem factam iudex, amputatis controversiis, altercationibus et dilationibus frivolis et superfluis, unicuique partium faciat iustitiam celerem et expeditam.

C. 273. Exceptiones autem dilatoriae seu temporales sunt, quae non semper locum habent, sed quandoque evitari possunt, qualis est pacti de non petendo infra certum tempus puta quinquennium et procuratoria exceptio, sive alleges procuratorem mandatum non habere vel principali ius constituendi procuratorem non esse; similiter quod citatio secundum iura regni confecta vel parti data aut ad eius bona reposita non sit, dilatoria exceptio est. Sed et declinatoriae exceptiones dilatoriae sunt, si te alleges ratione privilegii respondere non debere, sive ratione personae, contractus vel districtus.

C. 274. Peremptoriae vero seu perpetuae exceptiones sunt, quae semper locum habent nec evitari possunt, qualis est pacti perpetui ne omnino pecunia petatur, rei iudicatae, transactae et finitae, solutionis, praescriptionis et si quid contra iura vel constitutiones regni factum esse dicetur.

C. 275. Lis autem tunc dicitur contestata, quando per petitionem seu propositionem actoris et per responsionem rei in iudicio factam iudex per narationem negotii causam iudicare coeperit, sive reus neget sive confiteatur. Quae litis contestatio in omnibus iudiciis et causis est usque adeo necessaria, quod processus absque ea factus nullius est roboris vel momenti.

TITULUS IX.

De Probationibus Testium, Litterarum et Expurgationibus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Per experientiam. fol. XVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 37: An testibus in causis productis obiici possit excommunicatio? VL. 18.

C. 276. Per experientiam didicimus, quod sententia excommunicationis circa productionem testium malitiose plerumque opponitur, ex qua oppositione veritatis et iusticiae oppressio evenire consuevit. Sic igitur circa excommunicationis exceptionem statuendum duximus: quod cum testibus producendis exceptio excommunicationis obiicitur, producens testes alios testes, si potest, nominandi et producendi absque causae suae laesione in sequentibus iudiciis seu terminis plenam et liberam habeat facultatem. Si vero alios testes praeter eos, quibus obiicitur excommunicatio, nominare vel habere non poterit, volumus, quod archiepiscopi et episcopi eorumque vicarii et officiales, citatis ad sui praesentiam eis, ad quorum instantiam testes producendi excommunicati sunt, sive ipsi citati comparuerint sive non, vel in absolutionem consentiant sive non, ad effectum, ut testimonium veritatis perhibeatur et ne veritas occultetur vel iustitia differatur, testibus producendis beneficium absolutionis impendant, cum reincidentia tamen, in quantum post factum testimonium cum parte non concordaverint aut non satisfecerint cum effectu. Quos testes taliter absolutos in proximis iudiciis absque causae suae iactura producere poterit, hanc autem absolutionem fatale anni contra sustinentes censuras constituti propterea interrumpere minime decernimus, quominus contra tales tamquam continue insordescentes poena statuti extendatur.

Idem ibidem.

C. Conradus. fol. XVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 38: De testibus consanguineis in probatione contractuum et venditionum. VL. 18.

C. 277. Quoniam arbitria, arbitramenta, transactiones et amicabiles compositiones medio consanguineorum, cognatorum et affinium inter homines commu-

niter fieri et firmari consueverunt, ideo statuimus: quod ad probandum arbitria, arbitramenta, transactiones et amicabiles compositiones inter homines cuiuscunque status conditionis et praeeminentiae factas et firmatas consanguinei cognati et affines, qui illorum arbitri et mediatores fuere, absque graduum et linearum distinctione ad perhibendum testimonium veritatis admittantur. Quod etiam in aliis causis magnis ac parvis et iudiciis omnibus regni nostri indifferenter teneri et observari volumus. In quibus tamen parentum pro liberis et e contra, fratrum et sororum germanorum inter se et pro se testimonia uti suspecta non duximus admittenda.

Idem ibidem.

C. Bartoldus. fol. XXIX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 100: De falcastratione alicuius prati. VL. 37.

C. 278. Si quis bladum, frumentum, foenum, ligna de campo, horreo vel silva in hereditate alicuius apud factorem aut villicum se emisse et solvisse allegaverit, et dominus hereditatis emptionem et solutionem negaverit, factor autem vel villicus mortuus fuerit aut fuga evaserit, allegans emptionem et solutionem suo et duorum testium sibi aequalium corporalibus iuramentis probare tenebitur. In qua probatione si defecerit, ad restitutionem petitorum per iudicium condemnetur.

C. 279. Sed ne propter eiusmodi factorum et villicorum venditiones, mortes et fugas dominos et emptores dispendia sustinere contingat, statuimus: quod factores et villici in hereditatibus dominorum suorum de campis, horreis et silvis nihil vendant, sed neque pro rebus venditis solutionem accipiant, nisi sub praesentia duorum vel trium scabinorum, iuratorum vel si scabini non fuerint, sub praesentia duorum vel trium proborum hominum eiusdem hereditatis. Cum quibus in eventum mortis vel fugae factorum aut villicorum eiusmodi venditiones et solutiones in iudiciis facile comprobentur.

Idem ibidem.

C. Praeterea cum. fol. XXX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 107: De inculpatione vladarii per ipsius dominum. VL. 39.

C. 280. Praeterea cum domini contra suos factores, villicos et familiares pro ratiociniis vel aliis rebus moverint quaestionem, factores, villici et familiares coram dominis suis et non alibi administrationum suarum sufficientes rationes facere et pro rebus quibuscunque eis creditis se iustificare teneantur.

C. 281. Quod si austeritatem vel nimiam dominorum saevitiam metuerent, nos et capitanei nostri dominos assessores nostros per litteras deputare tenebimur, qui factores, villicos et familiares a violentia et nimia dominorum saevitia tuebuntur.

C. 282. Pro quibus ratiociniis et rebus ubi quid dubitationis interveniret, quam solo iusiurando alterius partis decidi et finiri oporteret, volumus: quod factores, villici et familiares dominis suis iuramenta non deferendo cum sex testibus sibi similibus se expurgare teneantur.

C. 283. Ubi autem post requisitionem ratiociniorum faciendorum, illis non factis, a dominis suis temere discesserint et post discessum ad facienda ratiocinia non redierint, ipsos et quemlibet illorum ipso facto infames esse decernimus.

Idem ibidem.

C. Item Martinus. fol. XXX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 106: De inventione alicuius rei et expurgatione eiusdem inventionis. VL. 39.

C. 284. Cum secundum leges et decreta patrum alienum quid iacens in terra lucri faciendi animo auferens furti obstringatur, sive scit cuius sit sive ignoret, nisi proclamatorium libellum publice proponat, invenisse se et eidem cuius sit restituere paratum, quod tamen plerique non advertentes, res alienas inventas cum iniuria proximi et animarum suarum periculo sibi usurpare non verentur, ideo statuimus: quod si quis rem vel pecuniam alienam ubicunque invenerit et requisitus, ut restituat, se invenisse vel habuisse negaverit, negationem suam proprio corporali iuramento comprobare debebit, dummodo asserens, se perdidisse, assertionem suam prius simili comprobet iuramento.

Vladislaus Jagiello Rex, Cracoviae et Varthae.

C. Ad praecludendam. fol. XLIV. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 10: De amputandis calumniis ad probationem admittendo. VL. 75.

C. 285. Si quis hereditatis possessorem pro ea ipsa hereditate impedierit, asserens possessorem pignoris vel alio titulo possidere, quam tamen forte proprietatis titulo possidet, et utraque pars litterales probationes desuper non habeat, statuimus: quod eo casu probatio possessionis incumbit possessori, quam cum sex sibi similibus corporali iuramento comprobabit.

C. 286. Quod si petitor super allegata intentione sua litteras habuerit et possessor non habuerit, sed hereditatem possessam iuxta iura regni legitime se praescripsisse allegaverit, praescriptionem suam etiam cum sex sibi similibus corporali iuramento comprobabit. Quod si in probatione praescriptionis defecerit, litterali probationi per iudicium deferendum erit.

C. 287. Si autem petitor et possessor super allegatis assertionibus suis litteras habuerint et possessor de legitima praescriptione docere nequiverit, secundum validitatem et melioritatem litterarum controversia decidatur, quod arbitrio iudicum duximus relinquendum.

Alexander Rex, Petrcoviae.

C. Qui litteras. fol. CXV. sic illustratum est.

A. a. 1504. art. 8: De litteris super bona regalia amissis innovandis. VL. 299.

C. 288. Si quis litteras et munimenta sua super bona regalia habita amiserit et illarum renovationem a nobis obtinere voluerit, statuimus: ut si maior quattuordecim annis et in regno praesens fuerit, infra unum annum, si autem minor quattuordecim annis aut a regno absens extiterit, infra triennium a perditione litterarum computandarum, coram nobis aut terrestri vel castrensi iudiciis protestationem sollemnem, quod eas perdiderit, facere teneatur. Alioquin lapso anno vel triennio respective, si protestationem non fecerit, renovationem litterarum a nobis obtinere non poterit.

C. 289. Evidens autem testimonium seu probationem amissarum litterarum esse decernimus, ut asserens perditionem nominet coram nobis et successoribus nostris decem octo testes sibi similes, ex quibus nos eligemus sex, qui simul cum asserente suis corporalibus iuramentis perditionem litterarum comprobabunt. Quod testimonium seu probationem lapso quandocunque anno vel triennio respective facere poterint, post protestationem ut praemittitur factam.

C. 290. Qui quidem testes de quantitate summae inscriptae, de rege obligante et quae bona obligata sunt et cui personae et non de aliis de certa scientia deponere tenebuntur.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Item dum actor. fol. CXXII. sic illustratum est.

Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 27: De nobilibus quo numero cum ministeriali habendis. VL. 330.

C. 291. Si actor contra reum in iudiciis regni nostri suas proponendo querelas subinnxerit: „Si id reus negabit, volo probare prout iudicium decernet, nullum punctum iuris obmittendo“ et reus ad intentionem actoris respondendo eam simpliciter negaverit, statuimus: quod eo casu actori probatio incumbere debet.

C. 292. Sed si reus ad intentionem actoris respondendo dixerit, „Ea quae dixisti contra me, evadere aut de eis me expurgare vel iustificare volo prout iudicium decernet, nullum punctum iuris obmittendo,“ eo casu reus iuxta iuris formam et naturam causae evadere, expurgare et se iustificare poterit.

C. 293. Exceptis tamen articulis in statutis regni descriptis, pro quibus actori contra reum probatio nihilominus incumbere debet.

TITULUS X.

De Jureiurando.

Formae iuramentorum, de quibus fol. CLXI, II. et III, hic insertae sunt de verbo ad verbum. Et iudicum, capitaneorum, notariorum et testium formae iuramentorum additae sunt.

Alexander rex inserit statuto Łaski formas iuramentorum. VL. 334 — 338.
Juramentum ducis Zatoriensis. VL. 145.

S. D. Regis Poloniae Juramentum, quod etiam Nos Sigismundus Rex praestitimus.

C. 294. Ego Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, totius Prussiae et Mazoviae dominus et heres etc. iuro, spondeo et promitto ad haec sancta Dei evangelia: Quod omnia iura, libertates, privilegia, litteras et immunitates regni mei Poloniae ecclesiasticas et saeculares ecclesiis, regno quoque Poloniae eiusdemque praelatis, principibus, baronibus, nobilibus, civibus, incolis et quibuslibet personis cuiuscunque status et conditionis existentibus per divos praedecessores meos, principes, reges et quoscunque dominos ac heredes regni Poloniae praesertim vero per divos Casimirum Magnum, Ludovicum, Vladislaum avum, Vladislaum patruum, Casimirum patrem, Joannem Albertum et Alexandrum germanos meos reges Poloniae iuste et legitime donatas et datas manutenebo, servabo, custodiam et attendam in omnibus conditionibus atque punctis. Et omnia illicite ab eodem regno alienata aut distracta pro posse meo ad ius et proprietatem eiusdem regni mei aggregabo, terminos etiam regni mei Poloniae non dominuam, sed pro posse meo defendam et dilatabo. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia.

Senatorum Regni Juramentum.

C. 295. Ego Petrus Tomicki episcopus Cracoviensis et regni Poloniae vicecancellarius iuro: Quia serenissimo principi et domino, domino Sigismundo Dei gratia regi Rolouiae etc. fidelis ero, pro eiusque maiestate et republica regni sui fideliter consulam, secreta, quae mihi per suam maiestatem et senatores eius dicentur, maiestatem eius vel rempublicam aut utrumque illorum contingentia nemini in iacturam regis et regni pandam et pro posse meo utilitates regiae maiestatis, regni et reipublicae augebo. Quidquid vero scivero, intellexero aut sensero suae maiestati, regno et reipublicae noxium et damnosum, praecustodiam et ne fiat, me opponam et illud avertam. Sic me Deus adiuvet et hoc sacrum evangelium aut haec sancta crux.

Ducis Prussiae et Senatorum eius Iuramentum.

C. 296. Ego Albertus dux Prussiae et senator regni Poloniae iuro: Quod ab hac hora et deinceps fidelis ero serenissimo principi et domino, domino Sigismundo regi et successoribus suis regibus et regno Poloniae et profectum illorum fideliter procurabo et pro negotiis regis et regni fideliter consulam et secreta, quae mihi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam et pacem ultimam inter me et regnum Poloniae perpetuo firmatam in omnibus suis conditionibus et articulis observabo et custodiam. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Palatini Moldaviae Iuramentum et quod olim Stephanus Palatinus Domino Casimiro Regi et Regno Poloniae in loco campestri circa Colomiam feria quinta in crastino Exaltationis Sanctae Crucis Anno Domini Millessimo Quandringentesimo Octuagesimo Quinto praestitit.

C. 297. Gratiosissime Rex. Ego Stephanus palatinus Moldaviae omagium praesto et iuro ac etiam promitto fideliter, sine dolo et fraude vestrae serenitati successoribusque suis regibus et regno Poloniae cum omnibus terris, baronibus et hominibus meis fidelitatem, esseque fidelis et obediens vestrae maiestati, successoribus et regno Poloniae. Sic me Deus adiuvet et sancta crux.

Iudicum, Subiudicum Terrestrium et Castrensium Iuramentum.

C. 298. Ego Bernardus Macieiowski iudex terrae Sandomiriensis et Nicolaus Taszycki subiudex terrae Cracoviensis iuro: Quia serenissimo principi et domino, domino Sigismundo Regi Poloniae etc. fidelis ero et officium mihi commissum fideliter et diligenter administrabo, causas et iudicia omnia non timore, amore, odio, prece vel pretio, sed pro Deo et iustitia sancta ac secundum dispositionem statutorum regni, prout melius et iustius intellexero, iudicabo. Sic me Deus adiuvet et hoc sacrum evangelium vel haec sancta crux.

Iuramentum Capitaneorum Regni.

C. 299. Ego Lucas de Gorka capitaneus Poznaniensis iuro: Quia fidelis ero in castro tenutae meae, illudque servabo fideliter serenissimo principi et domino, domino Sigismundo regi Poloniae etc. et suis successoribus regibus Poloniae,

tranquillitatem et securitatem viarum, iustitiam et alia ad officium et iurisdictionem meam capitanealem mihi commissa fideliter et diligenter exequar et iudicabo, non amore, odio, prece vel pretio, sed pro Deo et iustitia sancta. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Iuramentum Notariorum Terrestrium et Castrensium.

C. 300. Ego Joannes Ocieski Notarius terrae et Adam de Szadek notarius castri Cracoviensis iuro: Quia serenissimo principi et domino, domino Sigismundo regi Poloniae etc. fidelis ero et officium notariatus mihi per suam maiestatem commissum fideliter et diligenter administrabo omnesque inscriptiones iudiciales et extraiudiciales in librum actorum sincere et fideliter inscribam et ex eodem libro partibus poscentibus rescripta fideliter extradam, nihil addendo vel minuendo quod facti substantiam mutare possit. Et ea faciam non amore, odio, prece vel pretio, sed pro Deo et iustitia sancta. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Iuramentum quod Valachi seu Moldavi praestare consueverunt Regi et Regni Poloniae.

C. 301. Nos barones, vasalli et tota terra Moldaviae praestamus omagium, nostro et totius communitatis terrae Moldaviae nominibus, serenissimo principi et domino, domino Casimiro tertio et successoribus eius regibus Poloniae ac coronae regni Poloniae. Promittimusque et iuramus omnem fidelitatem, subiectionem et obedientiam in perpetuum suae maiestati, regno et regibus Poloniae. Sic nos Deus adiuvet et haec sancta crux.

Militiae et Nobilium Ducatus Zatoriensis iuramentum.

C. 302. Ego Joannes Myszkowski de Przeciczow iuro: Quia fidelis ero serenissimo principi et domino, domino Sigismundo Dei gratia regi Poloniae etc. suis successoribus et regno ac coronae Poloniae, neminemque alium quam ipsum dominum Sigismundum regem, successores suos Poloniae reges pro domino suscipiam meque sibi subiiciam ac pro posse meo omne bonum procurabo et omne malum avertam, quod suae maiestati et regno Poloniae scivero imminere, omniaque fideliter, diligenter et quae ad bonum et fidelem subditum pertinent, obedienter faciam. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Juramentum Senatorum Terrarum Prussiae, secundum quod Ius et Necessitas Terrae illius exposcit.

C. 303. Juro: quod nunquam scienter ero in consilio, auxilio aut facto in tuam laesionem, iniuriam aut contumeliam aut honorem, quem habes vel habiturus sis, et si contra aliquid audivero, pro posse meo, ut non fiat, impedimentum praestabo aut tibi quanto citius nuntiabo. Secreta mihi manifestata sine tua licentia nemini pandam vel per quod pandantur, faciam. Similiter tibi et reipublicae consulam, prout videbitur magis expedire, et nunquam ex persona mea aliquid faciam scienter, quod pertinet ad tuam vel reipublicae contumeliam vel iacturam. Sic me etc.

Juramentum Senatorum Terrarum Prussiae quod in medio Consilii iurare consueverunt.

C. 304. Ego Mauritius episcopus Varmiensis iuro serenissimo domino, domino regi Poloniae etc. et successoribus suis, fideliter consulere pro honore et statu suo regali ac proventibus suae maiestatis ac pro communi bono terrarum Prussiae et regni Poloniae, consilium suum secrete tenere et eum in omnibus praecustodire. Sic me Deus etc.

Juramentum Nobilium et Consulum Civitatum in Solio Maiestatis praestari solitum.

C. 305. Ego N. iuro: quia serenissimo principi et domino, domino Sigismundo regi Poloniae etc. et suis successoribus regibus Poloniae eiusque regno fidelis ero, eiusque maiestatis honorem, statum regium et commodum reipublicae, regni et terrarum Prussiae pro posse meo procurabo, suamque maiestatem de omnibus damnis, quae scivero, avisabo et ea fideliter manifestabo. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Juramentum Capitaneorum et Tenutariorum Castrorum Terrarum Prussiae.

C. 306. Ego B. iuro: quia fidelis ero in castro tenutae meae illudque servabo fideliter serenissimo principi et domino, domino Sigismundo Dei gratia regi Poloniae etc. et suis legitimis successoribus, regibus Poloniae, tranquillitatem et securitatem viarum et iustitiam tuebor et generali seu supremo terrarum Prussiae officiali obediens ero. Sic me Deus etc.

Juramentum Burgrabii Gedanensis in Prussia.

C. 307. Ego N. iuro: quia fideliter ius regium tuebor et quidquid ad ius et personam maiestatis regiae pertinet attendam et attentabo, agam et procurabo ut aeque bene pauperi sicut diviti iustitia ministretur. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Juramentum Ministerialium quando tonduntur per Palatinum.

C. 308. Ego B. exnunc et in antea fidelis ero serenissimo domino meo regi etc., negotia iudiciorum mihi commissa et credita et citationes fideliter faciam, super quibuscunque negotiis, postquam in testimonio requisitus fuero, fideliter recognoscam, non amore, odio, pretio vel favore, sed pro Deo et iustitia, nec ero consentiens cuiquam malitiae, quae posset quoquomodo opprimere veritatem, obediens etiam ero iudicio regali, omnia mihi commissa per dominos palatinos et alios officiales iudicii terrestris fideliter recognoscam, nec promovebo falsam causam et omnia mihi commissa fideliter absque dolo et fraude promovebo. Ita me Deus adiuvet et omnes sancti.

Juramentum Testium.

C. 309. Quia testes in omnibus iudiciis regni nostri iurati testimonium veritatis dicere tenentur, sive pro actore deponant sive pro reo, ideo statuimus: quod quotienscunque testes in iudiciis producuntur, notarius ante iuramentum per testes praestandum rotam iuramenti seu articulos, super quibus testes deponere debent, vernacula lingua ipsis testibus diligenter exponat et interpraetetur, ut testes contenta rotae et effectum iuramenti sciant et intelligant. Rota autem seu articulis perlectis et expositis, testes super eis sub ista forma iurare tenebuntur.

C. 310. Ego N. iuro; quia super contentis istius rotae mihi nunc lectae et expositae dicam, quam scivero, puram, merum et sinceram veritatem, non timore, amore, odio, prece vel pretio, sed pro Deo et iustitia sancta. Dicoque et testimonium perhibebo, quia omnia contenta in eadem rota seu articulis scio esse vera. Sic me Deus adiuvet et haec sancta crux.

Juramentum Judeorum contra Christianos.

C. 311. Judeus debet converti contra solem seorsum et stare nudipes super unam sedem indutus pallio aut clamide, et pileum iudaicum debet in capite habere, et si lapsus fuerit ter totidem amittet fertones, si quarto, manet reus in

causa. Tunc dicat is, qui sibi iuramentum formare seu praedicere debet: „Helia Judee, ego te moneo per hanc legem quam dominus dedit Moysi in tabula lapidea in monte Sinay, quae lex in hoc libro seu rodali continetur, ut dicas an hoc verum sit, super quo tu iurare debes huic Christiano, pro tali culpa sive causa te ad iudicium citanti.“

C. 312. Et praedicetur ei iuramentum sic: „Si tu in hac causa non es reus, pro qua hic Christianus te inculpat, ita te Deus adiuvet ille et idem, qui coelum et terram fecit, aerem et rorem, montes cum vallibus, flores et gramina.

C. 313. Et si tu reus es, quod te lepra et venenum invadat, quae precibus Elizei Naaman Syrum dimisit et Jezy invasit. Et si tu reus es, quod te ignis coelestis comburat et morbus invadat caducus et fluxus sanguinis. Et si tu reus es, quod tu pereas in anima tua et in tuo corpore et in tuis rebus et ut tibi accidat, sicut uxori Loth accidit, quae mutata fuit in statuam salis, quando Sodoma et Gomora periit. Et si tu reus es, ut numquam ad sinum Abrahae venires, ubi Christiani, Judaei et gentiles ante creatorem omnium rerum resurgent. Et si tu reus es, quod te lex Moysi deleat in monte Sinay, quam Dominus dedit Moysi, quam solus Deus digito suo scripsit in tabula lapidea. Et si tu reus es, quod te confundat omnis scriptura, quae scripta est in quinque libris Moysi. Et si tuum iuramentum non est iustum nec sincerum neque verum, quod te Adonay deleat suae divinitatis potentia et te suscipiant diaboli et deducant te in aeternam damnationem in saecula saeculorum. Amen.“

TITULUS XI.

De Praescriptionibus.

Casimirus Magnus Visliciae et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus similibus principium huius statuti conditum est.
C. Cum praescriptio. fol. XVIII.
C. Cum realis. fol. XXXI.

C. M. syntag. art. 39: De praescriptione hereditatis petendae. VL. 19.
C. M. syntag. art. 112: De viduis et maritatis et earum praescriptione. VL. 41.

C. 314. Cum praescriptiones in odium negligentium et favorem possidentium per legum latores sint institutae, statuimus: quod si quis per tres annos et tres menses continuos aliquam rem mobilem vel immobilem aut hereditatem pacifice possederit, et dominus hereditatis vel rei aut alius, ad illam ius se habere prae-

tendens, infra praedictum tempus possessori iuridicam actionem non intentaverit et hoc modo praescriptionem non interruperit, possessor post decursum trium annorum et trium mensium rem vel hereditatem legitime praescribet et dominus vel alius, ad illam se ius habere praetendens, propter suam negligentiam a iure sibi quomodolibet competenti perpetuo cadere debet.

Ex quinque similibus hic et sequens §. conditi sunt.
C. Mulier maritata. fol. XVIII.
C. Vidua. eodem.
C. Franciscus neptim. fol. XIX.
C. Cum realis. fol. XXXI.
C. Praescriptio. fol. XXVI. in novis.

a) *C. M.* syntag. art. 41: Quam habitura est praescriptionem mulier maritata ad actiones per eam movendas pro hereditate. VL. 20.
b) *C. M.* syntag. art. 42: Vidua quam habitura est praescriptionem ad actiones per eam movendas. VL. 20.
c) *C. M.* syntag. art. 44: Virgo seu orphana quam praescriptionem post desponsationem est habitura. VL. 20.
d) *C. M.* syntag. art. 112: De viduis et maritatis et earum praescriptione. VL. 41.
e) *S.* a. 1519. art. 9: Praescriptio viginti annorum virginibus monialibus ad bona hereditaria repetenda concessa. VL. 389.

C. 315. Sed cum mulieribus pro hereditatibus et rebus eis debitis in indiciis experiundi non tanta attribuitur libertas, quanta masculis de iure attributa est, quas etiam iuris ignorantia non immerito excusat, ideo statuimus: quod mulier maritata, cuius caput est vir, absque cuius consensu legitimam personam standi in indicio non habet, tam pro hereditate quam pro dote ac aliis rebus mobilibus et immobilibus quibuscumque etiam dum esset in statu virginali habitis, decem annorum, vidua vero sex annorum praescriptiones habeant. Quae a tempore contractus matrimonii maritatis et viduis a die mortis maritorum currere debent. Virginibus autem tam saecularibus quam religiosis seu monialibus, infantibus, minorennibus et pupillis, donec ad annos discretionis perveniant, pro rebus praedictis et iniuriis quibuscumque nullam omnino currere volumus praescriptionem.

C. 316. Praemissas autem praescriptiones tempore pacis locum habere decernimus, sed tempore expeditionis bellicae et absentiae ex causa reipublicae vel ubi quis ab hostibus praesertim vero Turcis et Tartaris captus esset, nullam prorsus currere volumus praescriptionem.

Idem ibidem.

C. Franciscus vendidit. fol. XIX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 45: In venditione bonorum seu hereditatum quae praescriptio possessoribus data est. VL. 21.

C. 317. Si quis hereditatem pro certa pecuniaria summa emerit et partem pecuniae venditori numeraverit, residuum vero ad certa tempora se soluturum

obligaverit et in mora solutionis fuerit, emptorque per tres annos et tres menses continuos a die emptionis et venditionis hereditatem pacifice possederit ac purgando moram, residuum debitum venditori se daturum et soluturum obtulerit, quod tamen venditor recipere non vult, sed propter moram solutionis venditionem rescindere conatur, statuimus: quod emptor propter tanti temporis possessionem pacificam hereditatem emptam uti possedit ita possideat, residuo debito iuxta contractum et venditionem venditori persoluto.

Idem ibidem.

C. De cetero statuimus. fol. XXXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 122: De praescriptione hereditatum contra ementem. VL. 44.

C. 318. Si quis consanguineus bonorum terrestrium capax, cuiuscunque sexus et aetatis fuerit, ad aliquam hereditatem ius propinquitatis se habere praetenderit et illam ab emptore et possessore propinquitatis iure redimere voluerit, ante trium annorum et trium mensium decursum, a tempore inscriptionis et venditionis computandorum, emptorem et possessorem ad tollendum a se pecuniam et de ea ipsa hereditate condescendendum ad iudicium terrestre citare debet. Alioquin hipsis tribus annis et tribus mensibus, emptor contra consanguineum etiam mulierem maritatam, viduam, virginem, pupillum et minorennem legitima praescriptione in eadem hereditate perpetuo tutus erit.

C. 319. Quod si quis aeri alieno obnoxius hereditatem suam vendiderit, quam emptor tribus annis et tribus mensibus pacifice possedit, et creditor venditoris ad eum ipsam hereditatem redimendam ex eo propinquiorem se pretendat, quia venditor fuit sibi prius in certa pecuniae summa obligatus, antequam hereditatem venderet, statuimus: quod hoc casu contra emptorem hereditatis creditori obstat exceptio praescriptionis. Nam si fuerit debitum non inscriptum neque obligatum, emptor hereditatis pro eo respondere non tenetur, sed venditor, qui est debitor principalis. Si autem debitum inscriptum et obligatum est, etiam emptor hereditatis pro eo respondere non tenetur, sed neque venditor debitor principalis, si post tres annos et tres menses continuos repetitur. Nisi debitum inscriptum et obligatum esset in ea ipsa hereditate empta et possessa, tunc enim emptor et possessor etiam post tres annos et tres menses de illo respondere tenebitur.

Idem ibidem et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex duobus contrariis hoc unum conditum est.
C. Si vero aliquis. folio XVIII.
C. Quamvis praescriptio. fol. XLIV.

a) *C. M.* syntag. art. 40: De praescriptione obligatae hereditatis redimendae vel non redimendae. VL. 19.
b) *V. J.* a. 1423. art. 9: De praescriptione possessionum. VL. 75.

C. 320. Quamvis praescriptio hereditatis pignori obligatae veteri statuto ad decem octo annos tantum extendebatur, quibus transactis hereditas oppignorata in

perpetuum proprietatis titulum per creditorem obtineri solita erat, quia tamen talis praescriptio, cum sit peccati nutritiva, nobis, senatoribus et proceribus nostris brevis visa est, ideo statuimus: in praefatis bonis et hereditatibus pignori obligatis, sive per unam sive per plures personas intermedio tempore possideantur, triginta annorum praescriptionem perpetuo observandam esse. Quam tamen domini hereditatum, citato ad iudicium terrestre creditore et possessore hereditatis, ibique facta legitima protestatione apud acta eiusdem iudicii semel in triginta annis, quod hereditas obligata est eorum vera propria et hereditaria, quod denique eam ipsi, quando opportunum erit, vel successores eorum redimendi voluntatem habent, interrumpere poterint. Vigore cuius protestationis et interruptionis et ab eius tempore alii triginta anni contra creditorem et emptorem hereditatis currere incipient.

C. 321. Nisi inscriptio et obligatio bonorum vel hereditatis facta fuerit cum conditione retrovendendi seu „na widerkoff," in qua iuxta veterem consuetudinem nullam volumus currere praescriptionem.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Rex.

C. Ex consuetudine. fol. LXIV. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 12: De venditore hereditatis. VL. 76.

C. 322. Consuetudine et iure antiquo observatur, quod venditor hereditatis ad evincendum et eliberandum emptorem ab impetitionibus quibuscumque ad tres annos et tres menses continuos obligatus est. Sed quia frequenter contingit, quod vicini hereditatis venditae, quorum limites eidem hereditati conterminant, infra tres annos et tres menses praedictos emptorem non impetunt, donec venditor evictionem praescriptione evadat, qua lapsa, tunc demum emptorem pro limitibus inquietare non verentur, licet venditioni hereditatis praesentes interfuerint, quapropter statuimus: quod cum alicuius hereditatis possessio emptori per venditorem tradi debet, vicini illius hereditatis tertia die ante traditionem possessionis per ministerialem et nobiles in curiis vicinarum villarum vel in defectu curiarum apud villicos et colonos, ubi villae integrae venduntur, sed ubi medietas vel sors alicuius villae venditur, apud coheredes illius villae vocentur et moneantur, ut traditioni possessionis intersint. Qui si venire et interesse noluerint ac per tres annos et tres menses continuos possessori hereditatis pro limitibus quaestionem non moverint, eo casu, licet alioquin ius limitum non praescribatur, lapso eiusmodi tempore, possessor tanti temporis praescriptione in empta et possessa hereditate cum limitibus ostensis tutus erit, neque postea vicinis pro limitibus ius agendi quovis modo competere poterit.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Franciscus deposuit. fol. XIX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 43: Seps quam praescriptionem est habitura. VL. 20.

C. 323. Si quis in hereditate vel fundo alieno sepes posuit et intra illos sepes omnes fructus naturales et industriales per continuum biennium pacifice

percepit, neque per dominum hereditatis vel fundi praesentem et in eadem villa morantem, ut amoveret sepes, interpellatus fuit vel per citationem iudicialem praescriptionem non interrupit, statuimus: ut lapsu biennii continui ius ponendi sepem, uti posita et possessa est, ponens praescripsisse censeatur. Quod de unius villae et non diversarum villarum incolis et heredibus intelligi volumus, diversarum enim villarum dominos et heredes non sepes sed limites ab antiquo disterminare consueverunt.

Idem ibidem.

C. Franciscus Gregorio. fol. XIX. sic elucidatum est.

C. M. syntag. art. 46: De praescriptione petendae restitutionis frumenti. VL. 21.

C. 324. Si quis alteri pecuniam, triticum, vinum, oleum vel aliud, quod numero, pondere et mensura consistit, ad quamcunque summam mutuaverit, et creditor per annos quattuor continuos mutuum sibi debitum non exegerit, neque debitori propterea actionem iuridicam intentaverit aut ipsum legitime interpellaverit, statuimus: propter tanti temporis decursum creditori silentium perpetuum imponendum esse, sive inscriptionem et obligationem eiusmodi mutui habuerit sive non. Nisi inter partes de longiori solutionis tempore conventum esset, vel debitor praescriptioni expresse renuntiasset.

Idem ibidem.

C. Ut calumniis malorum. fol. XXXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 113: De illis qui calumniose de crimine homicidii accusantur. VL. 41.

C. 325. Quia homines litigiosi viros innocentes pro crimine homicidii ante multos annos commissi, non sine calumnia, plerumque accusare consueverunt, cuius probatio vel expurgatio propter facti vetustatem quandoque haberi non potest, ideo statuimus: quod si quis pro homicidii crimine aliquem vult accusare ad effectum, ut poenam pecuniariam pro capite occisi hominis sui consanguinei sibi iudicialiter vindicet, antequam tres anni continui et tres menses a die commissi criminis elabentur, id in iudicium deducat. Alioquin lapsis tribus annis et mensibus totidem, agenti pro poena pecuniaria praedicta praescriptionis obstabit exceptio. Quae tamen pro poena carceris, per nos vigore statuti homicidis infligi solita, etiam lapso eiusmodi termino obstare non poterit, postquam ipsi homicidae per proximiores convicti vel per officium nobis legitime delati fuerint, cum contra nos et praeeminentiam nostram regalem nulla praescriptio currere potest.

TITULUS XII.

De Sententia et Re Judicata ac de Appellationibus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

Ex tribus similibus hoc unum conditum est.
C. Cum aliquis. fol. XIV.
C. Quamvis negotia. fol. XIX.
C. Falco pro hereditate. fol. XX.

a) *C. M.* syntag. art. 23: De illis qui sunt in remotis partibus, qualiter sunt citandi. VL. 12.
b) *C. M.* syntag art. 48: De sententia super hereditatem divisorum fratrum prolata et de fratribus divisis sententiam talem impugnantibus, ac fratrem indivisum citatum. VL. 22.
c) *C. M.* syntag. art. 52: De fratre seniore citante et causam perdente iunioreque litem eandem innovare ac sententiam contra fratrem latam impugnare volente. VL. 23.

C. 326. Cum iuxta legales et canonicas sanctiones res inter alios acta aliis praeiudicare non debet, statuimus: sententias iudicum omnium regni nostri nemini alteri praeiudicare posse vel debere nisi his, contra quos prolatae sunt et in quorum bonis citationes legitime positae et executae sunt et contra quos processus iudiciarius directus et factus est.

C. 327. Et ideo, ubi fratres in bonis hereditariis paternis inter se divisi sunt et unus fratrum contra se definitivam sententiam coram iudicio sibi competenti reportaverit, talis sententia aliis fratribus suis divisis, uni vel pluribus quoad sortes ipsorum hereditarias paternas praeiudicare non poterit neque debebit, sed sortem et portionem fratris illius, contra quem lata est, duntaxat afficere debet.

C. 328. Quod in aliis coheredibus extraneis et pignoris vel ipotecae, dotis vel dotalicii iure possessoribus inter se divisis etiam generaliter intelligi et observari volumus.

C. 329. Si autem fratres vel coheredes inter se divisi non sunt et ad annos aetatis legitimae pervenerint, citationeque in hereditate eorum communi contra unum legitime posita et executa, unus illorum contra se vel pro se sententiam definitivam reportaverit, talis etiam sententia aliis fratribus vel coheredibus praeiudicare non poterit, nisi pro sorte et portione illius fratris vel coheredis, contra quem aut pro quo sententia lata est, ad eum ex iusta divisione inter eos facienda concernente.

C. 330. Nisi sententia lata sit contra unum ex fratribus vel coheredibus inter se, divisis vel indivisis, occasione rerum ad totam hereditatem pertinentium,

utputa pro debitis paternis vel limitibus totius hereditatis divisae et his similibus, tunc enim, nisi omnes legitime vocentur, processus et sententia pro uno vel contra unum lata non praeiudicabit ceteris et erit ipso iure nulla.

Idem ibidem et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

C. Franciscus Falco. fol. XXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 53: De fratribus unum molendinatorem habentibus. VL. 24.

C. 331. Si plures fratres aut coheredes unum colonum aut molendinatorem habent, et unus fratrum vel coheredum coram iudicio a se dato, deputato vel electo pro certis iniuriis vel excessibus molendinatorem vel colonum iure convenire voluerit, ceteros fratres vel coheredes ad id specialiter vocare debet. Qui sive venerint sive non, per unum fratrem vel coheredem iudicium locatum molendinatorem vel colonum iudicare et pro iniuriis vel excessibus ad faciendam emendam compellere poterit. Cuius iudicii sententia in hoc casu propter aliorum fratrum vel coheredum contradictionem postea retractari non debet.

C. 332. Molendinatores autem iure Polonico, sed alii coloni eo iure, quo villa vel hereditas utitur et in quo fundata et locata est, per dominos suos iudicari debent.

C. Mellificia. fol. XLVI. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 26: De cmethonibus habentibus mellificia aut opum examina in nemoribus alterius domini. VL. 80.

C. 333. Quod si unus colonus apud duos vel plures dominos possideat apes, prata, agros, silvas et alia id genus, licet colonus ille domicilium habeat in villa unius domini, nihilominus domini fundi, apud quos apes, prata, agros et silvas habuerit, pro debitis suis et iniuriis contra eos commissis per detentionem talis coloni in fundo suo aut per arrestum proventuum eidem colono ex fundo suo provenientium, requisito domicilii domino, sibi iustitiam ministrare debebit, quae robur habebit perpetuae firmitatis.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Petrus agebat. fol. XX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 51: De illo qui se asserit iniuste condemnatum. VL. 23.

C. 334. Si quis coram iudicio sibi competenti cum adversario suo pro aliqua re vel hereditate iure expertus fuerit et sententiam definitivam contra se

reportaverit, a qua iudice adhuc pro tribunali sedente eadem die non appellaverit talem sententiam nulla appellatione suspensam in rem indicatam transivisse decernimus et declaramus. Quae res indicata pro veritate habetur ac debitae executioni demandari debet.

Idem ibidem et ex Consuetudinibus Terrarum.

Quattuor infrascripta in toto abrogata sunt.
C. Cum aliquis. fol. XXVIII.
C. Cum in causarum. fol. XXXI.
C. Statuimus insuper. fol. XXXII.
C. Similiter. fol. eodem.
Haec autem quattuor hic illustrata et adaucta sunt.
§. Debebit autem iudex. fol. XXXII.
§. Casu vero quo aliquis. cum duobus
§. sequentibus fol. XXXVIII. in novis.

a) *C. M.* syntag. art. 97: De poenis castellanorum, iudicum, notariorum, succamerariorum et camerariorum eisdem per illos, qui eorum sententias impertinenter arguunt, solvendis. VL. 36.
b) *C. M.* syntag. art. 114: De sententia inique per iudicem lata et impugnata. VL. 42.
c) *C. M.* syntag. art. 118: De illo qui sententiam iudicis redarguit. VL. 43.
d) *C. M.* syntag. art. 119: De redargutione subiudicis. VL. 43.
e) *S.* a. 1523. Formula proc. art. 5: Debebit autem iudex etc. VL. 403.
f) *S.* a. 1523. Form. proc. art. 37: Casu vero quo aliquis iure victus etc. VL. 408.
g) *S.* a. 1523. Form. proc. art. 38: Poterit autem quilibet appellare etc. VL. 409.
h) *S.* a. 1523. Form. proc. art. 39: Item volumus, ut dum sententia redarguta etc. VL. 409.

C. 335. Debent autem iudices praesidentes a partibus comparentibus ante sententiae definitivae prolationem inquirere, an habeant adhuc aliqua iura, munimenta, probationes vel defensiones iuridicas ad causam opportunas et necessarias, ne homines simplicitate sua in causis succumbere contingat. Licebit autem tunc utrique partium producere res subsidiarias verbales et litteratorias ante sententiae definitivae prolationem quamcunque.

C. 336. Sed cum in causarum processibus et ferendis sententiis apud iustos iudices nihil habeat sibi vindicare odium vel favor, timor praevalere aut praemium iustitiam evertere, sed ideo gestant stateram in manibus aequo libramine lances appendentes, ut in concipiendis et ferendis sententiis solum Deum prae oculis habeant, ideo statuimus: quod iudices omnes regni nostri secundum partium allegata et probata, Dei timorem et iustitiam sanctam prae oculis habentes, proferant suas sententias definitivas, de quarum iustitia vel iniustitia noverint se quandoque domino Deo condignam rationem reddituros, et ut ipsi hic iudicaverunt alios, ita in futuro saeculo a supremo iudice omnium iudicari debere.

C. 337. Si autem sententiis definitivis eorum aliqua partium acquiescere noluerit, id volumus pro iure perpetuo observari: ut a sententia definitiva iudicii terrestris liceat unicuique, non per viam motionis iudicis, sed simpliciter verbo appellare ad colloquia seu iudicia generalia, annis singulis de proximo celebranda,

vel si conventio regni generalis celebrationem colloquiorum praecederet, extunc ad praesentiam regiam ad conventionem regni generalem.

C. 338. A sententia vero iudicii castrensis, sive solus capitaneus vel ipsius vicecapitaneus, burgrabius, surrogatus aut iudex castrensis eisdem iudiciis praesideant, in causis et actionibus quibuscunque, tam articulorum quattuor quam officii seu ad querelam iurisdictioni suae pertinentium, non ad colloquia vel conventionem regni generalem, sed ad praesentiam regiae maiestatis recta appellari debet.

C. 339. Similiter ab officio camerariorum in absentia iudicis et subiudicis cum notario terrestri librorum positioni interessentium non ad iudices vel subiudices, sed ad colloquia vel conventionem regni generales appellandum est.

C. 340. Idem intelligi volumus de camerariis per succamerarios terrestres ad limites faciendos deputatis, a quibus non ad succamerarios, sed ad iudicia terrestria, colloquia vel conventionem regni generales, quod prius celebratum fuerit, appellandum erit.

C. 341. Causamque appellationis suae a iudiciis et tribunalibus praedictis vel quilibet prosequi poterit, iudice, a quo appellatum est, absque aliqua nota vel reprehensione remanente.

C. 342. Et nihilominus iudicium, a quo appellatum est, parti appellanti propositiones, responsiones, controversias et probationes omnes ex actis suis in scripto sub sigillo suo et manus propriae notarii subscriptione dare et terminum utrique parti coram iudicio, ad quod appellatum est, praefigere tenebitur.

C. 343. A sententiis autem interlocutoriis, decretis et aliis accessoriis, per quae partes se gravari praetenderent per iudices regni nostri, ante sententiam definitivam appellari non potest, nisi a decreto fundationis iurisdictionis, ubi iudex aliquem ratione districtus, personae, privilegii vel causae suae iurisdictioni non subiectum iudicare vellet. Sed praedictae interlocutoriae, decreta et accessoria, per quae partes gravari se praetenderent et de quibus coram iudicio protestatae fuerint, ad ipsarum partium requisitionem per notarium ad acta inscribantur, ut dum a sententia definitiva postea appellatum fuerit, iudex, ad quem appellatum est, de gravaminibus et accessoriis praedictis simul cum negotio principali cognoscat, et prout ius et iustitia dictaverit ac merita causae poposcerint, sententiam definitivam confirmet vel retractet.

C. 344. A colloquiis autem et iudiciis generalibus ad praesentiam sacrae regiae maiestatis in conventione regni generali tamquam iudiciorum omnium regni sui dominum et iudicem supremum pro iustitia consequenda quilibet appellare potest.

C. 345. Ubi autem per iudicium appellationis sententia iudicis, a quo appellatum est, fuerit retractata, pars appellata appellanti victori expensas in prosecutione appellationis factas simul cum proventibus perceptis iuramento victoris taxandas et specificandas solvere tenebitur. Quod si sententia fuerit confirmata, appellans parti appellatae victori expensas, uti praemittitur, et marcas tres pro poena et iudicio appellationis alias tres marcas a iudicio non recedendo solvere tenebitur.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Insuper statuimus. fol. XXXII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 115: Quando iudex non potest redargui. VL. 42.

C. 346. Licet a sententiis iudicum in praesentia regiae maiestatis prolatis appellari non possit, cum non sit dare superiorem iudicem, ad quem appelletur, ubi tamen regia maiestas propter occupationes et negotia publica iudiciis praesidere per se non posset et iudices in aula sua ad iudicandas et definiendas causas deputaret, statuimus: quod ab eisdem iudicibus deputatis ad praesentiam regiae maiestatis unicuique liceat appellare. Quorum sententiam, sive confirmata sive retractata fuerit, de expensis, poenis et proventibus perceptis solvendis idem volumus observari per omnia, quod dispositum est in statuto praecedenti.

Idem ibidem.

Haec duo abrogata sunt per istud.
C. Adiicientes. fol. XXXII.
C. Statuimus insuper. fol. eodem.

a) *C. M.* syntag. art. 116: De oblivione iudicatae sententiae. VL. 42.
b) *C. M.* syntag. art. 118. De illo qui sententiam iudicis redarguit. VL. 43.

C. 347. Et quoniam statuto et consuetudine veteri diutius observatum est, ut si quando super tenore et effectu sententiae definitivae per aliquam partium dubitabatur, iudex, qui sententiam protulit, si illam in memoria teneret, interrogatus mox respondere vel in crastinum responsionem differre et sententiae a se prolatae legalitatem per collegas, qui secum iudicio praefuerunt, probare tenebatur, hanc igitur consuetudinem vel potius corruptelam penitus exstirpare volentes, statuimus: ut omnes iudices regni nostri, etiam in praesentia nostra iudicantes, antequam ad prolationem sententiarum definitivarum procedant, eas in forma debita et consueta scribi faciant et demum ex scripti recitatione, pro tribunali sedentes et non stantes, easdem soli ferant et pronuntient — licet maiestas regia uti superillustris persona sententias suas definitivas per alium recitare, ferre et pronuntiare poterit — ac demum in librum actorum inscribi faciant, ut per acta, ubi necessitas postulaverit, de illarum tenore et legalitate sufficientem fidem facere possent. Alioquin sententia absque scripti recitatione prolata et actis non inscripta, nec nomen sententiae habere mereatur, nec ab ea appellare sit necesse, cum sit ipso iure nulla.

C. 348. Poterint tamen iudices, si quid in sententia maius vel minus per oblivionem vel errorem scriptum esset, illam eodem die vel in crastino reformare et illius obscuritates vel ambiguitates lucidius declarare, antequam ad librum actorum inscribatur.

Casimirus Tertius Rex, in Nova Civitate Corczin.

C. Item si quis contra iudicem. fol. XXXVII. sic illustratum est.

C. J. a. 1465. art. 2: De iudice inculpato existente, qualiter aliae causae iudicabuntur necne. VL. 156.

C. 349. Si quis a sententia alicuius iudicis in una causa tantum appellaverit, in eadem dumtaxat causa contra eum eiusdem iudicis officium conquiescere debet. Ceterum in aliis causis, in quibus non appellavit, ab eodem iudicari potest. Quod in omnibus iudiciis regni nostri uniformiter observari volumus.

TITULUS XIII.

De Executione Rei Iudicatae.

Casimirus Magnus Visliciae, Alexander in Radom, Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex quattuor diversis hoc unum conditum est et per istud omnes regni consuetudines quoad executionem rei iudicatae conformatae sunt.

C. In primo processu regalis brachii. fol. I. cum quattuor foliis sequentibus.

C. Quia victus. fol. IX.

C. Propter differentias. fol. CXIX.

C. Cum pro gravi. fol. XXXII.

a) *A.* a. 1505. Processus. art. 17 — 32: Qualiter capitanei locorum procedant bracchium regale extensuri in demandatione rei iudicatae seu perlucrorum, pia maiestas serenissimi domini Alexandri regis ordine infrascripto docebit. VL. 346 — 352.

b) *C. M.* syntag. art. 4: De victis aut condemnatis in iudicio, si illico non satisfecerint et recesserint, capiendis. VL. 3.

c) *A.* a. 1505. art. 23: De executione perlucrorum. VL. 306.

d) *C. M.* syntag. art. 139: De debito pecuniario. VL. 51.

e) Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 9: De executione rei iudicatae. VL. 327.

f) *S.* a. 1523. Formula processus. art. 18-36. VL. 405-408.

C. 350. Quia frustra esset ferre sententias, nisi debitae executioni demandarentur, et victus victori de victis et condemnatis omni iure satisfacere tenetur, ideo statuimus: quod si reus citatus in primo vel secundo termino per se aut per procuratorem suum comparuerit, factaque propositione et responsione cum causae cognitione sufficienti, in causa pro debito pecuniario ei intentata succubuerit et in petitis per sententiam definitivam condemnatus fuerit, et ipsa sententia in rem iudicatam transiverit, si in iudicio regio sententia contra eum lata fuerit, ad solvendum rem victam et condemnatam decemocto septimanarum dilatio-

nem habere debet. Si vero in iudiciis terrestribus sententia lata fuerit, ad proximos terminos seu iudicia terrestria vel alias ad proximam librorum terrestrium positionem ad satisfaciendum rei iudicatae dilationem seu terminum peremptorium habere debet, sub poena quattuordecim marcarum victori applicanda.

C. 351. Si vero pro hereditate seu bonis immobilibus quibuscunque sententia lata fuerit, dilationes praedictae praefigi non debent, sed si victus coram iudicio praesens fuerit, hereditati seu bonis, in quibus condemnatus existit, a iudicio non recedendo in continenti cedere teneatur sub poena quattuordecem marcarum praedicta. Si vero per procuratorem comparuerit, quia procurator pro principali suo de victis et condemnatis satisfacere non potest, victus duarum septimanarum dilationem peremptoriam ad dandum intromissionem victori in hereditatem seu bona victa ac ad cedendum eisdem bonis habere debet. Et nihilominus, sive victus solus in iudicio sive per procuratorem comparuerit, quattuor insuper septimanarum dilationem peremptoriam ad exportandas res suas de hereditate et bonis victis et ad evacuandum eadem bona habere debet.

C. 352. Quod si victus praemissis non satisfecerit, tunc victor cum litteris executorialibus, quas post sententiam latam in continenti a iudicio recipere potest, requirat loci capitaneum seu officium castrense, ut sententiam iudicii debitae executioni demandet. Qui capitaneus seu officium castrense illam mox exequi et tam in bona quam in poena quattuordecim marcarum dare intromissionem victori tenebitur. In qua poena victus ipso facto succumbet. Et consequenter capitaneus seu officium castrense usque ad pacificationem victoris in bonis et hereditate praedicta procedere debebit, prout infra expressum est.

C. 353. Si autem reus citatus in primo et secundo termino per se vel procuratorem suum temere et contumaciter non comparuerit et in eius contumaciam in petitis per sententiam definitivam condemnatus fuerit, eo casu victor citare debet victum et condemnatum ad satisfaciendum sibi pro omnibus victis et condemnatis in termino peremptorio per sententiam definitivam iudicii. Quae citatio vulgari nostro dicitur „przypowiast“ [1]. In quo termino si victus non comparuerit, victor comparens et astans [2] eidem termino, obtinebit expensas secundum suam existimationem in citatione expressam proprio corporali iuramento. Quas expensas habebit iam coniunctas cum summa principali seu essentiali in citatione expressa.

C. 354. Deinde in continenti et in eodem termino debet iudicium victori deputare ministerialem terrestrem ad intromittendum eum in bona victa tam in summa principali quam expensis inde secutis et dabit iudicium victori litteras executoriales, remittendo eum in defectu intromissionis ad loci capitaneum.

C. 355. Sed si victus in termino ad satisfaciendum rei indicatae comparuerit et voluerit interesse iuramento victoris super expensis, licebit tunc victori super expensis iurare, sive super integram sive minorem summam, quod erit in arbitrio eius, dummodo expensae summam principalem non excedant.

---

[1] Concitatio, dicebatur inepte et parum latine.

[2] Astitio termini, dicebatur.

C. 356. Si autem quis citatus ad satisfaciendum sententiae et rei indicatae in termino comparuerit et negaverit, se citatum fuisse vel de citatione scivisse, si ministerialis victori protunc circa iudicium ad verificandum citationem defuerit, victus negans citationem tenebitur iurare, quod citatio, occasione cuius condemnatus est, non pervenit ad notitiam eius nec sibi de ea aliquid constat. Et nihilominus ibidem in continenti super contenta citationis victori seu actori respondere tenebitur. Et si ab actore postulaverit citationem ad respondendum, actor tenebitur sibi suam citationem communicare.

C. 357. Si vero victus admiserit victori intromissionem et pacificam possessionem in bona victa et lucrata, super quibus sententiam et rem indicatam victor obtinuit, dando sibi in loco hereditatis seu bonorum in praesentia incolarum possessionem et omnimodam obedientiam, tunc ministerialis post factam intromissionem faciet recognitionem cum nobilibus ad acta castrensia districtus illius, quod victus talis admisit intromissionem et possessionem in bona praefata, sic ut praemissum est, iure victa. Quam possecsionem si deinde victus impedire quovismodo niteretur, talis possessionis defensio ad loci capitaneum pertinebit, tamquam violenter expulsi et spoliati.

C. 358. Sive autem contra praesentem in iudicio sive contra absentem et contumacem executio rei iudicatae fieri debet circa intromissionem bonorum victori assignandum etiam victor intromitti debet in eadem bona victi in poenis iudiciariis victori decretis et adiudicatis. Poenae vero iudicio adiudicatae, auctoritate officialium iudicio praesidentium per pignorationes solitas repetantur. In quibus repetendis loci capitaneus seu officium castrense, officiales terrestri iudicio praesidentes, requisitus iuvare et poenas praedictas auctoritate officii sui exigere tenebitur, sub poenis contra capitaneos alias desuper decretis.

C. 359. Si vero victus intromissionem victori denegaverit, tunc ministerialis, qui fuit per iudicium victori ad intromittendum deputatus, cum nobilibus sibi adiunctis coram loci capitaneo seu officio castrensi personalem relationem facere debet in hac forma: „Quia N. iure victus victori intromissionem per iudicium decretam temere et contumaciter denegavit etc.“ Et tunc capitaneus loci et eo absente vicecapitaneus, vigore praefatae remissionis de iudicio terrestri factae citabit victum litteris innotescentiae suae ad videndum et audiendum, victorem in bona ex vi sententiae et rei iudicatae iure terrestri obtentae et in summa sive summis pecuniariis ibidem expressis auctoritatae brachii regalis intromitti sub hac forma.

C. 360. „Tibi nobili N. innotescimus providum B. ministerialem terrestrem cum certis nobilibus secum comparentibus coram officio nostro castrensi personalem fecisse relationem: Quia dum nuper deputatus fuisset per iudicium terrestre nobili C. victori ad intromittendum ipsum vigore sententiae et rei indicatae in bona tua hereditaria D. — cuius sententiae et rei indicatae litteras sub sigillis iudicii terrestris coram nobis et officio nostro obtulit et produxit, vigore quarum hoc ipsum iudicium terrestre executionem sententiae et rei iudicatae praedictae ad nos

et officium nostrum tamquam brachium regale remisit — et tu existens iure victus tamquam rebellis et contumax intromissionem temere sibi denegasti, et ideo executio praedictae sententiae et rei indicatae ad brachium nostrum capitaneale vel potius regale, cuius vice fungimur in hac parte, est legittime devoluta. Propter quod tibi mandamus regia et officii nostri auctoritate, quatenus coram nobis aut vicecapitaneo nostro seu officio castrensi tali et tali die legitime compareas ad videndum et audiendum, nos auctoritate brachii regalis in vim executionis praefatum victorem in bona tua praedicta iuxta sententiae et rei indicatae tenorem et continentiam manu potenti intromitti, tueri et defendi, prout ad nostrum officium pertinet capitaneale. Alioquin sive in termino per nos praefixo comparueris sive non, nos ad ea, quae nobis ex officio nostro incumbunt, procedemus, contumacia tua non obstante."

C. 361. Quod si victus ad eiusmodi avisamentum loci capitanei in termino sibi praefixo coram officio castrensi comparuerit et metu poenarum sive vadiorum interponendorum victori intromissionem et possessionem in eiusmodi bona se daturum obtulerit, tunc loci capitaneus ministerialem deputabit et vadia triplicata contra victum decernet, ut iam in instanti ipse victus victori in praefata bona, in quibus sententia et res indicata obtentae sunt, intromissionem realiter daret et possessionem pacificam facto admitteret, nec eum in ipsa possessione quovis modo inquietaret per se vel submissas personas, sub eodem vadio triplicato.

C. 362. Quod si victus victori possessionem tunc non admiserit vel quovis modo illum impediverit, tunc loci capitaneus manu potenti et armata movebitur et victorem in bona victi intromittere tenebitur, eundem victum de bonis praefatis manu forti eiiciendo et vadia triplicata contra eum decernendo. Et idem faciet capitaneus, si victus in termino innotescentiae non comparuerit, quod videlicet cum triplicato vadio victorem intromittet, cuius vadii medietas pro victore et reliqua medietas pro capitaneo loci cedere debent. Et propter hoc officiales castrenses ab eiusmodi intromissione a victore nihil recipere debent.

C. 363. Quod si victus esset adeo potens, quod per capitaneum sua temeritas et contumacia refrenari non posset, utpote quia brachio regali contravenire conaretur, tunc in continenti debet citari per officium capitaneale ad iudicium castrense peremptorie ad videndum et audiendum, se tanquam rebellem et iuri communi regni contravenientem de regno ac dominiis nobis subiectis banniri et proscribi proscriptumque et bannitum pronuntiari. Qui si in tali termino comparuerit metu bannitionis et proscriptionis, debet satisfacere pro vadiis interpositis et capitaneo et parti, et possessionem pacificam sub similibus vadiis et poenis victori non impedire.

C. 364. Similiter et omnes complices victo palam patrocinantes citari debent ad banniendum de regno et una cum victo proscribendum se decerni, contra quos prout et contra victum officium capitaneale procedere debet.

C. 365. Qui vero essent impossessionati, per officium illud castrense comprehendantur et in turrim coniiciantur, quorum punitio in arbitrio et gratia nostra consistat.

C. 366. Statim autem post factam bannitionem, in quantum victus bona sua per sententiam amissa defenderet, executioni brachii regalis se opponendo, tunc iuxta regni statutum universa nobilitas terrae et districtus eiusdem, in quibus bona victi consistunt, una cum capitaneo loci movebitur cum apparatu bellico contra victum rebellem, ita quod poterit de bonis eius manu forti repelli et eiici.

C. 367. Et si talis victus rebellis in persona sua comprehendi poterit, simul cum complicibus suis comprehendatur et captus turri includatur, ipsiusque vita in gratia nostra consistat.

C. 368. Quod si aliquis capitaneus in facienda huiusmodi executione negligens esset aut remissus, tunc victori, quotiescunque id fecerit, poenam quinquaginta marcarum pecuniae usualis et aliam similem poenam regiae maiestati succumbere debet, pro quibus poenis ad praesentiam regiae maiestatis citatus, in primo termino tamquam peremptorio parere ac pro eisdem parti et fisco nostro regio satisfacere tenebitur. Et nihilominus sub eisdem poenis ad summum in duabus septimanis executioni satisfacere tenebitur, cum iuxta gradus superius expressos in toto explendo.

C. 369. Similis etiam processus in executione rei iudicatae debet observari in iudicio castrensi secundum materiam subiectam in articulis duntaxat iudicii castrensis, ubi statim ex termino citationis ad satisfaciendum sententiae et rei iudicatae, qui dicitur „przypowiast,“ deputetur ministerialis ad intromittendum cum vadiis triplicatis.

C. 370. Debebit autem officium castrense unicuique semper paratum esse in recenti crimine in ministranda iustitia et exequenda re iudicata, exceptis duntaxat festis sollemnibus et diebus dominicis, non expectatis terminis castrensibus. Haec enim causae non debent differri ad terminos castrenses, sed sine celebratione terminorum seu iudiciorum semper executionem paratam habere debent.

C. 371. Ubi vero victor vigore sententiae et rei iudicatae ea bona lucratus fuerit, in quibus uxor victi habet reformationem suam dotalitialem, eiusmodi reformationem decernimus ei illaesam permanere ac ab omni executione rei iudicatae contra maritum reportata immunem esse. Sed talis maritus victus pro impossessionato debet reputari et iure impossessionatorum conveniendus erit in eventum, quo executioni rei iudicatae contraveniret.

TITULUS XIV.

De Salariis Judicialibus et Extraiudicialibus.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Item ne praedicti. fol. XVI. in novis, hic insertum de verbo ad verbum.

S. a. 1511. art. 3: Taxa litterarum cancellariae nostrae regiae. VL. 375.

C. 372. Ne subditi nostri in cancellaria nostra a notariis plus iusto graventur, statuimus: quod deinceps a citationibus nihil recipiatur, a procuratorio tres

grossi, a litteris commissionis cum mandato decem grossi, a litteris consensus super bona nostra regalia duo floreni, ab aliis vero inscriptionibus communibus duae sexagenae. Item a quibuslibet litteris clausis sex grossi, a litteris salvi conductus duodecim grossi, a litteris perpetuis in pergameno cum serico sexagenae quinque solvantur. Praedictam autem taxam litterarum nostrarum observandam decernimus favore nobilitatis regni nostri, quam in hoc speciali praerogativa condonare voluimus. Cives vero, Iudaei et homines externi solvent litteras iuxta voluntatem et arbitrium cancellariae nostrae.

Casimirus Magnus Visliciae, Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Joannes Albertus Petrcoviae, Sigismundus Primus Petrcoviae et Bidgostiae Reges, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex duodecim diversis hoc unum conditum est, per quod consuetudines terrarum omnes quoad exactionem salariorum conformatae sunt.
C. Licet pro redimenda. fol. XIX.
C. Statuimus quod scriptores. fol. XXXVII.
C. Officiales aut camerarii. fol. XLV.
C. Provisum est. fol. eodem.
C. Terrestres notarii. fol. eodem.
C. Item statuimus ut notarii fol. XCIV.
C. Item de salariis. fol. CIII.
C. Sopientes. fol. XII. in novis.
C. Item quia notarii. fol. XIX.
C. Statutum per nos. fol. XXIII.
C. Notarii terrestres. fol. XXVIII.
§. Et quia multae querelae. fol. XXXVIII. in novis, cum sex §. sequentibus.

a) *C. M.* syntag. art. 47: De memorialis sive pamiętne solutione. VL. 22.
b) *C. M.* syntag. art. 136: De salariis officialium in iudicio existentium, notariorum, ministerialium, succamerariorum etc. VL. 50.
c) *V. J.* a. 1423. art. 15: De memoriali alias pamiętne. VL. 77.
d) *V. J.* a. 1423. art. 16: De una quaestione alias żaloba, plures personas contingente. VL. 77.
e) *V. J.* a. 1423. art. 13: De notariis terrestribus et salariis eorum. VL. 78.
f) *C. J.* a. 1454. art. 17: Notae notariorum et luctura. VL. 251.
g) *J. A.* art. 1496. art. 26: De succamerariorum salariis. VL. 268
h) *S.* a. 1510. art. 15: Restingitur nimis exactio notariorum terrestrium. VL. 370.
i) *S.* a. 1511. art. 17: Taxa litterarum iudicii terrestris. VL. 378.
k) *S.* a. 1520. art. 8: De salario officilialium iudicii terrestris. VL. 394.
l) *S.* a. 1519. art. 2: Notarii terrestres circa positionem iibrorum praesentes esse debent. VL. 387.
m) *S.* a. 1523. Form. proc. art. 43 — 49: Et quia multae querelae fiebant etc. VL. 410.

C. 373. Quia multae querelae deveniebant ad nostram notitiam contra iudices, subindices, notarios et alios officiales iudiciorum regni nostri, quomodo ipsi a litteris, rescriptis, notis et acticationibus controversiarum et aliarum quarumcunque rerum et a quaerendis, notis, actis et litteris in libris actorum iudicialium insertis plus solito subditos nostros depactare solebant, quibus mensuram imponere et officialibus praedictis salaria competentia, ne stipendiis suis militare cogerentur, statuere volentes, decernimus et ordinamus, statutis regni vetu-

stioribus inhaerentes: quod notarii terrestres ab una controversia et causa non plus percipiant quam per unum grossum. Talis autem causa et controversia ex una propositione in citatione contenta intelligi debet.

C. 374. Dum autem quilibet actor obtinet per iudicium condemnari reum citatum absentem in contumacia, ab eiusmodi decreto duos grossos solvere debet, quorum unus iudicio praesidentibus et alter notario cedere debet.

C. 375. Item victor a quolibet decreto pro se lato quinque grossos solvere debet, quorum tres iudici, unus subiudici et notario ab eiusdem decreti actieatione etiam unus grossus cedere debent.

C. 376. Item pro litteris iudicialibus in pergameno scriptis, sigillis iudicis et subiudicis obsignatis duodecim grossi, ex quibus iudici sex, subiudici duo et notario quattuor pro scriptura, pergameno et cera cedere debent. A litteris autem in papiro scriptis sub sigillis iudicis et subiudicis grossi quinque solvi debent, quorum duo iudici, subiudici duo et notario unus grossus cedet. A litteris vero et minutis absque sigillis manu propria notarii subscriptis eidem notario solvi debet unus grossus.

C. 377. Ab inscriptionibus autem cuiuslibet decreti iudicialis et recognitionis, ubi aliquis summam pecuniariam vel bona hereditaria inscribit aut reformat, solvi debent quinque grossi, ex quibus iudici duo, subiudici duo et notario unus grossus cedere debet. Quae solutio in aliquibus terris vocatur memoriale, seu „pamiętne“ et in aliquibus terris vocatur adiudicatum seu „przysądne.“

C. 378. Item pro labore quaerendi in libris actorum iudicialium ab uno anno notario solvi debet medius grossus, qui annus non currens intelligi debet sed ille, quem indigens rescripto nominaverit, et ab eo anno sic nominato, quotquot annorum acta notarius quaerendo revolverit, tot medios grossos pro labore suo habere debet, in quantum quod quaeritur invenerit. Quod si non invenerit, quod quaeritur, non integrum sed medium salarium habere debebit.

C. 379. Item a continuatione et prorogatione qualibet et inscriptionis cuiuslibet cassatione notarius debet habere per unum grossum.

C. 380. Item a productione testium, quotquot producti fuerint, sive per actorem sive per reum, producens iudicio quattuor schotos solvere debet, et notario, si scribere vel signare dicta testium operae pretium erit, tres grossi solvi debent. Ministeriali autem a iuramento, sive cum testibus sive absque testibus praestando, et pro rotae pronuntiatione unus grossus solvatur; pro quo etiam grosso relationem praemissorum apud acta facere tenebitur.

C. 381. Si autem ministerialis aliter rotam seu formam iuramenti testibus dixerit, quam ei mandatum est, et de hoc in iudicio convictus fuerit, perpetuo de officio deponatur.

C. 382. Pro litteris autem executorialibus una sexagena, ex qua iudici triginta grossi, subiudici quindecim grossi et notario quindecim grossi etiam cedere debent.

C. 383. Item de salariis succamerarii et camerariorum circa limites faciendos uniformem omnibus terris constitutionem faciendam decrevimus: ut videlicet in omnibus terris regni nostri succamerarii terrarum una cum camerariis ipsorum trium marcarum salario pro graniciebus factis sint contenti, quas tamen nisi finitis limitibus exigere non debent.

C. 384. Ministeriali autem, sive unam sive plures citationes ad exequendum portaverit, ab una persona pro quolibet milliari detur medius grossus, et ab executione seu positione cuiuslibet citationis unus grossus. Similiter si ministerialis deputabitur et ducetur ad protestationem alicuius violentiae, damnorum, visionum vulnerum, homicidii vel alterius actus cuiuscunque, ad quem ipsius praesentia esset necessaria, solvatur eidem a quolibet milliari grossus medius et pro protestationis vel alio quocunque actu grossus unus.

C. 385. Eandem in salariorum exactione ordinationem statuimus observari in udiciis castrensibus, ut videlicet pro inscriptionibus, resignationibus bonorum ac aliis litteris, ut supra descriptum est, officiales et notarii castrenses similibus salariis sint contenti; pro citationibus autem quibuscunque, etiam ad iquerelam, unus grossus eis solvi debet.

C. 386. Quod si notarius vel alius officialis ultra praemissam salariorum ordinationem et contra tenorem praesentis statuti quidpiam ab aliquo extorserit, restituere teneatur cum poena trium marcarum et iudicio totidem exsolvenda, in qua mox victori satisfacere teneatur sub alia poena quattuordecim marcarum.

C. 387. Vel si notarius terrestris inscribere ad acta iudiciaria ea, quae iudex cum subiudice decreverint, noluerit vel rebelliter de sede iudiciaria abierit, acticare nolens ea quae ad officium eius pertinebant, per quod partibus aliquid praeiudicari poterat, talis notarius, regiae maiestati per iudicio praesidentes delatus, privatione sui officii puniatur.

C. 388. Et quoniam in plerisque terris regni nostri per abusum quemdam diutius observatum est, ut dum aliquis bona sua redempturus aliquam pecuniarum summam ad cancellariam iudicii terrestris vel castrensis reponebat eamque per unum vel plures dies ibidem depositam servabat, officiales terrestres et castrenses a qualibet marca pecuniae depositae duos grossos nomine salarii exigebant, quam consuetudinem penitus abolere volentes, statuimus: ut a pecuniis depositis in cancellaria terrestri vel castrensi illarumque servatione officiales praedicti nihil omnino salarii nomine deinceps a deponentibus exigere audeant. Alioquin contravenientes poena quattuordecim marcarum fisco nostro applicanda irremissibiliter puniemus.

Casimirus Tertius in Nova Civitate Corczin, Nieszova et Opoki et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex tribus diversis in materia, hoc unum conditum est.

a) *C. J.* a. 1465. art. 9: De notis non solvendis ab exactione regis. VL. 158.

C. Volumus et decernimus. fol. LXXXVIII.
C. Item statuimus quod burgrabii. fol. XCV.
C. Item statuimus. fol. XIX. in novis.

b) *J. A.* a. 1496. art. 26: Spisne abrogatur. VL. 253.
c) *S.* a. 1511. art. 14: De non exigendo spisne. VL. 377.

C. 389. Item statuimus: notae seu „spisne“ non exigatur in exactionibus regalibus et decimis pecuniariis ac in exactione duorum grossorum, quae vulgo regalia appellatur, sub poena trium marcarum in exactoribus iudicio competenti exigenda. Et si exactores impossessionati fuerint, praedicta poena per loci capitaneos exigatur.

Joannes Albertus Petrcoviae et Alexander in Radom, Reges.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Item quoniam subditis. fol. CIX.
C. Capitanei introligantes. fol. CXVI

a) *J. A.* a. 1496. art. 51: De solutione ab intromissionibus bonorum abrogata. VL. 277.
b) *A.* a. 1505. art. 7: De salario capitaneorum ab intromissione. VL. 301.

C. 390. Quoniam subditis nostris vel ex re iudicata aut per emptionem, donationem, devolutionem vel aliis ex causis bonorum intromissiones petentibus resignationem officiales nostri, locorum capitanei eorumque vicecapitanei et burgrabii a qualibet intromissione solutiones intollerabiles extorquere consueverant, utpote quia pro capitaneis decem marcae et pro burgrabiis una sexagena polonicalis per eos, qui intromittebantur, de mandato capitaneorum dari solitae erant, nos igitur animadvertentes id cum praeiudicio et gravamine subditorum nostrorum introductum fuisse, statuimus: ex quo capitanei nostri salariis et proventibus specialibus ac in certis locis de mensa nostra proventibus regalibus ubique sufficienter sunt provisi et dotati, quorum ratione sicut ad exercenda officiorum suorum onera, sic ad omne ministerium iustitiae eorum officio incumbens ac ad dandas huiusmodi intromissiones obligantur, quod amodo et in perpetuum ipsi et eorum vicesgerentes, in universis terris regni nostri pro tempore existentes, praedicta vel alia exquisita et exquirenda salaria vel potius spolia ab intromissionibus huiusmodi a subditis nostris exigere et extorquere non audeant, sub poena centum marcarum fisco nostro applicanda, irremmissibiliter puniendi. A quorum solutione praedictos subditos nostros de speciali nostrae benignitatis gratia absolvimus perpetuo et in aevum. Non tamen volumus, ut circa eiusmodi intromissiones ministeriales debitis et consuetis salariis suis propterea defraudentur.

Finis Secundi Libri Statutorum Regni.

LIBER TERTIUS

Statutorum Regni Poloniae.

TITULUS I.

De Patria Potestate.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Quia filii cum patribus. fol. IX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 6: De filiis proprium sigillum viventibus patribus non habituris. VL. 5.

C. 391. Quia filii cum patribus una persona iuris fictione censentur, ideo statuimus: quod viventibus patribus filii sigillo paterno duntaxat utantur et aliud sigillum portare vel habere non audeant, nisi in officiis publicis essent constituti aut extra regnum vel in studiis aut servitiis agerent, tunc enim proprio sigillo simili in armis paterno sigillo uti possunt.

Idem ibidem.

C. Ut noxius ludus. fol. XXV. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 78: De ludo taxillorum. VL. 31.

C. 392. Cum secundum leges omnes contractus cum filio familias in potestate paterna constituto non valeant, iuveturque ipse parens senatusconsulto Macedoniano, quo prohibente talis filius non habet alicuius rei dominium vel tradendae possessionis facultatem, ideo statuimus: quod si filius aliquis utroque parente vivo, in quorum potestate existit, mutuam pecuniam undecunque contraxerit

vel aliquid emerit et non solverit aut in ludo perdiderit vel quocunque alio contractu cuipiam obligatus fuerit, parentes ipsius ad mutuatae, perditae vel obligatae pecuniae satisfactionem pro filio suo non teneantur, neque ad solutionem ullo pacto compelli debent, ne ob vitam licentiosam filiorum ad nimiam deducantur paupertatem.

Idem ibidem et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex duobus contrariis hoc unum conditum est.
C. Ex communi usu. fol. XXVI.
C. In quadam constitutione. fol. XLIII.

a) *C. M.* syntag. art. 81: De filiis qui moriente matre petunt a patre portionem maternam, antequam secundam uxorem ducat. VL. 32.
b) *V. J.* a. 1423. art. 5: De pueris matre orbatis habentibus patrem et bona materna-lia. VL. 73.

C. 393. Communi usu in regno nostro exstitit observatum, quod moriente matre filii a patre ipsorum tollebant omnia bona pro portione et hereditate materna ad se concernentia, propter quod saepe contingebat filios in teneris annis constitutos rebusque suis consulere non valentes hereditatem sic receptam inutiliter consumere, expendere et dissipare, patresque suos propter receptionem bonorum eiusmodi vitio cuiusdam ingratitudinis in se provocare, qui demum filiis ad inopiam vergentibus, praedicta memorantes, pro debito paterno eis succurrere non curabant, et sic utrimque propterea odia et displicentiae oriebantur. Utrique igitur incommodo obviare cupientes, statuimus: quod pater habens filios, sive convolaverit ad secunda vota sive non, eis bona materna restituere et consignare non teneatur, nisi cum annum vigesimum aetatis suae attigerint vel si ante annum vigesimum de consensu patris uxorem duxerint et de praedictis bonis maternis nihilominus usque ad annum vigesimum quartum inclusive sine consensu patris nihil alienaverint.

C. 394. Nisi velut famae suae prodigus bona et hereditates communes, sed praecipue maternas, pater indebite dissipaverit et dilapidaverit, illa desertando aut in eis deteriorem conditionem notabiliter faciendo, et de hoc in iudicio conventus et convictus fuerit, tunc enim nedum ante vicesimum, sed etiam ante quindecimum annos bonorum maternorum portionem filii a patribus repetere possint, ipsorum qualibet contradictione non obstante.

C. 395. Ubi autem plures sunt filii, quorum aliqui sunt adulti alii vero minorennes, adultis portionem bonorum maternorum uti praemittitur petentibus, ipsis eadem portio iusta divisione ab aliorum fratrum portionibus separata per patres dari et consignari debebit, aliorum filiorum minorennium nihilominus portionibus usque ad praedictam aetatem apud patres remansuris.

TITULUS II.

De Tutoribus et Pupillis.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Infantibus. fol. XXIV. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 72: De pueris annis discretionis carentibus iniuriam passis, si pro iniuriis sunt acturi in aetatem perfectam venientes. VL. 29.

C. 396. Infantibus minorennibus et pupillis praesertim egenis succurrere et providere volentes, statuimus: ut ipsorum patribus mortuis, si eis per quempiam iniuria illata fuerit, ipsi cum auctoritate tutorum pro eiusmodi iniuria contra suos iniuriatores agere et iure experiri possunt. Citati tamen, respondere non teneutur, nec eis cuiusvis praescriptionis exceptio opponi poterit, nisi cum ad annos legitimae et completae aetatis pervenerint. Quibus annis legitimae aetatis completis, si pro iniuriis suis agere neglexerint, obstabunt eis tempora praescriptionum, prout ad aliquam personam in iure discriptae praescriptiones esse dinoscuntur.

C. 397. Si tamen alieni propter eorum teneram aetatem praescriptio transire et evanescere deberet, talis ad effectum praescriptionis interrumpendae eos ad iudicium citare poterit, ipsorum minorennitate non obstante.

Idem ibidem.

C. Si impuberes. fol. XXXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 111: De pueris legitima aetate carentibus, ad iudicia super hereditaria quaestione evocatis. VL. 41.

C. 398. Si impuberes et minorennes super hereditaria quaestione aut alia quacunque causa ante legitimam et completam aetatem ad iudicia evocantur et propter aetatis defectum, cuius praetextu infantilis aetas et pueritia in plurimum offendi consuevit, cum actore litem contestari seque tueri nequeunt, statuimus: ut eo casu iudices per suas sententias interlocutorias litis contestationem usque ad debitam et completam aetatem minorennium differre et prorogare teneantur.

C. 399. Qua dilatione et prorogatione pendente, si deinde post aliquot annos effluxos, impuberibus iam legitimam et completam aetatem attingentibus, eadem quaestio innovatur, et ipsi contra se agentibus exceptionem praescriptionis propter

tot annos effluxos, quibus in minorenni aetate indicati non fuerunt, obiecerint, audiri non debent, sed tantum eius temporis praescriptione, quae fuit apud ipsos vel progenitores eorum, antequam primo ad iudicium super eadem re et causa tracti fuissent, uti debent.

Idem ibidem.

C. Cum pater decesserit. fol. XXXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 123: De tutoribus puerorum quod non possunt hereditatem ipsorum vendere. VL. 44.

C. 400. Cum pater decesserit pueris relictis, qui ad annos legitimos nondum pervenere, tutores ipsorum hereditatem eorum vendere vel alio modo alienare non possunt neque gades limitare, quod si secus fecerint, erit ipso iure nullum, et pueri ad annos discretionis pervenientes, hereditatem suam a possessore repetere possunt, praescriptione temporis eis qualibet non obstante.

C. 401. Licet autem, uti praemissum est, citati respondere non teneantur, tamen in casibus infrascriptis etiam ante annos discretionis citati ad iudicium comparere et respondere tenebuntur: Primo, si quis patri ipsorum hereditatem aliquam obligasset et ipsam a pueris redimere vellet, tunc tutores cum pueris pecuniam obligatam pro eadem hereditate recipere tenentur, quamvis ad annos discretionis non pervenerint.

C. 402. Secundo, si quis pro patre ipsorum cautionem fecit fideinssoriam, et pater veniens ad iudicium fuerat provocatus, eo casu pueri respondere et debitum solvere tenentur, fideinssorem liberando, etiam ante annos discretionis.

C. 403. Tertio, si pater pro aliqua hereditate adhuc vivens citatus fuisset, eo casu pueri etiam pro eadem hereditate respondere tenebuntur, antequam ad annos discretionis perveniant.

C. 404. Anni autem discretionis in pupillo per recognitionem aut testimonia consanguineorum pupilli et prudentiam discretionemque iudicum per aspectus et signa notabilia informatam probari, internosci et diiudicari debent.

Idem ibidem.

C. Multotiens contingit. fol. XXXIII. sic elucidatum est.

C. M. syntag. art. 124: De tutoribus orphanorum. VL. 45.

C. 405. Saepe contingit, quod pueris in orphanitate constitutis plerique eis compatientes, ipsos nomine tutorio in curam recipiebant et tutelam, sed ipsis postea ad aetatem legitimam venientibus ac de bonis et rebus suis mobilibus et immobilibus quibuscunque a tutoribus rationem exigentibus, tutores nisi de censibus et iumentis quibusdam indomitis iure veteri ipsis rationem facere consueverant. Quapropter statuimus: quod tutores pupillis ad annos discretionis pervenientibus, tam de censibus et iumentis indomitis quam de omnibus aliis proven-

tibus et redditibus, expensis tamen et oneribus necessariis ac tutorum salariis iuxta facultates bonorum competentibus deductis, rationem sufficientem facere tenentur. De qua tamen ratione pupilli tutores quittare et liberare non tenentur, nisi cum ad bonam et solidam discretionem pervenerint.

Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Rex.

C. Orphanitati. fol. XLIII. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 4: De orphanis qui iudicio vexantur. VL. 73.

C. 406. Orphanitati puerorum subditorum nostrorum consulere et providere cupientes, qui per parentes, ipsis ad annos pubertatis minime enutritis, plerumque casu mortis relinquuntur et diversis gravaminibus multotiens opprimuntur, statuimus: quod pater vivens pueris suis et uxori, si ipsa affectaverit, coram nobis vel officio terrestri aut castrensi et in casu inevitabilis necessitatis, ubi ad officium accedere non posset, coram nobilibus et adminus coram uno ex dignitariis officii terrestris vel castrensis et coram notario publico certos tutores, quos voluerit et de quibus sibi maior confidentia comprobata fuerit, pueris suis constituere possit et valeat, qui res, bona et personas eorum tueri et curare possent, usque ad annos discretionis. Quos tutores post mortem patris constistuentis proximiores a tutela non poterint removere.

C. 407. Anni autem discretionis seu perfecta et completa aetas in masculo est quindecim anni et in femella duodecim anni completi.

C. 408. Potest etiam pater dare tutricem filiis suis matrem eorum cum uno vel pluribus aliis fidedignis, et hoc si mater secundis nuptiis renuntiaverit, quae sola tutelam, aliis uno vel pluribus superintendentibus, administrabit pleno iure. Quamprimum autem mater ad secundas nuptias convolaverit vel bona sibi in tutelam commissa dilapidare coeperit aut notam alicuius inhonestatis ex se praebuerit, eo casu tutela cessare debet ipso facto, quae ad alios unum vel plures tutores per patrem una cum ipsa constitutos pleno iure pertinebit.

C. 409. Ubi vero tutores a parentibus dati non sunt, eo casu agnati et illis deficientibus cognati pupillis proximiores legitimi tutores existant. Legitimis autem agnatis et cognatis ac per parentes constitutis tutoribus non existentibus, regia maiestas vel officium terrestre tutores pupillis dare et constituere possunt, ne res, bona et personae eorum remanerent indefensae.

C. 410. Ubi autem esset concurrentia multorum agnatorum et cognatorum in eodem vel diversis gradibus, ad tutelam se admitti postulantium, quicunque ex illis, licet gradu remotior, per modum licitationis vel arendae, quod vulgari nostro dicitur „Lotunk" meliorem conditionem pupilli et facturum et curaturum coram iudicio terrestri promiserit et ibidem ad librum actorum se sufficienter obligaverit, ille ceteris omnibus legitimis tutoribus etiam proximioribus in tutela pupillorum anteferri debet.

Idem ibidem.

C. Astutiae. fol. XLIII. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 8: De tutoribus virginum. VL. 75.

C. 411. Dolo et astutiae hominum perversorum, qui omnia in deteriorem partem vertere et interpretari consueverunt, viam praecludere cupientes, statuimus: quod quicunque nomine tutorio aliquas puellas iure agnationis vel cognationis cum bonis hereditariis ipsas ex successione paterna concernentibus, iam puberes atque nubiles apud se conservaverint, easque in hunc finem, quod bona ipsarum paterna diutius possiderent illisque fruerentur, maritis tradere noluerint, tales puellae seu virgines, si decimumoctavum annum aetatis suae peregerint, de consilio et consensu consanguineorum sibi propinquorum ex linea paterna vel materna descendentium poterint sibi ipsis de maritis providere absque tutoris vel tutorum sibi in gradu magis propinquiorum voluntate et consensu, neque bonis suis paternis vel aliis quibuscunque propterea privari poterint ullo pacto.

C. 412. Quae puellae seu virgines, si fratres germanos non habuerint, eisdem bona paterna per tutores pro aequalibus sortibus dividantur. Et nihilominus tutores eisdem rationem administratae tutelae sufficientem reddere tenebuntur.

C. 413. Si vero fratres germanos habuerint, eo casu illis dos competens deputari et assignari et in certa sorte bonorum paternorum per amicos et consanguineos sufficienter inscribi et obligari debet. Quae sors bonorum marito virginis vel puellae nuptae in tenutam et possessionem tradi debet. Quam nihilominus puellarum vel virginum nuptarum fratres redimere poterint quandocunque.

C. 414. Quod si tutores post contractum eiusmodi matrimonium virgines vel puellas maritis earum tradere noluerint, per consanguineos earum, uti praemittitur, remotiores ad iudicium terrestre citari debent, ubi in primo termino tamquam peremptorio virgines et puellas coram iudicio personaliter sistere debent, sub poena centum viginti marcarum de bonis tutorum propriis solvenda, cuius medietas fisco nostro regio et alia medietas virginibus cedere debet.

C. 415. Et nihilominus iudicium terrestre tutelam omnium bonorum seu dotis ad praedictas virgines et puellas pertinentibus praefatis consanguineis remotioribus adiudicare et mox post adiudicationem ad capitaneum loci pro intromissione facienda per litteras suas significatoriales remittere debebit.

Casimirus Tertius Rex, Petrcoviae.

C. Imprimis siquidem. fol. LXXXIX. sic illustratum est.

C. J. a. 1447. art. 1: De prole relicta post mortem parentum. VL. 150.

C. 416. Quia plerique filii primogeniti vel seniores, parentibus defunctis, licentiose et absque aliquo metu vel respectu substantiam paternam profundunt

et quae in splendorem et augmentum domus eorum parentum virtutibus, obsequiis vel meritis collecta fuere, sumptu prodigo diminuunt et fratres iuniores praesertim vero in puerili aetate constitutos bonis paternis, quorum eis aequalis portio debetur, propterea defrandare consueverunt, quapropter perpetuo statuimus edicto et inviolabili prohibemus decreto: ne filius senior aut primogenitus bona mobilia et immobilia ad fratres suos iuniores concernentia quocunque colore, arte vel ingenio praeter portionem ad eum pertinentem indebitare, vendere, obligare, alienare, dare et distrahere possit et valeat.

C. 417. Nisi forte debitorum inscriptorum et liquidorum onus per parentes contractum aut dotandarum sororum necessitas id exposcerent, his enim casibus licebit filio primogenito vel seniori de consilio, consensu et voluntate seniorum domus suae de bonis paternis aliquid obligare aut cum conditione reemptionis vendere, summam debitorum paternorum vel dotis constituendae non excedendo, non tamen distrahere aut vendere perpetuo, ut fratres iuniores ad pinguiorem fortunam pervenientes, bona paterna sic obligata et vendita redimere et repetere possent quandocunque.

C. 418. Ubi vero parva vel nulla parentum exstiterint debita, aut dotes sororum non urgerent, tenebitur frater primogenitus et senior, deductis suis congruis oneribus, expensis et impensis, censum et proventus ex bonis paternis provenientes ad solvenda eiusmodi parva debita fideliter convertere et omnia residua conservare, inter ceteros fratres, dum ad legitimam et completam aetatem pervenerint, aequaliter dividenda.

C. 419. Si quid autem huic statuto nostro in contrarium factum fuerit, totum id decernimus irritum et inane.

TITULUS III.

De Divisionibus Fratrum et aliorum par Ius Succedendi habentium.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Cum omnis dissensionis. fol. XXX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 109: De divisione facta coram amicicis cum praescriptione triennali. VL. 40.

C. 420. Cum omnis dissensionis et discordiae sit mater ipsa communio, in qua etiam fratres ad iurgia et lites non modicas plerumque provocantur, et nisi

ab ea quandoque discederent et divisiones inter eos factae iuris vinculis firmarentur, multo deteriora successu temporis inter eos evenirent, quapropter statuimus: ut quicunque fratres, amici, consanguinei, affines aut alii par ius succedendi in aliqua bona hereditaria habentes, sexus utriusque, bona communia hereditaria inter se diviserint et eiusmodi divisionem coram nobis aut aliquo iudicio regni nostri recognoverint, illamque ad librum actorum eiusdem iudicii inscribi procuraverint, talis divisio a tempore recognitionis et inscriptionis factae absque ope praescriptionis robur perpetuae firmitatis habere et obtinere debet.

C. 421. Ubi vero divisio per arbitramentum amicorum vel consanguineorum communium facta et coram nobis aut aliquo iudicio recognita et inscripta non fuerit, et in ea partes per tres annos et tres menses continuos ad iudicium non provocantes in taciturnitate perseveraverint, et causa legitima in statutis regni descripta, propter quam praescriptio impediri vel interrumpi deberet, assignata vel allegata non fuerit, talem divisionem iure praescriptionis etiam robur perpetuum habere decernimus, ita quod altera partium a vindicatione meliorationis divisionis seu repetitione illius perpetuo excludetur.

C. 422. Antequam tamen praefata praescriptio completa fuerit, poterint fratres aut alii par ius succedendi habentes post divisionem per amicos factam, in quantum eis iniusta vel inaequalis visa fuerit, ad meliorationem et aequalitatem eiusdem divisionis proclamare.

C. 423. Ubi vero ante divisionem factam unus frater vel alius par ius succedendi habens in bonis communibus esset praesens et alter absens, praesens contra absentem bona communia nullo tempore praescribere potest. Sed post divisionem coram nobis vel iudicio competenti legitime recognitam et inscriptam vel etiam praescriptam, frater vel coheres sortem hereditatis fratris vel coheredis sui absentis tribus annis et tribus mensibus continuis possidens, praescribet pleno iure.

C. 424. Sed si unus fratrum in castris aut servitiis aliquid acquisiverit et rationem de proventibus perceptis omnium annorum, quibus servivit vel in castris militavit, a fratre suo in bonis residente circa divisionem bonorum paternorum habere voluerit, tunc et ipse omne peculium suum in castris vel servitiis acquisitum conferre et simul cum proventibus perceptis bonorum cum fratre in aequales sortes dividere tenebitur. Alioquin solo fundo paterno pro sorte sibi concernente contentus esse debet, usu fructu bonorum intermedii temporis cum peculio castrensi vel quasi per eos hinc inde compensatis.

TITULUS IV.

De Testamentis et Ultimis Voluntatibus.

Sigismundus Primus Rex. Petrcoviae.

C. Pietatem sanctam. fol. XI. in novis, hic de verbo ad verbum insertum est, et

C. Testamenta. folio XXVII. in novis, tanquam superfluum abrogatum est.

a) *S.* a. 1510. art. 13: De testamentis condendis. VL. 369.

b) *S.* a. 1519. art. 12: De testamentis non confirmandis. VL. 390.

C. 425. Pietatem sanctam opprimere nolentes, sed eam summo favore prosequi cupientes, decernimus: ut testamenta condantur iuxta veterem consuetudinem de bonis mobilibus. Immobilia vero bona tam hereditaria quam oppignorata, ne defensio reipublicae minuatur, testamentali ordinationi subiecta minime esse debent. Secus de bonis regalibus, eadem enim propter reipublicae commodum nobis in parte vel in toto testamento legari poterint.

TITULUS V.

De Successionibus ab Intestato: ac de Iure Dotium et Dotalitiorum.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Abusiva consuetudine. fol. XXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 54: De bonis derelictis post mortem villanorum vel civium absque prole decedentium. VL. 24.

C. 426. Prava consuetudine noscitur observatum esse, quod cum coloni, rustici, cives et plebei homines in villis et agris degentes absque prole ex hac luce decedunt, ipsorum omnia bona mobilia et immobilia, iure caduco, domini eorum occupare consueverunt. Quam consuetudinem uti iuri et iustitiae contra-

riam extirpantes, statuimus: quod eiusmodi bona ad consanguineos proximiores in gradu colonorum rusticorum, civium et plebeorum defunctorum cessante quolibet dominorum impedimento devolvantur, relictis tamen in agris iumentis et ruralibus instrumentis, utputa equis, bobus et aratris iuxta quantitatem agrorum ad excolendos agros sufficientibus, relictis etiam impensis pro reparatione aedificiorum necessariis, inquantum aedificia destructa vel desolata forent.

C. 427. Ubi autem coloni, rustici, cives et plebei etiam absque consanguineis decederent, tunc ipsorum omnia bona praedicta iure caduco ad eorum dominos devolvantur. In utroque tamen casu, de bonis defunctorum ecclesia parochialis, eleemosina competenti provideatur.

Vladislaus Jagiello Rex. Cracoviae et Varthae.

C. Declarantes statuimus. fol. XLIII. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 6: De eo qui filios habuerit superduxeritque secundam uxorem et filias propagaverit. VL. 74.

C. 428. Si pater cum secunda uxore filios non habuerit sed filias, et cum prima uxore habuerit filios sed filias non habuerit, statuimus: quod mortuo patre filiorum et filiarum praedictarum bona omnia secundae uxoris ad filias eiusdem uxoris et non ad filios ex prima uxore genitos devolvi debent. Filii autem ex prima uxore nati sorores suas praedictas ex secunda uxore patri eorum communi natas nuptui tradere et eis de bonis paternis communibus, iuxta terrae consuetudinem, in pecunia numerata dotem competentem assignare tenentur, bonis maternis eorum duntaxat exceptis, quae ipsis filiis utpote ex prima uxore genitis solva et integra cedere debent.

C. 429. Cum autem pueri primae uxoris sortem suam aequaliter a patre eis sponte ex divisione perpetua oblatam obtinuerint, tunc sors secundae uxoris filiis aut filiabus eiusdem ex integro cedere debet.

Idem ibidem.

C. Ut viam dubiis. fol. XLIII. sic illustratum est, et
C. Statuimus, etiam. §. fi. fol. XXXIII. et
C. Item statuimus. §. fi. fol. XXIX. primo contraria reiecta sunt.

a) ***V. J.*** a. 1423. art. 7: De filiabus carentibus fratribus germanis. VL. 74.
b) ***C. M.*** syntag. art. 125: De filia vivente patre dotata. VL. 44.
c) ***C. M.*** syntag. art. 104: De virginum desponsatione et earum dotatione. VL. 38.

C. 430. Contingit interdum post obitum parentum filias solas germanis fratribus carentes in bonis hereditariis remanere, quas patrui vel consanguinei proximiores nomine tutorio in hunc finem servare consueverunt, ut eas conditionibus et pactis exquisitis de hereditatibus earum excludant, ipsique, cum nuptui traduntur, pro eisdem hereditatibus pecuniam numeratam exsolvant. Quarum fragilitati

de nostra clementia speciali providere cupientes, statuimus: quod si filiae vel earum mariti pecuniis a patruis consanguineis aut tutoribus hoc modo receptis, pacto fideiussoria cautione vel alia obligatione qualicunque de non recipiendis bonis hereditariis ad ipsas filias pertinentibus sese astriuxerint, tale pactum, fideiussionem et obligationem cum omnibus inde secutis irrita et inania esse decernimus. Quibus non obstantibus, filiabus et earum maritis hereditaria bona eis ex successione parentum obvenientia cedere debent pleno iure.

C. 431. Quae bona postquam per tutores eis plene consignata fuerint, ipsae filiae et earum mariti, si eis placuerit, sponte et libere vendendi plenam et omnimodam habebunt facultatem.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex tribus diversis et usu abolitis hoc unum conditum est.
C. Item statuimus quod. fol. XXIX.
C. Statuimus etiam in principio. fol. XXXIII.
U. Uxor marito. fol. CXXI.

a) ***C. M.*** syntag. art. 104: De virginum desponsatione et earum dotatione. VL. 38.
b) ***C. M.*** syntag. art. 125: De filia, vivente patre dotata. VL. 44.
c) Consuet. ter. Crac. a. 1505, art. 4: De inscriptione uxoris. VL. 326.

C. 432. Quoniam reipublicae interest, dotes et donationes propter nuptias constante matrimonio dari et conservari, cum dotatas esse feminas ad sobolem procreandam replendumque liberis regnum permaxime sit necessarium, quapropter statuimus, quod cum aliqua virgo vel puella nuptui traditur, dos competens in pecunia numerata pro arbitrio parentum eidem constituatur.

C. 433. Defunctis autem parentibus, filia per eos dotata a fratribus germanis nihil amplius dotis petere potest. Quinimmo et aliae sorores maritis tradendae ad instar primae per fratres dotari debent.

C. 434. Ubi vero per parentes in vita quantitas dotis filiabus constituta non est, post mortem parentum fratres secundum consilium et arbitrium patruorum et avunculorum proximiorum in gradu de bonis paternis et maternis sororibus dotem constituant. Qua dote sive per parentes sive per fratres, uti praemittitur, constituta sorores contentae esse debent, et illa recepta omnibus bonis paternis et maternis, de quibus dotatae sunt, cum maritorum suorum consensu expresse renuntiare tenebuntur.

C. 435. Circa quam renuntiationem, si inter partes convenerit, ut sorores etiam ad devolutiones post mortem consanguineorum quascunque interesse habere non debeant, id in actu renuntiationis nominatim exprimi debet. Alioquin si expressum non fuerit, et pecunia vel res mobiles tam ad fratres quam ad sorores undecunque devolutae fuerint, in illas sorores cum fratribus pro aequalibus sortibus succedere debent. Si vero res immobiles vel bona hereditaria tam ad fratres quam ad sorores fuerint devoluta, in illa soli fratres succedent. Sed nihilominus non secundum valorem bonorum immobilium vel hereditatum devolutarum sed

iuxta arbitrium et aestimationem amicorum et consanguineorum communium in gradu proximiorum ex eisdem bonis devolutis fratres sororibus dotem augere et meliorare tenebuntur.

C. 436. Mortuis autem parentibus antequam sororibus de maritis fuerit provisum, fratres eisdem de victu et amictu sufficienti et honesto pro conditione domus et secundum facultates bonorum usque ad illarum maritationem providere debent.

C. 437. Et ubi parentibus mortuis filii masculi non superessent sed solae filiae, tunc filiae in omnia bona paterna et materna et devolutiones quascunque pleno iure succedant, aliis consanguineis agnatis vel cognatis in gradu remotioribus ab eisdem bonis et devolutionibus penitus exclusis.

C. 438. Dotem autem acceptam maritus iuxta regni nostri consuetudinem uxori inscribere et donationis propter nuptias seu dotalitii reformationem sufficientem in medietate omnium bonorum mobilium et immobilium, illam tamen non excedendo, facere tenetur. In qua medietate etiam curias et praedia nobilium intelligi et comprehendi volumus.

C. 439. Si quis vero plures villas, praedia vel curias habuerit et in una vel aliquibus villis praediis vel curiis specificam et nominatam dotis inscriptionem et dotalitii reformationem facere voluerit, id ei facere licebit, dummodo eiusmodi inscriptio et reformatio medietatem bonorum suorum universorum non excedat.

C. 440. Poterit etiam maritus uxori suae inscriptionem et reformationem eiusmodi facere in medietate omnium bonorum suorum nunc habitorum et in posterum habendorum. Qua inscriptione et reformatione non obstante, bona per eum post inscriptionem et reformationem eiusmodi acquisita nihilominus vendere, permutare, dare et alienare uxoris consensu irrequisito libere poterit, dummodo medietatem bonorum tempore inscriptionis et reformationis habitorum, in quibus iam uxori suae dotis et dotalitii iure ius quaesitum fuit, absque uxoris consensu non alienet. Illorum autem bonorum medietas uxori suae vigore inscriptionis et reformationis demum erit obligata, quae post mortem mariti remanebunt.

C. 441. Consensum autem vendendi et alienandi bona dotis et dotalitii marito suo uxor praestare non poterit, nisi de consensu adminus duorum amicorum consanguineorum suorum in gradu proximiorum. Sed neque marito suo aliquid inscribere, obligare vel donare poterit absque eorundem consensu.

Casimirus Magnus Visliciae et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex tribus contrariis hoc unum conditum est.
C. Statuimus. fol. XXIX.
C. Ad abolendam. fol. XLI.
C. Licet etiam. fol. LXI.

a) *C. M.* syntag. art. 103: De uxore et paraphernalibus circa quae debeat remanere post mariti mortem. VL. 38.
b) *V. J.* a. 1423. art. 2: De uxore in sede viduali constituta. VL. 72.

c) *V. J.* a. 1523. art. 3: In quibus vidua succedere possit. VL. 73.

C. 442. Marito autem defuncto, uxor in bonis sibi inscriptis et reformatis veluti in sede viduali conservari et remanere debet, neque per filios vel heredes eximi poterit, quamdiu in statu viduali permanserit.

C. 443. Quae etiam cum filiis vel heredibus mariti vel eorum tutoribus, si filii minorennes exstiterint, mox post mortem mariti inventarium rerum mobilium in litteris inscriptionis et reformationis generaliter expressarum, quae mulieri viduae in usumfructum tantum et non in proprietatem tradi debent, nominatim et specifice facere et conscribere debet. Aliis rebus mobilibus, utputa thesauro, auro, argento, pecuniis, vestibus, equis, magnis equireis, armis et quae in inscriptione et reformatione ipsius expressa non sunt, neque mobilium appellatione intelligi debent, nec aliqua dotis inscriptio aut dotalitii reformatio in illis fieri potest, pro filiis et heredibus reservatis.

C. 444. Quae tamen circa omnia pecora et quaevis alia in dote sua et dotalitio inventa una cum equis iugalibus, quibus in vita sui mariti vehebatur, remanere debet, demptis tamen vestibus mariti et equis parvis valoris trium marcarum, quae in aequalem sortem mulieri viduae cum filiis et heredibus mariti defuncti cedere debent.

C. 445. Inventario autem confecto et finito, mulier vidua in proximis iudiciis terrestribus vel libri positione proxima coram iudicio recognoscere debet, res mobiles in inventario contentas se recepisse et ipsum inventarium ad librum actorum terrestrem inscribere et introducere tenebitur ad eum effectum, ut post exemptionem nedum de bonis immobilibus, in quibus inscriptionem et reformationem habuit, filiis et heredibus mariti condescendat, sed etiam bona mobilia in inventario contenta vel eorum verum valorem illis ex integro restituat cum effectu.

C. 446. Quae mulier vidua, quamprimum ad secundas nuptias convolaverit, per filios et heredes mariti de bonis sibi inscriptis et reformatis eximi poterit soluta ei summa dotis et dotalitii in inscriptione et reformatione contenta. Et nihilominus fideiussores possessionatos de restituenda summa dotalitii filiis et heredibus mariti post mortem suam dare tenetur. Quod dotalitium, si mulier in possessione reformationis suae existens moritur et per filios vel heredes mariti exempta non fuerit, morte mulieris extinguitur, sola suma dotis in bonis obligata remanente.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Cum primum in principio et cum §. primo fol. XXXVIII. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1523. Form. proc. art. 40 et 41: De bonis redimendis de manibus dominae dotalitionalis secundo maritatae. VL. 409.

C. 447. Quamprimum autem mulier statum sibi vidualem per secundas nuptias violaverit, statuimus: ut ad instantiam filiorum et heredum mariti citari possit,

vel ad iudicium terrestre aut ad proximam actorum terrestrium positionem. Quae taliter citata, in primo termino non comparens poenam contumaciae luet, parti et iudicio solvendam.

C. 448. In secundo vero termino tamquam peremptorio citata cum litteris suis reformatoriis ibidem legitime comparere tenebitur ad tollendum pecunias a filiis vel heredibus se eximentibus, dando illis nihilominus pro se fideiussores nobiles certos et bene possessionatos, quod ipsa videlicet muliere defuncta dotalitium ad successores primi mariti devolvetur et illis restituetur pleno iure.

C. 449. Si vero talis mulier citata in secundo termino non comparuerit, tunc iudicium filiis vel successoribus primi mariti illam eximentibus, bona illa reformatoria in tenutam et possessionem dare tenebitur et pecunias ad exemptionem pertinentes iuxta inscriptionis reformatoriae continentiam in cancellaria terrestri conservabit tam diu, quousque ipsa domina dotalitialis ad iudicium rursus veniens, certos pro se fideiussores super datalitio ipsius ad successores primi mariti revertendo modo suprascripto statuerit, avisando sua citatione litterali illum exemptorem unum vel plures et evocando eum ad iudicium praedictum ad levandum pecunias dotis et dotalitii suorum praedictorum ac ad suscipiendum a se praedictos fideiussores super dotalitio suo memorato post mortem suam, uti praemittitur, restituendo.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Haec duo simul iuncta sic illustrata sunt.
C. Item praecidere. fol. CVIII.
C. Item dum aliquis. fol. CXXI.

a) *J. A.* a. 1496. art. 48: De dotibus non inscriptis. VL. 277.
b) Consuet. ter. Crac. a. 1505. art. 5: De crinili nuptarum virginum. VL. 326.

C. 450. Consuetudinem in plerisque terris diutius observatam, iuxta quam nonnulli subditi nostri post obitum feminarum, praesertim sterilium, dotes per testium duntaxat probationem nulla inscriptione vel reformatione in actis habita repetebant, penitus extirpare volentes, statuimus: quod dotes et dotalitia feminarum, quae coram nobis aut iudiciis terrestribus recognitae et in librum actorum iuxta veterem consuetudinem et constitutiones regni inscriptae et reformatae non fuerint, deinceps nullius sint roboris vel momenti. Quod in omnibus terris regni nostri uniformiter volumus observari.

C. 451. Ubi autem aliquis virginem in uxorem duxerit, et antequam ei dotem inscripsit vel dotalitium reformavit, e vivis decessit, talis uxor vel ipsa mortua consanguinei ipsius ab heredibus mariti triginta marcas pro serto seu corona virginali accipere debet, vel possessionem, ubi trium marcarum proventus esset. Quam possessionem tam diu tenebit, donec ei praedictae triginta marcae realiter persolventur. Quae mulier de bonis, in quibus eam maritus morte dereliquit, aliter discedere non tenebitur, nisi ei praefatae triginta marcae solvantur aut trium marcarum, uti praemittitur, census constituatur.

C. 452. Ubi autem nobilis esset usque adeo pauper, quod colonos non habeat vel bona hereditaria parvae existimationis possederit, eo casu sertum seu corona virginitatis iuxta facultatem bonorum solvi debet. Quod arbitrio iudicantium relinquimus.

Alexander Rex, in Radom.

C. Dotium solutionem. fol. CXIX. sic illustratum est.

A. a. 1505. art. 26: De dote per consanguineos mortuae mulieris a marito repetenda. VL. 307.

C. 453. Dotium repetitionem mortua muliere, cui viventi inscripta fuerat, quaedam dubia impediebant ex duplici ratione nascentia. Primo quod vivente marito, amicis et consanguineis uxoris praemortuae solutionem dotis petentibus, nonnulli in bonis viventi mulieri reformatis, quorum maritus superstes possessor esset, possessionem adiudicandam existimabant. Secundo quod marito mortuo et deinde uxore in possessione dotalitii usque ad ultima vitae suae tempora existente et moriente, consanguineis eiusdem mulieris solutionem dotis petentibus, alii existimarunt, ut consanguinei illam iure repeterent, aliqui vero, ut consanguinei in possessione dotis conservarentur. Quae dubia cum senatoribus et proceribus nostris decidere volentes, statuimus perpetuo observandum: quod si uxor habens dotis et dotalitii reformationem sufficientem praemoritur marito suo, dos a marito superstite iure mediante per consanguineos uxoris mortuae repetatur et exigatur. Quem maritum sic potiri possessione in bonis per eum uxori suae tunc viventi reformatis decernimus, uti vivente ea possidebat et potitus fuerat. De quibus omnibus uxoris suae consanguineis dotem petentibus iudicialiter respondebit.

C. 454. Si vero maritus uxori suae praemoriatur et uxor bona sibi per viventem maritum reformata ad ultima vitae suae tempora possederit, quandocunque ipsa post mortem mariti sui morietur, possessio bonorum reformatorum consanguineis illius mulieris mortuae, uti eam mulier vidua possidebat, spectabit et pertinebit. Quam possessionem statuimus absque iuris strepitu constito duntaxat de iure reformationis et de possessione per mulierem ad tempora vitae habita per loci capitaneos his, quibus dotis debetur restitutio, dandam et consignandam esse.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae.

C. Statuimus etiam. Conventus Cracoviensis 1527. hic positum de verbo ad verbum.

S. a. 1527. art. 23. 24. et 25: Statuimus etiam quod sanctimoniales ordinem etc. VL. 478.

C. 455. Statuimus, quod sanctimoniales ordinem aliquem a sede apostolica approbatum professae, tametsi mundo et bonis temporalibus renuntiaverint, nihilque proprii habere possunt, quia tamen non sunt ubique debito modo provisae et concessum sit illis ex indulgentia sedis apostolicae, ut succedere possint in bona paterna et materna ad se devoluta, de illisque libere cum auctoritate superiorum suorum disponere, quia tamen multae querelae subditorum nostrorum ad

nos deferebantur, qui indigne ferebant, quod ipsae sanctimoniales succedere deberent in bonis suis paternis et maternis ad eas post mortem parentum aut consanguineorum earum devolutis, iureque illas ab eiusmodi successionibus repellere nitebantur, volentes huiusmodi querelas cohibere et easdem sanctimoniales in bona gratia et favore consanguineorum illarum conservare, illarumque necessitatibus benigne prospicere, statuimus et ordinamus de consensu et consilio senatorum et procerum regni nostri status utriusque: quod moniales ipsae, ordinem regularem professae et in coenobiis ac claustris manentes, succedere quidem possunt ad bona paterna et materna, quae ad eas dovoluta legitime fuerint, alienare tamen illa a consanguineis et propinquis aut in alienas personas quoquo modo transferre nullo modo valeant. Sed cum primum ad eas aut earum aliquam ea ipsa bona devoluta fuerint iure legitimae successionis ac devolutionis, proximiores consanguinei seu agnati et cognati earum illa tenere eorumque possesionem adire debebunt et ex illis medietatem omnium censuum et proventuum pecuniariorum illis et cuilibet illarum solvere erunt astricti, vita illarum durante. Reliquam vero medietatem proventuum pecuniariorum simul ac fructus omnes ex bonis illis provenientes pro se retinebunt et ex illis onera reipublicae, regni et bellicae expeditionis sustinebunt.

C. 456. Quod si bona ad moniales ipsas devoluta nullos proventus pecuniarios habuerint, essent tamen in illis praedia seu piscinae seu molendina vel prata vel silvae caeduae aut mellificia aut agri qui locari possunt et aliae id genus utilitates, quocunque nomine censeantur, in eo casu episcopus et ordinarius loci seu eius in spiritualibus vicarius cum capitaneo terrae seu districtus illius, in quo bona eiusmodi consistunt, disquirent diligenter, quantum ex eiusmodi bonis provenire in anno possit, illaque et obventiones seu utilitates, quae ex illis annis singulis provenire possent, diligenter taxabunt et aestimabunt, et ad quamcunque summam illa taxaverint, consanguinei dictarum monialium, qui bona eiusmodi tenebunt, solvere illis et cuilibet earum respective medietatem eiusdem summae quotannis absque omni contradictione tenebuntur.

C. 457. Et si iidem consanguinei in solvendo negligentes et remissi fuerint et moniti litteris monitionis domini episcopi seu loci ordinarii aut eius in spiritualibus vicarii seu officialis illis satisfacere de bonis illarum temere noluerint ac demum excommunicati propterea tres menses censuras ecclesiasticas sustinuerint, extunc libertatem et facultatem habebunt moniales praedictae bona sua huiusmodi alteri cuipiam consanguineo aut etiam externo locandi seu arendandi pro arbitrio suo ad vitam suam. Post mortem vero illarum eadem ipsa bona earum ad proximiores illarum consanguineos rursus devolventur et devolvi debebunt.

TITULUS VI.

De Limitibus ac de Officio Succamerariorum et Commissariorum.

Casimirus Magnus Visliciae et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Haec duo simul iuncta sic elucidata sunt.
C. Crebra altercatio. fol. VIII.
C. De limitibus. fol. XLIII.

a) *C. M.* syntag. art. 2: De fluvii aut rivuli fluxu seu alveo novo et antiquo alias rzeczysko hereditates limitante. VL. 3.
b) *V. J.* a. 1423. art. 11: De limitibus et terminis figendis. VL. 76.

C. 458. Quoniam limites inter hereditates et villas ideo de iure poni consueverunt, ut lites et discordiae super villis et hereditatibus discernantur, propter quos inter subditos nostros crebrae plerumque et graves suboriuntur quaestiones, et quia flumina, torrentes et rivi ac eorum alvei ut plurimum inter villas et hereditates fluere consueverunt, statuimus: ut si quae villae vel hereditates aliquo flumine, torrente vel rivo inter se invicem dividuntur et inter easdem hereditates et villas non sunt alii limites de iure facti, talis villa vel hereditas suam ripam fluminis, torrentis vel rivi ad se protensam tamquam suam propriam tenere et possidere, et flumen ipsum, torrens vel rivus pro limite communi perpetuo haberi debet.

C. 459. Quod si flumen, torrens vel rivus, omisso suo primaevo et naturali alveo, per alia loca propria et naturali virtute et absque ministerio hominis fluxum suum diverterit, nihilominus eiusdem fluminis, torrentis vel rivi primaevus alveus, in quo ante defluxus aquae fuit, pro vero limite earundem villarum vel hereditatum haberi debet. In quo fluminis, torrentis vel rivi antiquo alveo homines utramque villam, seu hereditatem illam inhabitantes habebunt communem piscaturam, prout habebant, cum aqua suum primaevum fluxum in eodem antiquo alveo habuit.

C. 460. Sed si flumen, torrens vel rivus per hominis industriam aversus esset ab antiquo fluxu et alveo et in alium novum influeret alveum ac in villam vel hereditatem propriam aversoris inductus esset, tunc ille novus alveus villas et hereditates limitabit in poenam et odium aversoris et dabit, sicut antiquus ille alveus dare consueverat, unam ripam uni hereditati et alteram ripam alteri hereditati, quas alluit. Quo casu villa et hereditas, in qua remanet anti-

quus alveus, eiusdem alvei et utriusque ripae antiqui fluminis, torrentis vel rivi integram et omnimodam proprietatem et plenum dominium habere debet.

C. 461. Ubi autem flumen, torrens vel rivus per industriam vel potentiam hominis ab antiquo alveo aversus esset et in alium novum influeret alveum, non tamen in hereditatem propriam aversoris inductus esset, tunc antiquus alveus utriusque villae et hereditatis nihilominus perpetuus limes erit.

C. 462. In utroque autem casuum praedictorum liberum erit agere iniuriam passo contra aversorem pro restitutione fluminis, torrentis vel rivi in antiquum alveum. Quem aversor conventus et convictus restituere tenebitur cum omnibus damnis intermedio tempore perpessis, corporali iuramento iniuriam passi existimandis, cum poena trium marcarum iudicio et parti totidem exsolvenda.

C. 463. Quamvis autem fluminis naturalem cursum opere manu facto aliorsum non liceat avertere, tamen ripam suam adversus rapidi fluminis impetum munire prohibitum non est. Et cum fluvius priore alveo derelicto alium sibi facit, ager quem circuit prioris domini manet. Sed si paulatim ita auferat, ut alteri parti applicet, id alluvionis iure ei quaeritur, cuius fundo accrescit.

C. 464. Ubi vero plura flumina, torrentes vel rivi inter aliquas villas vel hereditates mediaverint, qui inter eos insignior vel notabilior est et cuius fluxus continuus et perennis est, is pro limite utrimque habendus erit.

C. 465. Flumen autem a rivo magnitudine discernendum est, aut aestimatione vel opinione circumcolentium. Item fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia: perenne est quod semper fluit, quod et publicum flumen appellatur; torrens est, quod tantum in hieme fluit, quod et privatum flumen appellatur. Si tamen aliqua aestate exaruit, quod alioquin perenne fluebat, non ideo minus perenne dicetur.

C. 466. Ubi autem inter villas et hereditates non flumina, torrentes vel rivi, sed montes et colles intermedii sunt, et inter easdem hereditates et villas non sunt allii limites de iure facti, summitatem maioris montis, qui pro diversitate locorum diversimode appellatur, ut puta „Bieszczady, Grzebień, Grah, Gron," pro limite perpetuo haberi decernimus, a quibus summitatibus montium rivi et torrentes ad utramque partem montium defluentes, villas intermontanas collateraliter limitabunt. Illeque rivus vel torrens pro limite collaterali habendus est, qui ab ipsa summitate montis vel prope illam originem sumunt.

C. 467. Ubi vero inter villas et hereditates non flumina, torrentes vel rivi, neque montes vel colles intermedii sunt, eo casu in campis planis per gades seu scopulos dictos vulgariter „Kopce" ad minus tres aut per metas, aggeres, aliaque signa notabilia, quae vulgari nostro „Ujazdy" appellantur, in silvis vero et nemoribus planis per signa in arboribus ad instar crucis facta probationes limitum fieri debent.

C. 468. Et generaliter probatio gadium, scopulorum, metarum, aggerum et signorum ad instar crucis in iudiciis limitum praevalere debet, sive in hereditatibus et villis flumina, torrentes et rivi, montes et colles intermediant sive non.

Tunc enim demum probatio limitum per flumina, torrentes et rivos et summitates montium fieri debet, quando gades, scopuli, metae, aggeres et signa crucis notabilia defuerint.

C. 469. Et quicunque ex illis meliora et notabiliora signa ostenderit, eum succamerarius noster sub honore et conscientia sua ad probandum intentionem suam admittere tenebitur. Ubi autem utraque pars signis notabilibus inter villas et hereditates caruerit, tunc actor ad probationem limitum cum testibus prout de iure admittendus erit.

Joannes Albertus Rex. Petricoviae.

C. Item cum plerumque. fol. CVIII. sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 47: De non transponendis granicicbus per succamerarios. VL. 276.

C. 470. Cum plerumque succamerarii vel eorum camerarii favore vel necessitate unius partis et altera invita, iudicia seu terminos limitum transponerent, per quas transpositiones et dilationes inordinatas negligentiae in iudiciis praedictis committebantur, nos iustitiae communi utrimque providere volentes, statuimus perpetuo observandum: quod succamerarii terrarum omnium regni nostri iudicia seu terminos limitum nullo modo differre vel transponere audeant, sub poena quattuordecim marcarum in eo, qui aliter fecerit, exigenda et parti per eiusmodi dilationes et transpositiones damnificatae applicanda, excepto quod consensus utriusque partis ad dilationes et transpositiones huiusmodi sollemniter interveniret.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Et licet varii. fol. XXXIX. in novis, cum tribus sequentibus foliis usque ad C. Insuper ordinamus etc. exclusive, sic illustratum est. Et omnes regni consuetudines circa limites faciendos sic conformatae sunt.

S. a. 1523. Form. proc. art. 56—61: Processus iudiciarius circa faciendos limites. VL. 411—413.

C. 471. Licet autem diversi modi in limitationibus bonorum hereditariorum in terris regni nostri hactenus pro iure fuerint observati, tamen nos unanimem et conformem in omnibus terris praedictis bonorum hereditariorum limitationem fieri et pro iure observari cupientes, de unanimi senatorum et procerum regni nostri consilio et assensu statuimus et ordinamus: ut quilibet citans ad ius terrestre pro limitibus faciendis, in citatione taxam pecuniariam non apponat, sed simpliciter actor citabit reum pro actoratu alias „o powództwo“ sub ista forma:

C. 472. „Tibi nobili. etc. Qui te citat ad faciendum limites inter bona ipsius hereditaria villae N. ab una et tua etiam hereditaria villae B. partibus ab altera, et ad videndum et audiendum sibi decerni actoratum vigore praesentis citationis, iudicialiter responsurus.“

C. 473. Si vero citatus in primo vel secundo termino citationis comparens, allegaverit causas rationabiles, propter quas vel sibi actoratus decerni debeat

aut limitatio bonorum procedere non debeat, praesertim si litteras super limitibus factis exhibuerit vel bona illa limitibus sufficienter provisa esse allegaverit, obtuleritque signa metallia de terra erecta vel in arboribus ad instar crucis excisa se ostendere velle, iudicium terrestre allegatione eius audita et alterius partis responsione mature perpensa, ei parti actoratum decernit, cui iuxta statutum suprascriptum decerni debet, et nihilominus partem utramque ad officium succamerarii in campum remittet.

C. 474. Qui succamerarius, visis litteris super limitibus coram se productis, partes litigantes iuxta illarum continentiam conservare tenebitur.

C. 475. Ubi vero super signis metallibus vel locis „Uroczyska“ communiter appellatis in litteris expressis inter partes controversia orietur, tali casu producens litteras cum duobus testibus nobilibus corporali iuramento firmabit ea signa hoc est „Uroczyska,“ seu etiam scopulos, quae ipse ostendit in litteris esse expressa et descripta. Quo iuramento praestito, limites iuxta litteras productas conservari et in quantum opus fuerit etiam innovari debent.

C. 476. Si vero citatus in primo termino non comparuerit, in poena contumaciae per iudicium condemnetur.

C. 477. Si autem in secundo et peremptorio termino idem citatus non comparuerit, in lucro actoratus per iudicium actori condemnetur, per quam condemnationem contra citatum ipm citans obtinebit actoratum, decreto iudiciali accedente.

C. 478. Facta igitur tali condemnatione in lucro actoratus, iudicium remittet actorem ad campum et succamerarium terrestrem sive eius officium veluti executorem limitationis prosequendae.

C. 479. Succamerarius autem per suam litteralem citationem citare debet partes ad sui officii praesentiam pro certo et peremptorio termino ad locum differentiae, mandando reo, ut ad instantiam actoris compareat, ad videndum et audiendum ipsum actorem iurare cum testibus super iusta ductione et constitutione limitum.

C. 480. In quo quidem termino campestri non licebit citato aliquas controversias facere coram succamerario vel eius officio super actoratu, quem iam coram iudicio terrestri amisit, sed actor ducet officium iuxta voluntatem et conscientiam suam, facietque limites, scopulos ponendo et alia signa metallia faciendo, non obstante contradictione citati qualicunque, nec quibusvis documentis litteratoriis vel signis evidentioribus, si quae tunc ostenderit. Quibus finitis, circa finalem et acialem scopulum iurabit actor cum sex testibus sibi in genere similibus super vera et iusta limitatione, ita videlicet quod nihil terrae et hereditatis citato ademit vel ab eo alienavit.

C. 481. Quod si in tali termino campestri citatus non comparuerit sed contumax exstiterit, nihilominus succamerarius vel eius officium actorem sequi et iuxta ipsius ductionem limites facere tenebitur, ubi etiam circa ultimum et acialem scopulum actor iurabit cum sex testibus in praesentia officii succamerariatus, citati absentia non obstante. Quos limites sic ut praemissum est factos et iuramento

actoris comprobatos succamerarius aut eius officium decernet perpetuo tenendos et duraturos, etiam absque nostra et successorum nostrorum confirmatione qualicunque.

C. 482. Cuius quidem decreti et totius processus seriem succamerarius per suas patentes litteras iudicio terrestri in primis iudiciis seu terminis tunc immediate sequentibus referre et notificare tenebitur. Quas litteras per actorem praesentatas iudicium terrestre ad acta sua ad rei memoriam sempiternam inscribere procurabit.

C. 483. Poterit tamen citatus eiusmodi terminum campestrem differre vera infirmitate et pro maiori, non tamen aliis impedimentis legalibus in statutis regni descriptis.

C. 484. Si vero citatus seu victus aliquem ex testibus inductis in termino campestri pro nobilitate inculpaverit, volens eo ipso actori limitationem impugnare vel praepedire, tunc alii testes pro taliter inculpato dabunt testimonium, videlicet illi quinque simplici verbo, quod est possessionatus et quod habet bona terrestria ac inter vicinos pro nobili reputatur, denique servitia bellica cum nobilitate peragit. Et tale testimonium sufficiet sibi protunc et admittatur ad iuramentum cum actore praestandum, tamen succamerarius reservabit sibi cum inculpatore iuridicam actionem in foro competenti prosequendam.

C. 485. Si vero essent alii nobiles habentes vicinas hereditates, quarum parietes adiacerent et contiguae essent hereditatibus, inter quas limites fieri debent, putarentque se habere interesse ex vi contiguitatis ad eiusmodi limites, tales etiam vicini collaterales etiam per actores pro uno et eodem termino cum principali ad iudicium terrestre citentur et similiter, prout cum principali, ita et cum eis per actorem procedetur, ne in termino campestri limites impediri possent.

C. 486. Si quis autem scopulos erectos vel alia signa metallia in parte vel in toto disiecerit annihilaveritque violenter, talis violator a quolibet scopulo aciali luet parti contra se agenti per tres marcas pecuniae usualis, ab aliis vero scopulis disiectis et signis quibuscunque metallibus destructis et annihilatis luet per sex schotos.

C. 487. Et nihilominus tenebitur idem violator officium succamerarii ad locum granicierum violatarum sumptibus suis educere et eosdem limites a se disiectos restaurare et de novo erigere. Quod facere tenebitur, postquam per ministerialem et nobiles pro parte iniuriam passi fuerit avisatus, infra octo septimanas, sub poena quattuordecim marcarum parti et totidem iudicio succumbenda. Qua poena soluta, in aliis octo septimanis tenebitur limites, ita ut praemissum est, restaurare et si quotiens ipsos limites restaurare noluerit, totiens quattuordecim marcas praefatas parti et totidem iudicio succumbet ad solvendum in quibuslibet octo septimanis.

C. 488. Et si quis in solo alieno vel in hereditate aliena sine succamerario aut eius officio signa limitum sua sponte et temere erexerit vel fecerit, talis etiam pari modi a quolibet scopulo aciali tres marcas et ab aliis per sex schotos, prout supra, succumbet ad solvendum. Et nihilominus scopulos et signa omnia

metallia, taliter inofficiose facta per officium camerarii destruet, dissipabit et annihilabit, ita ut in posterum nullum praeiudicium parti iniuriam passae ex eorum vestigiis evenire posset. Quod facere tenebitur sub poena quattuordecim marcarum parti et iudicio totidem solvenda. Et similiter contra talem procedatur in octo septimanis, prout contra violentum limitum destructorem supra descriptum est.

C. 489. Si vero plures essent participes seu consortes unius et eiusdem hereditatis citati per aliquem pro faciendis limitibus, et inter tales citatos essent aliqui coheredes minorennes, tunc contra minorennes tam iudicium terrestre quam officium succamerarii etiam procedere debet, ipsorum minorennitate non obstante, ad limitationem opportunam et necessariam; nihilominus succamerarius vel eius officium reservabit eis actionem pro eorum interesse cum actore limitum, dum videlicet ad annos discretionis pervenerint, ubi demum licebit illis iure agere cum his, a quibus putarent sibi esse praeiudicatum. Tamen non nisi pro sorte et interesse ipsos cernente agere poterint.

Forma autem Citationis ad Iudicium Terrestre contra vicinos habentes contiguos parietes cum hereditatibus seu bonis limitandis. (VL. 413.)

C. 490. Tibi Nobili A. B. C. etc. citat vos ad aspiciendum parietem vestrum si quem vos habere praetenditis villae seu hereditatis ipsius N. contiguum, quae bona sua hereditaria praefatus citans vult distinguere et limitare limitibus signisque metallibus cum bonis B. nobilis D. hereditariis, pro quibus graniciebus citavit praefatum D. tamquam principalem et vos citat tamquam collaterales, ut comparentis et actoratum eidem actori citanti agnosceretis vel attentaretis sibi decerni per iudicium actoratum contra praefatum D. principalem et vos tamquam collaterales, ad praemissa iudicialiter responsuri.

Forma Citationis [1] alias „Przypozw" ex Officio Succamerarii contra Collaterales sive habentes parietes contiguos. (VL. 414.)

C. 491. Vobis nobilibus N. et N. etc. heredibus de M. mandamus, quatenus coram nobis aut officio nostro succamerariali in loco campestri inter hereditates N. actoris ex una, et N. nobilis de N. citati partibus ex altera, ubi videlicet praefatus actor nos seu officium nostrum locabit, tali die ad instantiam praefati N. actoris compareatis, qui vos citat alias „przypozwa," ad aspiciendum parietem vestrum et ad videndum et audiendum ipsum vigore actoratus contra praefatum N. principalem et contra vos tamquam collaterales in iudicio terrestri N. obtenti ducere officium et prosequi limites, faciendo scopulos et alia signa metallia circa talia

[1] Erat scriptum: adcitationis, adepte et parum latine.

fieri solita et consueta, et ad videndum et audiendum ipsum iurare cum testibus super iusta limitum factione et positione. Ideo ut compareatis et praemissa iudicialiter attentetis, nos enim ad praefatam limitationem ex officio nostro procedemus vestra absentia vel contumacia non obstante.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki et Joannes Albertus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Praeterea pollicemur. fol. XCIII.
C. Item cum inter bona. fol. CVII.

a) *C. J.* a. 1454. art. 8: Granicies bonorum regalium qualiter faciendae. VL. 249.
b) *J. A.* a. 1496. art. 45: De granicierum limitatione inter bona regalia et terrigenarum et numero commissariorum ac modo iudicandi. VL. 275.

C. 492. Cum inter bona nostra regalia obligata et libera et subditorum nostrorum illis vicinorum frequentes iniuriae et oppressiones nonnunquam etiam caedes occasione limitum exoriuntur, capitaneis vel tenutariis nostris sub umbra regii nominis subditos nostros et bonis nostris regalibus vicinos opprimentibus et distinctionem limitum ut plurimum difficultantibus, idcirco ad manutenendam cum subditis vicinisque nostris communem iustitiam et pacem, ex innata virtute et clementia nostra promittimus et pollicemur: quia omnibus subditis nostris cuiuslibet status et conditionis existentibus, limites ex parte bonorum regalium petentibus nos et successores nostri, vestigiis praedecessorum nostrorum inhaerentes, ad discernendam limitum iustitiam et aequalitatem commissarios nostros ex illa terra vel districtu, in quibus bona limitanda consistunt, duos dignitarios et duos officiales cum succamerario deputabimus et deputare tenebimur, capitaneisque vel tenutariis bonorum nostrorum mandabimus, ut simul cum commissariis praedictis et succamerario ad limitandum bona praedicta exeant et commissarios expensis provideant, sive habeant bona regalia libera sive obligata.

C. 493. Quiquidem commissarii et succamerarius, postquam ad limitanda eiusmodi bona exiverint, ab utraque parte homines senes ad se vocare tenebuntur, a quibus recepto imprimis iuramento iuxta eorum recognitionem et testimonium, ubi fuerint concordes, ad limitationem procedant. Si vero senes discordes fuerint, tunc commissarii et succamerarius, testimonia senum discordia concordando, secundum suum iudicium et discretionem a Deo datam limitationem ipsam iuxta suas conscientias prosequantur et finiant.

C. 494. Ubi autem et ipsi commissarii discordarent, volumus: quod ex ipsorum sententia, qui plures in voce concordes fuerint, limites definiendi et terminandi auctoritas atque potestas dependeat, capitaneorum aut tenutariorum nostrorum contradictione qualibet non obstante.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae et Cracoviae.

C. Declarantes. Conventus Cracoviensis 1532. hic de verbo ad verbum insertum est, et

C. Quia multae. fol. XXVI. in novis, illi contrarium abrogatum est.

a) *S.* a. 1532. art. 28: Declarantes statutum de limitibus bonorum VL. 507.

b) *S.* a. 1519. art. 6: Limitationes bonorum non secundum litteras et signa in eis descripta sed iuxta senum testimonia fieri debent. VL. 388.

C. 495. Declarantes statutum de limitibus bonorum non secundum litteras et signa in eis descripta sed secundum senum testimonia faciendis, statuimus: intelligi debere, tum demum litterariam probationem in limitatione bonorum non procedere, cum litterae antiquatae seu datae ac emanatae, re oculis non subiecta, vel etiam in abusum redactae aut incertae comperientur. Cum vero litterae commissariorum nostrorum, signa metallia et limitationem bonorum nostrorum cum bonis nobilium vicinorum in se continentes, vel litterae sub titulo et sigillo succamerarii vel iudicis terrestris limitationem bonorum utrimque hereditariorum subditorum nostrorum in se continentes fuerint coram nobis vel alias ubilibet in iudiciis productae, litteris huiusmodi ubique fidem indubiam adhibendam fore et limitationem bonorum tam nostrorum quam hereditariorum iuxta illarum continentiam firmam esse et validam decernimus.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Capitanei et tenutarii. fol. XXVI. in novis, positum est hic de verbo ad verbum.

S. a. 1519. art. 5: De capitaneis et tenutariis, ut violentias nobilitati in limitibus non inferant. VL. 388.

C. 496. Capitanei et tenutarii bonorum nostrorum violentias nobilitati in limitibus non inferant, nec eosdem limites per commissarios nostros factos vi destruant.

Idem Petrcoviae.

C. Quoniam impediri. fol. XXX. in novis, sic illustratum est, et

C. Item quia ex querelis. fol. XX. etiam in novis, illi simile sublatum est.

a) *S.* a. 1523. art. 6: De faciendis limitibus inter bona nostra regia et subditorum nostrorum tam spiritualium quam saecularium. VL. 401.

b) *S.* a. 1519. art. 19: Poena contra capitaneos et tenutarios venire negligentes ad faciendos limites. VL. 378.

C. 497. Quoniam impediri plerumque solent et differri limites inter bona nostra regalia et bona incolarum regni nostri tam spiritualium quam saecularium, statuimus: ut capitanei et tenutarii nostri nullis iniuriis afficiant subditos nostros ratione limitum. Et si quis illorum id fecerit, ex officio capitanali coram nobis respondebit.

C. 498. Nos vero deputabimus commissarios nostros, praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, qui faciant limites ac illorum iudicium inhibitionibus nostris non impediemus, assessores vel revisores post factos limites non designabimus, sed quidquid commissarii nostri decernent, id ratum et firmum esse debet, absque nostra et successorum nostrorum confirmatione qualicumque.

C. 499. Praeterea cum commissarii nostri convenient ad locum limitum, sive capitaneus vel tenutarius noster exiverit sive non, eduxerit senes sive non, ipsi commissarii nihilominus limites ipsos prosequi et finire debent, capitanei vel tenutarii nostri ac illius, qui de iniuriis limitum queritur, contradictione, appellatione ac etiam absentia minime obstante.

C. 500. Praeterea commissarii nostri praedicti duabus septimanis, antequam simul convenient ad faciendos limites, capitaneum seu tenutarium nostrum de tempore et loco sui conventus certiorem facient per ministerialem et duos nobiles ac etiam per litteras suas proprias et mandatum nostrum.

C. 501. Si autem dignitarii ad limites ipsos designandi essent pauci in illa terra seu palatinatu, in quo limites fieri debent, aut forte essent absentes, eo casu ex vicino palatinatu vel etiam ex remotiore commissarios designabimus ad ipsos limites faciendos, non alios tamen nisi tales, qui in illis terris, ubi limites essent faciendi, possessionati forent.

Idem Cracoviae.

C. Providentes. fol. VI. in novis, hic de verbo ad verbum insertum est.

S. a. 1507. art. 23: De commissaris ad granicies quae contingunt inter regnum, magnum ducatum Lithuaniae et Masoviam deputandis. VL. 365.

C. 502. Providentes difficultatibus et gravaminibus subditorum nostrorum, regni et magni ducatus Lithuaniae, quae occasione limitum inter eadem dominia et Mazoviam, tum inter magnum ducatum et regnum saepe contingunt, volumus et decernimus: ut quotiens opus fuerit, per nos commissariis deputentur et mittantur nostris expensis providendi ad faciendos eosdem limites et iniurias componendas occasione illarum hincinde exortas, quatenus absque querentium onere iustitia eis ministretur.

TITULUS VII.

De re militari et expeditione bellica.

Casimirus Magnus Visliciae et Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Reges.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Sed quia in armata militia. fol. XXXIII.
C. Item pollicemur, quod dum. fol. XCII.
Et cum isto concordat privilegium Ludovici regis. §. Demum si nostro. fol. XL. et Vladislai Jagiello. §. C. Item promittimus. insuper. fol. L.

a) *C. M.* syntag. art. 121: Milites et nobiles ad expeditionem bellicam sunt obligati et debent servire armati. VL. 44.
b) *C. J.* a. 1454. art. 2: Ad bellum euntibus promissio facta stipendii. VL. 248.
c) *L.* a. 1374. art. 3: Demum si nostro et nostrorum successorum etc. VL. 56.
d) *V. J.* a. 1433. art. 6—12: Item promittimus insuper et spondemus. VL. 91.

C. 503. Quoniam in armata militia honor regis et defensio regni consistit, tenetur igitur quilibet nobilis. miles et subditus regni nostri secundum quantitatem et possessionem bonorum et redditunm suorum, nobis, regno et reipublicae certis armatis hominibus servire, dummodo bona ipsorum sint libera ac de iure militari instituta et absque omni vexatione conservata.

C. 504. Decernimus igitur: quod senatores, proceres et nobiles omnium terrarum regni nostri Poloniae nobis et successoribus nostris in regno nostro Poloniae, quanto melius et efficacius poterint. militare et armis se instruere atque servire teneantur. Sed extra regni metas et fines nobis servire non sunt obligati. nisi ipsis competens solutio et satisfactio per nos et successores nostros impendatur, vel cum id per nos ab eis petitum et impetratum foret.

C. 505. Competens autem solutio et satisfactio erit, si nobilibus et militibus nostris super quamlibet hastam per quinque marcas solvemus et insuper pro damnis et pro captivitate ipsis satisfaciemus, prout eis id a nostris praedecessoribus specialiter est concessum.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Ius militare. fol. VIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 3: De eo quod quilibet in bello sub certo vexillo se locare teneatur. VL. 3.

C. 506. Ius militare nos admonet, ut intendamus et statuamus super his. quae reipublicae nostrae novimus profutura. Et quia plerique senatorum, proce-

rum, nobilium, aliorumque regni nostri subditorum, cum in castris contra hostes constituti sunt, omni abiecto rubore vel ob nimiam strenuitatem aut ignobilem pusillanimitatem sub nullius vexillo vel imperio nostri exercitus se collocare consueverunt, ad hunc praesertim effectum et finem, ut machinarum et propugnaculorum ceterarumque rerum bellicarum aut ipsius exercitus custodiam evitarent et defensionem, quam ceteri commilitones et fratres ipsorum sub certis vexillis collocati secundum modum inter eos constitutum facere et servari consueverunt, negligerent, idcirco quoniam turpis est pars quae suo non congruit universo, statuimus: ut quilibet miles, nobilis et simplex sub certo vexillo erecto cum sua statione conquiescat, ut ingruente necessitate belli et dimicatione cum hostibus sciret capere locum certum et pro sui vexilli defensione magis intenderet et animadverteret. Alioquin si tales deinceps in nostro exercitu inventi fuerint, volumus, ut per succamerarium terrae seu districtus, in quo degunt et militant capti, nobis praesententur, equi vero eorum succamerario pro poena delicti applicentur.

Idem ibidem.

C. Quia onus. fol. X. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 7: De sculletis tam spiritualium quam saecularium personarum ad bellum ituris. VL. 5.

C. 507. Quia onus, quod omnes tangit, inter plures divisum facilius deportatur, quapropter statuimus: quod indifferentur omnes sculteti, tam spiritualium quam etiam saecularium personarum, iuxta ipsorum facultates ad quamlibet expeditionem nobiscum transire teneantur.

Idem ibidem.

C. Cum in iure suo. fol. XI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 8: De clericis bona hereditaria habentibus ad bellum ituris. VL. 5.

C. 508. Cum iure suo nullus debeat defraudari et plerique clerici regni nostri bona patrimonialia tenentes et possidentes, de eisdem bonis, sub umbra clericali viventes, nobis et regno nostro servitia debita in expeditionibus bellicis subtrahere consueverunt, ideo statuimus: quod clerici regni nostri, cuiuscumque status existant, bona patrimonialia possidentes, vel nobiscum ad quamlibet expeditionem transire teneantur iuxta praedictorum bonorum facultates, aut eadem bona fratribus suis saecularibus vel aliis consanguineis aut etiam extraneis resignare, dimittere ac eisdem bonis penitus renuntiare teneantur. Quod si praefati clerici neutrum illorum facere curaverint, praedicta eorum bona praesentium auctoritate decernimus perpetuis temporibus regno et fisco nostro applicanda.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Rex.

C. Item statuimus, quod si quis. fol. XCV. sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 30: De filiis pro patre aut fratribus indivisis ad bellum ituris. VL. 253.

C. 509. Si quis ex nobilibus regni nostri habuerit filium adultum non emancipatum, aut frater fratrem indivisum, potentes ferre arma, statuimus: quod absque licencia nostra et successorum nostrorum pater talem filium vel frater fratrem vice sua et pro se ad expeditionem bellicam mittere potest. Qui supplebit locum eius, tamquam solus personaliter interesset. Sic tamen, quod ipsum eo modo expediat, sicut ipsemet iturus esset.

Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Bidgostiae et Petrcoviae, Reges.

Ex quattuor similibus hoc unum conditum est.

C. Item quoniam. fol. CV.
C. Quodam abusu. fol. IX. in novis.
C. Statuimus. et
C. Item statuimus. fol. XXI.

a) *J. A.* a. 1496. art. 31: De locis conventionum ante expeditionem bellicam praemittendarum. VL. 270.
b) *S.* a. 1510. art. 7: De progressu ad bellum. VL. 367.
c) *S.* a. 1520. art. 1: Motio generalis belli. VL. 392.
d) *S.* a. 1520. art. 2: Castellanorum facultas in conventibus particularibus et profectione bellica. VL. 392.

C. 510. Quoniam convenimus cum universis subditis nostris, ut quamlibet expeditionem bellicam generalem conventiones particulares in locis consuetis secundum consuetudines ex antiquo servatas praecederent, itaque statuimus: quod nos successoresque nostri quotienscunque expeditionem bellicam necessitate exposcente indicere voluerimus, totiens conventiones particulares instituere debebimus et successores nostri debebunt, videlicet: nobilibus terrae Cracoviensis in Proszovice, Sandecensis et Biecensis in Czchow, Sandomiriensis in Nowemiasto. Maioris Poloniae et Wschoviensis in Sroda, Siradiensis et Wielinnensis Siradiae, Lanciciensis Lanciciae, Cuiaviensis et Brestensis in Brzescie, Dobrzynensis in Rypin, Gostinensis et Sochaczoviensis in Gambin, Ravensis in Rava, Lublinensis et Lucoviensis in Urzandow, Chelmensis in Rubieszow, Belznensis in Busko. Premisliensis in Mosciska. Podoliae in Kamieniec, Sanocensis in Sanok, Leopoliensis in Wisznia. Haliciensis in Trzebowla, ad consulendum necessitati nobis et reipublicae regni nostri imminenti.

C. 511. Dum autem bellum generale, per nos et successores nostros indictum fuerit, tunc trinae litterae restium seorsum vel successive mittantur et in ultimis litteris restium nominabitur dies conventionum particularium in districtibus, pro quo tempore castellani districtuum tenebuntur cum nobilitate convenire et locum inter se unanimiter constituere, ita quod nobiles districtuum cum suis ca-

stellanis ad locum generalis belli designatum procedant, et castellanus in profectione de nobilitate conquerentibus super damnis et iniuriis faciat iustitiam, inobedientes autem nobis et successoribus nostris deferat. Quod si deferre neglexerit, extunc damna passis persolvet. Si vero idem castellanus aegritudine vel alia aliqua causa absens fuerit vel transire non poterit, extunc in locum suum alium idoneum nobilem deputabit ad praemissa.

C. 512. In eisdem etiam conventibus particularibus licebit castellanis aegrotos ad bellum proficisci non valentes cum aliquibus nobilibus revidere et tandem nobis et successoribus nostris deferre, ac deinde coram nobis et successoribus nostris nomine talis aegroti testes quattuor nobiles idonei nominabuntur, qui testes quattuor vel alii electi nobiles testes nominandi, iurare debent super vera infirmitate cum eodem aegroto convalescente. Sed si ipse infirmus cum quattuor testibus super vera infirmitate non iuraverit, tunc eius bona impetrata secundum nostram vel successorum nostrorum donationes suum effectum sortiri debent, et nihilominus talis aegrotus expeditionem bellicam ex debito facere tenebitur.

C. 513. Qui quidem castellani nobilitatem districtuum suorum ad locum in restibus per nos designatum sine hominum iniuria et incommodo ducant. Quibus etiam auctoritatem damus eos puniendi, qui temere excessus facerent et damna hominibus inferrent, ordinationes nostras in victu comparando non observantes.

C. 514. Quod si castellani officium suum in praemissis exequi neglexerint, nobis pro poena negligentiae quattuordecim marcas solvere tenebuntur.

C. 515. Palatini vero cum castellanis ordinabunt districtus et eos ducendos castellanis divident et deputabunt, quod uniformiter in omnibus terris regni nostri volumus observari.

C. 516. Dum vero castellanus cum districtu suo proficisci voluerit ad bellum, ut una secum omnes proficiscantur, debet castellanus locum suo districtui deputare et in loco competenti tentorium suum extendere et quattuor diebus in eodem loco immorari ac tandem progredi sine hominum iniuria, victualia quaevis ut statuto cautum est solvendo. Et cum ad locum in restibus designatum venerint, palatino suo cum districtum quem duxit consignabit.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Statuto vetusto. fol. XIV. in novis, extensum in forma.

S. a. 1510. art. 21: De quibus bonis personalis profectio ad bellum fieri debet. VL. 373.

C. 517. Statuimus: ut nobiles in diversis terris domicilia habentes omni fraude submota bellico servitio ex eis bonis, ubi eos restes praevenerint, propria in persona, de aliis autem bonis expeditione congruenti satisfaciant. Secus autem facienti fraus et dolus non patrocinabitur.

Casimirus Magnus Visliciae, Vladislaus Jagiello, Casimirus Tertius et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus diversis hoc unum conditum est.
C. Expedit. fol. XXV.
C. Ut expeditio. fol. XXIX. in novis.
Cum quibus concordant duo mandata regalia, unum
Vladislai Jagiello quod incipit: Quamquam. fol. LXIII. et aliud
Casimiri. fol. LXIV.

a) *C. M.* syntag. art. 80: De terrigenis ad bellum transeuntibus damna villanis inferentibus. VL. 32.
b) *S.* a. 1523. art. 5: De progressu ad bellum. VL. 401.
c) *V. J.* a. 1433. confirmat statutum Casimiri magni et poenam decernit contra eos, qui ad bellum eundo damna inferunt in bonis spiritualium et monasteriorum et saecularium. VL. 112.
d) *C. J.* a. 1457. Constitutio de profectione bellica, per quam datur arbitrium damna passis excommunicandi iudices pro iniustitia. VL. 191.

C. 518. Ut autem expeditio bellica ordinato modo ad tuitionem et non destructionem regni cedat, statuimus ac ordinamus: ut castellanus ad bellicam expeditionem cum nobilibus sui districtus profecturus, quattuor vel ad minus tres dies in loco ad conveniendum designato in districtu suo exspectet. Et qui nobiles ad diem illam non convenerint aut cum illo profectionem suam non continuaverint, soli vero absque ipso castellano suo proficiscentes, si damnum cuipiam fecerint, sive spirituali sive saeculari, duplum eiusdem damni solvere damnum passis tenebuntur et debebunt.

C. 519. Idem autem castellanus cum nobilitate sui districtus proficiscens stativa faciet cum nobilibus non in villis, civitatibus vel oppidis ecclesiasticis vel saecularibus, sed in campis vel rubetis, nullasque rapinas bonorum praedictorum quorumcunque et violentias in domibus, allodiis, equis, pecudibus, pecoribus aliisque rebus cuiquam inferre praesumant.

C. 520. Sed si rustici seu coloni commeatum et alia necessaria ad exercitum illius conducere noluerint, ipse castellanus ad vicinas villas familiares suos vel alios probos nobiles mittat, qui necessaria ipsa omnibus, qui pro illis sese contulerint, distribuent et curabunt, ut parata pecunia exsolvantur modo et ordine infrascripto, videlicet: foenum, quantum unus equus portare seu trahere potest, solvatur uno grosso, quod duobus equis afferetur seu adducetur, duobus grossis; quod quattuor equis, quattuor grossis; sexagena seu cassula siliginis una, tribus grossis; avenae unus chorus, uno grosso; sexagena avenae, duobus grossis; sexagena tritici, quattuor grossis; bos, media marca; vacca iuvenca, sedecim grossis; porcus, duodecim grossis; aries vel muto, tribus grossis; duo anseres, pro uno grosso; sex gallinae seu earum pulli, pro uno grosso.

C. 521. Si quis autem huius statuti temerarius violator exstiterit, domino civitatis, oppidi aut villae, ecclesiastico vel saeculari, illorumque hominibus et colonis, quibus damnum irrogatum est, damna restituat, illorum corporali iuramento existimanda et illis nihilominus poenam quattuordecim marcarum pro eiusmodi

violentia et rapina illatis et nobis etiam similem occasione violationis statuti irremissibiliter solvere teneatur.

C. 522. Quae damna et iniuriae per illius solius iuramentum, cui illata sunt, quicunque ille sit, probari debent, exceptis pontificibus, qui cum saepius in remotioribus partibus negotia ecclesiastica administrant, per procuratores ipsorum discretos et idoneos, spirituales vel nobiles saeculares eiusmodi iuramenta praestare poterint.

Joannes Albertus et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex tribus similibus in materia, hoc unum conditum est.
C. Considerantes. fol. CIX.
C. Quicunque. fol. XXVII. in novis.
C. Quia milites. fol. XXIX. in novis.

a) *J. A.* a. 1496. art. 50: De stipendiariis damna aut iniurias committentibus. VL. 277.
b) *S.* a. 1519. art. 13: Poena contra recipientes pecuniam ad servitium militare. VL. 390.
c) *S.* a. 1523. art. 3: De militibus mercenariis in Russia militantibus, qui damna in bonis nobilium inferunt. VL. 400.

C. 523. Considerantes damna plurima, oppressiones, rapinas et violentias in bonis et hominibus subditorum nostrorum, tam spiritualium quam saecularium, per milites mercenarios committi solitas nulla satisfactione aut poena compensari, statuimus: ut milites mercenarii, undecunque et quacunque necessitate in regno nostro pro tempore existentes, pro damnis, oppressionibus, violentiis, rapinis et iniuriis satisfactionem et emendam omnimodam iuxta tenorem statuti praecedentis omnino impendere teneantur et ad illam per nos aut locorum vel gentium capitaneos impendendam cum omni qua decet severitate compellantur. Centuriones autem seu ductores comitivarum, qui in praemissis culpabiles vel criminum conscii aut in continendis militibus suis duces improvidi et segnes reperti fuerint, in turrim coniiciantur, in ea usque ad plenam satisfactionem detinendi.

C. 524. Liberum autem erit iniuriam passis etiam ad praesentiam nostram pro damnis illatis evocare, vel eos qui damna, rapinas et violentias commiserint, aut ductores illorum, sive servitium militum mercenariorum finitum fuerit sive non; ad quae damna resarcienda, accepta a nobis stipendii solutione, omnino tenebuntur.

C. 525. Quicunque autem ad servitium militare pecuniam receperint et pro ea non satisfecerint, nulla citatione praemissa per capitaneos capiantur et tam diu in carcere detineantur, donec ibi et tempus servitii, quod facere debuerunt, expleant et pecuniam acceptam restituant, sive illi possessionati seu non possessionati exstiterint. Et qui praefinitam conscriptionis diem neglexerint, arbitrio nostro aut campiductorum nostrorum punientur.

TITULUS VIII.

De Civibus et Plebeis Bona Juris Terrestris non possessuris.

Joannes Albertus Petrcoviae et Alexander in Radom, Reges.

Ex duobus contrariis hoc unum conditum est.
C. Item statuimus. fol. CV.
C. Cum mercatores. fol. CXVIII.

a) *J. A.* a. 1496. art. 34: De civibus et plebeis oppida et bona alia in iure terrestri non possessuris. VL. 271.
b) *A.* a. 1505. art. 18: De civibus a bello non liberandis. VL. 305.

C. 526. Cum civibus et plebeis undecunque existentibus oppida, villas praedia et alia bona iuri terrestri subiecta tenere, possidere, emere perpetuo vel obligatorio modo minime liceat, ex eo quod in profectionibus bellicis et aciebus ordinatis locum inter nobiles non habent aequalem, quod denique ipsi bonis eiusmodi habitis a bellicis expeditionibus se liberandi occasiones quaerere consueverunt, denique cum ipsi domos et bona in iure civili sita nobilibus resignari non permittant, eadem vicissitudine et illis bonorum iuri terrestrium subiectorum dominium et possessio non immerito de iure prohibita est. Quapropter statuimus et edicto perpetuo observari praecipimus: ut iudices omnes regni nostri emptiones, venditiones, inscriptiones et resignationes eiusmodi bonorum in favorem civium et plebeorum non admittant, quas nos et successores nostri deinceps etiam admittere non debemus. Quod si secus fecerint et eiusmodi venditiones et resignationes susceperint et admiserint vel nos aut successores nostri susceperimus et admiserimus, id irritum, nullum invalidum et inane esse volumus et decernimus.

C. 527. Et nihilominus cives et plebei, qui contra eiusmodi constitutionis et decreti nostri tenorem bona terrestria iam de facto usurparunt et possederunt quocunque titulo, ingenio vel colore, illa a die publicationis praesentis statui ad decursum trium annorum completorum peremptorie vendere et alienare teneantur.

C. 528. Quod si infra praedictos annos eiusmodi bona non vendiderin nec alienaverint, lapso eiusmodi termino civis et plebeus emens vel possidens absque pecuniarum datarum restitutione et nobilis vendens ipsa bona perdere debent ipso facto. Quae consanguinei venditoris proximiores in gradu absque ulla pecuniarum solutione iure mediante vindicare et repetere possunt, venditoris et emptoris qualibet contradictione non obstante.

C. 529. Si tamen infra tres annos praedictos, antequam cives vel plebei eiusmodi bona vendiderint vel alienaverint, expeditio bellica regni generalis acciderit, praedicti cives et plebei ratione eorundem bonorum simul cum nobilitate regni nostri ad bellum propriis in personis proficisci tenebuntur. A quo bello nos et successores nostri eos nullo modo absolvemus et in quantum a nobis vel successoribus nostris litteras liberatorias a bello obtinuerint, ipsas litteras tamquam surreptitias ex nunc prout ex tunc et econtra decernimus nullius roboris vel momenti.

TITULUS IX.

De Scultetis, Agricolis, Colonis eorumque Libertate.

Casimirus Magnus Visliciae et Joannes Albertus Petrcoviae, Reges.

Ex tribus diversis in materia hoc unum conflitum est.
C. Cum ex separatione. fol. XXIV.
C. Praeterea declarantes. fol. XXXVI.
C. Item de missione. fol. XCVIII.

a) *C. M.* syntag. art. 71: De villanis invito domino alio se subiicientibus, item in quibus casibus istud licebit illis. VL. 29.
b) *C. M.* syntag. art. 134: De emethone a domino suo fugiente. VL. 49.
c) *J. A.* a. 1496. art. 11: De emethonum missione. VL. 259.

C. 530. Cum ex separatione et fuga colonorum bona dominorum desertantur, ideo dispendiis communibus obviare volentes, de consensu senatorum et procerum nostrorum statuimus: quod coloni agros quos colunt deserere vel a dominis suis discedere non possunt, nisi in casibus in iure expressis.

C. 531. Casus autem in iure expressi sunt tres: Primus, si dominus villae vi opprimat filiam vel uxorem coloni sui. Secundus, si pro excessu vel culpa domini sui colonus depraedatur vel pignoratur. Tertius, si propter delictum domini colonus excommunicatur vel interdicitur et in excommunicatione aut interdicto duret per unum annum. His enim casibus per colonum coram iudicio terrestri legitime probatis, parentes vel maritus uxoris vel filiae vi oppressae, colonus depraedatus aut excommunicatus a dominis et agris suis quocunque tempore recedere possunt. Quos propterea domini detinere, impedire vel molestare non debent.

C. 532. Legitima autem probatio trium casuum praemissorum est, ut colonus violationem et stuprum uxoris aut filiae et depraedationem seu pignora-

tionem mox publicet per protestationem coram ministeriali et nobilibus, si eorum copiam habere potest, alioquin coram nobilibus vel plebeis vicinae villae et in illorum defectu coram parocho proprio.

C. 533. Et deinde coram iudicio terrestri pater vel maritus uxoris aut filiae vi oppressae cum uxore et filia ac duobus testibus de illa parochia sibi similibus et colonus depraedatus etiam cum duobus testibus, uti praemittitur, eorum corporalibus iuramentis oppressionem, violentiam et depraedationem allegatas et excommunicationem vel interdictum per processus archiepiscoporum, episcoporum et eorum officialium probare tenebuntur.

C. 534. Et praeter tres casus praedictos coloni de agris sibi ascriptis surgere et a dominis suis abire non possunt, nisi de expresso consensu dominorum, vel si cum dominis convenirent, ut alium aeque idoneum, divitem et liberum colonum loco sui substituere possint; tunc enim abire poterint, domo tamen et sepibus bene reformatis, agris hiemalibus et aestivalibus ex integro seminatis, et iumentis atque instrumentis rusticis ad agriculturam necessariis relictis et dimissis.

C. 535. Ubi autem propria voluntate vel temeritate discesserint, intra unius anni decursum, a quolibet receptatore iure competenti repeti possunt, si modo dominus scivit colonum suum apud receptatorem fuisse. Alioquin post annum colonum fugitivum repetens coram iudicio iurare tenebitur, se in eodem anno apud receptatorem inculpatum de colono suo penitus ignorasse. Quem sciens et lapso anno non repetens, amplius repetere non potest.

C. 536. Si autem propter perhorrescentiam, rancorem vel nimiam dominorum austeritatem coloni ad agros vel dominos proprios redire noluerint et de hoc legitime convicti fuerint, eo casu decernimus: quod receptator domino pro colono marcas decem et censum unius vel plurium annorum retentum ac debita quaecunque per eum contracta ex integro solvat et iumenta ac instrumenta rustica ad agriculturam necessaria restituat aut eorum verum valorem solvere teneatur.

C. 537. Et nihilominus quidquid rerum substantiae vel peculii colonus fugiens in domo sua reliquerit, id totum dominus, a quo fugit, iure deserti agri accipere debet.

C. 538. Quod ad tabernatores, manuales, hortulanos ac alios subditos omnes extendimus, omni differentia sublata colonorum, hortulanorum et tabernatorum, iure Polonico vel Theutonico locatorum, quos quantum ad praemissa omnia et singula adaequamus.

Vladislaus Jagiello Rex, Cracoviae et Varthae.

C. Quia libertas. fol. XLVI. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 22: De libertate alicui cmethoni per dominum concessa. VL. 79.

C. 539. Cum libertas colonorum ad hoc per sapientes inventa sit, ut silvae et nemora, ex quibus modicae proveniunt utilitates, exstirpentur et ad ube-

riorem usum redigantur, quapropter statuimus: quod si colonus propter silvam extirpandam, ubi villa locari debet, libertatem accipiat, de agro novali nisi illum integre exstirpet, discedere non potest.

C. 540. Quo agro exstirpato, si demum discedere voluerit, aeque divitem colonum in locum suum substituere debet, quem in agris excultis, hiemalibus et aestivalibus seminatis collocet et tunc demum libere discedere permittatur.

C. 541. Alioquin si temere discesserit et agrum novalem non exstirpatum deseruerit, tot annorum censum solvere teneatur, quod annorum libertate usus est. Et nihilominus agri novales per eum deserti domino cedant.

C. 542. Quod ad colonos, quibus libertates ex aliis causis quibuscunque per dominos concessae fuerint, etiam extendimus.

C. 543. Sed quoniam plerique oppidani et coloni, agros suos augere volentes, laneos vel mansos in quibus resident progressive exstirpare consueverunt et censum aut onera ratione illius agri exstirpati dominis augere recusant, ideo statuimus: quod oppidani vel coloni trinum duntaxat fructum de eiusmodi agris exstirpatis et audauctis libere percipere debent, quartus vero fructus vel domino cedat, aut colonus secundum quantitatem et proportionem agri exstirpati et adaucti de augendo censu et oneribus cum domino convenire tenebitur. Quod in omnibus terris regni nostri uniformiter decernimus observandum.

Idem ibidem.

C. Cum autem scultetus. fol. XLVI. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 23: De sculteto vel emethone a domino fugiente. VI. 79.

C. 544. Cum autem scultetus, molendinator, tabernator et quicunque alius colonus, agrum vel hereditatem emptam habens, de illis absque culpa domini sui abierit et fugierit, talis profugus per trinam proclamationem publicam in tribus hebdomadis continuis in parochia factam, ut ad agrum et hereditatem suam redeat, per dominum vocari debet. In tertia vero et ultima proclamatione dominus terminum duarum septimanarum ad locandum iudicium bannitum in villa vel hereditate, de qua divertit, praefigere debet. In quo iudicio quartam et ultimam ex superabundanti proclamationem vocando profugum, ut redeat, facere debet. Qui si tunc non redierit, agrum vel hereditatem habitam perdet ipso facto, quam dominus villae cum protestatione sollemni alteri locare, vendere et cum ea pro arbitrio suo disponere poterit, contumacia vocati non obstante.

C. 545. Quod si postea profugus ille possessoribus agrorum vel hereditatum huiusmodi minas incusserit qualescunque, dominus, sub quo degit requisitus cum eo iure Polonico poscentibus iustitiam ministrare et illum cautione fideiussoria vel alio meliori modo de pace et securitate possessorum obstringere tenebitur, sub poena trium marcarum possessoribus agrorum et iudicio aliarum trium marcarum, totiens quotiens requisitus fuerit et facere recusaverit, irremissibiliter applicanda.

C. 546. Et nihilominus si profugus post factas minas aliqua damna possessoribus agrorum irrogaverit, dominus eius eadem ipsis eorum corporali iuramento existimanda solvere tenebitur.

Idem ibidem et Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

Haec tria simul iuncta sic illustrata sunt.
C. Inutilem scultetum. fol. XLVI.
C. Saepenumero. fol. XV.
C. Item errorem. fol. XVIII. in novis.

a) *V. J.* a. 1423. art. 24: De sculteto inutili aut rebelli. VL. 79.
b) *S.* a. 1510. art. 24: Sculteti, advocati, molendinatores scultetias, advocatias et molendina sua absque consensu dominorum suorum alienare et obligare non possunt nec debent. VL. 374.
c) *S.* a. 1511. art. 11: Corrigitur statutum de inutili sculteto. VL. 377.

C. 547. Saepenumero advocati, sculteti et molendinatores iuri dominorum per ignorantiam detrahere consueverant et vendebant vel oppignorabant advocatias, scultetias et molendina in toto vel in parte absque consensu dominorum suorum. Quapropter constituimus: ne hoc amplius facere audeant sub amissione summae, pro qua vendiderint vel oppignoraverint fisco domini sui, in bonis vero nostris nobis applicandae. Petentibus autem ad oppignorandum consensum non denegabimus, sine tamen incommodo nostro.

C. 548. Scultetum vero, molendinatorem, tabernatorem et alium quemcunque inutilem aut rebellem dominus in hereditate sua habens, ei praecipere et mandare potest, ut scultetiam, molendinum, tabernam et hereditatem suam vendat. Qui si emptorem non habuerit neque habere poterit, tunc dominus vel heres cum sculteto aut molendinatore ad iudicium terrestre accedere et duas personas electas, sagaces et neutri partium suspectas, ab eodem iudicio recipere debent. Quae personae valorem scultetiae, molendini vel hereditatis ad unam iustam pecunialem summam taxantes, illam domino et heredi solvere demandabunt. Et sic dominus illa taxa pecuniali soluta scultetiam, molendinum vel aliam hereditatem pro se obtinebit.

Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici, Reges.

Ex quattuor diversis hoc unum conditum est.
C. Pro fugitivis. fol. XCVIII.
C. Item statuimus ut tenutarii. fol. XCV.
C. Item licet. fol. CVIII.
C. Ad supplicationem. fol. VII. in novis.

a) *J. A.* a. 1496. art. 12: De fugitivis emethonibus. VL. 259.
b) *C. J.* a. 1454. art. 28: De profugis restituendis. VL. 253.
c) *J. A.* a. 1496. art. 46: De emethone fugitivo repetendo tam de regalibus quam non regalibus bonis. VL. 276.
d) *S.* a. 1507. art. 24: Confirmatur statutum Alberti regis de fugitivis in Russia et exemptione eiusdem terrae a solutione teloneorum et foralium. VL. 365.

C. 549. Si colonus alicuius subditorum nostrorum spiritualium vel saecularium per fugam diverterit in bona nostra regia vel alicuius subditorum nostrorum, dominus reperto colono, uxore vel bonis eius et cum ministeriali ac nobilibus personaliter viso et deprehenso, ante omnia per ministerialem et duos nobiles restitutionem coloni sui sic deprehensi et visi a receptatore, sive ille sit nobilis sive capitaneus vel tenutarius noster, requirere debet. Quem ad eiusmodi requisitionem receptator restituere vel saltem, ut recipiatur, permittere tenetur. Quam restitutionem aut permissionem coram ministeriali et duobus nobilibus protestetur, ut si postea pro eo ipso fugitivo colono ad ius terrestre citaretur, per eiusmodi protestationem poenam infrascriptam evadere posset.

C. 550. Si autem receptator colonum fugitivum ex certis causis restituere nollet vel non posset, dilationem ad proxima iudicia terrestria aut librorum positionem proximam sibi recipere debet, ut illic sine aliqua citatione vigore dilationis huiusmodi causas, propter quas colonum non restituit, allegare posset. Quae causae tunc allegatae, si erunt rationabiles, utpote una ex tribus supra descriptis, receptator obtinebit colonum. Alioquin ex iudicii decreto eum domino suo restituere tenebitur.

C. 551. Si vero ad postulationem et requisitionem domini receptator colonum fugitivum non restituerit vel ad iudicium terrestre dilationem sibi non ceperit, poenam quattuordecim marcarum domino solvendam eo ipso incurret Et nihilominus ad iudicium terrestre vel librorum positionem, quod prius fuerit, legitime citatus, in primo termino tamquam peremptorio colonum cum uxore et rebus eius omnibus ac poena praefata domino restituere tenebitur.

C. 552. Quae autem de fugitivis colonis supra constituta sunt, etiam de violenter receptis intelligi volumus, quos pari modo repetendos esse declaramus, sub poenis contra violentos receptatores colonorum per nos antea editis.

Joannes Albertus Petrcoviae, Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges, et Senatores Regni ibidem.

Haec duo simul iuncta sic illustrata sunt.
C. Item providentes. fol. XCIX.
C. Item moderationem. §. 6. fol. XX. in novis, et
C. Item quod cmethonum filii. fol. CXI. primo contrarium, et
C. Item innitendo. fol. CIII. primo simile, abrogata sunt.

a) *J. A.* a. 1496. art. 14: De filiis cmethonum. VL. 259.
b) *S.* a. 1511. art. 21: De filiabus colonorum in matrimonium collocatis. VL. 379.
c) *A.* a. 1503. art. 3: De filiis cmethonum. VL. 293.
d) *J. A.* a. 1496. art. 24: Cmethones quot annuatim de villa mittendi. VL. 267.

C. 553. Providentes nimiae licentiae adolescentum plebeorum et desertationi bonorum hereditariorum regni nostri, quandoquidem adolescentibus plebeis a parentibus suis de villis migrantibus propter laboratorum penuriam in agris locandorum villae desertantur, et adolescentes sub colore studiorum vel artificiorum discendorum a patribus discedentes ad stipendia et societates pravas se confe-

runt, ibique furantur, praedantur et in bonis moribus depravantur, ideo statuimus: quod unus duntaxat filius a patre de villis recedere possit ad servitia, praesertim vero ad studia vel litterarum vel artificiorum, reliqui autem filii maneant in hereditatibus et villis cum patribus suis. Filius autem, qui modo praemisso recessurus est, licentiae et testimoniales litteras a domino suo accipere debet, cum quibus tamquam emancipatus et liber ad studia, servitia vel artificia discedet.

C. 554. De filiabus autem colonorum, ut matrimonia ubique libera sint, taliter duximus statuendum: quod si non possessionatus duxerit in matrimonium filiam alicuius coloni possessionati, eo casu maritus apud uxorem in possessione morari debet. Et similiter impossessionatae filiae apud maritos possessionatos morentur. Quod etiam de viduis aeque observari censemus.

C. 555. Quas quidem puellas et viduas in matrimonium undecunque postulatas domini de villis et hereditatibus suis absque omni depactatione et impedimento libere dimittant, sub poena trium marcarum parti et totidem iudicio applicanda.

C. 556. Quod ad bona nostra regalia et subditorum nostrorum spiritualium et saecularium nullis exceptis extendimus, ita quod capitanei et tenutarii in bonis nostris regiis litteras licentiae et testimoniales dent recedentibus.

C. 557. Quod si unicus fuerit filius apud patrem, ille secum in hereditate maneat et in domo paterna laboret vel in eadem villa, quam parentes incolunt, domicilium, servitium aut victum acquirat.

C. 558. Quod si aliquis adolescens contra tenorem huius statuti et praeter domini sui consensum in civitatibus, oppidis aut alibi repertus fuerit, domino suo absque iuris strepitu sub poena quattuordecim marcarum restituatur. Et nihilominus receptatores poena praedicta, totiens quotiens secus fecerint, domino soluta ad restitutionem adolescentis erunt astricti.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Ut concordia. fol. IX. in novis, extensum in forma.

S. a. 1510. art. 5: De colonis fugitivis restituendis. VL. 367.

C. 559. Ut concordia passim inter omnes conservetur, statuimus: ut coloni, qui desertis agris a dominis suis ad inquilinatus civitatum et oppidorum fugiunt, cum repetuntur, dominis suis vel per capitaneos vel civitatum officiales restituantur, sub poenis regalibus, vel cogantur desertos agros aliis possessoribus idoneis loco sui collocare. Reliquos vero inquilinos sine iniuria cuiuspiam manentes tolerandos decernimus.

Idem Thorunii et Bidgostiae.

C. Commoditatibus. Conventus Thorunensis, hic extensum in forma, et

a) *S.* a. 1521. art. 1: Cmethones unum diem plus minusve septimanatim laborent. VL. 396

C. Statuimus et ordinamus. fol. XXII. in novis, eius simile abrogatum est.

c) *S.* a. 1520. art. 7: De laboribus cmethonum. VL. 394.

C. 560. Commoditatibus subditorum nostrorum consulentes, de omnium senatorum et procerum status utriusque regni nostri unanimi consilio et consensu statuimus et decernimus perpetuo observandum: quod omnes et singuli coloni omnium et singularum villarum, tam nostrarum quam subditorum nostrorum, cuiuscunque status existentium, qui prius diem in septimana non laboraverunt, nobis et dominis ipsorum de quolibet laneo unum diem septimanatim laborent et ad laborandum sint astricti.

C. 561. Exceptis tamen villis nostris desuper privilegiatis, quae docerent privilegio speciali et expresso, quod loco laborum censum pecuniarium auxerint; tales enim privilegiis suis gaudere debent. Exceptis etiam aliis colonis, qui censu pecuniario aut frumentario seu quaecunque alia contributione vel datia dominis suis labores iam antea compensarunt. Quod tamen in arbitrio dominorum suorum remanere debet.

C. 562. Et hoc etiam specialiter proviso, quod haec constitutio non extendat se contra illos colonos, qui plures dies in septimana nobis et dominis suis laborare consueverunt. Nam hoc statutum pro illis tantum conditum est, qui minus quam diem in septimana nobis et dominis eorum laborare soliti erant.

Joannes Albertus Petrcoviae, Sigismundus Primus Cracoviae, Reges, et Senatores Regni Petrcoviae.

C. Consulentes. Conventus Cracoviensis 1532. hic extensum est in forma, et

C. Item ne rustici. fol. CXII. et

C. Quamquam plures. fol. CIV. eius similia abrogata sunt.

a) *S.* a. 1532. art. 7: Consulentes commoditati rei communis etc. VL. 503.

b) *A.* a. 1503. art. 4: De rusticis extra regnum laboratum non mittendis. VL. 293.

c) *J. A.* a. 1496. art. 25: De laicis seu mendicis mendicatum euntibus. VL. 267.

C. 563. Consulentes commoditati rei communis domesticae regni nostri, quae plerumque fugitivorum colonorum vel filiorum eorum malitia ita defraudatur, ut multi subditorum nostrorum ex defectu laborantium et servitorum in laboribus necessariis negligantur, statuimus et decernimus: ut quicunque colonus, hortulanus seu quivis alius subditus vel filii eorum invito et inscio domino suo in alienas provincias fugientes se transferant, per capitaneos et eorum vicesgerentes denique per officiales civitatum et oppidorum, ad quae devenerint, capiantur et capti operibus servilibus adhibeantur tam diu, donec dominus detenti vel detentorum illos inventos repetierit, repetente enim domino subditum et docente illum esse suum, capitanei et eorum vicesgerentes vel civitatum et oppidorum officiales illum extradere debebunt irrecuse, receptis prius ab eo qui subditum suum repetit duodecim grossis, quos illi pro opera et diligentia in detinendo subdito adhibita solvendos fore decernimus.

TITULUS X.

De Servis Liberis et Illiberis.

Vladislaus Jagiello Rex, Cracoviae et Varthae.

C. In lege imperiali. fol. XCVII. sic illustratum est.

V. J. 1423: De servis aut ancillis illiberis evadentibus aut fugientibus. VL. 81.

C. 564. In lege imperiali contiuetur, quod servi illiberi et ancillae de manibus et potestate dominorum suorum liberari non possunt, nisi per eos manumissi et libertate donati fuerint. Sed quia frequenter tales illiberi dominorum manus et potestatem subterfugientes et evadere volentes, apud alios nobiles et vicinos latitant et observantur et hoc modo dominos suos evadentes ad propria reverti consueverunt, propter quorum fugam domini, aesi hereditatem perderent, non modica damna percipiunt, quandoquidem dominus servos illiberos ubi vult locare potest, acquirendo hereditatem novam per ipsos erigendam, unde si apud aliquem subditorum nostrorum tales servi vel ancillae de cetero latitabunt aut observabuntur, receptator debet eos retinere et in curia proximiori domini regis protestari, quod tales servos vel ancillas retinet et servat. Quod si receptator id facere noluerit vel neglexerit, et dominus servorum et ancillarum contra ipsum per testes id legitime probaverit, servum illiberum vel ancillam, cuius fuerat, domino solvere tenebitur cum poena trium marcarum.

Joannes Albertus et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Quoniam propter laicos. fol. XCIX.
C. Rustici vagi. fol. XXVIII. in novis.

a) *J. A.* a. 1496. art. 15: De laicis dictim, horatim aut septimanatim non annuatim servientibus in civitatibus. VL. 260.
b) *S.* a. 1519. art. 17: Poena contra rusticos vagos. VL. 390.

C. 565. Quoniam propter laicos propria domicilia non habentes, qui septimanatim servire consueverunt, fit defectus servitorum in villis et praediis nostris et subditorum nostrorum tam spiritualium quam saecularium, qui in civitatibus et oppidis passim foventur absque ullo respectu vel consideratione, quibus laboribus vel officiis victum quaerant, qui ex civitatibus et oppidis certis temporibus praedatum et certis temporibus servitum exeunt et in villis messis tempore pro laboribus ingentia salaria exigere consueverunt, quapropter statuimus: ut eius-

modi laici in civitatibus et oppidis ad labores septimanales aliter non suscipiantur, nisi prius per consules civitatum et oppidorum ad metricam specialem inscribantur, et ut ab aliis laicis non laborantibus internosci possint, signis specialibus consignentur. Ad quam tamen metricam nemo inscribi debet, nisi qui litteras licentiae et testimoniales a domino suo, quod liber sit, habuerit et ostenderit.

C. 566. Qui autem inscripti et signati non fuerint, vel litteras testimoniales aut licentiae a dominis suis non habuerint, in civitatibus et oppidis non foveantur, sed tamquam vagi et suspecti, si ad diem tertium servitiis annalibus vel artificiis se non applicuerint, per officium civile capiantur, vinctique compedibus ad faciendos aggeres vel fossas civitatum vel castrorum et alios labores serviles adhibeantur.

C. 567. Officium autem civile, si in praemissis negligens vel remissum fuerit, poena quattuordecim marcarum puniatur capitaneo loci pro dimidia et domino laici pro alia dimidia applicanda. Quod si dominus dimidium poenae suae exigere non curaverit, ut quia forte de homine suo ignorabat, tunc integra poena capitaneo cedere debet.

Alexander Rex, in Radom.

C. Cum hac tempestate. fol. CXVI. sic illustratum est.

S. a. 1505. art. 4: De servis maleficos insecuturis. VL. 300.

C. 568. Cum hac tempestate servi et familiares passim se excusare consueverunt, quia dominis eorum ad insequendos fures, meleficos aut hostes non euntibus, ipsi quoque eosdem fures, maleficos et hostes insequi nollent, propter quod non vulgare dabatur patrocinium malis hominibus manus evadendi illorum, per quos commode poterant retineri, quapropter statuimus: ut quicunque servorum vel familiarium, iubentibus dominis suis, fures et malefactores quoscunque aut hostes insequi et apprehendere noluerint vel recusaverint, perpetuo sint infames. Qui autem fures, hostes et maleficos insequentibus et eos apprehendentibus infamiam obiecerint, eandem infamiae poenam ipsi soli incidant ipso facto.

C. 569. Servitores tamen et famuli furem, maleficum et hostem comprehensum ad manus executoris iustitiae seu carnificis tradere non tenentur, sed ad manus domini sui vel officii castrensis.

Idem ibidem et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici, Reges.

Ex duobus hoc unum conditum est.
C. Quicunque servientium. fol. CXVI.
C. Tum in illa. fol. II. in novis.

a) *S.* a. 1505. art. 5: De tempore servorum sub indicto tempore belli licentiandorum. VL. 300.
b) *S.* a. 1507. art. 5: Tum in illa quoque constitutione etc. VL. 360.

C. 570. Quicunque servientium aut famulantium post publicationem primarum restium ad expeditionem bellicam et sub ipsa expeditione bellica vel alia necessitate iusta et legitima licentiam a servitio apud dominum suum petierit vel ab eo temere discesserit, perpetuo sit infamis. Poterit tamen ante primarum restium publicationem vel aliam necessitatem domini sui sex septimanis licentiam a servitio apud dominum suum postulare, quam ei dominus de iure denegare non potest.

C. 571. Si tamen servus nobilis est et ratione bonorum suorum terrestrium ad expeditionem bellicam obligatur, etiam post primarum restium publicationem licentiam a servitio petere et a domino libere discedere potest.

C. 572. Sed servi plebei et ignobiles volumus ut annuatim ex convento pretio dominis suis serviant. Quod si ante annum absque licentia domini temere discesserint, pretium conventum totius anni perdant ipso facto. Si autem absque legitima causa domini ante annum completum abeundi eis licentiam concesserint, conventum pretium totius anni eis ex integro solvere debent.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Ad continenda furta. fol. XXIX. in novis, extensum in forma.

S. a. 1523. art. 2: De furto prohibendo et furibus coercendis. VL. 400.

C. 573. Ad continenda furta et vagos homines coercendos capitanei locorum diligenter curabunt, homines otiosos et vagabundos nullisque servitiis aut artificiis addictos in suis capitaneatibus perquirere et cohibere. Nobiles vero in bonis suis tales per capitaneos coerceri permittant; alioquin citati, illos coram capitaneos statuere teneantur.

TITULUS XI.

De Validis Mendicantibus.

Joannes Albetus Rex, Petrcoviae.

C. Item cum viderentur. fol. CIII. sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 25: De laicis seu mendicis mendicatum euntibus. VL. 267.

C. 574. Cum in hoc inclyto regno nostro laici et feminae mendicantes in tanta multitudine esse conspiciuntur, ut iudicio eorum, qui multas partes orbis peragrarunt, dari non possit regnum, quod tantam mendicorum frequentiam in

se contineret, inter quos plures laicos et feminas bonarum virium esse constat, posseque commode manuum labore victum quaerere, dummodo illos lex super hoc stringeret non voluntas, propter quam voluntatem vel potius desidiam, quamprimum in eis barbae a mento dependent et cani apparent capilli, relictis domiciliis suis in eleemosinarum suffragiis ac impetrationibus residuum vitae ponunt, nonnunquam scandala comittentur, nonnunquam vero, ubi prece non possunt, dolis impetrare et obtinere non verentur, inhaerentes igitur vestigiis optimarum legum municipalium in plerisque christianis regnis teneri solitarum, statuimus: ut in civitatibus, oppidis et villis regni nostri non plures mendici habeantur, quam quod communitates et domini locorum decreverint habendos. Quibus in locis, utpote in civitatibus et oppidis consulatus pro tempore existens, in villis vero plebani, sub quorum parochiis villae consistunt, et locorum domini mendicis signa imponant ad designandum numerum eorum, quos in locis praedictis duxerint mendicaturos.

C. 575. Qui vero absque signis reperientur, ad servitia et labores capiendos esse decernimus vel in manus capitaneorum nostrorum tradendos, quos successive ab eis ad labores castrorum nostrorum Turcis et Tartaris confinium recepturi sumus.

C. 576. Poterint tamen domini locorum emeritis ad nulla servitia, labores et officia valentibus suas ad peregrinandum testimoniales litteras concedere, sub quarum immunitate, etiam signa non habentes, ad petendas eleemosinas ubique admitti debent.

C. 577. Si autem officium civile in praemissis negligens vel remissum fuerit, poena quattuordecim marcarum puniatur, per capitaneos exigenda et fisco nostro applicanda.

TITULUS XII.

De Venationibus, Aucupiis et Piscaturis.

C. Cum autem lepores. fol. XLVII. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 28: De venationibus leporum. VL. 81.

C. 578. Cum venatores pauperibus hominibus conculcando fruges et segetes, non modica damna inferre consueverunt, statuimus: quod a festo sancti Adalberti in Maio usque ad collectionem omnium frugum hiemalium et aestivalium de campis in bonis et hereditatibus alienis nemo venari praesumat. Alioquin venator damnum passo tres marcas pro poena et iudicio totidem ac valorem da-

mni partis corporali iuramento existimandam solvere tenebitur, dummodo ipsum damnum coram ministeriali et nobilibus antea legitime fuerit protestatum.

C. 579. Statuimus insuper: quod in bonis et hereditatibus alienis venari, laqueos et retia tendere, aves capere, pisces apprehendere nemo audeat absque dominorum voluntate et consensu, praesertim vero coloni, qui propter venationes, aucupia et piscaturas ordinarios labores negligere consueverunt. Alioquin dominus bonorum vel hereditatis canes, laqueos, retia et alia instrumenta venatoria in bonis suis reperta impune recipere potest.

C. 580. Nemo etiam vulpium catulos ex foveis effodere vel vivos vulpes adultos vel iuvenes emere aut vendere et in domibus suis fovere audeat; ubi vero vulpis viva domi nutrita aut pellis iuvenis vulpis apud aliquem reperta fuerit, talis poenam trium marcarum incurrere debet, capitaneis locorum applicandam.

Idem ibidem.

C. Nonnullae displicentiae. fol. XLVII. sic illustratum est.

V. J. a. 1423. art. 29: De cane aut fera aliena per aliquem recepta. VL. 81.

C. 581. Quia plerumque inter nobiles et subditos nostros in venationibus controversiae exoriuntur, eo quod nonnulli canes alterius aut feras agitatas et vulneratas recipere et praeripere non verentur, quapropter statuimus: ut si quis cervum, aprum, onagrum vel aliam feram per canes alicuius agitatam aut vulneratam vel captam vi seu per insidias ante canes alienos receperit et pro se usurpaverit, talis usurpans pro ferinis vel canibus oblatis tres marcas pro poena illi, cuius fera vel canis fuit, solvere teneatur.

TITULUS XIII.

De Medicis et Aromatariis.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Quia plerique. fol. XXXI. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1523. art. 8: Ut doctores medicinae apothecas et aromatarias diligenter quotannis revideant. VL. 402.

C. 582. Quia plerique sunt aromatarii, qui non habitis rebus ad medicinas necessariis unam pro alia ponere solent vel ex rebus vetustis et evaporatis ipsas

medicinas conficiunt, unde plerique homines venire solent in magnum vitae discrimen, statuimus et decernimus: ut deinceps doctores medicinae in civitatibus ubi degunt, apothecas et aromatarias diligenter singulis annis revideant, eisque ipsi aromatarii omnia exponere et ostendere tenantur, sub poena privationis apothecae. Doctores vero tales aromatarios, vel contumaces vel non habentes res necessarias et valentes, nobis vel consulatui deferre et manifestare tenebuntur, sub gratia nostra.

C. 583. Doctores autem medicinae ad practicandam et exercendam artem medicam in regno et dominiis nostris aliter non admittantur, nisi qui per doctores et magistros studii universalis Cracoviensis per rigidum examen aut responsiones consuetas fuerint approbati.

TITULUS XIV.

De Treuga et Pace.

Casimirus Magnus Visliciae et Joannes Albertus Petrcoviae, Reges.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Statuimus quod si aliquis. fol. XXXV.
C. Item quoniam. fol. C. sed istud illustratum et locupletatum est.

a) *C. M.* syntag. art. 133: De treugis pacis seu salvo conductu dandis de regno fugientibus. VL. 48.
b) *J. A.* a. 1496. art. 18: De salvo conductu his qui de regno fugiunt dando. VL. 262.

C. 584. Si quem subditorum nostrorum propter insecuritatem vitae vel aliam causam legitimam de regno egredi vel alias nostram, iudicum et officialium nostrorum praesentiam vitare necessario contingeret, ne dignitas regia per iniustitiae culpam profanetur, statuimus et decernimus: ut subditis nostris nobilibus vel plebeis, cuiuscunque status, sexus et conditionis existentibus, propter insecuritatem vitae aut aliam legitimam causam extra regnum se conferentibus vel in regno nostram, iudicum et officialium nostrorum praesentiam ex necessitate vitantibus, treugae et salvi conductus per nos et successores nostros, quoticns illos petierint, dari debent, ut sub libertate et securitate publica iustitiam consequi et illam accusati de se unicuique reddere valerent.

C. 585. Sed si quis coram nobis vel capitaneo loci de aliquo crimine aut maleficio fuerit accusatus et ad ostendendam innocentiam suam per nos vel successores nostros aut capitaneum loci admissus non fuerit et ipsum vel ob id

e regno discedere contingat, ne eiusmodi discessus et fuga sibi ad infamiam imputetur, statuimus: quod ipse coram archiepiscopo Gneznensi primate legatoque nato vel episcopo Cracoviensi, castellano Cracoviensi aut palatino Poznaniensi protestetur, quod nos, successores nostri aut capitaneus loci ad ostendendam innocentiam suam ipsum admittere noluimus. Praefati vero archiepiscopus, episcopus, castellanus, palatinus vel alter illorum treugas et salvum conductum duorum mensium eiusmodi profugo dare et ipsum per idem tempus servare poterint, infra quod ipsi apud nos vel successores nostros, ut ei salvum conductum praestemus ac ad audientiam et iustitiam ipsum admittamus, gratiam quaerere debent.

C. 586. Quem salvum conductum per senatores praedictos concessum eiusdem roboris esse volumus, cuius est salvus conductus noster regius, et illius violatores eisdem poenis subiacere debent, quibus violatores salvi conductus nostri regii subiacere dinoscuntur. Poena autem violationis treugarum et salvi conductus est eadem cum poena criminis laesae maiestatis.

C. 587. Quod si senatores praefati profugo gratiam apud nos obtinere non valuerint, utpote quia nos vel successores nostri ad ostendendum suam innocentiam eum nihilominus admittere nollemus, eo casu alter ex senatoribus praedictis, qui ei salvum conductum concessit, finitis duobus mensibus ad limites terrae suae profugum in pace conducere tenetur. Qui a tempore huiusmodi conductus infra annum regno, dominiis et subditis nostris damna inferre non debet, uxore sua per totum annum praedictum in bonis suis hereditariis nihilominus pacifica remanente.

C. 588. Anno autem elapso, intra quem continue gratiam nostram nihilominus quaerere debet, si illam invenire, neque audientiam, ut se iustificaret, apud nos obtinere valuerit et aliqua damna regno vel dominiis nostris vel ob id intulerit, propter hoc infamis non reputetur, nec ipsum subditi nostri capere et nobis aut capitaneo loci morte puniendum tradere tenebuntur. Pro quo nos et successores nostri contra nobiles et subditos nostros offensa vel indignatione aliqua commoveri non debemus.

C. 589. Si vero quis absque causa legitima de regno profugerit, iurique parere noluerit et deinde damna regno et subditis nostris intulerit, bona ipsius mobilia et immobilia praeter dotem et dotalitium uxoris camerae nostrae perpetuo applicentur. Quae bona immobilia aliis nobilibus subditis nostris pro arbitrio nostro distribuemus. Et si per aliquem captus fuerit, vita ipsius in gratia nostra consistat, uxore in dote et dotalitio suis nihilominus remanente. Quam dotem et dotalitium etiam vendendi plenam et liberam habeat facultatem.

C. 590. Sed quia idcirco iura per ora principum divinitus sunt promulgata, ut iustitia et pax inter subditos conservetur et unus alterius vi et potentia non opprimatur, statuimus: quod si quis subditorum nostrorum nobilium cuiuscunque status, conditionis et sexus existentium propter insidias, diffidationem vel hostilitatem alicuius de vita et membris suis securus non fuerit et a nobis vel capitaneo loci de securitate vitae et membrorum vadii interpositione sibi provideri po-

stulaverit, nos, successores nostri et capitaneus loci secundum conditionem bonorum et personarum de pace ac securitate vitae et membrorum vadia inter partes opportuna, prout nobis melius et utilius videbitur, expedire, vallare et interponere tenebimur, parti pacem et ipsa vadia observanti in eventum transgressionis applicanda.

C. 591. Si vero invicem discordantes adeo pertinaces fuerint, ut marte et viribus propriis quam iure mediante pro iniuriis suis experiri malueriut et neuter illorum vadii interpositione se tutum et securum effici postulaverit, nos nihilominus et capitanei nostri motu proprio et ex officio nostro, ut pax, securitas et tranquillitas communis conservetur, inter huiusmodi collitigantes pro personarum et bonorum conditione et qualitate vadia interponere tenebimur, in eventum transgressionis illorum per se vel per submissas personas, nobis fiscoque nostro regio pro dimidia et pacem ac vadia observanti pro alia dimidia applicanda.

C. 592. Quae vadia transgressa, si per nos interposita sunt et fisco nostro debentur, iudicio regio; si vero parti, iure terrestri; quae vero per capitaneos interponuntur, sive nobis sive parti cessura sunt, iudicio castrensi exigantur.

C. 593. Quod si quis dominus servitori, colono vel subdito suo plebeo et impossessionato cum nobili pacem et securitatem facere volens, vadium per nos vel capitaneum loci interponi postulaverit, quia propter status et conditionis inaequalitatem inter nobiles et plebeos vadia de iure interponi non consueverunt, statuimus: ut in tali casu dominus pro servitore, colono vel subdito suo plebeo et impossessionato de pace tenenda et vadio in eventum contraventionis solvendo solus fideiubeat aut fideiussores idoneos statuat, per quam fideiussionem dominus fiideiubens aut fideiussores statuens diffidatori servitoris, coloni vel subditi sui non inaequalis efficietur. Et ita nos et capitaneus loci in eo casu vadia opportuna interponere tenebimur.

C. 594. Si autem presbiter beneficiatus vel non beneficiatus et clericus ordinatus beneficiatus a nobili vel plebeo pacem et securitatem postulaverit, nos et successores nostri et capitaneus loci inter illos etiam vadia opportuna interponere tenebimur pro conditione bonorum et personarum.

C. 595. Vadia autem omnia inter partes per quemcunque et quomodocunque vallata et interposita ad trium annorum et trium mensium completorum decursum duntaxat durare debent. Quo termino lapso sint deinceps nullius roboris vel momenti.

Alexander Rex, in Radom.

C. Conquerentibus. fol. CXVI. sic illustratum est.

A. **a. 1505. art. 10: De salvis conductibus per capitaneos non dandis cmethonibus terrigenarum. VL. 301.**

C. 596. Quoniam plerique capitanei regni nostri colonis senatorum et procerum nostrorum spiritualium et saecularium treugas et salvos conductus dare

consueverant in illorum dispendium et levitatem, quod omnino prohibentes, statuimus: quod senatorum, procerum et nobilium nostrorum subditis, civibus, oppidanis, colonis aut servis capitanei locorum treugas et salvos conductus non dent, nisi de consensu et petitione expressa dominorum, sed illos in casibus occurrentibus ad iudicia ordinaria et ius commune remittant, ubi cuilibet conquerenti iuris et iustitiae patrocinium opportunum praestari potest.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Nemo deinceps. fol. XXVII in novis, extensum in forma.

S. a. 1519. art. 15: De pixidibus brevibus non deferendis. VL. 390.

C. 597. Nemo deinceps tempore pacis seu eques sive pedes pixides breves, quas „rucznice" vocant, deferre audeat. Ab hac tamen constitutione terras Russiae liberas esse volumus, quae parata arma contra insultus hostium habere semper solent et debent.

Finis Tertii Libri Statutorum Regni.

LIBER QUARTUS

Statutorum Regni Poloniae

TITULUS I.

De Obligationibus, Contractibus et Solutionibus.

Casimirus Tertius Rex, in Nieszova et Opoki.

C. Item cum bona. fol. XCIII. extensum in forma.

C. J. a. 1454. art. 6. De non obligandis terris et castris principalibus. VL. 248.

C. 598. Cum bona et possessiones mensae nostrae regalis nedum pro persona nostra sed et pro tuitione ac conservatione regni totius sint a principio ordinata, pollicemur: quod non ponemus in obligationem pro pecuniis castra et terras principales seu capitales, in quibus capitaneatus consistunt. Et si quis a nobis huiusmodi terras aut castra sic in obligatione receperit, pecunias per eum datas eo ipso amittat.

Alexander Rex, Petrcoviae.

C. Quoniam de bonis. fol. CXIV. etiam extensum in forma.

A. a. 1504. art. 7: De modo bonorum regalium inscribendorum. VL. 298.

C. 599. Quoniam de bonis mensae regalis status regius specialem habere consueverit provisionem et illis non habitis necessario status maiestatis regiae publicis auxiliis deberet sustentari, tot vero onera in regno contingunt ferenda, ut etiam publicis auxiliis impossibile esset satisfacere et providendo statui regio et necessitatibus occurrentibus, ut igitur successive evinci valeant bona mensae

regiae, statutum et per maiestatem regiam approbatum est: quod bona regalia, dum exementur vel si quopiam modo devolventur ad regiam maiestatem, amplius non impignorentur neque donentur per maiestatem regiam, nisi in generali regni conventione pro reipublicae necessitate senatores regni consentirent obliganda, donanda vel inscribenda. Propter quod regia maiestas nemini amplius ad summas priores in bonis regalibus obligatas adiunget quidquam. Et si inscriptionem fieri contingat, etiam in generali regni conventione senatoribus desuper consentientibus, nihilominus perpetuo observandum decernimus, quod nemini aliqua bona mensae regalis maiestas regia deberet inscribere vel obligare absque conditione extenuationis. Qui vero contra praesens statutum pecuniam super bona regalia dederit, ille perdet et honorem et pecuniam, quam habet inscriptam.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

§. Unde si quis. fol. VIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 1: De reo citato non comparente. VL. 2.

C. 600. Si quis pro hereditate in pecunia obligata vel ex causa rei iudicatae in pecunia possessa, illam redimere volens, ad iudicium aliquem citaverit, reus in primo termino, quem peremptorium esse volumus, comparere et inscriptionem obligationis, decretum vel litteras executoriales iudicii ibidem producere et in quantum legitime compertae fuerint, pecuniam recipere ac de bonis obligatis vel adiudicatis condescendere tenebitur.

C. 601. Si vero reus in eodem termino non comparuerit, iudex actori hereditatem adiudicet, reo nihilominus pecunia in inscriptione vel litteris executorialibus contenta plenarie restituta. Quae pecunia in cancellaria iudicii terrestris interim reponi et conservari debet, reo suo tempore restituenda.

Idem ibidem et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Finem litibus. fol. XVI.
C. Item aliquis. fol. CXXIII.

a) *C. M.* syntag. art. 31: De civibus vel mercatoribus aliquid in mutuum dantibus terrigenis. VL. 16.
b) Consuetud. ter. Crac. a. 1505. art. 33: De mutuatis pecuniis iure repetendis. VL. 332.

C. 602. Finem litibus imponere cupientes, statuimus: quod si mercator pannos vel alias res vendi solitas alicui nobili sub certo tempore solvendas vendiderit et de obligatione, per quam de debito suo liquido constare posset, legitime non docuerit, sed nihilominus per testes idoneos vel chirographum manus et sigilli proprii, et qui scribere nesciunt, per chirographum sigilli proprii et duorum testium in eo inscriptorum venditionem in iudicio legitime probaverit,

solutionem rerum venditarum iudicialiter obtinebit. Alioquin reus negans debitum per proprium iuramentum ab impetitione actoris absolvetur.

C. 603. In aliis autem debitis qualitercunque contractis secus observari decernimus, in quibus probatio debiti per inscriptiones et obligationes coram nobis aut aliquo officio regni nostri legitime factas vel per fideiussorias cautiones fieri debet. Alioquin reus negans debitum per proprium iuramentum ab impetitione actoris absolvetur.

Idem ibidem.

C. Nicolaus deposuit. fol. XXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 24: De equo in accomodatione laeso. VL. 24.

C. 604. Si quis equum sanum ad certam viam alicui commodaverit et commodatarius rediens equum claudum commodanti restituerit, statuimus: quod equus apud commodatarium per duas septimanas quiete et absque labore observetur. Qui si infra praedictum tempus convaluerit, commodanti restituatur. Sin minus, ad arbitrium amicorum vel iuxta existimationem corporali iuramento commodantis factam per decretum iudicii commodanti solvi debet.

C. 605. Idem de veste vel alia re commodata intelligi volumus, ut ipsa vestis aut res comodata qualiter est concessa, taliter restituatur, nec praetextu compensationis commodatum de iure retineri potest.

Idem ibidem.

C. Nicolaus Mathiae. fol. XXIX. sic illustratum.

C. M. syntag. art. 102: De fideiussoria cautione. VL. 38.

C. 606. Si quis certum quid in numero, pondere vel mensura consistens alieni mutuaverit et de solutione fideiussores idoneos acceperit, et debitor in absentia fideiussoris rem vel pecuniam mutuatam creditori solverit, deinde successu temporis creditor pro eiusmodi debito fideiussorem in iudicio convenerit, et fideiussor solutionem factam per debitorem principalem allegaverit, statuimus: quod fideiussor ad probandam debiti solutionem allegatam admitti debet. Quum eam legitime probaverit, a debito et fideiussione per decretum iudicii absolvendus erit.

C. 607. Fideiussio autem simpliciter facta, donec debitum integrum solvatur, cum effectu durare debet, non obstante quod debitor partem debiti solverit vel a creditore prorogationem solutionis acceperit aut alia pacta inter creditorem et debitorem intervenerint, nisi id expresse actum esset, quod creditor fideiussorem a nexu fideiussionis penitus liberaverit et quietum perpetuo fecerit.

C. 608. Quod in omni obligatione, contractu et debito generaliter intelligi volumus, ut debitor allegans solutionem illam probare teneatur, creditoris contradictione qualibet non obstante.

Idem ibidem.

C. Cum officium scultetorum. fol. XXX. extensum in forma.

C. M. syntag. art. 108: De scultetiae emptione et venditione. VL. 39.

C. 609. Cum officium scultetorum semper servile existat, et ad nutum dominorum suorum stare et facere omnia de iure teneantur, indecens est, ut maiores aut potentiores personae in scultetias praeter voluntates dominorum assumantur. Ideo de consensu senatorum et procerum nostrorum statuimus: ut nullus miles aut illustris quicumque emat aut acquirat sibi in aliqua villa scultetiam, praeter illius villae domini heredis et possessoris voluntatem. Factam autem emptionem contra hoc statutum decernimus irritam et inanem.

Idem ibidem.

C. Praeterea statuimus. fol. XXXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 140: De fideiussoria cautione. VL. 51.

C. 610. Fideiussor equum, bovem vel aliam rem suam propriam pro quo fideiussit in iudicio obligare vel novos contractus cum creditore absque voluntate et mandato debitoris principalis facere non potest; quod si fecerit vel obligaverit, ad restaurationem damnorum principalis debitor minime teneatur.

C. 611. Si autem debitor, pro quo fideiussum est, fideiussionem negaverit, si debitum fuerit viginti marcarum, solus fideiussor, si quadraginta marcarum, ipse fideiussor cum alio, in maiori vero pecuniae quantitate, fideiussor cum duobus sibi similibus et debitum pro quo fideiussit et fideiussionem factam propriis corporalibus iuramentis probabunt et affirmabunt.

Idem ibidem.

C. Quia ex facilitate. fol. XXXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 141: De obligationibus. VL. 52.

C. 612. Quia ex facilitate obligationis ad magna damna plerumque homines devenire consueverunt, statuimus: quod si quis fideiussit pro certa pecuniae quantitate alicui creditori, quam pro tempore solutionis convento debitor postea non solvit, statuimus, quod fideiussor non debet propter hoc ad hospitium in obstagium subintrare ac impensas et damna facere in dispendium et depauperationem debitoris non solventis.

C. 613. Sed si debitum est parvum, utpote minus decem marcarum, tunc ex rebus mobilibus debitoris certa portio pro mensura debiti auctoritate iudicis et per ministerialem ad instar pignorationum in solutum consignetur.

C. 614. Si vero debitum fuerit decem marcarum vel ultra, eo casu in quibuslibet decem marcis detur creditori intromissio in unum mansum agri pos-

sessionatum, de quo marca census annis singulis provenire consuevit, vel in duos mansos desertos, qui loco unius mansi possessionati censeri debent. Quod ad molendina, tabernas vel alias possessiones, de quibus census pecuniarii penduntur, etiam extendimus, ut et in eisdem in singulis decem marcis debiti una marca census annui in solutum consignetur.

C. 615. Ubi vero debitum bona debitoris excedit, tunc demum ad bona fideiussoris deveniendum est, servato modo intromissionis et executionis dationis bonorum in solutum, ut supra descriptum est.

C. 616. Et hoc nisi fideiussor cum debitore principali se in solidum obligaverit et simul cum eo principalem debitorem se posuerit, tunc enim in electione creditoris est, a cuius bonis soluti executionem inchoare volet. Alioquin executio in bonis fideiussoris prius facienda non est, nisi excussis primum facultatibus debitoris. In utroque tamen casu fideiussor vocandus erit, ut et ipse principalem debitorem ad se evincendum et de debito liberandum legitime citare posset.

Idem ibidem et Sigismundus Primus Petrcoviae, Rex,

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.

C. Hoc statuto. folio XXXVIII.

C. Item quia iure divino. fol. XVIII. in novis.

a) *C. M.* syntag. art. 143: De donationibus. VL. 52.

b) *S.* a. 1511. art. 10: Libertas alienandi bona omnia sterilibus hominibus concessa. VL. 376.

C. 617. Quia iure divino et humano permissum est hominibus disponere de rebus suis pro eorum arbitrio et voluntate, ideo statuimus et edicto perpetuo declaramus observandum: quod donationes inter vivos fixae, firmae et stabiles esse et permanere debent. Quae si de rebus mobilibus ad quamcunque summam factae fuerint, absque inscriptionibus et litteris effectum sortiri debent, dummodo per testes legitime comprobentur, quae si super rebus immobilibus factae fuerint, nisi inscriptionibus legitimis vel litteris autenticis roborentur, effectum sortiri non debent.

C. 618. Idem de donationibus causa mortis censeri volumus, quae ex quo legatis aequiparantur, morte donatoris demum robur et potestatem accipiunt. Quorum inscriptiones durare debent usque ad mortem donatoris, nulla temporis praescriptione obstante.

C. 619. Quod de subditis nostris praesertim vero sterilibus hominibus et qui nobiscum vel nostris successoribus viriliter pugnantes fuerint in bello interfecti et coniugibus constante matrimonio, cuiuscunque status, sexus vel conditionis fuerint, volumus intelligi, ut eorum donationes tam inter vivos quam causa mortis perpetuam semper habeant firmitatem.

C. 620. Est autem mortis causa donatio, quae fit propter suspitionem mortis, cum quis ita donat, ut si quid humanitus ei contigisset, haberet is qui acceperit, sin autem supervixisset, qui donavit reciperet, vel si eum donationis poenituisset aut prior decesserit is, cui donatum est.

C. 621. Donatio autem inter vivos est, quae sine ulla mortis cogitatione fieri consuevit, quae tunc perficitur, cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis, uti praemissum est, manifestaverit, quae etiam si res donatae non tradantur, habet plenissimum et perfectum robur, ut traditionis necessitas incumbat donatori, quae excepta ingratitudinis causa temere revocari non possunt.

Casimirus Tertius Rex, in Nieszova et Opoki.

C. Item quoniam in emptionibus. fol. XV. sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 27: In foro publico non sint prohibitiones. VL. 253.

C. 622. Quoniam in emptionibus et venditionibus rerum aequalitas et libertas servanda est, statuimus: ut nostrae et subditorum nostrorum civitates et oppida in foris suis pro utilitate sua privata et incommodo publico prohibitiones expressas vel tacitas facere non audeant, utputa per signa extensa fori prohibitionem designantia res undecunque allatas vel advectas emere aut vendere. Sed unicuique subditorum nostrorum quascunque rusticas, mechanicas vel alias res ad forum inferre et invehere, vendere et emere ad placitum cuiuslibet liberum esto.

C. 623. Quod si cives vel oppidani contrarium fecerint, capitanei nostri ipsos in poena trium marcarum puniendi habeant facultatem, si vero capitanei vel tenutarii nostri praemissa exequi neglexerint aut libertatem emendi et vendendi propter suam privatam utilitatem quovis modo inpediverint, eos poena centum marcarum fisco nostro applicanda irremissibiliter puniemus.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae.

C. Item propter deordinationem. fol. XCIX. sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 16: De cmethonum debitis apud cives contractis. VL. 261.

C. 624. Quia plerique coloni veluti nulla lege constricti in superbiam et luxum efferuntur, pretiosis vestiuntur, expensasque sumptuosas et alia faciunt, quae illorum conditioni minime convenire dinoscuntur, sicque debita inter mercatores contrahunt, quae bona colonaria excedunt, pro quibus tandem debitis mercatores in civitatibus et oppidis colonos arrestare, detinere vel ad alia tribunalia, iudicio eorum proprio quod eis ratione domicilii competit obmisso, citare consueverunt, ad praecludendam igitur eiusmodi debitorum viam, statuimus: ut mercatores et cives pro quibuscunque debitis et ex quacunque ratione contractis, etiam in libris civilibus inscriptis vel non inscriptis colonos citare, arrestare, detinereque in civitatibus et oppidis praedictis non praesumant, sed pro eisdem debitis colonos in iudiciis hereditatum, quas incolunt, iuxta formam iuris conveniant.

C. 625. Quod si dominus coloni cum subdito suo iustitiam ministrare differret, essetque occasio mercatori vel civi contra dominum pro iustitia conque-

rendi, tunc civis vel mercator pro iustitia facienda dominum loci conveniat in iudicio, ad quod ille dominus ratione hereditatis spectat et pertinet.

C. 626. Quod si civis vel mercator praemissis contravenerit, poena sex marcarum puniatur, pro qua cives et mercatores ad loci capitaneum citabuntur, quae iure Polonico repeti et per medium iudicio castrensi et parti applicari et adiudicari debet. Et nihilominus civis et mercator ad damnorum solutionem et rerum cum colono ablatarum restitutionem villae illius, ex qua colonus fuerit, domino sit auctoritate istius constitutionis obligatus. Quo casu locorum capitanei habeant facultatem iudicandi, tamquam pro quattuor articulis per statuta regni eorum iurisdictioni attributis.

C. 627. Quod ad cives, mercatores et colonos civitatum, oppidorum et villarum tam nostrarum quam subditorum nostrorum, omnium spiritualium et saecularium extendi volumus et decernimus.

Sigismundus Primus Rex Cracoviae, in Coronatione felici.

C. Ad tollenda dubia. fol. III. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1507. art. 9: Qualiter litterae inscriptionum revidendae sint in redemptione bonorum regiorum. VL. 361.

C. 628. Ad tollenda dubia et controversias superfluas amovendas, quae oriri possunt ex diversitate inscriptionum bonorum nostrorum, statuimus: ut cum eadem bona redimere voluerimus, litterae inscriptionum eorundem bonorum ante omnia revideantur, ut quae bona licite, iuste et legitime inscripta sunt, per nos et senatores nostros cognosci et definiri possit. Quod si quis huiusmodi cognitione et decreto gravatum se senserit, liberum sit ei cognitionem gravaminis per appellationem deferre ad conventum regni generalem.

C. 629. Quod ad iudicia commissariorum nostrorum ad redemptiones bonorum regalium per nos designari solitorum etiam extendimus, ut si quis eorum cognitione vel decreto se gravatum senserit, liberum sit ei cognitionem gravaminis per appellationem deferre ad nos vel ad conventionem regni generalem.

Idem ibidem.

C. Saepe contingit. fol. IV. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1507. art. 15: De inscriptionibus bonorum in fraudem actis. VL. 362.

C. 630. Saepe contingit subditos nostros circumveniri per inscriptiones bonorum in fraudem eorundem et impedimentum iustitiae contra delinquentes. Quapropter statuimus: ut cum actio et lis iudicialiter alicui intentata fuerit pro quovis delicto, et accusatus ille ante commissum delictum bona sua hereditaria alteri inscripserit, possessor eorundem bonorum infra annum post delictum commissum de bonis sibi inscriptis unicuique respondere tenebitur, nisi iuraverit cum sex

testibus sibi similibus, quod non in fraudem partis vel administrationis et executionis iusticiae occasione delicti obiecti inscriptionem bonorum sibi factam susceperit. Et haec in inscriptione bonorum perpetua intelligi volumus. Si vero ad certum tempus eadem inscriptio facta fuerit, cum duobus testibus non in fraudem factam fuisse, uti praemittitur, iurabit.

C. 631. Si autem post delictum commissum bona inscripta vendita vel obligata fuerint, possessor ex delicto venditoris vel auctoris sui respondere vel bonis cedere tenetur.

Idem Petrcoviae.

C. Ambiguitates. fol. XV. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1510. art. 23: Quomodo litterae et inscriptiones in bonis regiis interpretandae. VL. 373.

C. 632. Ambiguitates abolere volentes, quae plerumque, dum inscriptiones super bonis regalibus coram nobis reproducuntur, emergebant, quas innitendo veteri consuetudini diutius observatae determinando statuimus: quod ubicunque in inscriptione sunt clausulae nominatim et expresse aliquid specificantes et eas sequitur clausula generalis reliqua tribuens, talis inscriptio omnes utilitates bonorum inscriptorum vel obligatorum complectitur, quae simul cum expressis cum universitate bonorum transire debent, nisi aliquae nominatim exciperentur. Sed ubi specialis mentio in inscriptione obligatoria de teloneo, curru bellico, de exactione duorum grossorum, de statione et iurepatronatus facta non est, sed ibi clausula „iuribus nostris regiis semper salvis" inscripta est, praedicta omnia et singula iuri regio reservata esse dinoscuntur. Inscriptiones autem, quae generaliter fiunt, nihil specificando sed omne dominium in personam transferendo, omnia in se complectuntur et possessori attribuuntur.

TITULUS II.

De Censibus et Exactionibus Regalibus et Publicis.

Casimirus Rex, Visliciae.

C. Cum sub uno principe. fol. XXXII. facti substantia non mutata, sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 43: De moneta in regno currente. VL. 120.

C. 633. Cum unus sit princeps omnium et dominus et unum ius, unam etiam monetam in regno et dominiis nostris universis esse convenit, statuimus de consilio et assensu senatorum nostrorum et procerum: quod in omnibus terris et dominiis regni nostri una moneta habeatur, quae sit perpetua et invariabilis ac in valore et pondere optima, ut per hoc ceteris monetis extraneis sit magis grata et accepta.

Casimirus Tertius Rex, Petrcoviae.

C. De minuta. fol. XCI. extensum in forma.

C. J. a. 1451: De pecunia bracata. VL. 154.

C. 634. De minuta pecunia bracata statuimus: ut per universum regnum omnimodo capiatur, sic quod pro medio grosso lato novem denarii minutae et bracatae pecuniae recipiantur. Ad latos autem grossos Pragenses, qui eos in suis obtinet censibus, fiant additiones secundum cursum communem inter mercatores currentem.

C. 635. Si autem aliquis praefatam pecuniam minutam recipere recusaverit, si nobilis fuerit, pignoretur per capitaneum in pecoribus, quotiens excesserit. Si vero civis aut mercator pro suis mercibus recipere renuerit, merces amittere debet, fisco nostro regio applicandas. Si colonus, captivetur et turri imponatur.

C. 636. Verumtamen si in ipsa pecunia minuta duo grossi falsi apud quempiam in una marca reperti fuerint, talis marcam ipso facto amittat. Si vero in una marca sex grossi de falsa, ut praefertur, moneta fuerint inventi, capite puniatur.

C. 637. Capitanei autem ubicunque locorum exactam et diligentem habeant curam, ut praefata pecunia minuta recipiatur, et contravenientes modo praemisso puniantur. Negligentes capitaneos dominus rex puniet, tanquam contemptores laudi praefati et decreti.

Casimirus Magnus Rex, Petrcoviae.

Statuta zupparum et salis, quae incipiunt: In nomine Domini amen. fol. LXXVI. si maiestati regiae placuerit, possunt hic inseri de verbo ad verbum. Ad quae domini correctores non apposuerunt manum, quamvis illustratione plurimum indigeant.

Confirmatio statutorum de zuppis salinarum per divum olim secundum Casimirum Magnum editorum (a. 1368) per serenissimum Casimirum tertium facta (a. 1451). VL. 159.

C. 638. In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam, ne error oblivionis gestis sub tempore versantibus pariat detrimentum, alta regum et principum decreverunt consilia, ea litterarum apicibus et testium annotatione perennari. Proinde nos Casimirus Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, magnus dux Lithuaniae, Pome-

raniae, Russiae, Prussiaeque dominus et heres, significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris: quod etsi ex debito regalis munificentiae ad omnium subditorum commodum et profectum oculo considerationis intendere habeamus, propensior tamen solertia circumspectionis ad augmentum thesaurorum et proventuum regni nostri incumbit, ex quibus regni et subditorum nostrorum commodis debite valeamus providere.

C. 639. Cum igitur zuppae nostrae Bochnensis et Vielicensis etc.

Casimirus Tertius et Joannes Albertus Petrcoviae, Reges.

C. Item licet genitor. fol. CII. extensum in forma.

J. A. a. 1496. art. 21: De sale forensi et advectitio statutum innovatum. VL. 265.

C. 640. Item licet genitor noster statuerit certi tenore privilegii super sal forense scripti, quod terris infertur quibus non esset inferendum, qualiter videlicet arrestandum, qualiterque in arrestatione agendum esset, tamen cum modernis temporibus officiales excedere viderentur limites sui officii ac constitutionis et privilegii illius, nonnihil committentes temere et iniuriose etiam contra tenorem privilegii, idcirco statutum illud tamquam officiosum et rationabile his nostris de verbo ad verbum decernimus necessario inserendum, sic videlicet.

C. 641. Quia considerantes thesaurum regni nostri communem in zuppis Cracoviensibus continuo decrescere et minui propter salis forensis et advectitii in regnum nostrum et praesertim in partes maioris Poloniae licentiosam introductionem, quod incolis illarum partium passim et libere praeter veterem ordinationem ad usum eorum communem propinabatur, in detrimentum reipublicae et salinarum Vielicensis et Bochnensis destructionem, igitur cum consilio communi senatorum omnium nostrorum ad infrascriptam devenimus sententiam et ordinationem: ut sal Vielicensis et Bochnensis salinarum per omnes regni nostri incolas, cuiuscumque status existant, edatur et propinetur.

C. 642. Nec quispiam extraneum sal in domo vel hereditate sua audeat habere, comedere vel conservare, sub poena quattuordecim marcarum, totiens quotiens repertum fuerit, irremissibiliter persolvenda. Terras duntaxat Russiae (ubi sal proprium est) ab hac obligatione et statuto volumus esse exceptas.

C. 643. Quae quidem poenae per capitaneos locorum pignoratione mediante exigantur more consueto, usque ad intromissionem in ea bona, in quibus sal forense repertum esset, quae intromissio teneri debet usque ad integram satisfactionem poenarum et damnorum.

C. 644. Quotiens autem apud quemcunque nobilem spiritualem vel saecularem, cuiuscunque status et conditionis fuerit, praefatum sal prohibitum in domo vel in curia repertum fuerit, ille totiens irremissibiliter dicta poena regali, quattuordecim marcarum puniatur et ad solutionem eius modo quo supra compellatur.

C. 645. Si vero apud colonum aut villanum inventum fuerit, totiens quotiens id fecerit, idem colonus aut villanus pari poena puniatur. Ubi vero mediante pignoratione colonus aut villanus poenam solvere non curaverit, extunc heredis contradictione non obstante, qui taliter subditos suos tenere debet, ut poenarum exactionibus obnoxii non sint, bona dicti coloni per capitaneum loci poterint et debent confiscari, ad poenae valorem existimanda, residuum vero, quod superesset in bonis, relinquatur pro colono, ubi vero bona coloni non sufficerent pro poena solvenda, extunc idem colonus debet mancipari et vinculis detineri, usque ad debitam poenae exsolutionem.

C. 646. Casu vero quo in civitatibus vel oppidis apud quascumque personas sal tale compertum fuerit habitum, comestum vel propinatum et conservatum, consules dictarum civitatum in simili quattuordecim marcarum poena puniantur. Quae civitates et oppida cum eorum incolis cum inter se ordinem servent, ut extraneum sal in detrimentum reipublicae regni nostri apud eos non habeatur, propinetur vel conservetur clam vel aperte.

C. 647. Quapropter nos Joannes Albertus rex decernimus: ut eo ipso ordine decreti paterni statutum de sale observetur aeviterne. Et si illi, qui ad recipiendum vel arrestandum sal pro tempore deputantur, aliter in recipiendo arrestandoque sale et transgressores puniendo processerint, extunc decernimus, secusfacientes poena quattuordecim marcarum puniendos. Pro qua coram palatino terrae locique illius comparere respondereque et iuxta decretum eius illam palatino solvere debeant, more terrestris iuris exigendam. Et si impossessionati forent, habebit et habeat palatinus ipse facultatem eos capitivandi detinendique, tamquam iuris aequitatisque communis violatores, non mittendo eosdem, donec aut poenam illam solverint aut cautionem pro se dederint ad solvendum.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae.

C. Item crebris. fol. CIV. insertum est hic de verbo ad verbum.

J. A. a. 1496. art. 27: De salis libera ductura, venditione, item de cistis salis abolitis. VI. 268.

C. 648. Item crebris moti querelis subditorum nostrorum super caristia salis in terris Maioris Poloniae et Cuiaviae saepius contingentibus, tametsi certi vectores ad certa loca cum sale minuto ire, illudque in cistis oppidorum deponere consueverunt, tamen abolentes cistarum earundem depositoria, statuimus: ut vectores salis ubique sine arrestis et prohibitionibus cum sale quod vehunt eant, illudque vel in cistis deponendo vel non deponendo aut in curribus ipsis tenendo aut ubi eis videbitur, diebus et horis consuetis iusto pretio in civitatibus, oppidis atque villis vendant ementibus ubique adeo libere, ut in nullis locis ad ponendum illud cogi possunt, salvis tamen foralium solutionibus. Poenam quattuordecim marcarum ab illis, qui aut vecturam aut venditionem ipsam prohibere niterentur, per nos nostrosque capitaneos exigendam.

Sigismundus Primus Rex, Bidgostiae.

C. Etiam innitentes. fol. XXIII. in novis, insertum est hic de verbo ad verbum — et

C. Novas. fol. X. in novis, huic simile abrogatum est.

a) *S.* a. 1520. art. 10: Prohibitio salis extranei sub poena infrascripta. VL. 395.

b) *S.* a. 1510. art. 10: De non admittendo sale externo. VL. 368.

C. 649. Etiam innitentes veteri statuto de extraneo sale edito, commodo fisci nostri regii et reipublicae providentes, prohibemus usum salis extranei cuiuscunque, tam Hallensis quam graudinosi, hoc est „krupiastej", quod per mare adduci solet, in locis universis terrarum Maioris Poloniae, in quibus ex antiqua consuetudine uti solitum erat eodem sale. Deinceps vero sale nostro regio Ruthenico loco illius extranei utantur, ita tamen quod Ruthenici salis depositorium Bidgostiae constituemus, ut ex eodem Bidgostiensi depositorio ad loca illa, in quibus extraneo sale uti solitum erat, pretio porrigatur. De quo ita constituemus, ut in eodem depositorio singulae tunnae salis bene refertae tantae quantitatis, ut sal nostrum regium Thorunii vendi solet, una scilicet Polonicali marca pecuniae emantur.

C. 650. Quia vero huiusmodi porrectio salis Ruthenici ad depositorium Bidgostiense non poterit tam propere fieri, concedimus et admittimus: ut interim sale solito extraneo utantur, quoad illius tandem usum vetare commiserimus et capitaneis eum submovere praeceperimus, utpote cum salis Ruthenici sufficientia huc ad depositorium Bidgostiense convecta fuerit. Publicatum vero esse debebit sex septimanis, antequam usus salis illius extranei cessabit, ut omnes illud divenderent, nec eo amplius uterentur. Tali modo a die publicationis post decursum sex septimanarum nemo illud in regnum invehere, sub omnium bonorum et mercium suarum amissione, et nec quisquam eo uti audeat, sub poena quattuordecim marcarum pecuniarum, per eos, apud quos repertum fuerit, irremissibiliter solvendarum.

C. 651. Etiam considerantes, quod licet constitutum fuerat, ut in Krajna et Paluki universi incolae sale de salinis Cracoviensibus uti deberent, compertum tamen habentes, raro vel potius nunquam sale ipso Cracoviensi sed extraneo, vulgariter „krupiasta" dicto uti, non sine incommodo nostro et gravitate salinarum nostrarum, itaque statuimus: ut deinceps ipsi subditi nostri de Paluki et Krajna sale nostro Ruthenico ad instar aliorum subditorum nostrorum, ubi sal Saxonicum vendi consueverat, pretio superius expresso utantur sub poenis superius expressis.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

C. Promittimus. fol. XIX. in novis, hic insertum est de verbo ad verbum.

S. a. 1511. art. 18: De sale devehendo ad illas terras, ad quas navibus demitti solet. VL. 378.

C. 652. Item promittimus: copiam salis nos esse devecturos ad omnes illas terras, ad quas navibus deportari solet, ut quaeque praedictarum terrarum sale antiquitus uti solito et nunc copiose uti possit. Et ut iusto pretio a mercatoribus nobilitati et vulgo vendatur, palatinorum cura erit providendum.

Casimirus Tertius Rex, in Nieszova et Opoki.

C. Item pollicemur, quod amodo. fol. XCIII. extensum in forma.

C. J. a. 1454. art. 7: De non expetendis contributionibus a subditis. VL. 249.

C. 653. Item statuimus et pollicemur: quod amodo non expetemus aliquas solutiones aut contributiones fertonum aut sex grossorum a terrigenis vel eorum hominibus, sed in solutione duorum grossorum de quolibet laneo debemus esse contenti, iuxta veterem consuetudinem.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Item statuimus. fol. CIV.
C. In exigendis. fol. eodem.

a) ***J. A.*** 1496. art. 28: De exactione regal seu duorum grossorum qualiter solvenda sit VL. 268.
b) ***J. A.*** a. 1496. art. 29: De libertatibus per exactores tenendis. VL. 269.

C. 654. Quoniam moneta communis in regno currens videlicet mediorum grossorum in exactione duorum grossorum, quae alicubi „regalia" alibi vero „poradlne" vel „podymne" dici consuevit, ubique recipitur, quia tamen relatione non vulgari accepimus, in ea ipsa exactione pravas quasdam consuetudines introductas esse, quod in aliquibus locis de laneo per fertonem, in aliis vero praesertim in Haliciensi districtu quantum exactoribus placuerit, tantum de qualibet agri parte non absque praeiudicio et gravamine subditorum nostrorum recipiebatur et solvebatur, hanc igitur consuetudinem vel potius corruptelam penitus exstirpare volentes, quandoquidem privilegiis praedecessorum nostrorum, statutis et consuetudinibus vetustis iam antea constitutum et decretum est, quod eiusmodi exactio per duos grossos tantum solvi debeat, statuimus: quod exactio ipsa duorum grossorum non de domibus vel de agri partibus, sed de quolibet agri laneo seu manso integro per duos grossos monetae nostrae regiae in regno communiter receptibili in omnibus terris, districtibus et locis regni nostri exigatur, solvatur et recipiatur perpetuo et in aevum.

C. 655. In qua et aliis antiquis aut pro tempore decretis et constitutis exactionibus volumus et decernimus: ut exactores de hominibus a censibus annis ex quacunque causa liberatis, quamdiu libertas eorum non expiraverit, exactiones ipsas decretas et decernendas exigere non praesumant neque valeant.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae in coronatione felici.

C. Quoniam ea quae. fol. III. in novis, extensum in forma.

S. a. 1507. art. 8: De publicis pecuniis dispensandis et conservandis. VL. 360.

C. 656. Quoniam ea, quae ab omnibus publicae utilitatis causa conferuntur, aequum est ut expeditis pro tempore necessitatibus, quae superfuerint, ad futuras diligenter conserventur, statuimus: ut quidquid contigerit in thesaurum de publicis pecuniis inferri, sit illud quidem in potestate et arbitrio nostro et successorum nostrorum dispensandi, prout utilitas et necessitas regni exposcet, adhibito consilio senatorum, qui tunc nobiscum vel cum eisdem successoribus nostris fuerint, et terrae illius dominorum, in qua providendi publicae commoditati opportunitas evenerit. Quod autem expeditis publicis necessitatibus supererit, decrevimus, ut servetur fideliter in thesauro, ex quo si quis aliquid sustulerit, rapueritve aut quovis modo in usus proprios converterit, praesertim sub interregno, fraudis et peculatus reus iudicetur.

Idem Petrcoviae.

C. Item statuimus ut agri, horti. fol. XVII. in novis, exteusum in forma.

S. a. 1511. art. 5: Ut de agris, hortis et scultetiis desertis publicae contributiones non exigantur. VL. 375.

C. 657. Item statuimus: ut agri, horti et scultetiae desertae a solvendis exactionibus impositis sint immunes, utque de molendinis secundum antiquas taxas et quitantias praedictae contributiones exigantur, et qui propter aliquem casum libertate sive immunitate donati sunt, ab hisdem etiam exactionibus solvendis praeter „czopowe“, quamdiu eiusmodi immunitas durat, liberi permaneant.

Idem ibidem.

C. Volentes praecludere. fol. XVII. in novis, extensum in forma.

S. a. 1511. art. 6: Coram quibus iudicibus exactores publicarum contributionum respondere teneantur. VL. 376.

C. 658. Item volentes praecludere iniuriarum occasionem, quae plerumque ab exactoribus subditorum nostrorum hominibus in exigendis contributionibus fiunt, statuimus: quod deinceps ipsi exactores, si quando ultra formam litterarum universalium insolita taxatione quempiam gravarent, quaerelis eorundem hominum de talibus iniuriis coram illius terrae episcopo, palatino et castellano respondere et decretis eorum parere teneantur.

Idem ibidem.

C. Item gravaminibus, fol. XIX. in novis, extensum in forma.

S. a. 1511. art. 15: Villae et possessiones monasteriorum adaequantur villis nobilium in solvenda exactione duorum grossorum. VL. 377.

C. 659. Item gravaminibus quorundam monasteriorum providere cupientes, statuimus: ut exactionem duorum grossorum ita solvant villae et possessiones ipsorum, sicuti villae nobilium eam solvere consueverunt.

TITULUS III.

De Teloneis et Libertatibus Viarum et Fluminum.

Casimirus Tertius, Joannes Albertus et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex tribus similibus hoc unum confectum est.
C. Inter ceteras. fol. XC.
C. Item approbantes. fol. XCVII.
C. Licet antiquis. fol. XVI. in novis.

a) *C. J.* a. 1447. art. 3: De libertate in fluviis regiis. VL. 151.
b) *J. A.* a. 1496. art. 8: De liberis navigationibus et fluminibus ex nomine liberis.
c) *S.* a. 1511: Ut fluvii Wisla, Warta et alii sint liberi et navigabiles. VL. 374.

C. 660. Inter ceteras reipublicae curas sollicitat mentem nostram vehementius, ut e regno nostro dispendiosas observantias et abusus omnes evellamus et quae augmentum reipublicae praestant, stabiliamus et promoveamus pro virili. Cum igitur flumina regni nostri Poloniae: Wisla, Niepr, Styr, Narew, Warta, Dunajec, Wisloka, Bug, Wieprz, Tyszmienica, San, Drwanca, Brda, Nida, Prosna, Notesz et alia istis similia cum eorum alveis nostra regia et publica sint, quae nemo iure privato sibi vindicare potest, plures tamen illa, obstaculis et saepibus liberum transitum mercatoribus impedientes, occludere consueverunt, pluris capturam piscium quam bonum publicum et rerum abundantiam aestimantes, quare cum senatoribus et proceribus nostris deliberatione sufficienti praehabita statuimus: flumina praedicta cum eorum alveis transeuntibus cum mercibus quibuscunque sursum et deorsum debere esse libera. In quibus omnes homines, cuiuscunque status et conditionis existant, cum rebus et mercibus suis cuiuscunque generis aut speciei per ascensum vel descensum fluitantes et navigantes occasione

quacunque et signanter propter ruptionem obstaculorum ad solutionem teloneorum aut aliorum damnorum cogi prohibemus, cum pro more veteri non saepibus sed retibus piscandum est.

C. 661. Ubi tamen aliquem subditorum nostrorum obstaculi delectaret utilitas, portas in illo latas faciat, quae transeuntibus tutum et liberum navigium praebere possent.

C. 662. Quod si quis huius nostrae saluberrimae constitutionis temerarius violator exstiterit et a navigantibus nomine telonei vel alio modo, colore, arte aut ingenio quidquam exigere praesumpserit vel ipsa flumina non purgaverit aut in obstaculis hostia, per quae naves onustae et trabes contextae sive strues, quae vulgo „traffty" vocantur, libere devehi possint, non fecerit, eum poena sexaginta marcarum per capitaneum loci puniri decernimus et nihilominus ad restitutionem omnium ablatorum compelli volumus, absque quavis dilatione; pro quibus ad nostrum vel capitanei loci iudicium citatus, in primo termino tamquam peremptorio condemnari debet. Cui etiam poenae nova obstacula in eisdem fluminibus facienda volumus subiacere.

C. 663. Quam constitutionem etiam in nostra obstacula extendimus et ab illis primum eius statuti executionem inchoari praecepimus, ut proinde iussio validior esse videatur, quae stringit et ipsum principem.

Casimirus Tertius Rex, Petrcoviae.

C. Telonea insuper omnia. fol. CX. extensum in forma.

C. J. a. 1447. art. 4: Da cassatione teloneorum. VL. 152.

C. 664. Telonea omnia, post mortem domini Vladislai Jagiello genitoris nostri sub quacunque verborum forma qualicunque occasione in terris aut aquis concessa, tamquam rem publicam enormiter laedentia cassamus, annulamus et illorum exactionem districte de cetero prohibemus.

Idem ibidem.

C. Item prohibemus. fol. XCI. extensum in forma.

C. J. a. 1447. art. 5: Mercatores non aliis nisi antiquis transeant viis. VL. 153.

C. 665. Prohibemus etiam omnibus mercatoribus: ne cum rebus et mercimoniis suis per novas vias et loca inconsueta transire audeant, sed antiquas stratas observent. Alioquin omnes decreto huic contravenientes permittimus et decernimus capitaneo nostro capi et bona eorum omnia et singula nostro aerario applicari.

Idem ibidem, Alexander in Radom et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex tribus similibus hoc unum conditum est.
C. Item de his qui. fol. XCI.
C. Quoniam depactatio. fol. CXVIII.
C. Non habentes litteras. fol. XXVII. in novis.

a) *C. J.* a. 1447. art. 8: De his qui telonea absque concessione regum exigunt. VL. 153.
b) *A.* a. 1505. art. 16: De teloneis privata auctoritate non constituendis. VL. 304.
c) *S.* a. 1519. art. 16: Non habentibus litteras super telonea. VL. 390.

C. 666. Quoniam quaelibet depactatio privato iure commissa communem libertatem et utilitatem laedere consuevit, ideo pro tuendo iure communi fisci nostri regii et libertatis publicae de consensu senatorum et procerum nostrorum statuimus: quod nova telonea nemo spiritualium vel saecularium subditorum nostrorum in bonis suis constituere audeat absque licentia, consensu et donatione nostra et senatorum regni in conventione generali.

C. 667. Quicumque autem subditorum nostrorum hactenus telonea per terram recipiunt, sua iura desuper requisiti super talibus teloneis coram nobis et successoribus nostris producere teneantur.

C. 668. Non habentes autem litteras aut illas amittentes super telonea longo tempore possessa, quaerent in ea re gratiam nostram et successorum nostrorum.

C. 669. Si vero quispiam huius nostrae constitutionis transgressor temerarius exstiterit, qui propria temeritate telonea sibi constituere vel exigere iuribus et privilegiis desuper non habitis praesumpserit, privationem bonorum suorum fisco nostro applicandorum iuxta nostrum et senatorum nostrorum arbitrium incurret ipso facto.

Alexander et Sigismundus Primus Petrcoviae, Reges.

Ex quattuor unam materiam tractantibus hoc unum conditum est.
C. Cum frumentis. fol. CXIV.
C. Teloneum. fol. X. in novis.
C. Quia nobilitas. fol. XXIX.
C. Item statuimus id, quod. fol. XVII.

a) *A.* a. 1504. art. 6: De teloneis in terra et aqua solvendis et non solvendis. VL. 298.
b) *S.* a. 1510. art. 9: De solvendo teloneo aquatico per nobiles. VL. 368.
c) *S.* a. 1523. art. 4: Contra teloneatores telonea et foralia a nobilitate et eius subditis ultra debitum exigentes. VL. 400.
d) *S.* a. 1511. art. 4: Nobilitas regni cogi non debet ad solvenda telonea a frumentis et rebus labore suo domestico quaesitis. VL. 375.

C. 670. Cum frumentis et struibus vel alio mercaturae genere navigantes non minus solvere debent telonea, ut ea terrestri itinere negociantes solvere consueverunt, et tam isti quam illi in locis teloneorum iuramenta prestabunt, quod res et merces lucri gratia emptae non sunt, sed de propriis bonis per ipsos collectae. A quibus propriis bonis quilibet spiritualis et saecularis liber esto, sive terra sive aqua merces proprias domesticas vel sui laboris ducet, constitu-

tiones enim teloneorum tam novae quam antiquae ad mercatores duntaxat, sive nobiles sive ignobiles, spirituales et saeculares referuntur. Haec autem iuramenta factores curruum, navigiorum, struum et scapharum praestituri sunt in absentia patronorum et dominorum suorum.

C. 671. Quod ad foralia etiam extendimus, ut teloneatores foralia non exigant a nobilitate et eorum subditis, cum frumenta et res suas domesticas vel proprias ad victum spectantes vendunt vel etiam aliquid pro usu suo domestico emunt.

C. 672. Qui vero ad revendendum aliquid emunt in civitatibus vel oppidis, illis foralia licita et consueta solvere tenebuntur. A rebus vero mechanicis, quas subditi nobilium ducunt ad civitates et oppida, utputa rotis, scutellis, cantaris et aliis id genus, iuxta antiquam consuetudinem foralia moderata recipiantur.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae in Coronatione felici.

C. Ne graventur. fol. IV. in novis, extensum in forma.

S. a. 1507. art. 14: De usu fluviorum bona regia et subditorum disterminantium. VL. 362.

C. 673. Ne graventur subditi nostri vicini bonorum nostrorum per capitaneos, statuimus: ut cum fluvius aliquis nostra et eorundem subditorum bona disterminat, quae ipsius fluminis ripis utrimque adiacent, libere admittantur idem ipsi subditi nostri ad usum eiusdem fluvii iuxta latitudinem bonorum suorum adiacentium.

Idem Petrcoviae.

C. Cum in eos severius. fol. XIV. in novis, extensum in forma.

S. a. 1510. art. 22: De transgressoribus novi telonei. VL. 373.

C. 674. Cum in eos severius animadverti opporteat, qui in fraudem redditnum reipublicae licentius delinquunt, decernimus senatoribus nostris consentibus: quemlibet, quicunque teloneum ad utilitatem reipublicae institutum puta a bobus, a cutibus et aliis rebus similibus transire et fraudare ausus fuerit, boves extra regnum expellendo et cutes educendo teloneo non soluto, puniendum pro tali excessu et crimine poena peculatus in bonis et rebus, ad nos citatum, iuxta arbitrium nostrum; nec minus eos, quorum permissione, favore et consilio, praesertim officiales et terrigenas in finibus undequaque residentes pro huiusmodi fraude, ut supra, puniemus, quandoquidem facientes et consentientes pari poena puniendi sunt. Et hoc statutum extendere se debet non solum ad futura, sed etiam ad praeterita.

Idem Bidgostiae.

C. Constituimus. fol. XXIII. in novis, extensum in forma.

S. a. 1520. art. 9: Prohibitio transitus per Marchiam. VL. 394.

C. 675. Constituimus etiam in eodem conventu occludendum esse transitum tam universis regni subditis quam etiam extraneis mercatoribus per Marchiam; omnesque negociatores sub omnium ipsorum bonorum amissione in et extra Germaniam cum quibuscunque mercibus et bobus via praefata ire non debent, sed ea via per Glogoviam et alia loca, qua antiquitus ire solitum est.

C. 676. Sed quoniam in terras domini ducis Stolpensis per novam Marchiam ire hincinde solitum fuit, nos autem volentes, nec nostris nec ipsius domini ducensis Stolpensis subditis et aliis mercatoribus negociationem et transitum hincinde prohibere, volentesque quantum possibile fuerit hoc prohibere, ut nemo tam in regnum nostrum veniens quam etiam ex eo transiens, aliqua loca domini Marchionis attingeret, et hic scire non valentes debitam locorum positionem, per quae transitus utrimque commodius posset constitui, committimus capitaneo Maioris Poloniae generali cum consulibus Poznaniensibus constituere et publicare transitum et loca, per quae tam ex regno nostro in terras et dominia ipsius domini ducis Stolpensis, quam etiam ex eius terris et dominiis cum mercibus, sale tamen excepto, et pro aliis rebus, pro quibus ex usu vel necessitate eos in regnum nostrum venire contigerit, eadem via et non aliis obliquis transitus pateat, sub mercium et equorum secus facientium privatione, qui viam ipsam evitantes ubique locorum prohiberi et arrestari poterint. Quam huiusmodi constitutionem praefato domino duci Stolpensi ipse capitaneus Maioris Poloniae generalis litteris suis declarare debebit, ut subditis suis haec publicari faciat, praecipiatque pro bona vicinitate, ut se in ea re hoc modo gererent, et cum dominia sua attigerint, ut similiter eis per ipsa viam constituat et designet, qua possent transire.

Idem Cracoviae.

C. Permoti iniuriis. Conventus Cracoviensis. 1532. extensum in forma.

S. a. 1532. art. 13: Permoti iniuriis subditorum nostrorum, quibus etc. VL. 505.

C. 677. Permoti iniuriis subditorum nostrorum, quibus se per nostros vectigalium seu teloneorum praefectos eorumque ministros affici propterea querebantur, quod pro pecunia ratione telonei seu vectigalis solvenda extra districtum et forum eorum competens ad praesentiam nostram regiam evocarentur, proinde volumus: ne in posterum praefecti vectigalium et teloneorum nostrorum aliquem subditorum nostrorum, status et conditionis cuiuscunque, cameram teloneo solvendo institutam transire permittant, nisi soluto prius teloneo vel vectigali nobis et fisco nostro regio debito, ut hoc modo occasio subditos nostros ex eorum districtu et foro competenti evocandi submoveatur. Alioquin praefecto telonei nostri solutionem ipsius telonei contra mandatum et prohibitionem nostram cuipiam differenti incumbat necessitas, illud ipsum teloneum seu vectigal debitum in districtu et foro debitoris competenti repetere, nobis vero litispen-

dentia huiusmodi minime obstante, de proventibus telonei et vectigalium nostrorum integre respondere.

TITULUS IV.

De Privilegiis et Libertatibus Regnicolarum tam Spiritualium quam Saecularium.

Sub hoc titulo, si sacrae regiae maiestati, senatoribus et proceribus regni placuerit, possunt poni privilegia et libertatas divorum Ludovici Cassoviae. fol. XL. (a. 1374. VL. 55) et Vladislai Jagiello prope Czerwiensko. fol. XLVIII. (a. 1422. VL. 82) et eiusdem in Jedlna. fol. L. (a. 1433. VL. 89), regum Poloniae.

Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae in Coronatione felici, Reges.

Ex tribus diversis hoc unum conditum est.
C. Item licet nobiles fol. C.
C. Item fit fortassis. fol. CIV.
C. Deinde statutum. fol. II. in novis.

a) ***J. A.*** a. 1496. art. 17: De libertate nobilium in teloneis. VL. 261.
b) ***J. A.*** a. 1496. art. 30: De libertate nobilibus et spiritualibus a teloneis et foralibus concessa. Item de indulto liquorum quorumlibet in villis propinandorum. VL. 269.
c) ***S.*** a. 1507. art. 3: Deinde statutum de libertate nobilitatis a solvendis teloneis etc. VL. 360.

C. 678. Evenit saepius, quod capitanei locorum advenae, novitii ac iurium et consuetudinum localium ignari novas introducunt consuetudines, introitus inconsuetos statuentes et exigentes ac in nonnullis capitaneatibus subditos nostros spirituales et saeculares ad recipiendas in domos et tabernas ipsorum oppidorum nostrorum cervisias stringentes, propter quod libertas communis plurimum arctari videtur. Quapropter necessario statuendum duximus: quod nova et inconsueta telonea atque foralia per capitaneos aliosque dignitarios et officiales nostros a subditis nostris cuiuscunque status et conditionis existentibus, praesertim vero a nobilibus, non propter mercaturam sed in privatis suis actionibus ad fora venientibus ac etiam colonis pecora, pecudes et alias res privatas cuiuslibet generis domestica cura comparatas ducentibus et vendentibus aut pro usu suo domestico ementibus, exigi non debeant, prout praesenti statuto prohibemus exigenda.

C. 679. Et illum abusum, quo ad recipiendas in villas de civitatibus et oppidis nostris cervisias subditi nostri spirituales et saeculares in plerisque locis, praesertim vero in Brestensi, Iunivladislaviensi et Radzieioviensi terris et di-

strictibus compellebantur, penitus tollere et abolere volentes, statuimus perpetuo observandum: illos et alios ubique locorum in regno nostro constitutos subditos nostros villarum dominos eorumque subditos in hac libertate conservandos, ut liceat unicuique cervisias et alios liquores undecunque recipere et in villis et locis aliis ditionis eorum braxare et braxari facere ac undecunque maluerint aut voluerint sumere, habere, propinare et uti frui libere absque omni nostro et capitaneorum nostrorum prohibitionis arresti ac poenae formidine.

C. 680. Si quis autem a subditis nostris praedictis inconsueta telonea atque foralia exigere vel ultra debitum et condignum quidquam recipere ausus fuerit, poena dupli puniatur, ut scilicet quantum aliquis teloneator a nobilitate vel spiritualibus personis a teloneo absolutis pro teloneo extorserit, eius duplum solvat, quam poenam iudex spiritualis loci illius de teloneatore spirituali per censuras ecclesiasticas, saecularis vero loci capitaneus de saecularibus teloneatoribus absque processu iuris cognita rei veritate exigat. Quod si ipsemet capitaneus teloneum exigeret, si bona capitaneatus in obligatione tenuerit, centum marcas de summa in illis bonis inscripta amittat. Si vero sine obligatione bonorum capitaneatum habuerit, privatione officii puniatur. Et nihilominus utroque modo capitaneatum gerens iniuriam passo duplum eius, quod recepit, restituat.

Alexander Rex, in Radom.

C. Terrigenis Cuiavitis. fol. CXIX. sic illustratum est.

A. a. 1505. art. 24: De libera venditione frumenti nobilium Bidgostiae. VL. 307.

C. 681. Nobilibus de terra Cuiaviensi conquerentibus nobis, quia per oppidanos Bidgostienses illibertarentur, qui dum ex rure frumentum alteri venditum in oppidum transferunt, mox oppidani, non facto emptionis contractu pro eodem frumento, illud de facto recipiebant atque in domos et promptuaria sua deportabant, pro quo licet solutiones paratas impendebant, nihilominus quia et receptio et solutio in praeiudicium et gravamen prioris emptoris et in illibertationem nobilium vergere dinoscitur, ideirco statuimus: quod Bidgostiae sit nobilibus praedictis frumentorum venditio et deductio libera absque ullo oppidanorum impedimento. Cuius rei coercionem capitaneo Bidgostiensi pro tempore existenti committimus, ut ipse auctoritate huius constitutionis, aliis litteris nostris vel successorum nostrorum desuper non exspectatis, poena quattuordecim marcarum oppidanos transgressores, quotienscunque id fecerint, punire et mulctare non negligat.

C. 682. Quod ad omnes subditos nostros nobiles et plebeos, tam spirituales quam saeculares, undecunque sint, extendi volumus et decernimus.

Sigismundus Primus Rex, in Coronatione felici.

C. Licet universi. fol. VI. in novis, extensum in forma.

S. a. 1507. art. 19: Palatini et aliqui castellani liberi sint a solutione exactionis duorum grossorum. VL. 364.

C. 683. Licet universi dignitarii terrarum praesertim in Mazovia supplicaverint, ut liberi sint a solutione exactionis nostrae duorum grossorum, nos tamen libertatem ipsam dictae exactionis non solvendae palatinis duntaxat et castellanis loco palatinorum castellanatus obtinentibus damus concedimusque. Volumus tamen, quod in singulis terris et capitaneatibus locorum capitanei census et proventus quoslibet, tempore praedecessorum nostrorum et praesertim in terris nostris Mazoviae ducum tempore per dignitarios percipi solitos, eisdem dignitariis terrestribus exsolvant.

Idem Petrcoviae.

C. Item quia nobilitas. fol. XVII. in novis, extensum in forma.

S. a. 1511. art. 7: Nobiles regni coquentes cerevisiam in civitatibus et oppidis ad usum suum domesticum immunes esse debent a solvenda contributione czopowe. VL. 376.

C. 684. Item quia nobilitas regni nostri multa onera reipublicae et praesertim defensionis contra hostes sustinet, statuimus: ut quicunque in civitatibus et oppidis ad usum suam privatum domesticum cervisiam braxaverint, dummodo id non in fraudem fiat, ad solvendam contributionem dictam „czopowe“ minime teneantur.

TITULUS V.

De Floreni Ungaricalis Valore.

Joannes Albertus Petrcoviae et Alexander in Radom, Reges.

Ex duobus diversis hoc unum conditum est.
C. Cum cerneremus. fol. CIII.
C. Cum ex auri. fol. CXVIII.

a) *J. A.* a. 1496. art. 22: De floreni valore. VL. 266.
b) *A.* a. 1505. art. 22: De valore floreni. VL. 306.

C. 685. Cum ex auri congerie opum incrementum fieri soleat, quod quidem tanto minus haberi consuevit, quanto pluris aurum venderetur, ut igitur subditis nostris ad accessiones opulentiores, quae ex auri copia nascuntur, utcunque opitulemur, statuimus et decernimus: quod valor Ungaricalis floreni triginta grossos usuales non excedat, quod perpetuo volumus observari.

C. 686. Si quis autem per alium valorem aut vendere aut emere florenos Ungaricales praesumpserit, poena triginta florenorum Ungaricalium per capita-

neos locorum, sub privatione officiorum suorum irremissibiliter exigenda, puniantur, aerario nostro inferenda pro auro et argento ad monetariam nostram comparandis.

C. 687. Ubi autem in inscriptionibus nostris vel subditorum nostrorum floreni Ungaricales absolute continentur, per triginta grossos usuales intelligi et solvi debent. Ubi vero continentur floreni Ungaricales in auro, ratione istius adiuncti in auro floreni aurei et non in moneta intelligi et solvi debent.

TITULUS VI.

De Iudaeis, Pignoribus et Usuris eorum.

Casimirus Magnus Visliciae, Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae et Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Reges.

Ex quattuor diversis hoc unum conditum est.

C. Cum in usurarum. fol. XXVI.
C. Porro cum iudaicae. fol. XXXVI.
C. Perversa iudaica. fol. XLV.
C. Cum infideles. fol. XCV.

a) ***C. M.*** syntag. art. 83: De usuris Iudaeorum qualiter exigi debent. VL. 33.
b) ***C. M.*** syntag. art. 135: De mutatione pecuniarum per Iudaeos. VL. 50.
c) ***V. J.*** a. 1423. art. 19: De Iudaeis et eorum pecuniae accomodatione. VL. 78.
d) ***C. J.*** a. 1454. art. 33: De Iudaeis et eorundem iuribus, praescriptionibus et obligationibus. VL. 254.

C. 688. Cum iudaicae pravitatis intentio in hoc continuo versetur, ut Christianorum bona, facultates et divitias in dies deprimat et extenuet, non immerito igitur statuendum et decernendum duximus: ut nullus Iudaeus Christianis in regno nostro agentibus pecunias suas deinceps super inscriptiones vel litteras obligatorias, sed duntaxat super pignora mobilia secundum consuetudinem diutius observatam praestare et mutuare praesumat.

C. 689. Quod si quis Iudaeorum aliquas inscriptiones vel obligationes desuper deinceps exhibuerit aut super illas pecunias mutuo dederit, inscriptiones et obligationes eiusmodi sint nullius roboris vel momenti, vigore quarum pecunias recipiens ad solutionem illarum minime teneatur.

C. 690. Quorum usuras moderare volentes, statuimus: quod Iudaei Christianis pecunias super pignora, uti praemittitur, mutuantes non plus de usura qualibet septimana exigere audeant, nisi tres denarios usuales ab una sexagena grossorum Polonicalium in regno nostro communiter receptibilium.

C. 691. Et cum Iudaei infideles ampliori praerogativa gandere non debeant, quam Christi Dei veri cultores, nec servi debeant esse melioris conditionis quam filii, statuimus: quod Iudaei, prout et alii nobiles regni nostri quantum ad praescriptiones eisdem iuribus uti et gaudere debent, ut videlicet in obligationibus et inscriptionibus bonorum suorum mobilium et immobilium inter se trium annorum et trium mensium utantur praescriptione.

C. 692. Litteras autem quascunque super libertatibus ipsis Iudaeis in regno nostro degentibus iuri divino et constitutionibus regni contrarias penitus revocamus, abolemus, easque nullius roboris vel momenti esse decernimus.

Boleslaus Dux in Kalisz.

Statuta ducis Boleslai in favorem Iudaeorum, quae incipiunt: Christianus non debet admitti. fol. CXLIV. et continuantur usque ad. fol. CXLVII. inclusive, sic illustrata et correcta sunt.

A. a. 1505. inseri mandat privilegium Iudaeorum concessum olim a Boleslao duce in Calisia a. 1264. tandem Cracoviae per Casimirum Magnum a. 1343. confirmatum. VL. 309—318.

C. 693. Cum Iudaeos Christianis subiacere oporteat et ab eis pro sola humanitate foveri, testimonia quoque Christianorum adversus Iudaeos in omnibus causis recipienda esse censemus, quapropter statuimus: ut pro pecunia aut pro quacunque re mobili vel immobili aut etiam in causa criminali, quae personam et res Iudaeorum contingere potest, Christiani contra Iudaeos et Iudaei inter se invicem ad testimonium indifferenter admittantur.

C. 694. Et ne inter Christianos et Iudaeos pro depositione pignorum illorumque distractione ac usurarum solutione deinceps differentiae oriantur, statuimus perpetuo observandum: quod Iudaeus pignora recipiens ad librum Iudaeorum iudicialem simul cum domino pignoris accedere et ad eundem librum diem depositionis pignorum, numerum et qualitatem eorundem, summam pecuniae, in qua obligata sunt, et quantitatem usurae solvendae inscribere debet, ut per eiusmodi inscriptionem et dominus deponens et Iudaeus recipiens pignora suam intentionem legitime probare possent.

C. 695. Quod si Iudaeus per spatium unius anni pignora tenuerit, et eorum valor mutuatam pecuniam et usuras aequaverit vel excesserit, Iudaeus ab officio palatini, ministeriali accepto, dominum pignoris, ut illa redimat, moneri ac ad distrahendum pignus octo septimanarum terminum faciet sibi assignari. In quo termino, si dominus pignus non redimerit, Iudaeus illud iudici palatini demonstrabit. Qui iudex illius verum valorem existimare et si summam capitalem et usurarum excedit, illud distrahendum decernere tenebitur, domini pignoris contradictione qualibet non obstante.

C. 696. Iudaei autem nomine pignorum recipere possunt omnes res mobiles, quocunque nomine vocentur, exceptis tamen vasis et vestibus sacris ad cultum divinum deputatis ac vestibus sanguinolentis et rebus furto ablatis.

C. 697. Quod si quis rem sibi furto ablatam apud Iudaeum pignori obligatam compererit et Iudaeus illam in libro iudiciali Iudaeorum, uti praemittitur, inscriptam non probaverit, neque evictorem rei furtivae statuerit, rem furtivam absque pecuniae solutione restituere et poena furti nihilominus puniri debet.

C. 698. Sed si rem furtivam in libro iudiciali Iudaeorum inscriptam esse probaverit vel evictorem, a quo illam habuit, coram iudicio statuerit, a poena quidem furti liberabitur, sed rem furto ablatam absque pecuniae solutione nihilominus restituere tenetur. Quam pecuniam ab evictore repetere debet, privilegiis et constitutionibus in contrarium disponentibus non obstantibus quibuscunque.

C. 699. Si autem Iudaeus casibus fortuitis utputa incendio, furto vel insultu latronum violento res pignori obligatas cum suis propriis se amisisse allegaverit et de allegatione sua constiterit, dominus vero pro pignoribus suis eum nihilominus impetierit, Iudaeus, suo et duorum sibi similium corporalibus iuramentis amissione probata, ab impetitione domini absolvetur.

C. 700. Si vero Christianus a Iudeao pignus suum redemerit et usuras non solverit, quarum solutionem Iudaeus, per aliquot tempus exspectavit, statuimus: quod ab eisdem usuris Iudaeus usuras petere non potest, sed principalium usurarum solutione duntaxat contentus esse debet.

C. 701. Quicunque autem Christianus pignus suum a Iudaeo per vim abstulerit vel in domo sua violentiam fecerit, pignus ablatum cum tribus marcis Iudaeo restituat et nobis pro poena alias tres marcas nihilominus solvere teneatur.

C. 702. Quidquid autem Iudaei Christianis mutuaverint, sive aurum sive argentum sive pecuniam numeratam, idem vel aequipollens eis solvi debet cum usuris debitis, quae accreverint.

C. 703. Cum autem Iudaei lites, causas et actiones inter se sunt habituri, iudices terrestres, castrenses et civiles nullam iurisdictionem in eos sibi vindicare possunt, sed nos duntaxat aut palatinus noster vel iudex per palatinum constitutus. Si tamen crimen vel excessus vergat in caput et personam Iudaei, hunc casum duntaxat nobis et successoribus nostris iudicandum reservamus.

C. 704. Quod si Christianus Iudaeo vel Iudaeus Iudaeo vulnus inflixerit, pro vulnere sanguinolento marcam unam, pro vulnere livido medium marcam Iudaeo vulnerato et nobis tres marcas pro poena in utroque casu solvere tenebitur. Sed si eum absque cruento aut livido vulnere simpliciter percusserit, pro percussione duodecim grossos Iudaeo percusso et nobis tres marcas pro poena etiam solvere tenebitur.

C. 705. Si autem Christianus Iudaeum vel Iudaeus Iudaeum occiderit, marcas triginta pro capite occisi Iudaei solvere debet. Quarum decem parentibus vel consanguineis Iudaei et viginti marcae nobis et fisco nostro sunt applicandae. In tribus autem casibus praedictis, cum actor forum rei sequi debeat, Iudaeus Christianum in iudicio suo competenti convenire debet.

C. 706. Ubi autem Iudaei per dominia nostra transierint, nemo eis impedimenta praestare vel molestiam aut gravamina inferre praesumat, quod si merces aut alias res secum duxerint, a quibus per cives et subditos nostros telonea solvi consueverunt, ab eisdem et Iudaei in omnibus teloneorum locis consueta telonea solvere tenebuntur.

C. 707. Si autem Iudaei iuxta suam consuetudinem aliquem ex mortuis suis de civitate in civitatem, de provincia in provinciam aut de una terra in aliam deduxerint, nihil penitus ab eis per teloneatores nostros exigi volumus. Alioquin teloneator Iudaeo duplum restituat et poena trium marcarum fisco nostro applicanda irremissibiliter puniatur.

C. 708. Si vero Christianus cimeterium Iudaeorum quocunque modo dissipaverit, invaserit aut violaverit vel super scholas eorum temere iactaverit, duo talenta piperis pro poena palatino solvere debet.

C. 709. Sed si Iudaeus iudici suo in poena pecuniaria quae „wandel" dicitur reus inventus fuerit, poenam talenti piperis antiquitus impositam eidem solvere teneatur.

C. 710. Quod si Iudaeus, citatione sui iudicis vocatus ad iudicium, in primo termino non comparuerit, poena unius talenti piperis pro sua contumacia puniatur, si vero in secundo, quem peremptorium esse volumus, non comparuerit, causam perdat et actori per iudicium res petita adiudicetur.

C. 711. Statuimus insuper, quod Iudaeus in causis pecuniariis ad summam viginti marcarum solus, ultra viginti et ad triginta marcas ipse cum alio, ultra vero triginta usque ad centum marcas Iudaeus cum duobus testibus sibi similibus ad decem praecepta iurare debet. Sed si causa pecuniaria centum marcis maior est, duo testes sibi aequales super decem praecepta, sed Iudaeus principalis supra scabellum stans sollemniter iurare debet iuxta formam traditam supra in titulo de iureiurando.

C. 712. Si autem Iudaeus clam fuerit interfectus, ita quod de auctore criminis per testes probari non possit, si per diligentem inquisitionem homicidii suspicio contra aliquem oriatur, suspectus proprio iuramento se expurgare debebit.

C. 713. Iudex autem Iudaeorum causas inter Iudaeos exortas, nisi ad eum per querelam delatae fuerint, per citationem in iudicium deducere non debet. Iudaeorum autem causae circa scholas vel ubi ipsi elegerint, debent iudicari. In quorum domibus nullum deinceps volumus hospitari.

C. 714. Si autem aliquis vel aliqua Iudaeis puerum abduxerit, eum cum tribus marcis parentibus pueri restituere et nobis tres marcas pro poena nihilominus solvere teneatur.

C. 715. Volumus insuper: ut nullus Iudaeum super solutione pignorum vel alia quocunque causa eorum die feriato coarctare vel in ius vocare possit. Contra quos solum in scholis, uti praemittitur, vel ubi Iudaei omnes iudicari consueverunt, iudicialiter procedatur, nobis et palatino exceptis, qui eos ad nostram praesentiam possumus evocare.

C. 716. Cum iuxta legis Mosaicae decreta Iudaei ab omni prorsus sanguine abstinere consueverunt, indignum et iniquum reputamus, quod plerique Christianorum, acsi Iudaei humano sanguine uterentur, eos insimulare et accusare consueverunt. Quod ne deinceps fiat, districtius inhibemus. Si tamen aliquis Iudaeus de occisione pueri Christiani vel de eucharistiae sacrosanctae violatione coram nobis vel palatino accusatus et per iuramentum corporale sex testium cuiuscunque religionis convictus fuerit, poena ignis et confiscationis omnium bonorum suorum mobilium et immobilium irremissibiliter puniatur, et in detestationem facinoris Iudaei omnes a civitate vel oppido, ubi haec commissa fuerint, nihilominus perpetue expellantur.

C. 717. Quod si ad convincendum tam atrox et horrendum facinus sex testes ex integro haberi non possent, et contra aliquem ex Iudaeis de praemissis essent praesumptiones vehementes et certa ac indubitata indicia, volumus et decernimus: ut praecedentibus indiciis et praesumptionibus huiusmodi per quaestiones et torturas Iudaeorum veritas eruatur. In quibus si confessi fuerint et in confessione sua perseveraverint, eadem poena eos puniendos esse decernimus.

C. 787. Volumus etiam et decernimus: ut Iudaei falsam monetam deferentes per quemcunque capiantur et nobis aut palatino loci, officio castrensi vel civili repraesententur, qui si falsam monetam cudisse vel eam de certa scientia exposuisse aut bonam monetam in regno nostro receptibilem, praesertim antiquam, combussisse vel distillasse comperti fuerint, poena falsae monetae irremissibiliter puniantur.

C. 719. Quod si Iudaeus nimia necessitate compulsus noctis tempore clamaverit, et Christiani vicini clamorem eius audientes auxilium opportunum illi praestare non curaverint, nec ad eiusmodi clamorem accurrerint et de hoc legitime convicti fuerint, tales poena triginta solidorum puniantur, quae fisco nostro applicari debent.

C. 720. Quibus quidem Iudaeis omnia libere emere et vendere, panem perinde ut Christianis tangere permittimus. Qui autem eos in praemissis impediverint, ad arbitrium palatini pro eiusmodi impeditione puniantur.

TITULUS VII.

De Haereticis et eorum Fautoribus.

Vladislaus Jagiello Rex, in Wieluń.

C. Edictum Vladislai Jagiello regis contra haereticos fol. LXXV. positum est hic de verbo ad verbum.

V. J. a. 1424. Edictum contra haereticos et fautores eorum. VL. 85.

C. 721. Cum sub dissimulatione praeterire non valeamus, immo divinae legis perpetuis institutis astringimur pestiferos haereticorum errores, quos in Dei contemptum, christianae fidei detrimentum et enervationem regnorumque iacturam iniqua perversorum hominum corda conflaverunt, etiamsi quaecunque pericula nos subire oporteret, a finibus nostris propellere et gladio deiicere, ut qui censura ecclesiastica non terrentur, humana saltem severitate mulctentur, habito desuper consilio et deliberatione sufficienti cum senatoribus et proceribus nostris, spiritualibus et saecularibus ac de illorum scientia et consensu statuimus et pro firmo, constanti atque irrefragabili edicto observari praecipimus: ut quicunque in regno nostro Poloniae ac in terris et dominiis eidem subiectis haereticus vel de haeresi suspectus, fautor aut promotor eorum repertus fuerit, per capitaneos nostros, consules civitatum et alios officiales ac quoslibet alios subditos nostros in officiis constitutos vel non constitutos uti regiae maiestatis offensor capiatur et iuxta exigentiam sui excessus puniatur. Quicunque autem ab ipsis haereticis venerint et regnum nostrum intraverint, ordinariorum suorum ut inquisitorum haereticae pravitatis a sede apostolica deputatorum et deputandorum comprehensi examini subdantur.

C. 722. Si quis autem incolarum regni nostri, cuiuscunque status, dignitatis, gradus aut conditionis fuerint, haeretica pravitate notatus, accusatus ac legitime convictus fuerit, omnia bona eius mobilia et immobilia publicentur et confiscentur, thesauro nostro applicanda, prolesque eorum tam masulina quam feminina omni careat successione perpetuo et in aevum.

Confoederatio Senatorum, Procerum et Nobilium Regni Poloniae contra inobedientes iuri, contumaces et haereticos eorumque fautores.

Haec consideratio habetur. fol. LXVI. et inserta est de verbo ad verbum.

Confoederatio in nova civitate Corczin. a. 1438. VL. 140.

C. 723. Nos principes spirituales et saeculares, barones, comites, proceres, milites, nobiles, totaque communitas regni Poloniae, singulariter singuli et universaliter universi, eodem animo, eadem voluntate, scientia, consensu et ratihabitione omnes unanimiter significamus tenore praesentium quibus expedit universis praesentibus et futuris, notitiam praesentium habituris: Quomodo consideratis nonnullis disordinationibus, quae in ipso regno Poloniae suboriri inceperunt, visis litteris praedecessorum nostrorum Poznaniae, Petrcoviae et in Iedlna factis, circa easdem litteras et earum articulos, sub quacunque forma verborum exstant confecti, remanere volumus usquequaque et spondemus, et praecipue circa hunc articulum, quod quicunque existens indigena regni Poloniae, habens in ipso regno Poloniae bona, vellet aliquas inobedientias contra ius terrestre commune aut etiam guerras nobis et eidem regno Poloniae damnosas alicui movere sine licentia domini nostri regis gratiosissimi et consilii sui et in iure ter-

restri communi nollet contentari aut etiam haereticales errores facere vel promovere vellet, contra talem seu tales, cuiuscunque status, gradus, conditionis et praeeminentiae fuerint, sive spirituales sive saeculares, et in eorum destructionem consurgere volumus et promittimus sub fide et honore nostris absque dolo et fraude, nec ipsis auxilio, consilio vel favore patrocinari volumus sub fide et honore nostris, etiam si sanguine, affinitate et quacunque propinquitate forent nobis aut alicui nostrum coniuncti, nec pro eis loqui volumus aliquod verbum, sed eos et eorum talem quemlibet punire volumus et promittimus, iura tamen nostra ducalia et terrestria in nullo per hoc violando, nec ab eisdem recedendo. Harum, quibus sigillum nostra cum subscriptione nominatim nominum nostrorum in pendulis sigillorum sunt appensa, testimonio litterarum. Scriptum et datum in nova civitate Corczin, feria sexta ipso die sancti Marci apostoli et evangelistae, generali tunc parlamento celebrato. Anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo.

Sigismundus Primus Rex, Thorunii et Cracoviae.

Edictum Cracoviense hic extensum est et Thorunense ei simile abrogatum est.

a) *S.* Edictum contra Lutheranos. Cracoviae a. 1523. (Acta Tomic. VI. 289).
b) *S.* Prohibitio ne inferantur opera Martini Lutheri. Thorunii a. 1520 (A. T. V. 284).

C. 724. Cum humanis ingeniis, praesertim vulgi, ad res novas ac insolentes propensis necesse sit cum alia mala pleraque tum vero schismata et haereses emergere, necesse item sit illas per eos, qui divinis ac humanis institutis praepositi sunt, tamquam zizania ex agro putari ac eradicari; siquidem sola est religio, quae legibus ac institutis suis homines in disciplina, in virtute ac in fide erga Deum et homines continet ac regit, quaque in norma et observatione sua veteri turbata et dissoluta, turbari ac dissolvi necesse est universa, quod postea, ut in multis exemplis constat, in seditiones vergere ac in pernitiem rerum publicarum, earumque rectores redundare solet; nos pro officio Christiani principis eam ipsam religionem a sanctis patribus ordinatam ac per sanctam Romanam ecclesiam directam, nobisque a maioribus nostris per manus traditam ac per nos denique et gentes nostras multo sanguine et clarissimis gratia Dei victoriis hactenus defensam, etiam a labe haeretica his temporibus in vicinia emergente integram ac immaculatam in regno et dominiis nostris conservare volentes, publicis edictis mandavimus: ne qui libri Lutheri cuiusdam eiusque sequacium quorumcunque, quos sua insolentia in reprobum egit sensum, quique praetextu libertatis Christianae, praetextu vitiorum ordinis ecclesiastici et scandalorum, quae ab hominibus et ab his, qui ab hominibus assumpti ac perinde infirmi sunt, venire necesse est, tamquam sub melle virus suum in vulgus spargunt et scriptis ac sermonibus famosissimis non solum mores salubres ac instituta ecclesiastica sed ipsos etiam sanctos patres turpissime proscindunt et sacra prophanis miscent, nequaquam ad regnum et dominia nostra inferrentur et

legerentur, neve quis dogma ipsum pestiferum iam pridem damnatum approbare, profiteri vel tueri auderet, sub poena capitis et confiscatione bonorum omnium. Ad quae postea edicta nostra exequenda modum etiam opportunum statuere volentes, delegavimus in praetorium civitatis nostrae regiae Cracoviensis nonnullos primarios nostros, tam spirituales quam etiam saeculares consiliarios, qui cum consulibus ac officialibus civitatis sic edicta ipsa nostra exequenda statuerint, ut inprimis, quandocunque opportunum videretur reverendissimo domino episcopo Cracoviensi, fieret per inquisitores eius cum decurionibus, quos consulatus in tota civitate ad huius negotii aliorumque excessuum tollendorum custodiam delegit, per omnes et singulus domos, testudines ac cistas diligens scrutatio, et ubi aliqui libri haeretici invenirentur, illinc poena edicti exigeretur. Deinde ut impressores librorum nihil prorsus imprimere et bibliopolae vel alii quicunque exponere ac vendere deinceps (audeant) ex libris undecunque adductis, nisi illos rector universitatis vel aliquis per ordinarium constitutus prior viderit et tam imprimi quam vendi permiserit, sub poenis praedictis. Ut autem et reliquae civitates nostrae hoc exemplo insistant ac unusquisque tempori praemoneretur, ne ipsa mandata nostra regia transgrediatur et ignorantiam praetendere possit, nos hanc ipsorum consiliariorum simul ac consulatus Cracoviensis ordinationem per has litteras nostras omnibus testatam esse volumus, mandantes omnibus aliis civitatibus regni et dominiorum nostrorum, ut (ad) eum modum edicta nostra exequendi faciant cum loci ordinariis aut eorum delegatis ordinationes opportunus, easque diligentissime exequantur.

TITULUS VIII.

De Nobilitatis, Honoris, Status et Thori Inculpatione.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Nobilitatis stirpes. fol. XVI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 32: De nobilitate inculpata. VI. 16.

C. 725. Cum nobilitatis stemmata a progenitoribus originem sumere consueverunt, ex quibus descendentes progressum nobilitatis suae per genealogias et stirpes fideli testimonio comprobare tenentur, si quis itaque nobilem se esse asserat et ceteris nobilibus id negantibus, ipse ad probationem nobilitatis suae

se admitti postulaverit, statuimus: quod talis per octo testes nobiles de stirpe et parentela sua descendentes nobilitatem suam probare debebit. Quorum testium quattuor ipsum esse nobilem ex stirpe patris et aviae paternae et alii quattuor ex stirpe matris et aviae maternae, eorum corporalibus iuramentis praestitis, de certa scientia deponere debent, et quod ipse sit eorum frater ex quattuor stirpibus, domibus vel familiis nobilibus, sive arma quattuor stirpium seu familiarum praedictarum diversa vel eadem sint, originem ducens.

Idem ibidem et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex tribus statutis obscuris simul iunctis hoc unum conditum et illustratum est.
C. Cum omnis scurrilitas. fol. XXVII.
C. Si quis nobilis. fol. XLVI.
C. Cmetho vero. eodem.

a) *C. M.* syntag. art. 86: De improperationibus seu turpiloquio alicui illato. VL. 34.
b) *V.* a. 1423. art. 20: De vituperatione unius nobilis per alium. VL. 78.
c) *V.* a. 1423. art. 21: De vituperatione nobili illata a cmethone. VL. 79.

C. 726. Cum omnis scurrilitas verborum et turpiloquium ad rixas provocans apud virtuosos homines, praesertim vero nobiles, non immerito debeat evitari, a quibus plerique, ut est hominum natura ad malum prona, nisi poenarum timore prohiberentur, profecto aliter refrenari non possent, atque ideo statuimus: si quis linguam suam non refrenans, nobilis nobili improperaverit et verba iniuriosa ac contumeliosa, honorem, famam, nobilitatem et statum sugillantia in eum protulerit, eumque proditorem, furem, falsarium, ignobilem vel spurium iniuriose appellaverit et ad iudicium propterea citatus, post propositionem in iudicio contra se factam, statim non revocaverit, vel quod dixit non negaverit, neque talem ut asserebat eum esse probaverit, pro eiusmodi iniuria et improperio sexaginta marcas ratione poenae nobili iniuria affecto solvere et quidquid in eum iniuriose dixit, id ibidem coram iudicio verbis competentibus ad arbitrium iudicis revocare tenetur.

C. 727. Si vero plebeus et ignobilis nobilem improperaverit et verba iniuriosa, uti praemittitur, contra eum protulerit et citatus ad iudicium verba et improperia praedicta se dixisse negaverit, negationem suam proprio corporali iuramento comprobare tenetur. Alioquin de verbis iniuriosis coram suo iudice vel domino iure Polonico legitime convictus, poena sexaginta marcarum puniatur, nobili iniuria affecto applicanda. Qui autem caret aere, in corpore puniendus est. Et nihilominus ad revocationem faciendam tenebitur. In qua revocando dicere debet: „Id quod locutus sum, mentitus sum sicut canis".

C. 728. Colonus autem nobilitatem alicuius redarguere vel diffamare aut viro nobili ignobilitatem obiicere non potest; quod si fecerit, pro non dicto habeatur. Et id nullam notam nobili impingere potest, nisi forte per alium nobilem alias ei obiectam esse audiverit, et ille, cui obiecta est, de ignobilitatis obiectione se minime expurgavit. Quo casu colonus nobilem, a quo eiusmodi

ignobilitatis obiectionem audivit, tamquam evictorem suum in iudicio suo statuendo, ab instantia et impetitione conquerentis absolvetur.

C. 729. Quod de nobilibus, qui expeditionem bellicam serviunt et iudiciis terrestribus subsunt, intelligi volumus, non autem de illis nobilibus, qui in civitatibus vel oppidis residentes vinum et cervisiam propinant, artes mechanicas profitentur et mercantias per ulnas, talenta et pondera exercere consueverunt, neque de illis nobilibus, qui vagantur hincinde nullas in regno possessiones habentes; talibus enim si per colonos ignobilitas obiiciatur, de ea se iudicialiter expurgare et iustificare tenentur.

TITULUS IX.

De Damno in Pascuis, Pratis, Segetibus, Pecoribus et aliis Animalibus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae, et ex Consuetudinibus Terrarum.

Ex tribus diversis hoc unum conditum est.
C. Ut quilibet de proximi. fol. XXIII.
C. Ad evitandum. eodem.
C. Item si quis pecus. fol. CXXIII.

a) *C. M.* syntag. art. 65: De his qui aliorum semina eorum pecoribus depascunt. VL. 27.
b) *C. M.* syntag. art. 67: Iumenta damna inferentia qualiter sunt tenenda de damno abacta. VL. 28.
c) Consuet. ter. Crac. a. 1505. a. 30: De pecore dato ad forestam regiam, dum per nullum cuius esset fide iubetur. VL. 331.

C. 730. Ut quilibet de sua et vicini indemnitate diligentius invigilet, statuimus: cum quis alterius pecora vel pecudes in segetibus, pratis, excrescentiis silvarum exeisarum, quae „poramby“ vocantur, deprehenderit, illa libere et absque omni impedimento in domum suam seu villam vel hereditatem, in qua damnum per pecora illatum est, impellat nec inde dimittat, donec a quolibet pecore vel pecude medius grossus ratione forestae, quam „oborne“ vocant, per dominum pecoris illi solvatur. Et nihilominus damnum illatum ad existimationem scabinorum, iuratorum vel seniorum villae, in qua illatum est, infra trium dierum decursum solvere tenebitur. Et si pecora ex alia villa fuerint, scabini, iurati vel seniores utriusque villae damnum existimabunt.

C. 731. Si vero quis modo praemisso pecoribus a vicino eliberatis ad damnum existimandum exire vel scabinos iuratos aut seniores educere noluerit

aut damnum illatum ad existimationem eorundem infra tres dies solvere recusaverit, poenam sex marcarum parti damnum passae pro dimidia et iudicio pro alia dimidia solvendam incurret, ad cuius solutionem et damni illati medio corporali iuramento damnum passi existimandi satisfactionem citatus iudicio terrestri compelletur.

C. 731. Quod si quis, bonae vicinitatis rationem non habens, iuris decreto potius damna illata sarcire maluerit et pecora sua per vicinum abacta modo amicabili praemisso eliberare noluerit, mittet ad damna passum unum vel duo nobiles possessionatos ad eliberanda sua pecora per illorum cautionem fideiussoriam. Qui nobiles pro satisfactione damni illati ad decursum duarum septimanarum fideiubebunt, priusquam autem pecora dimittentur, fideiussores cum scabinis iuratis vel senioribus villanis, uti praemittitur, damnum illatum conspicient et illud taxabunt, ut quantum pro illo solvere debeant, scire possint. Quo facto et iure forestae soluto, pecora dimittantur. Alioquin illa dimittere nolens poenam sex marcarum parti et iudicio dividendam incurret.

C. 732. Quod si fideiussores in duabus septimanis damnum illatum non solverint, ad prima iudicia terrestria citati cum poena sex marcarum parti et iudicio per medium dividenda illud solvere tenebuntur, prout per damnum passum medio iuramento taxatum fuerit.

C. 733. Ubi vero quis rei suae familiaris adeo negligens altero ex duobus modis praedictis pecora abacta infra triduum eliberare noluerit, tunc abactor pecorum ad officium castrense vel curiam regiam, palatini, castellani, iudicis vel alterius dignitarii aut officialis terrestris sibi viciniorem, quae „obora“ regia dicitur, cum pecoribus accedet et illa circa damnum sibi illatum se abegisse protestabitur et illa ibidem ad forestam dare et relinquere tenetur. Ubi si dominus pecoris, eliberando sua pecora, illa ad cautionem fideiussoriam sibi dari petierit, dentur illi, soluto tamen prius iure forestae et insuper iuris regii uno fertone illi, ad cuius curiam pecora fuerint impulsa. Pro damno autem illato partes ad iudicium terrestre remittantur.

C. 734. Si vero dominus pecoris non aderit vel pecora per cautionem fideiussoriam eliberare non curaverit, abactor pecorum vel ea in foresta regia relinquet aut si maluerit, illa ad domum suam reducet, data rursus cautione fideiussoria de statuendis illis in duabus septimanis, in quantum dominus pecoris pro damno illato secum non concordaverit.

C. 735. Ubi vero quis pecora fatigare nolens, illa ad forestam pellere noluerit, statuimus: sufficere protestationem eius de pecoribus abactis, numerum eorum specificando et damnum illatum declarando.

C. 736. Quibus quidem duabus septimanis decursis, abactor pecorum illa rursus in foresta regia statuere tenebitur. Quae si dominus pecoris iterum eliberare non curaverit, dividantur pecora in duas partes, quarum una damnum passo et altera domino forestae cedere debet. Sed ante divisionem ius forestae cum fertone datum ac omnes aliae impensae simul cum valore damni illati de

eisdem pecoribus abactori ante omnia solvi debent. Et quod supererit de pecoribus, per medium uti praemittitur dividatur.

C. 737. De pecoribus autem vel equis vagis et errabundis per aliquem repertis volumus etiam modum praemissum observari, hoc addito, ut fiat trina pecoris vel equorum statuitio et trina protestatio in foresta regia, videlicet ad ter duas septimanas, quae non prius inter repertorem et conservatorem dividenda fore decernimus, nisi lapsis sex hebdomadis et factis, uti praemittitur, protestationibus trinis.

C. 738. Quod si quis pecora abacta vel reperta et apud se ad tertiam diem non eliberata ultra triduum servaverit et ad forestam regiam, uti praemittitur, non dederit, ac per ministerialem et duos nobiles apud illum deprehensa fuerint, citatus in castro respondere et pecora cum poena sex marcarum iudicio castrensi et domino pecoris per medium dividenda restituere tenebitur et insuper damnum illatum amplius repetere minime poterit.

C. 739. Quia vero nedum de segetibus, pratis aut silvis succisis pecora abigi solent, verum etiam vicinus vicino ex alia villa pascua etiam sterilia intra suos limites prohibere potest, statuimus: in eo casu pecora abacta dimitti debere, soluto duntaxat a quolibet seorsum uno grosso sine damni existimatione, quod in pascuis sterilibus commissum est, cum non sit verisimile, in eisdem pascuis damna taxatione digna committi posse.

C. 740. Sed quia inter coheredes unius villae plerumque differentiae oriri consueverunt super pascuis sibi invicem admittendis vel denegandis, et agri hinciude sparsi et inter se perplexi eiusmodi iurgiorum occasionem praebere consueverunt, quibus nos viam praecludere volentes, statuimus: ut omnes coheredes unius villae in omnibus pascuis sterilibus citra tamen damnum in pratis, segetibus vel silvis succisis pecora sua promiscue pascere possint et pascua eiusdem villae sint eis communia et libera.

C. 741. Non poterit tamen unus coheredum absque alterius voluntate et admissione pecoribus vicinae villae pascua admittere, nisi forte agros habeant adeo divisos, ut in unius agris pecora pasci possent, alterius agros non attingendo. Quo casu coheres ille, qui pecora alterius villae in solo suo pascere admiserit, etiam sua propria in solo coheredis pascere non poterit, ne vel ob id fundi sui solus dominus esse videatur, vicini vero fundum in solidum cum vicino possidere. Secus autem observandum erit, si coheres propria pecora in villa vicina habens, illa in communi villa pascere voluerit, id enim ei liberum erit, cum unusquisque fundo suo libere uti potest.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Praeterea de villanorum. fol. XXV. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 77: De pastore ovium. VL. 31.

C. 742. Si quis ovem ad gregem pecorum impulsam custodiae pastoris commiserit et pastorem de grege ovem praedictam perdidisse nec eam sibi restituisse allegaverit, pastor autem eandem ovem cum grege ad villam se reduxisse contenderit, pastor in hoc casu, quod ovem cum grege sibi commisso ad villam reduxit, iuramento corporali probare debet. Quod etiam in aliis pecoribus decernimus observandum.

C. 743. Quod de pastore communi alicuius villae vel oppidi intelligi volumus. Alioquin pastor privatus et proprius alicuius domini nedum ad villam vel oppidum, sed etiam in domum et curiam domini gregem pecorum et ovium ex integro reducere tenetur.

Idem ibidem et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex tribus diversis hoc unum conditum est.
C. Quidam de ipsorum. fol. XXVI.
C. Statuimus quoniam quod quicunque. fol. XXXIV.
C. Primaeva. fol. XLVI.

a) *C. M.* syntag. art. 84: De his qui in silvis alienis damna faciunt. VL. 34.
b) *C. M.* syntag. art. 129: De incidentibus silvas vel gaja vel borras alienas. VL. 47.
c) *V. J.* a. 1423. art. 25: De apprehensione alicuius ligna in alterius silva excidentis. VL. 80.

C. 744. Quidam de sua audacia plurimum confidentes, silvas et nemora praeter dominorum voluntatem intrantes, arbores et ligna meliora in eisdem excidere consueverunt, nullam exinde poenam sequi metuentes. Atque ideo statuimus: quod si quis cum alio limites et terminos habuerit et illos transgrediendo arbores aut ligna in silvis et nemoribus alienis exciderit, dominus silvae et nemoris excidentem cum curru et equis recipere et in villam hereditatis illius, in qua silva aut nemus consistit, accipere nec inde dimittere poterit, donec damnum illatum ei ex integro fuerit solutum.

C. 745. Quod si quis in silva aliena quercum, taxum ad axem valentem aut aliam arborem fructiferam seu pomiferam, propaginem vel plantam minutam domino invito exciderit aut lignis communibus currum impleverit, poena trium marcarum domino silvae seu nemoris applicanda et iudicio totidem irremissibiliter puniatur.

C. 746. Et nihilominus pro quolibet taxo, quercu et arbore frugifera seu pomifera ac curru lignorum communium incisorum per unum fertonem et pro planta minuta seu propagine quattuor schotos domino silvae et nemoris solvere tenebitur.

C. 747. Si quis autem arborem cum apibus succiderit, damnum passo marcam et iudicio alteram, qui vero sine apibus tamen ad apes aptatam arborem succiderit, damnum passo mediam marcam et iudicio mediam marcam, legitime convictus, solvere debet.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Statuimus et decernimus. fol. XXVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 89: Plantationes et insertiones pomoerii destruentes et evellentes. VL. 35.

C. 748. Si quis plantas iam insertas et radicatas quoquomodo evellere et exstirpare praesertim in translatione domiciliorum ausus fuerit, poena sex marcarum irremissibiliter puniatur. Quarum tres iudicio et tres domino hereditatis applicari debent.

Idem ibidem.

C. Item si famulus. fol. XXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 95: De golotis servis damna alicui facientibus. VL. 36.

C. 749. Si pauper et impossessionatus alicuius famulus, quem vocant „gołota“, vicino domini sui vel alteri damnum intulerit aut eum aliqua iniuria affecerit, dominus pro ipso tunc demum satisfacere teneatur, si iussu et mandato domini damnum vel iniuriam irrogavit. Alioquin famulus pro damno et iniuria illatis solus satisfacere tenebitur. Quod si caruerit aere, luat in corpore. Dominus tamen iurare tenebitur, iussu et mandato suo iniuriam vel damnum per servum irrogatum non fuisse, neque ex huiusmodi damno aut iniuria se aliquod commodum reportasse.

Idem ibidem.

Haec duo simul iuncta sic correcta et illustrata sunt.
C. Statuimus insuper. fol. XXXIV.
C. Statuimus, quod omnes. fol. XXXV.

a) *C. M.* syntag. art. 128: De illo qui interficit iumentum alicuius indomitum. VL. 46.
b) *C. M.* syntag. art. 130: De iumentis indomitis pascendis sub custodia. VL. 47.

C. 750. Omnes habentes iumenta indomita, utpote equos et equas, quae gregatim pascuntur, a vigilia sancti Adalberti in Maio usque ad festum sancti Michaelis illa sub custodia pascere teneantur. Infra quod tempus nedum iumenta indomita sed etiam omnia pecora domita ad fruges et segetes pascendi gratia mitti non debent. Qui autem secus fecerint et per praedicta iumenta aliqua damna vicinis irrogaverint, convicti in iudicio, parti laesae damnum cum poena unius marcae solvere sint astricti. Sed ipsa iumenta indomita damnum passus ad domum suam nihilominus pellere non praesumat.

C. 751. Quod si quis iumentum indomitum alterius interfecerit, sive masculum sive feminam vel eorum fetum, cuiuscunque anni fuerit, aut ubi iumentum ictu vel plaga culpa alicuius laesum fecerit aborsum, in casibus praedictis valorem iumenti occisi aut laesi, corporali iuramento domini existimandum, cum poena sex marcarum solvere teneatur. Cuius poenae dimidium iudicio et domino iumenti dimidium cedere debet.

Idem ibidem.

Haec duo simul iuncta sic illustrata sunt.
C. Statuimus etiam. fol. XXXV.
C. Statuimus quod quando. fol. eodem.

a) *C. M.* syntag. art. 131: De porcis et eorum pascuis silvestribus. VL. 47.
b) *C. M.* syntag. art. 132: De illis qui porcos pretio ad silvam conducunt. VL. 48.

C. 752. Quicunque sues, porcos vel alia pecora ad silvas alienas, in quibus glandes et fagi fructificarunt, ad pasturam glandium et fagorum absque domini silvae voluntate impulerit, dominus silvae sues, porcos et pecora abacta non dimittet, nisi a quolibet illorum tantum ei solvatur, quantum alii a suibus, porcis ac aliis pecoribus ad silvas suas ex contractu impulsis ei solvere soliti sunt. Quod dominus silvae totiens facere poterit, quotiens sues, porci vel pecora absque conventione aut contractu in silvas suas impulsa fuerint.

C. 753. Si quis vero sues, porcos vel pecora in silvis alienis pascere voluerit, cum domino silvae, prout melius et commodius poterit, de illis pascendis conveniat. Proviso tamen, ne per sues, porcos vel pecora in plantis post succisiones silvarum succrescentibus damna inferantur, quae per dominos porcorum, suum et pecorum cum poena sex marcarum inter damnum passum et iudicium aequaliter dividenda resarciri oporteret.

C. 754. Quando autem quis habens silvam vel mericam a domo sua aliquantulum distantem sues, porcos vel pecora per bona vicini intermedia ad silvam suam ducere vel pellere voluerit, id non per bona vicini vel alterius sed per viam, quae ducit ad silvam suam, libere facere poterit.

C. 755. Si vero quis pro suibus, porcis vel pecoribus propriis pascendis silvam fagis vel glandibus refertam pretio conduxerit, et bona alterius inter silvam conductam et domum seu villam domini porcorum suum vel pecorum intermedia fuerint, dominus bonorum intermediorum, per quae sues, porci et pecora ad silvam conductam pelli debent, ex utraque parte viae ad silvam conductam tendentis ad triginta cubitos glandes et fagos proprios colligat vel depastat, ut sic conductor silvae sues, porcos et pecora sua absque eius damno vel offensa ad silvam conductam impellere posset.

C. 756. Praeterea quia multi vectores et alii nobiles et ignobiles cum curribus vel equis proficiscentes vias solitas relinquere et per segetes et prata divertere, in eisque vel aliis rebus damna non modica inferre consueverunt, quorum insolentiis viam praecludere et indemnitati subditorum nostrorum praecavere volentes, statuimus: quod si quis viam solitam deserens, ad prata vel segetes alicuius cum curribus vel equis diverterit, talis per dominum segetum vel pratorum arrestari et capi poterit, tam diu detinendus, donec ei a quolibet equo grossum medium et a quolibet curru grossum unum solverit cum effectu, cum poena sex marcarum iudicio et damnum passo pro aequalibus portionibus applicanda. In quo casu idem processus per omnia observetur, ut supra de pecoribus

in segetibus vel pratis abactis constitutum est. Si vero villanus vel oppidanus eiusmodi damnum intulerit, ex decreto domini sui vel officii civilis damna solvet cum poena suprascripta.

TITULUS X.

De Aleae Lusu et Aleatoribus.

Idem ibidem.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum et illustratum est.
C. Ad praecludendam. fol. XXV.
C. Filius nondum. fol. XXVIII.

a) *C. M.* syntag. art. 79: De lusoribus taxillorum VL. 31.
b) *C. M.* syntag. art. 98: De filio non emancipato lusore et quis modus in ludis servandus sit. VL. 37.

C. 757. Cum leges sacrosanctae omnem ludum prohibeant pro pecunia ludere, praeterquam si quis certet hasta vel pila iaciendo aut currendo, saliendo, luctando vel pugnando, quod virtutis et fortitudinis causa fiat, pro quibus rebus etiam sponsionem facere licet, sed ex aliis, ubi pro virtute certamen non fit, non licet, quas et nos in hac parte imitari volentes, omnem ludum pro pecunia, qui virtutis, fortitudinis et exercitii praetextum non habeat, praesertim vero aleae, taxillorum, sortium et chartarum ludos deinceps omnino prohibemus, ne illorum occasione contentiones et rixae, perditiones patrimoniorum, furta, latrocinia et alia his peiora inter subditos nostros suboriantur.

C. 758. Quod si quis nedum pro pecunia parata, verum etiam ad praestam, creditum seu in spem futurae solutionis cum aliquo luserit, creditum non valeat ipso iure, nec ad aliquam solutionem vel satisfactionem victus victori teneatur, neque fideiussor datus pro eiusmodi debito poterit conveniri. Et si victor praesenti statuto contraveniens pro pecunia taliter credita suum acriter monuerit debitorem et eum vel fideiussorem eius propterea verbis turpibus et improperiis lacesserit, quotienscunque id fecerit, totiens victo pro sua verecundia et iniuria poenam trium marcarum et nostro iudicio pro inobedientia et huius statuti transgressione aliam similem poenam solvere tenebitur.

C. 759. Si autem filius nondum emancipatus et in paterna constitutus potestate in ludis prohibitis pecunias, equos, vestes aut alias res amiserit et ipsas per cautionem fideiussoriam a victore evicerit et recuperaverit, victori monendi, requirendi, petendi et vendicandi pecunias, equos et res lucratas eiusmodi

nullum ius acquisitum esse volumus, cautione fideiussoria qualibet desuper non obstante.

C. 760. Quod si filius paternas vel servus domini sui pecunias, equos, vestes aut alias res in ludo perdiderit, patri et domino pecunias et res praedictas a victore iure repetere liceat, dummodo iuraverint, pecunias, equos, vestes et alias res per filium vel servum in ludo amissas eorum proprias exstitisse.

TITULUS XI.

De Furtis, Rapinis et Incendiariis.

Idem ibidem.

Ex tribus similibus hoc unum conditum est.
C. Si aliquis. fol. XVI.
C. Cum furta. fol. XXXI.
C. Statuimus insuper. fol. XXXVIII.

a) *C. M.* syntag. art. 30: Cum aliquis de furto accusatur per aliquem de eodem districtu vel de una parochia. VL. 16.
b) *C. M.* syntag. art. 110: De furto et latrocinio. VL. 40.
c) *C. M.* syntag. art. 144: De praescriptione pecorum vel pecudum. VL. 52.

C. 761. Res furto subtractae, quandocunque et ubicunque repertae fuerint, actione furti repeti possunt, praescriptione aliqua non obstante. Si vero re furtiva non inventa aliquis voluerit alteri furti actionem instituere, si actor et reus in eadem parochia, civitate, oppido aut villa morantur, infra unum annum integrum, si vero in distantia remotiori extra parochiam, civitatem, oppidum aut villam morentur, infra tres annos continuos iure experiundi potestatem habebunt Annis autem tribus decursis, actio furti postea penitus evanescit.

Idem ibidem.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Petrus traxit. fol. XVII.
C. Ut viri famosi. fol. XXIV.

a) *C. M.* syntag. art. 34: De illo qui accusatur de furto apum et mellium. VL. 17.
b) *C. M.* syntag. art. 73: De eo qui de furto aut alio crimine accusatur, qui tamen alias bonae famae exstitit. VL. 30.

C. 762. Si quis alium accusaverit, quod apes et mella ipsius ad domum suam furtive deportasset, id se offerens probaturum, accusatus vero furtum inficiando proprium mel et non alienum in domum suam se detulisse allegaverit, offerens etiam id se probaturum, statuimus: quod sive accusator testes paratos,

quibus accusatum de furto mellis convincere posset, habuerit sive non, accusato, si est bonae famae, mel suum et non furtivum se in domum suam detulisse alleganti iuratoria expurgatio indicenda est.

C. 763. Quod et in aliis rebus furto ablatis uniformiter volumus observari, in quibus nemo de furto sibi obiecto per testes convinci potest, nisi ubi apud aliquem res furto subtracta reperta fuerit, vel in ipso actu furandi fur deprehensus fuerit. Alioquin accusato de furto in omni casu praeter duos praedictos, si est bonae famae, uti praemittitur, expurgatio iuratoria indicenda est, quam solus accusatus suo corporali iuramento praestare debebit.

C. 764. Bonae autem famae quilibet censeri debet, qui de furto, latrocinio, vel alio maleficio infamiam irrogante nunquam antea fuit iudicialiter accusatus vel qui in regestris furum, latronum vel aliorum maleficorum ter inscriptus non fuerit.

Idem ibidem.

C. Nagot. fol. XX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 49: De fure, utrum debeat insequi per vicinos villanos aut non. VL. 23.

C. 765. Cum equus alieni nocturno vel alio tempore furto ablatus est, et dominus equum et furem visum insequens colonos et villanos cuiuscunque villae, ut per vestigia furem una secum persequerentur, sibique, ut equum a fure repetere posset, auxiliarentur, debita cum instantia requisivit, statuimus: quod ad domini requisitionem coloni et villani furem visum insequi tenentur, alioquin iuxta existimationem iuratoriam domini ad solutionem equi ex integro obligabuntur.

C. 766. Idem intelligi volumus si equo vel fure non viso coloni vel villani vestigia furis ostendere aut furem inquirere temere admittere noluerunt; alioquin, si furem quaerere permittunt aut vestigia furis, si modo ea scirent vel noscerent, ostendere parati sunt, cum ad impossibilia nemo obligatur et voluntas ipsorum pro facto reputari debeat, ad solutionem equi minime tenebuntur.

Idem ibidem.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Sunt nonnulli. fol. XXII.
C. Saepius contingit. fol. XXVI.

a) *C. M.* syntag. art. 63. De vagantibus hinc inde et rapinas committentibus. VL. 27.
b) *C. M.* syntag. art. 82: De profugis et furta committentibus. VL. 33.

C. 767. Saepius contingit, quod quidam de nobili prosapia descendentes, honoris et famae suae prodigi, furta et latrocinia committentes, in regno nostro latitare vel extra regnum profugere spontanea voluntate consueverunt et exinde occasionem nacti his peiora committere non formidant, propter quod nos in in-

dignationem contra se iustam commovere soliti sunt, deinde furtorum, latrociniorum et malorum actuum suorum poenitentia ducti, per amicorum suffragia nostram implorantes clementiam, nobis tandem reconciliantur. Statuimus: quod licet tales profugos latitantes ac de furticiniis et latrociniis publice diffamatos in gratiam nostram susceperimus ac eis facinora praeterita condonaverimus, nihilominus pro rebus et damnis furto aut latrocinio ablatis respondere et satisfacere iuxta iuris formam unicuique tenebuntur. Et aliis nobilibus, qui nunquam propterea de regno nostro profugerunt aut in eo latitarunt vel in eiusmodi facinoribus notati non fuerunt, in fama et sublimitate honoris minime adaequari debent.

C. 768. Illos autem, qui inhabitatoribus regni nostri occulte insidiando fures, latrones et profugos receptant, eis hospitium praebent vel rapta et male acquisita cum eis partiuntur, infames esse imparesque viris probis in fama et sublimitate honoris perpetuo declaramus.

Idem ibidem.

C. Egidius proposuit. fol. XXIV. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 74: De eo qui aliena recipit sine domini voluntate. VL. 30.

C. 769. Si quis alicui in itinere dormienti gladium et crumenam, in qua fuit certus numerus pecuniarum, bono animo propter illarum conservationem receperit et de huiusmodi receptione coram uno vel duobus fidedignis protestatus fuerit, quamvis postea gladium et crumenam ei qui dormivit restituit, si tamen pecuniam in ea contentam non restituit et pro illa per eum, qui dormivit, iudicialiter conventus est, iuramento proprio se expurgabit, quod eandem pecuniam de crumena non accepit. Quod in similibus casibus et rebus omnibus magnis et parvis uniformiter volumus observari.

Idem ibidem.

C. Et licet canonica sanctio. fol. XXVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 85: De illis qui nocte alicuius frumenta in campo recipiunt. VL. 34.

C. 770. Et licet canonica sanctio depopulatores agrorum nocturnos nimio odio prosequatur, tamen audaces et temerarii homines ab excessibus suis aliter non solent revocari, nisi addantur torques ad colla ipsorum et temporali censura severe puniantur, quapropter statuimus: quod si quis nobilium, civium vel plebeorum aut servi eorum vel familiares frumenta aliena nocturno tempore receperint vel depopulati fuerint, domino frumentorum, servis vel amicis eius frumenta sua defendere et equos vel alias res capientium et depopulantium pro se tollere liberum et licitum erit. Quod si in ipso defensionis actu aliquem ex raptoribus et depopulatoribus occiderint, id inultum impunitumque remanere debet. Domini autem cum servis pro eiusmodi rapina, depopulatione et maleficio

iustitiam indilatam ministrare tenebuntur. Et de quorum domibus servi ad depopulandos agros exiverint, domini poenam trium marcarum ipso facto incurrant parti laesae et iudicio pro dimidio applicandam. Quod si eiusmodi depopulatores vulneraverint vel occiderint aliquem ex defensoribus frumentorum, pro capite occisi et vulneribus iuxta statuta regni satisfacere et poenas condignas sustinere tenebuntur.

Idem ibidem.

C. Martinus conqueritur. fol. XXX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 105: De expurgatione furti in via publica commissi. VL. 39.

C. 771. Cum fora annalia et septimanalia inter alia per nos et praedecessores nostros sunt in hoc privilegiata, ut euntes, redeuntes et perseverantes in eisdem plena gaudeant securitate non solum emendi et vendendi quae velint, sed etiam res emptas et venditas secure ad loca et domos suas transvehendi, atque ideo statuimus: quod si quis die forensi in via publica alicui ad forum eunti vel inde redeunti res quascunque vel pecuniam violenter receperit et coram iudicio conventus se id fecisse negaverit, negationem suam suo et duorum testium sibi similium corporalibus iuramentis comprobare et se ab obiectis iudicialiter expurgare debebit.

Idem ibidem et Casimirus Tertius Petrcoviae, Reges.

Ex duobus similibus hoc unum conditum est.
C. Statuendo decernimus. fol. XXXIV.
C. Licet cuncta. fol. LXXXIX.

a) *C. M.* syntag. art. 127: De illo qui tribus vicibus de furto fuerit accusatus. VL. 46.
b) *C. J.* a. 1447. art. 2: De his qui furti aut spolii crimine infamantur quomodo se purgent. VL. 151.

C. 772. Licet cuncta merito detestemur crimina et omne, quod iniquum est, regius abhorreat auditus, ea tamen, quae per fures et praedones dolo aut violentia in republica nostra quotidie committuntur, maxime detestamur ac ad illorum severiorem censuram, quo illorum nequitia in dies multiplicatur, procedere compellimur. Atque ideo statuimus et edicto perpetuo observari praecipimus: ut quilibet subditorum nostrorum, cuiuscunque status et conditionis existat, de furto et latrocinio notatus, accusatus et infamatus, suam innocentiam aequali ordine, gravitate et numero testium, ac si nobilitatem suam probaturus esset, clarificare, purgare et demonstrare teneatur. Alias eum tamquam furem puniendum esse decernimus.

C. 773. Illis autem duntaxat volumus prodesse expurgationis beneficium, qui semel, bis et ad maximum ter de furto et praedocinio notati et accusati fuerint, eos autem, qui quarta vice accusati fuerint, etiam si rem furtivam vel ablatam restituere voluerint, infames pronuntiamus. Quibus portae dignitatum pa-

tere non debent. Et nihilominus tales iuxta iuris formam iudicio competenti plectendos relinquimus.

C. 774. Purgationem autem eiusmodi facturus absque turba et tumultu cum compurgatoribus tantum et cum procuratore ac duobus vel tribus amicis pro consilio sibi assistentibus ad iudicium venire debet. Si qui vero ultra compurgatores, procuratorem et tres amicos secum ad iudicium venire praesumpserint, omnes honore privandos esse decernimus.

C. 775. Omnium autem de furto vel praedocinio infamatorum et contumaciter in primo, secundo, tertio et quarto termino comparere nolentium bona fisco nostro regio applicamus, mandantes omnibus capitaneis, ut de illis se nostro nomine intromittant et illorum realem apprehendant possessionem. De quibus bonis damna passis ante omnia solutio et satisfactio impendatur, reliquum vero fisco nostro applicetur.

C. 776. Quod si accusato de furto vel praedocinio sed non convicto, adhibito certo numero testium, purgatio indicta fuerit, si is in unius testis testimonio defecerit, propter hoc infamis haberi et reputari non debet, sed damnum passo nihilominus satisfacere teneatur.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Praeterea statuimus. fol. XXXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 145: De furto piscinarum vel lacuum. VL. 53.

C. 777. Preterea statuimus: quod si quis in aliena villa vel hereditate nocturno tempore in lacu, piscina vel aqua fluenti, in campis, foeno aut frumentis furtum fecerit, in iudicio legitime convictus damnum passo satisfacere et poena furti nihilominus puniri debet.

C. 778. Tondentes autem vel incidentes gramina falce in tunica vel pallio pignorentur, donec ablata restituant vel pro damno componant cum effectu.

Alexander in Radom et Sigismundus Primus Cracoviae in coronatione felici et Petrcoviae, Reges.

Ex tribus statutis ipso usu abolitis hoc saltem excerptum et hic positum est.

C. Quamquam. fol. CXV.

C. In statutis Radomiensibus. fol. II. in novis — et

C. Statutum autem. fol. XIII.

a) *A.* a. 1505. art. 3: De suspectis in crimine, qui bonae famae sunt censendi et de non captivandis bonae famae nobilibus. VL. 300.

b) *S.* a. 1507. art. 4: In statutis Radomiensibus statutum de iis etc. VL. 360.

c) *S.* a. 1510. art. 18: Executio statuti serenissimi olim regis Alexandri de malefactoribus prorogatur ad quinque annos. VL. 372.

C. 779. Et quoniam reipublicae interest, ne crimina remaneant impunita, ideo statuimus: quod homines plebei ter in regestris furum et praedonum re-

perti absque iuris strepitu indistincte capi et quaestionibus seu torturis supponi ac poena furti puniri possunt. Sed nobiles ter in regestris praefatis reperti et per homines plebeos proclamati propterea capi, torqueri et puniri non debent neque possunt; sed si fuerint ter in eiusmodi regestris reperti et per nobiles proclamati, eo casu per capitaneum loci citari et ad expurgationem faciendam super furtis et maleficiis, pro quibus infamati sunt, cogi debent.

Casimirus Magnus Visliciae et Vladislaus Jagiello Cracoviae et Varthae, Reges.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Ex lege imperiali. fol. XXIII.
C. Frequenter solet. fol. XLVII.

a) *C. M.* syntag. art. 68: De incendiariis et exustoribus. VL. 28.
b) *V. J.* a. 1423. art. 27: De arvipirio et incendio silvarum. VL. 80.

C. 780. Lege imperiali cavetur, quod incendiarii voluntarii domorum, horreorum et aliorum aedificiorum quorumcunque crudeli et turpissima morte puniantur. Quibus etiam ad ecclesias confugientibus propter criminis immanitatem ecclesiarum immunitates et patrocinia non suffragantur, qui hactenus, ut manus iudicum iustitiam exequi volentium effugerent, in civitatibus, oppidis et villis Theutonicalibus, ut iuris Theutonici adminiculis actiones contra se instructas elidere possint, ut plurimum morari consueverunt, propter quod illorum crimina plerumque remanebant impunita. Quapropter de senatorum et procerum nostrorum consilio et consensu statuimus, quod accusati de crimine incendii et in civitatibus, oppidis et villis Theutonicalibus inventi, extra forum suum trahantur et iure Polonico coram iudicio competenti iudicentur et convicti per sententiam definitivam pro commissi criminis immanitate poena ignis irremissibiliter puniantur.

C. 781. Accusati autem de incendio voluntario et ex proposito facto, si in ipso incendii facto seu crimine deprehensi, vel indicia ignis manifesta penes ipsos reperta non fuerint, aut de incendii diffidatione ante vel post incendium commissum per testes legitimos convicti non fuerint, vel circa positionem titionum aut aliorum signorum vel litterarum diffidationem prae se ferentium deprehensi, aut per testes idoneos de eorum positione legitime convicti non fuerint, decemocto testes sibi similes coram iudicio nominare debent, ex quibus accusans sex pro arbitrio suo eliget, cum quibus accusatus suo et sex testium praefatorum corporalibus iuramentis ab obiecto incendii crimine se iudicialiter expurgabit.

C. 782. De diffidatione autem signorum vel litterarum positione modo praemisso convictus, vel si in purgatione defecerit, poena simili puniatur.

C. 783. Si autem non voluntarie neque ex proposito sed casualiter et contingenter quis incendium commiserit, a poena quidem praedicta immunis erit, sed

27

ad damna sarcienda per eiusmodi casuale incendium commissa nihilominus tenebitur, quae corporali iuramento damnum passi probari debent.

C. 784. Et quia frequenter evenire solet, quod nobiles vel plebei, borras nemora et silvas proprias vel alienas casu vel ex proposito intrantes, illas igne succendunt, qui ignis vulgo arvipirium seu „pożary" appellatur, qui ignis ulterius evagatus et progressus aliena arva, segetes, prata, silvas vel aliud id genus laedere et comburere consuevit, statuimus: quod si de eiusmodi arvipirio per dominos civitatum, oppidorum et villarum fuerit aliquis inculpatus, non alio iure quam Polonico sicut incendiarii iudicari debet.

C. 785. Et licet famae et honori suo per hoc minime derogabitur, nihilominus si nobilis vel plebeus de arvipirio legitime convictus fuerit, ad solutionem damni illati corporali iuramento damnum passi existimandi compelli debet et insuper pro poena arvipirii commissi plebeus poenam decem marcarum parti laesae applicandam solvere debet. Qui autem caret aere, in corpore puniendus est.

TITULUS XII.

De Violentiis et Rebus violenter ablatis.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Si quis violenter. fol. XXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 90: De aliqua re violenter recepta. VL. 35.

C. 786. Si quis mantellum suum aut aliam rem mobilem vel se moventem propriam alicui auctoritate propria violenter receperit, et eam possessor ab eo iure mediante repetierit, cum poena sex marcarum eandem possessori restituere teneatur. Post restitutionem autem et solutionem poenae, super proprietate et dominio rei ius et actionem salvam spoliatori nihilominus reservamus.

Idem ibidem.

C. Si quis excolens. fol. XXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 91: De cultura agri alieni. VL. 35.

C. 787. Si quis agros alienos violenter excoluerit et seminaverit, et possessor agrorum se hoc anno agros possedisse et illis spoliatum fuisse coram iudicio legitime probaverit, violentus excultor et seminator seminatis careat et poena trium marcarum parti et iudicio totidem applicanda puniatur.

C. 788. Si vero quis pro violenta cultura et seminatione agrorum citatus, postea frumenta collegerit et de hoc legitime convictus fuerit, tamquam iuris communis contemptor et violator alia poena sex marcarum modo simili applicanda puniatur. Quam simul cum valore frumentorum actoris iuramento corporali declarando ex decreto iudicii solvere tenebitur, super proprietate autem et dominio agri post poenae et valoris frumentorum solutionem utrique parti salvum ius et actionem in utroque casu reservamus.

Idem ibidem.

C. Cum alieni quattuor boves. fol. XXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 92: De receptione boum per violentiam. VL. 35.

C. 789. Si quis alicui iumenta laborantia violenter receperit et de violentia facta spoliatus protestationem fecerit, statuimus: quod ab uno, duobus, tribus vel quattuor iumentis laborantibus et deinde a singulis quattuor poena trium marcarum parti et iudicio totidem applicanda spoliator puniri debet. Et nihilominus a singulis iumentis, quamdiu ea detinuerit, singulis diebus pro negligentia per unum grossum domino solvere teneatur.

C. 790. Idem de singulis vaccis lactantibus et de ovibus, quarum duae pro una vacca lactante reputari debent, intelligi volumus, alia vero pecora vel iumenta, quae non laborant neque fructificant, violenter recepta cum poena duntaxat praedicta dominis suis restitui debent.

Idem ibidem.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.
C. Item pro curru foeni. fol. XXVIII.
C. Item pro una cassula. fol. eodem.

a) ***C. M.*** syntag. art. 93: De foeno violenter recepto. VL. 36.
b) ***C. M.*** syntag. art. 94: De poena pro frumentorum receptione solvenda. VL. 36.

C. 791. Si quis foenum aut frumentum de campo, prato vel horreo in die violenter receperit, poenam sex marcarum iudicio et damnum passo pro dimidia applicandam et verum valorem foeni et frumenti cuiuscunque, corporali iuramento damnum passi declarandum, solvere tenebitur. Si autem tempore nocturno id fecerit et de hoc legitime convictus fuerit, poena furti puniatur.

Idem ibidem.

Statutum: Cum itaque omnis violentia. fol. XXXIX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 149: De violentiis finiendis in pabulorum venditione. VL. 54.

C. 792. Cum omnis violentia non immerito variis iuris sanctionibus prohibeatur et coerceatur, aequum et rationi consonum fore censemus subditorum no-

strorum incommodis et difficultatibus etiam in hac parte prospicere et providere opportune. Quapropter statuimus: ut transeuntes per vias et itinera et ad diversoria, hospitia et tabernas civitatum, oppidorum et villarum regni nostri divertentes, sive sint principes, nobiles vel alterius status et conditionis cuiuscunque homines, in propriis vel alienis negotiis obeundis proficiscentes, expensas aut pabula equorum in diversoriis, hospitiis, tabernis aut locis solitariis violenter non recipiant, nec aliquam vim inferant vendere nolentibus aut a venditione se detrahentibus, sed unusquisque libere utatur rebus suis pro libito et voluntate sua. Alioquin contrafacientes poena sex marcarum parti laesae applicanda irremissibiliter puniantur.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

Ex duobus contrariis hoc unum conditum est.
C. Praeterea ut calumniis. fol. XVI.
C. Item cum pauper. fol. XXVIII.

a) ***C. M.*** syntag. art. 29: De accusato pro violentia. VL. 16.
b) ***C. M.*** syntag. art. 96: De homine paupere divitem pro violentia citante. VL. 36.

C. 793. Ut calumniis via praecludatur, statuimus: quod si quis pro quibuslibet violentiis in domo, curia, oppido aut villa absque tamen vulneribus et sanguinis humani effusione factis ad iudicium terrestre evocatur, actor ad probandam assertionem suam sex testes sibi aequales coram eodem iudicio statuere debet. Ex quibus reus duos pro arbitrio suo eligat, cum quibus actor violentiam suo et eorum corporalibus iuramentis probare teneatur. Qui si in numero testium defecerit, reus proprio iuramento tantum suam innocentiam expurgabit. Quod de personis cuiuslibet status, conditionis et praeeminentiae, divitibus et pauperibus, aequaliter intelligi volumus.

C. 794. Pro qua violentia, si reus in iudicio convictus fuerit, poena sexaginta marcarum puniatur, actori applicanda. Et nihilominus, si circa eiusmodi violentiam in rebus vel personis aliquod damnum irrogatum fuerit, illud iuxta valorem actoris iuramento corporali specificandum reus solvere tenebitur. Quod iuramentum, si valor damni fuerit viginti marcarum, solus actor, si quadraginta marcarum, cum uno, si autem in maiori summa, cum duobus sibi aequalibus praestare debebit.

Joannes Albertus Rex, Petrcoviae.

C. Item cum frequentius. fol. CVI. sic illustratum est.

J. A. a. 1496. art. 37: De domus violatione et in ea violenta vulneratione ac homicidio et complicibus eius. VL. 273.

C. 795. Et cum invasores et violatores domorum in cautelarum multitudine defensiones et, quod eos inculpant, in calumniosa insimulatione accusationes suas plerumque fundare consueverunt, utrique malo parata remedia adhibentes, sta-

tuimus: quod si quis intrans domum alicuius manu violenta, dominum domus seu hospitem aut uxorem, filium vel familiarem ipsius interfecisse vel enormiter vulnerasse inculpatus et ad iudicium castrense propterea citatus fuerit, capitaneus loci, antequam de asserta violentia cognoscere coeperit, ex ministeriali et nobilibus, quos super invasione, violentia et vulneribus illatis in vim protestationis et testimonii actor induxerit, se informet, si tale crimen in suo capitaneatu commissum sit, nec ne. Quod si commissum fuisse compererit, ad cognitionem et definitionem causae iuxta iuris formam procedat. Sin minus, accusatorem hoc modo in calumnia deprehensum maiestati nostrae deferat puniendum.

C. 796. Committens autem eiusmodi crimen, non aliter convinci debet, nisi testibus decemocto per actorem nominatis, de quibus sex nobilibus bonae famae et in illo palatinatu vel districtu, ubi tale crimen commissum fuerit, possessionatis, per inculpatum electis. Accusator cum eisdem sex testibus super eiusmodi crimine corporali iuramento praestito victoriam obtinebit. Pro quo reus et complices sui, cuiuscunque status, dignitatis et praeeminentiae fuerint, ad hoc tamen legitime citati et modo simili convicti, uti violatores pacis et securitatis domesticae vita priventur et poena capitis puniantur.

C. 797. Quod de invasione et violentia studiosa et ex proposito facta cuiuslibet domus propriae vel conductitiae, praedii vel hospitii, in quae aliquis se et sua deposuit, generaliter intelligi volumus. Non autem de contentionibus et vulneribus, quae in domibus vel hospitiis quandoque contingenter et casualiter fieri consueverunt.

C. 798. Si autem invasor et violator complicesque sui patrato crimine de regno fugerint, ipso facto infames habeantur, in vita, ubicunque eorum copia haberi poterit, irremissibiliter puniendi.

Idem ibidem.

C. Cum vero. cum sequenti, sic elucidata sunt, et

C. Crebro iam experti. Conventus Cracoviensis 1532. abolitum est, et est de statuto Ostrorogi.

a) *J. A.* 1496. art. 38: De eo qui inculpatur, quod familiaris suus domum violaverit. VL. 273.

b) *J. A.* a. 1496. art. 39: De servitore violatore domus fugiente, quid cum domino faciendum. VL. 274.

c) *S.* a. 1532. art. 3: Crebro iam experti sumus, constitutionem seu decretum etc. VL. 500.

C. 799. Cum vero aliquis cuiuscunque status et conditionis existens inculpatus fuerit, quod ipsius familiaris violentiam et invasionem domesticam fecerit, et dominum domus, uxorem, filios aut familiares eius manu violenta invadens in eadem domo interfecerit, eo casu talem violatorem apud dominum suum per nobiles et ministerialem arrestari decernimus, cum quo dominus suus ius et iustitiam ministrare tenebitur. Quod si personaliter requisitus, ius et iustitiam mi-

nistrare denegaverit, extunc solus pro eo iuxta iuris formam iudicialiter respondebit.

C. 800. Talis autem familiaris, si fuga evaserit et per nobiles arrestatus non fuerit, dominus suus pro ipso citatus non aliter se innocentem de invasione et violentia domestica et criminibus inde sequutis demonstrabit, nisi iuramento per eum cum duobus testibus sibi similibus praestito, quod nec suo scitu nec consensu, neque mandato aut voluntate crimen praefatum commissum est, neque servitori suo fugiendi dedit occasionem.

Sigismundus Rex.

Hoc statutum addiderunt domini corectores, quod venit ad interpretationem expulsionis violentae recentis, pro qua iudicium castrense ad querelam adiri solet.

C. 801. Quia frequenter quaestiones suborimutur super violenta et recenti expulsione possessoris de bonis immobilibus, per eum quocunque titulo possessis, quam expulsionem violentam homines vafri ac ad serendas lites natura proni pro suo sensu diversimode interpretabantur, damnum vel iniuriam etiam minimam in bonis immobilibus illatam expulsionem violentam asserentes, pro qua ad ius et officium castrense damnorum vel iniuriarum illatores tamquam pro expulsione violenta evocabant, propter quod multae causae et actiones ad forum castrense minime pertinentes in enervationem iurisdictionis ordinariae terrestris ad praedicta iudicia castrensia devolvebantur, multae denique cavillationes, ne dicamus calumniae, in gravamen subditorum nostrorum praetextu violentae expulsionis oriebantur, quibus obviare et violentam expulsionem secundum naturam suam et formam iuris declarare et interpretari volentes, statuimus: expulsionem violentam de bonis immobilibus possessis tunc demum censeri et intelligi debere, quando possessor bonorum immobilium de domo et curia sua in bonis suis hereditariis habita per aliquem violenter, manu forti et de facto expellitur, et eadem domus seu curia per violentum expulsorem occupatur, ac subditorum omnium illius villae vel hereditatis, in qua domus vel curia existit, obedientia universalis possessori subtrahitur et interdicitur, et per violentum possessorem census et proventus tam praediales quam colonorum eiusdem villae animo possidendi percipiuntur, vel ubi in bonis hereditariis domus aut curia non fuerit, sola subditorum obedientia vero possessori, uti praemittitur, interdicitur, census et proventus denique animo possidendi percipiuntur. Istis enim casibus violenter expulsus seu spoliatus coram iudicio castrensi pro violenta expulsione agere et restitutionem ad possessionem bonorum pristinam petere potest. Alioquin pro damnis et iniuriis in bonis immobilibus non animo illa possidendi particulariter commissis, non violentae expulsionis actione coram iudicio castrensi, sed coram

iudicio terrestri ordinario pro damnis et iniuriis quibuscunque in bonis immobilibus illatis iure experiendum erit.

C. 802. Agens autem pro violenta expulsione coram iudicio castrensi ante omnia probare debet suo et sex testium sibi similium corporalibus iuramentis, bona immobilia ante expulsionem se pacifice possedisse et de illis per reum citatum violenter expulsum esse. Quibus probatis, actor in possessionem bonorum immobilium per iudicium castrense tamquam spoliatus ante omnia restitui debet, vadiis opportunis desuper adhibitis, contradictionibus, allegationibus et litterarum seu munimentorum quorumlibet exhibitionibus per violentum expulsorem factis non obstantibus quibuscunque.

C. 803. Et nihilominus omnia damna circa violentam expulsionem illata ac census, res et fructus perceptos omnes tam praediales quam colonorum, corporali iuramento actoris existimandos, reus et violentus expulsor actori spoliato solvere tenetur, ad quod per iudicium castrense compelli debet. Super dominio autem et proprietate bonorum restitutorum nec non super validitate et subsistencia litterarum et munimentorum super eadem bona exhibitorum utraque pars ad iudicium terrestre ordinarium remitti debet; de quibus ac de eorum cognitione iudicium castrense se intromittere non debet.

C. 804. Ubi vero inter partes coram iudicio castrensi differentia orire-tur, quisnam esset bonorum legitimus possessor, si actor vel reus, utroque illorum se possessorem esse allegante, eum pro legitimo possessore haberi decernimus, qui bonorum immobilium priorem possessionis apprehensionem probaverit. Et si iure successionis naturali bona ad aliquem devoluta sunt, absque ministerialis vel cuiuscunque officii adminiculo aut intromissione, illam quilibet auctoritate propria se prius apprehendisse probabit. Si vero iure quaesito bona sibi competere praetendit, tunc demum per ministerialem ab officio receptum possessionem iuxta formam iuris se apprehendisse probare debebit. In quo casu possessio propria auctoritate apprehensa possessori suffragari non debet.

C. 805. Sive autem iure successionis naturali sive iure quaesito duo vel plures in iudicio possessorio ad una et eadem bona immobilia concurrant, ille semper pro legitimo possessore habendus est, qui prius possessionem bonorum intravit, sive ei ad illa bona ius competierit sive non. Et tam diu in possessione eorundem bonorum tuendus est, donec super dominio et proprietate illorum per iudicium terrestre inter partes fuerit iudicialiter definitum.

TITULUS XIII.

De Homicidio, Parricidio et Vulneribus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Accepimus quod Petrus. fol. XVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 33: De eo qui vulnerat aliquem vitam suam defendendo VL. 17.

C. 806. Si quis pro vulneribus inflictis ad iudicium citatus fuerit, et ex initio actoris in sui tutelam, vim vi defendendo, in continenti se actorem vulnerasse reus allegaverit, allegationem suam suo et quattuor testium sibi similium corporalibus iuramentis probare debet. Qua probata, dimidium poenae pro vulneribus inflictis actori vulnerato nihilominus solvere tenebitur.

C. 807. Sed si actor non in continenti sed ex intervallo per reum citatum iniuriam suam ulciscentum se vulneratum fuisse allegaverit, licet ex initio actoris id reus fecerit, actor nihilominus allegationem suam, suo et duorum testium sibi similium corporalibus iuramentis probare debet. Qua probata, integram poenam pro vulneribus inflictis reus citatus actori vulnerato solvere tenebitur.

Idem ibidem.

C. Petrus deposuit contra Joannem. fol. XVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 35: Qui invadit domum alterius manu violenta et vulneratur et alios vulnerat in domo. VL. 17.

C. 808. Si quis pro vulneribus sibi inflictis aliquem ad iudicium citaverit, et reus citatus in iudicio confitetur vulnera se actori ideo inflixisse, quia ipse manu armata domum ipsius invasit et in eadem invasione nonnullos ex consanguineis et domesticis eius vulneravit, ubi et ipse actor per reum suam et suorum vim et iniuriam defendentem exstitit vulneratus, quae vulnera consanguineorum et domesticorum suorum per ministerialem conspecta esse asseruit, quia tamen ministerialis per iudicem interrogatus negavit se praedicta vulnera conspexisse, statuimus: quod in defectu recognitionis ministerialis super conspectione vulnerum reus citatus per duos testes nobiles, qui vulnera conspexerint, inflictionem vulnerum consanguineis et domesticis suis in invasione domestica probare

poterit. Quibus probatis, ab impetitione actoris absolvetur. Quod et in vulneribus alibi inflictis uniformiter decernimus observandum.

C. 809. Quod si invasor domus neminem vulneraverit, sed ipse solus vulneratus fuerit, dominus domus pro vulneribus invasori domus suae inflictis minime tenebitur.

Idem ibidem.

C. Querelam Petrus. fol. XVII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 36: De vulneratis in discordia et de vulnerato a se ipso. VL. 18.

C. 810. Si quis pro vulneribus sibi inflictis aliquem ad iudicium citaverit, et reus citatus in iudicio constanter affirmet, quod actor in tumultu contentionis alienae se ipsum vulnerasset, offerens se id legitime probaturum, statuimus: quod in tali casu probationes rei per iudicium sunt admittendae. Sed si extra omnem tumultum contentionis vel discordiae alienae actor in contentione privata per reum se vulneratum fuisse allegaverit, allegatio actoris super vulneribus sibis inflictis per iudicium ad probandum admitti debet.

Idem ibidem.

C. Petrus conquestus est. fol. XX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 50: De membrorum mutilatione. VL. 23.

C. 811. Si quis pro digitorum mutilatione vel aliis vulneribus sibi inflictis aliquem ad iudicium citaverit, et citatus mutilationem aut vulnerationem negaverit, licet actor post lapsum unius anni pro vulneribus aut mutilatione digitorum satisfactionem petierit, nihilominus ad probandum mutilationem aut vulnera sibi inflicta admitti debet. Quibus suo et duorum testium sibi similium iuramentis corporalibus probatis, reus ad illorum satisfactionem iuxta iuris formam compelli debet.

C. 812. Si autem pro vulneribus sibi inflictis per tres annos et tres menses continuos tacuerit, vulnerans praescriptionis exceptione contra vulneratum perpetuo tutus erit.

Idem ibidem, Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae, Reges.

Ex undecim diversis in materia hoc unum conditum et illustratum est.
C. Licet antiquitus. fol. XXI.
C. Quamvis occidens. fol. XXII.
C. Ut violentorum. fol. eodem.
C. In percussionibus. fol. XXVII.

a) *C. M.* syntag. art. 56: De cmethone seu rustico alium occidente et solutione poenae capitis. VL. 25.
b) *C. M.* syntag. art. 62: De milite occiso, item de eodem mutilato aut vulnerato, item de poena super id constituta, item de cme-

C. Militi pro una. fol. XXIX.
C. Ut poenarum. fol. XXVII.
C. Item pro homicidio. fol. CVII.
C. Verum quia. eodem.
C. Sed idem aut viae. eodem.
C. Praetera tametsi. eodem.
C. Plebeus. Conventus Cracoviensis 1532.

thone occiso, item de emethonis mutilationibus. VL. 26.

c) *C. M.* syntag. art. 59: De milite qui occidit militem. VL. 25.

d) *C. M.* syntag. art. 88: De percussionibus militium, nobilium et emethonum. VL. 35.

e) *C. M.* syntag. art. 99: De villano militi aut nobili plagam inferente. VL. 37.

f) *C. M.* syntag. art. 87: De villani et emethonis vulneratione. VL. 35.

g) *J. A.* a. 1496. art. 40: De homicidio et capite nobilium solvendis. VL. 274.

h) *J. A.* a. 1496. art. 41: De homicidio in sui defensione casu praesertim in via commisso. VL. 274.

i) *J. A.* a. 1496. art. 42: De homicidio in via publica facto. VL. 274.

k) *J. A.* a. 1496. art. 43: De homicidio in defensione bonorum aut subditorum commisso. VL. 274.

l) *S.* a. 1532. art. 5: Plebeius nobilem occidens cui nullam causam etc. VL. 502.

C. 813. Quamvis occidens hominem secundum legales sanctiones capitali poena plectendus esset, nos tamen rigorem illum mansuetudine temperare volentes, statuimus: quod si nobilis nobilem voluntarie et ex proposito occiderit et de hoc legitime convictus fuerit, pro capite nobilis occisi centum viginti marcas consanguineo proximiori occisi seu actori solvere teneatur et insuper carceribus turris per unum annum integrum et sex septimanas in detestationem sceleris absque intermissione includi et puniri debet. Neque turris poenam ullo modo evadat, etiam si cum consanguineis occisi concordaverit.

C. 814. Si vero homicida timens turris mancipationem de regno fugerit, sive possessionatus fuerit sive non, infamis ipso facto perpetuo pronuntietur, per ministeriales proclamationibus mediantibus publicandus.

C. 815. Quod de omni genere homicidii voluntarii ac ex proposito vel intentione ubicunque commissi potissimum vero in viis aut stratis publicis, ubi maiorem securitatem fieri convenit, intelligi volumus et decernimus.

C. 816. Sed quia contingit saepius non voluntarie neque ex proposito sed casualiter ob tutelam corporis et bonorum suorum vim vi repellendo aliquem homicidium committere, quod secundum legislatores non pari cum homicidio voluntario poena puniri solet, atque ideo statuimus: quod occidens aliquem in sui defensione vim vi repellendo pro capite occisi sexaginta marcas solvere, sed poenam turris minime subire debet.

C. 817. Occidens autem in defensione domus propriae nullam poenam propter hoc incurrere debet, neque turris neque pecuniariam.

C. 818. Qui autem bona et subditos proprios defendens aliquem occiderit, centum viginti marcas solvere tenetur, sed a poena turris immunis erit.

C. 819. De aliis autem casualibus homicidiis, quae praeter intentionem quocunque modo vel casu committuntur, quas potissimum contentiones, rixae et

odia non praecesserunt, statuimus: quod occidens marcas sexaginta pro capite occisi solvere teneatur, sed a poena turris liberetur, dummodo suo et sex testium sibi similium corporalibus iuramentis probet, homicidium praeter voluntatem, intentionem et propositum suum se commisisse.

C. 820. Si vero nobilis nobili nasum, manum vel pedem amputaverit aut oculum excaecaverit, quae membra dimidia fere pars hominis esse censentur, pro amputatione et excaecatione eiusmodi marcas triginta; quod si manum vel pedem mutilaverit, adeo quod eorum usum liberum habere non possit, marcas quindecim; et si digitum aliquem in manu amputaverit, marcas quindecim; si vero eundem mutilaverit, marcas decem solvere teneatur.

C. 821. Quod si nobilis nobili vulnera sanguinolenta in facie inflixerit, pro quolibet vulnere faciei marcas quindecim; pro aliis autem vulneribus sanguinolentis, si magna et longo tempore incurabilia fuerint, marcas decem; pro minoribus vero et brevi tempore curabilibus marcas sex solvere teneatur.

C. 822. Pro lividis autem vulneribus in caput aut in faciem nobilis inflictis, pro quolibet illorum marcas quinque; in aliis vero locis corporis inflictis, pro quolibet illorum marcas tres; et pro ictu seu plaga in faciem non sanguinolenta neque livida, extensa manu facta, alias za „policzek" marcas septem et mediam solvere teneatur.

C. 823. Ubi vero plebens nobilem quomodocunque, ubicunque vel ex quacunque causa occiderit, poena capitis irremissibiliter puniatur. Si vero vulneraverit et initium contentionis de se praebuerit, poena amputationis unius manus puniatur. Ubi vero ex initio contentionis per nobilem facto eundem vulneraverit, vulnera iuxta distinctionem superiorem pecunia redimere teneatur.

C. 824. Quod autem dispositum est de amputatione manus, intelligi volumus de vulnere gravi, ex quo mutilatio vel invaliditas alicuius membri nobilis vulnerati sequitur; quod si nulla ex huiusmodi vulnere mutilatio et invaliditas membri sequitur, poena pecuniaria secundum distinctionem superiorem plebens puniatur.

C. 825. Ubi vero civis ex insignioribus civitatibus vel oppidis, videlicet a quibus archiepiscopatus, episcopatus et palatinatus habent denominationem, occisus fuerit, pro capite illius marcae triginta; si vero ex aliis oppidis minoribus quibuscunque civis occisus fuerit, marcae quindecim; si vero suburbanus vel inquilinus civitatum et oppidorum quorumcunque occisi fuerint, pro capite cuiuslibet illorum marcae decem solvi debent.

C. 826. Pro vulneribus autem civium et oppidanorum quorumcunque, tam suburbanorum quam inquilinorum, vulnerato marcae duae et domino vulnerati aliae duae marcae solvendae sunt. Sed pro membri amputatione alicuius civis ex insignioribus civitatibus praedictis marcae decem; ex aliis vero inferioribus civitatibus vel oppidis marcae quinque; et pro mutilatione alicuius membri marcae tres indistincte solvi debent.

C. 827. Licet autem antiquitus fuerit observatum, quod occidens colonum, solutis tribus marcis a poena homicidii liberabatur, quia tamen haec poena non

erat conformis delicto, ideo statuimus: quod quicunque colonum aut alium villanum occiderit, pro poena occisi decem marcas solvere teneatur, quarum sex uxori vel liberis, si superstites fuerint, et residuae quattuor marcae domino occisi persolvantur. Si vero occisus et occisor fuerint duorum dominorum, praedictae quattuor marcae inter ambos dominos dividantur.

C. 828. Vulnerans autem colonum et quemlibet villanum eidem vulnerato unam marcam et domino suo aliam marcam solvere teneatur. Si vero vulnerans et vulneratus fuerint duorum dominorum, inter ipsos ciusmodi marca poenalis dividetur. Pro amputatione autem manus vel pedis coloni vel alterius villani marcae quinque solvi debent, quarum tres vulnerato et duae domino suo solvi debent. Si vero amputans et cui manus vel pes amputatus est, fuerint duorum dominorum, inter ipsos praedictae duae marcae aequaliter dividantur.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

C. Item si plures. fol. XXI. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 57: Si plures de homicidio accusantur, quis eorum poena homicidii puniendus. VL. 25.

C. 829. Si plures, puta duo, tres aut quattuor de homicidio accusentur, licet antiquitus per iuramentum accusatoris convicti omnes poena homicidii puniebantur, nos tamen ciusmodi iuramentorum pluralitatem restringere volentes, statuimus: quod si homicidium per plures, uti praemittitur, commissum fuerit, consanguineus et proximior occisi unum ex illis, quem auctorem homicidii noverit, pro homicidio commisso citare et cum duobus testibus sibi similibus convincere potest. Alios vero consortes seu complices pro auxilio homicidii praestito etiam citare poterit, quorum singuli de obiecto sibi crimine cum sex testibus sibi similibus se expurgare poterint, ita tamen, quod complex complici in testem et compurgatorem non admittatur. Deficientes vero in purgatione, unus vel plures, poena turris per unum integrum annum ad delationem iudicii per regiam maiestatem puniantur. Et nihilominus pro capite occisi centum viginti marcas simul cum auctore homicidii in viriles portiones solvere tenebuntur.

Idem ibidem.

C. Item quaecunque morte. fol. XXII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 58: De illis qui casu mortem incidunt. VL. 25.

C. 830. Quaecunque morte casuali vel inopinata aliquem de hac luce migrare contigerit, puta de arbore cadendo, in aquis mergendo vel alio modo simili moriendo, statuimus: quod pro tali homine sic decedente nulla penitus quaestio moveatur. Dummodo casibus praedictis culpam vel occasionem aliquis minime praestiterit, puta in aquam hominem trudendo vel dum in arbore esset

arborem succidendo, his enim et similibus casibus trudens et succidens vel aliter occasionem homicidii praebens, legitime convictus, a reatu homicidii immunis non erit.

C. 831. Dum autem ignoratur, quis commisit homicidii immanitatem, statuimus: quod officium nostrum vel capitaneorum nostrorum de eiusmodi homicidio non moveant aliquam quaestionem, sed consanguinei et proximiores culpabilem inquirentes, causam, dum poterint, iuxta iuris formam prosequantur.

C. 832. Ubi vero occisus parentibus, amicis et consanguineis orbatus est, capitaneus ex officio suo pro poena capitis agere et exactam poenam nostro fisco inferre teneatur.

Idem ibidem.

C. Laurentius conqueritur. fol. XXII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 60: De illo qui occidit matrem alicui. VL. 26.

C. 833. Si filius aliquem pro occisione matris suae iudicialiter convenerit, et reus conventus actorem de legitimo matrimonio procreatum non esse allegaverit et propterea pro nece matris suae eum legitimam personam standi in iudicio non habere contenderit, statuimus: quod in tali casu filius illegitimus pro nece matris suae agere potest et ei pro capite necatae matris poena pecuniaria solvi debet.

C. 834. Quod multo magis in feminis honestis et filiis ex legitimo toro procreatis teneri et observari decernimus. Pro capitibus autem et vulneribus mulierum similes poenas, tam pecuniarias quam corporis afflictivas, imponi volumus, quas in superioribus pro masculorum capitibus et vulneribus solvi et infligi constituimus. Pecuniariae autem poenae consanguineis et amicis feminarum proximioribus applicentur. Quae vero consanguineis et amicis orbatae sunt, praedictarum poenarum solutio ad reginam nostram devolvi debet eo iure, quo solutio earundem poenarum in masculis consanguineis destitutis ad nos devolvi consuevit.

Idem ibidem.

C. Item lex. fol. XXII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 61: De fratricidio, patricidio, sororicidio. VL. 26.

C. 835. Et licet lex tam novi quam veteris testamenti parricidium et alia saeva crimina in consanguineos et affines commissa graviter damnet et poena nova ac horribili puniat, quidam tamen veluti ipsius naturae et proprii sanguinis hostes, legum poenam minime formidantes, parricidia committunt, parentes, fratres, sorores, consanguineos et affines suos crudeliter occidentes, ut ex eorum nece bona illorum hereditaria lucrentur. Ut igitur inde incommodis afficiantur, unde commoda et bona hereditaria ex patrato scelere habere sperabant et pu-

niantur in quo deliquerunt, statuimus: quod omnes subditi nostri, nobiles et plebei, cuiuscunque status aut conditionis existentes, qui parentibus, fratribus, sororibus, consanguineis et affinibus suis, maritis, uxoribus et fratribus uxorum et maritorum fata praeparaverint et eos dira morte necaverint, in eorum bona hereditaria non succedant, quinimmo ipsos parricidas et quemlibet illorum privamus omni legitima successione tam illorum, quos occiderint, quam aliorum omnium consanguineorum et affinium ex genealogia et parentela eorum descendentium; in quibus bonis seu hereditatibus alii consanguinei, licet remotiores in gradu, propter detestationem tanti facinoris successionem obtinebunt.

C. 836. Omnes autem eiusmodi parricidas infames et inhabiles ad aliquos honores obtinendos pronuntiamus. Et nihilominus ad solutionem centum viginti marcarum pro capite occisi parentis, fratris, sororis, consanguinei vel affinis et alias secundum statum et conditionem personae, iuxta normam superius descriptam, ac ad poenam turris unius anni et sex hebdomadarum ipsos decernimus irremissibiliter condemnandos.

C. 837. Ubi autem amici et consanguinei occisorum ad poenas praescriptas contra parricidas agere nollent vel non possent, tempus unius anni ad agendum per nos et successores nostros illis praefigi decernimus. Qui si infra annum praedictum agere noluerint, non potuerint vel non curaverint, nos ex officio nostro contra eiusmodi parricidas ad executionem poenarum praedictarum iudicialiter procedemus.

Idem ibidem.

C. Egidius conquestus est. fol. XXIV. sic illustatum est.

C. M. syntag. art. 75: De morsu canis ex alicuius incitatione. VI. 30.

C. 838. Si quis ex incitatione seu impulsione alicuius per canis morsum vulneratus fuerit et incitatorem seu impulsorem canis propterea iudicialiter convenerit, sed reus conventus se canem incitasse vel impulisse negaverit, statuimus: quod actor probata incitatione et impulsione, vulnereque ex canis morsu sibi propterea inflicto, suo et duorum testium sibi similium corporalibus iuramentis solutionem vulneris secundum statum et conditionem personae suae iudicialiter obtinebit. Alioquin in defectu probationis praemissorum reus proprio corporali iuramento se expurgando absolvetur.

C. 839. Si vero absque incitatione et impulsione alicuius canis naturali rabie et ferocitate motus morsu suo aliquem vulneraverit, et dominus in domo propria et non qua iter vulgo fieri consuevit canem conservaverit, ad solutionem vulneris minime tenebitur. Alioquin si eum, ubi iter vulgo fieri consuevit, conservavit, in eo quod bonum et aequum iudici videbitur, tanti dominus pro vulnere condemnetur.

C. 840. Quod et de alliis animalibus domesticis vel domi nutritis, quae naturali feritate moventur, etiam intelligi volumus, ut sunt equi et muli calcitrosi, boves et verres cornupetentes, ursi, lupi et leones domi nutriti et alia id genus. Quae tamen animalia reus dando pro noxa seu damno liberabitur.

Idem ibidem.

C. Querelam Egidius. fol. XXIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 76: De extinctione candelae et vulneris incussione. VL. 30.

C. 841. Si in domo alicuius contentione suborta unus superveniens lumen extinxit vel suffocavit, quo extincto alius in illia contentione et discordia vulneratus est, ignorat tamen per quem, licet autem extinctor luminis extinctionem eius in iudicio confiteatur et inflictionem vulneris perneget, quia tamen per extinctionem luminis occasionem vulneri praestitit et occasionem damni dans damnum facere videtur, ideo statuimus: quod extinctor luminis ad solutionem vulneris illati propter confessionem suam iudicialiter condemnetur.

C. 842. Si autem extinctionem luminis negaverit vel saltem non ex proposito neque voluntarie sed casu et contingenter lumen extinxerit, negationem vel allegationem suam per iuramentum proprium comprobando, a solutione vulneris per iudicium absolvetur.

Idem ibidem.

C. Item Bartoldus deposuit. fol. XXIX. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 101: De vulneratione alicuius in ludo. VL. 38.

C. 843. Si quis pro vulnere inflicto alium ad iudicium citaverit, et reus citatus se vulnus quidem inflixisse in iudicio confessus fuerit, verum non ex animo neque ex proposito sed iocando, prout amici plerumque facere consueverunt, tempore solatii id se fecisse asseruit, statuimus: quod cum ludus, iocus taque solatia laesiones et vulnera ac alias offensiones in se continere non debeant, quod reus conventus ad satisfactionem vulneris iuxta formam iuris condemnetur.

C. 844. Quod tamen in ictibus et vulneribus in ludis ex pacto commissis, ut sunt torneamenta, monomachiae seu duella, hastiludia pugilum et dimicatorum certamina ac alia id genus, in quibus unus alium praeter intentionem facile vulnerat, locum habere minime volumus.

Idem ibidem.

C. Statutum: Item statuimus. fol. XXXVIII. sic illustratum est.

C. M. syntag. art. 146: De famulis in contentione dominum iuvantibus. VL. 53.

C. 845. Quotiescunque subditos nostros, cuiuscunque status vel conditionis existant, adinvicem contendere contigerit, et servi dominos suos iuvantes gladio vel armis quibuscunque aliquem vulneraverint aut occiderint in suorum dominorum defensionem, statuimus: quod tales servi ad solutionem et poenam capitis aut vulnerum non teneantur, sed domini ipsos tam in solutione quam poena evincere et liberare teneantur ac si soli per se vulnera aut homicidia commisissent.

Casimirus Tertius Rex in Nieszova et Opoki.

C. Item statuimus, quod si quis. fol. XIV. correctum est hoc modo.

C. J. a. 1454. art. 21: Vulnera qualiter probanda et iudicanda. VL. 251.

C. 846. Si quis citatus pro vulneribus, actionem contra se institutam elidere volens, actorem pro totidem vel pluribus vulneribus calumniose citat, quae vulnera ministerialis vel duo nobiles non conspexerunt, statuimus: quod taliter citans poena quattuordecim marcarum iudicio et parti trium marcarum applicanda irremissibiliter puniatur. Citans vero pro vulneribus, quae ministerialis aut nobiles conspexerunt et demum in probatione deficiens, praedictas poenas non incurret, sed citatus proprio se expurgabit iuramento.

Idem ibidem.

C. Item statuimus: fol. XCV. sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 29: Vulneratorum et occisorum villanorum in civitatibus. VL. 253.

C. 847. Cives civitatum et oppidorum omnium regni nostri tam spiritualium quam saecularium pro vulneribus et homicidio ius Polonicum omnibus subditis nostris tam nobilibus quam plebeis locare et secundum illud ex aliis civitatibus, oppidis aut villis ad se venientibus iustitiam ministrare teneantur. Qui si contrarium fecerint, poena quattuordecim marcarum parti applicanda puniri debent. Quam poenam etiam ad negligentes vel denegantes cives facere iustitiam extendi volumus. Qui etiam homicidia et vulnera, in quibus iudicialiter convicti fuerint, iuxta dispositionem statutorum regni solvere tenebuntur, ad quae omnia auctoritate officii castrensis compellantur.

Sigismundus Primus Rex, Petrcoviae.

Ex duobus simul iunctis hoc unum conditum est.

C. Homicidia voluntaria. cum sequentibus. fol. XII. in novis.

a) *S.* a. 1510: art. 16: Poena contra homicidas statuta sive sint possessionati sive non VL. 370.

b) *S.* a. 1510. art. 17: De homicidiis ante commissis. VL. 371.

C. 848. Homicidia voluntaria et notoria, quae postposito Dei timore ac cum nostro dedecore in hoc regno inoleverunt, ut a temerariis, omni iustitia atque honestate publica procul pulsa, diversis modis in diversi ac cuiuslibet status, ordinis ac dignitatis homines crebris vicibus impune patrata sunt, compescere, punire et removere volentes, de consilio et consensu senatorum et procerum regni nostri statuimus: quod si nobilis nobilem in domo vel strata publica aut in loco aliquo data opera interfecerit, talem homicidam, cum primum a capitaneo, in cuius capitaneatu scelus patratum fuerit, cum castellano vel iudice aut succamerario eiusdem terrae nobis nuntiatum fuerit, sive aliunde ad nostram cognitionem venerit, ad nostram praesentiam, ubicunque cum curia nostra tunc feliciter constituti fuerimus, litterali citatione advocare tenebimur. Citatio vero ab eius executione per duos nobiles et ministerialem facta terminum sex hebdomadarum in se continere debet.

C. 849. Cumque talis homicida coram nobis comparuerit et de eius crimine nobis, ut praemissum est, constiterit, cum poena statuti irremissibiliter puniemus, in primo termino tamquam peremptorio contra ipsum sententia promulgata, a quo termino nequaquam eidem ad districtum suum revocare licebit. Et cum homicida carceris poenam expleverit, proximis et consanguineis occisi pro capite in continenti solvere tenebitur vel in bona aequivalentia realem dare possessionem aut tam diu esse in carcere, quam diu non solverit.

C. 850. Quod si contingeret, quod homicida citatus coram nobis non compareret, si exstiterit possessionatus, bonis suis omnibus per nos fisco nostro applicandis privabitur et denique erit obligatus ad subeundum praefatam poenam, cum in manus inciderit. Et cum punitus per nos sufficienter fuerit et capitis pretium persolverit, bona sibi per nos recepta restitui debent. Si vero homicida fuerit impossessionatus et citatus pro eiusmodi crimine per litteras nostras in parochia, ad quam pertinet, contumaciter coram nobis non comparuerit, debet publico edicto infamis pronuntiari et hostis patriae iudicari. Et quicunque ei favores praestiterit, ipsum servando vel secum conversationem habendo, tam diu infamis habendus est, quam diu se non expurgaverit, et ea poena puniendus est, quam ille ferre debuit. Si vero talis homicida carcere inclusus ibidem moreretur, successores eius solutionem pro capite impendere non tenebuntur.

C. 851. Capitanei autem, sive oppignoratos sive liberos capitaneatus habentes, si nobis tales homicidas tempestive non detulerint, poena infrascripta per nos irremissibiliter punientur. Qui enim opignoratos capitaneatus habent, centum marcas, totiens quotiens ante sex menses nobis eiusmodi homicidas non patefecerint, facinusque ipsum subticuerint, nobis solvere tenebuntur, liberos autem capitaneatu privabimus. Quibus se proprio iuramento expurgandi, quod eis de tali homicidio non constiterit, ubi id opus fuerit, facultatem concedimus.

C. 852. Super homicidio autem casuali, quod se defendendo, dum aliquis invaditur, accidere solet, talem iuris processum servabimus. Citabimus enim homicidam ad praesentiam nostram, ubicunque tunc fuerimus, eumque, cum com-

paruerit, iuxta qualitatem homicidii commissi iudicabimus seu expurgationem eidem decernemus. Si vero citatus non comparuerit, ita puniendum decernemus, ut supra in articulo homicidii voluntarii et notorii praemissum est.

TITULUS XIV.

De Stupris ac Raptoribus Virginum et Mulierum.

Casimirus Magnus Visliciae, Joannes Albertus Petrcoviae et Sigismundus Primus Cracoviae, Reges.

Ex tribus statutis simul iunctis obscuris, hoc unum conditum est et illustratum.
C. Quicunque vero virgini. fol. XXXIV.
C. Item de raptoribus. fol. CVII.
C. Ad submovendam. Conventus Cracoviensis 1532.

a) *C. M.* syntag. art. 123: De violationibus virginum et oppressionibus viduarum vel maritatarum. VL. 46.
b) *J. A.* a. 1496. art. 44: De raptu virginum ac feminarum. VL. 275.
c) *S.* a. 1532. art. 11: Ad submovendam dubitationem, quae circa statutum de raptu etc. VL. 504.

C. 853. Raptores virginum nobilium vel ingenuarum, sive iam desponsatae fuerint sive non, et viduarum aut feminarum quarumcunque ac illarum stupratores et oppressores violentos, non animo cum illis matrimonium contrahendi, honoris et capitis supplicio plectendos esse decernimus, et maxime si Deo fuerint virgines vel viduae dedicatae, quod non solum ad iniuriam hominum sed etiam ad ipsius omnipotentis Dei irreverentiam committitur.

C. 854. Cum virginitas vel castitas corrupta amplius restitui non potest, ne igitur absque vindicta talis crescat insania, statuimus, ut qui eiusmodi crimen commiserint et qui eis auxilium invasionis tempore praebuerint, ubi in ipsa rapina et adhuc flagranti crimine inventi et comprehensi fuerint, a parentibus virginum, viduarum et quarumlibet feminarum aut earum consanguineis, tutoribus vel dominis convicti, interficiantur.

C. 855. Quod multo magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere, quia duplici tenentur crimine, tam adulterii scilicet quam rapinae, et oportet acerbius adulterii crimen ex hac adiectione puniri.

C. 856. Ubi vero raptores, stupratores et oppressores violenti in ipsa rapina et adhuc flagranti crimine inventi, comprehensi et convicti, uti praemittitur, non fuerint, et virgo, vidua vel alia femina in campo, silva, domo et ubicunque rapta et stuprata, violentiam raptoris et oppressoris evadens, ad civitatem, oppidum aut villam viciniorem infra triduum veniens vel ibidem manens, ad cives, oppidanos aut villanos clamaverit et cum lachrimis narraverit violentiam

sibi illatam esse, et in virgine stuprata signa oppressionis seu devirginationis manifesta apparuerint, et subsequenter coram iudicio castrensi sibi vim et stuprum illatum fuisse iuraverit, et cives, oppidani aut villani de clamore et ploratu praedictis testimonium perhibuerint, raptores, stupratores et oppressores eiusmodi poenis praedictis puniantur.

C. 857. Si autem post commissum tam detestabile crimen vel potentia raptor aut stuprator se defendere aut fuga evadere potuerit, capitaneus loci omno studium cum magna sollicitudine adhibeat, ut eos comprehendat et post praedictas probationes praedictis poenis afficiat, exceptionibus non obstantibus quibuscunque.

C. 858. Si vero virgo, vidua vel mulier pro raptu stupro aut violenta oppressione aliquem calumniose accusaverit vel in obiectorum probatione defecerit, aut in virgine signa oppressionis manifesta non apparuerint, et accusatus cum sex suae conditionis hominibus se coram nobis expurgaverit, eo casu ipsa calumniatrix, cuiuscunque status et conditionis existat, poena condigna pro arbitrio nostro puniatur.

C. 859. Sed cum raptor virginis, viduae aut mulieris ad praesentiam nostram pro raptu virginis absque parentum vel amicorum consensu aut viduae animo cum illis matrimonium contrahendi citatus fuerit, tunc demum iure esse convictus quoad honoris et capitis poenas intelligatur, cum virgo, vidua vel mulier in praesentia nostra constituta confessa fuerit, sibi per raptorem citatum vim fuisse illatam et se contra eius voluntatem et consensum per illum raptam esse. Per hanc enim raptae virginis, mulieris aut viduae confessionem raptor citatus ad extendendum contra se honoris et capitits poenas sufficienter iure convictus esse censeatur. Alioquin rapta virgine, vidua vel muliere per expressum in praesentia nostra confitente et affirmante, se non per vim citati esse raptam sed voluntate et consensu suo proprio undecunque abductam, citatus a poena huius statuti liber esse censeatur, virgo vero, vidua vel mulier, post factam huiusmodi voluntatis et consensus sui confessionem, bonis omnibus hereditariis et quibusvis aliis ipsam concernentibus bonis et rebus doteque sibi debita perpetuis temporibus privabuntur.

TITULUS XV.

De Crimine falsi et Calumniatoribus.

Casimirus Tertius Rex in Nova Civitate Corczin.

C. Item volumus et decernimus. fol. LXXXVIII. sic illustratum est.

C. J. a. 1465. art. 11: De falsariis citationum puniendis. VL. 158.

C. 860. Ut calumniae et falsitates in omnibus iudiciis regni nostri locum sibi non vindicent, statuimus: quod iudices omnes calumniatores et falsas citationes et litteras in iudiciis producentes, cuiuscunque status et conditionis existant, secundum qualitatem excessus puniendi, corrigendi et mulctandi pro arbitrio suo plenam et omnimodam habeant facultatem.

Idem in Nieszova et Opoki.

C. Item cum omnis regula iuris. fol. XCIV. sic illustratum est.

C. J. a. 1454. art. 22: De calumnia obiecta, de calumniatore et de calumniato. VL. 252.

C. 861. Ut autem via calumniis penitus praecludatur, statuimus: quod si alicui in quibuscunque iudiciis regni nostri calumnia impingatur vel obiiciatur, propter quam is, contra quem calumnia instructa fuerat, iudicialiter se de crimine sibi calumniose obiecto expurgavit, calumniator eidem expurganti poenam trium marcarum et iudicio totidem solvere teneatur.

C. 862. Calumniatoribus autem tribus vicibus tantum expurgatio indicenda est, si vero quarta vice de crimine calumniae quis inculpatus vel accusatus fuerit, ad purgationem amplius admitti non debet, sed pro suo facinore ad instar equi castrati nares sibi praecidi debent et ipso facto sit honore privatus, neque iure nobilium uti vel eo se tueri peramplius poterit.

C. 863. Calumniatorem autem eum censeri volumus, qui alicui falsa crimina scienter intendit. Sed non utique, qui non probat quod intendit, protinus calumniari videtur, nam eius rei inquisitio arbitrio cognoscentis committitur. Qui reo absoluto de accusatoris incipit consilio quaerere, qua mente ductus ad accusationem processit. Et si quidem eius iustum errorem repererit, absolvat eum. Si vero in evidenti calumnia eum deprehenderit, legitimam poenam ei irroget. Quod tam ad principales personas quam ad procuratores eorum uniformiter extendi volumus.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae.

C. Et quia moneta Swidnicensis. Conventus Cracoviensis 1527. extensum in forma.

S. a. 1527. art. 16 — 20: Et quia moneta Swidnicensis, quae universo regno nostro. etc. VL. 475 — 477.

C. 864. Et quia moneta Swidnicensis, quae universo regno nostro inaestimabilem iacturam facit et detrimentum, hactenus cohiberi non potest, ignorantia simplicium hominum et licentia eorum, qui decreta et prohibitiones nostras transgrediuntur, decernimus cum universo senatu regni nostri: eandem monetam prorsus ex regno exstirpandam, ita quod deinceps nemo illam recipere, expendere aut in regnum et dominia nobis subiecta inferre audeat, sed quisquis intra hunc annum, alias hinc ad duodecimam diem Martii anni futuri, illam extra regnum

exportet aut permutet per modum cambii aut rerum emptionis seu quocunque negotiationis genere, sub poena nostra regia quattuordecim marcarum et amissione huiusmodi pecuniae. Et qui illam intra hoc tempus permutare et alienare a se non posset, expendat illam et permutet intra spatium huius anni, sed non carius quam quemlibet eius medium grossum per quinque denarios, aut ad officinam nostram monetariam portet, pro qua dabitur bona moneta et solventur similiter illi pro quolibet medio grosso Swidnicensi quinque denarii. Post exactum autem annum eaipsa moneta, per quam splendor et decus maiestatis nostrae regiae minuitur, omniumque statuum et ordinum hominibus non medioere damnum infertur, nullo modo recipiatur, sed tamquam falsa et noxia ab omnibus vitetur et apud quemcunque hominem cuiuscunque status et conditionis reperta fuerit, et perdere illam debeat et poena quattuordecim marcarum puniri, sic quod apud quemcunque duo grossi illius in una marca inventi fuerint, totam illam marcam perdat absque spe alicuius veniae.

C. 865. Constituemus etiam custodes in finibus regni, qui custodiant et diligenter inquirant, ne deinceps ea ipsa moneta Swidnicensis in regnum inferatur. Qui quidem custodes, apud quemcunque illam invenerint, recipere eam possint et debeant.

C. 866. Quia vero praeter ipsam externam monetam Swidnicensem magna etiam vis falsae monetae tam in regno nostro quam etiam alibi excusa est et excuditur, in maximum damnum et detrimentum reipublicae ipsius regni et dominiorum nostrorum, proinde, ne malefactores cudendi illam deinceps et importandi in regnum occasionem habeant, providebimus et bracatores constituemus in civitatibus et oppidis, qui illam signent et notam seu signum percussionis illi imponant, quo facilius cognosci ab omnibus et vitari possit.

C. 867. Capitanei autem locorum exactam diligentiam facere debebunt, ut praedicta constitutio tam de Swidnicensi quam etiam falsa moneta ab omnibus strictissime et inviolabiliter observetur.

C. 868. Ad corrigenda autem tam enormia facinora et tantas falsitates, a quibus etiam nec nobiles aliqui, ut ea est huius temporis malignitas, sese continent, statuimus: quod accusatus seu inculpatus de falsa moneta aliquis vir nobilis cuiuscunque status et dignitatis citari debet ad praesentiam nostram ex officio nostro et si convinci poterit per duos testes nobiles in simili crimine falsae monetae deprehensos et condemnatos ac ultimo supplicio affectos, qui confessi sunt, illum reum eius criminis esse et falsam monetam cudisse aut consilium, auxilium, patrocinium ad illam excudendam praestitisse, ac in ea confessione perseveraverint et morte sua confirmaverint, talis poena capitis plectetur, bonaque eius confiscabuntur, quae nos pro nobis et fisco nostro regio retinebimus ad praecludendam viam calumniis hominum et nemini illa conferemus, alias vita, salus et status eius ipsius nobilis inculpati et hoc modo convicti erit in gratia nostra regia.

C. 869. Si vero testes contra illum testificantes non fuerint nobiles sed alterius inferioris ordinis et conditionis, domestici seu externi, qui in eo ipso crimine deprehensi et contra illum testificantes et non reclamantes seu confessionem suam non revocantes ultimo supplicio affecti fuerint, in eo casu nobilis ille accusatus seu inculpatus expurgabit se cum decemocto viris nobilibus bonae famae sibi in genere similibus, quos nos ipsi deligemus ex ter decemocto, hoc est quinquaginta quattuor testibus nobilibus, quos ille, qui se expurgaturus est, statuere coram nobis debebit in sex septimanis a die indictae et decretae sibi huiusmodi expurgationis, qui si in probatione et in sui expurgatione defecerit, pro convicto habebitur et poena falsi punietur.

C. 870. Si vero in se expurgando non defecerit, absolvi a crimine illi obiecto debebit, ubi tamen posthac de ipso crimine falsae monetae, de quo se semel modo praemisso expurgaverit, accusatus, inculpatus et testimoniis hominum civilis, plebeae aut alterius conditionis convictus modo supradicto fuerit, ad aliam expurgationem non admittetur, sed ut falsarius poena debita punietur, ac bona eius confiscabuntur, caputque, vita et salus eius erit in gratia nostra regia, citatus autem litteris citationis nostrae de falsa moneta comparere coram nobis debebit, non revocando se ad districtum. Et si in primo termino non comparuerit, citabitur secunda citatione, et terminus tam primae quam etiam secundae citationis debet illi assignari et praefigi in quattuor septimanis a die positionis et executionis eiusdem citationis. Qui si in secundo termino non comparuerit, pro convicto habebitur, sive is possessionatus fuerit sive non, debebitque banniri de regno et bona eius confiscari.

Idem Cracoviae.

C. Ut deinceps calumniantium. Conventus Cracoviensis 1532. extensum in forma.

S. a. 1532. art. 4: Ut deinceps calumniantium iniquitas. etc. VI. 501.

C. 871. Ut deinceps falsariorum iniquitas et periuriorum licentia refrenetur et cohibeatur, statuendum duximus et statuimus praesentibus: ut qui in iudicio litteras parti eius adversae de falsitate suspectas producit, parte contendente et postulante, actis iudicialibus terrestribus illas comprobare teneatur, ad quae acta cum producens litteras se retulerit ac remitti postulaverit, dari illi debet dilatio ad prima iudicia seu terminos terrestres, actionem introductam immediate consequentes, in quibus si docuerit litteras suas esse in actis, comprobare illa aliis modis probationum non teneatur. Cum autem producens litteras actis terrestribus probare illas non suffecerit, in hoc casu nominare ibidem is ipse producens teneatur decem et octo testes nobiles possessionatos, bonae integraeque fidei et famae viros, ex quibus per eum, qui suspectas de falsitate asserit esse litteras, viri sex deligentur, qui simul cum ipso producente eiusmodi suspectas litteras

iureiurando illas non esse falsas sed legitime ex actis iudicialibus emanatas comprobare debebunt. Si vero producens litteras actis illas veras et legitimas esse probaverit, ille tum demum, qui temere falsitatem litteris obiecit, quattuordecim marcarum pecuniae communis poena parti applicanda puniatur. Et ultra haec in tribus marcis pecuniarum, iudicio ibidem statim solvendis, condemnetur. Ubi vero acta et libri iudiciorum non exstarent, sive incendio absumpti seu vi ac iniuria hostili vel quocunque alio fortuito casu deperditi sunt, satis esse censemus, ut in eo casu litteras de falso suspectas probet quisque et purget secundum consuetudinem antiquam, hoc est suo et duorum testium nobilium possessionatorum bonae ac non inculpatae formae corporali iuramento.

TITULUS XVI.

De Poenis, Mulctis et Pignoratoribus.

Casimirus Magnus Visliciae et Casimirus Tertius in Nieszova et Opoki, Reges.

Ex quattuor simul iunctis obscuris hoc unum conditum et quintum abrogatum est.
C. Ut in rapinis. fol. IX.
C. Experientia. fol. XIV.
C. Praeterea quia. fol. XV.
C. Item statuimus quod quotienscunque. fol. XIV.
C. Ut itaque certa. fol. XV.

a) *C. M.* syntag. art. 5: De pignoribus ad iudices pertinentibus non distrahendis sed per certa tempora servandis. VL. 4.
b) *C. M.* syntag. art. 24: De pignoratione, quot boves sunt recipiendi pro contumacia. VL. 13.
c) *C. M.* syntag. art. 25: De pignoratione, et modo pignorationis. VL. 14.
d) *C. J.* a. 1454. art. 24: De pignorationibus. VL. 252.
e) *C. M.* syntag. art. 26: De poena siedmdziesiąt quando sit decernenda. VL. 14.

C. 872. Experientia didicimus, quod plerumque non contumaces pro contumacibus vel contumaces modum excedendo pro contumacia sua puniuntur et praegravantur, quia dum in aliqua villa pignora recipiuntur, ubi sex boves de iure recipi debebant, triginta vel quadraginta recipiebantur. Has igitur depactiones et rapinas enervare et certam mensuram et observantiam pignorum recipiendorum constituere volentes, statuimus: quod pro modo et quantitate summae poenarum, mulctarum, exactionum publicarum vel alterius cuiuscunque debiti a nobilibus et subditis nostris per iudices et officiales nostros pignora recipiantur,

videlicet pro qualibet marca unus equus vel bos ad labores aptus et pro media marca una vacca qualiscunque, quae iumenta apud dominos et non eorum colonos recipi debent, nisi in villa pignoranda curia vel praedium domini non fuerit, tunc enim colonorum iumenta licite recipi et per dominos demum evinci et liberari debent. Alioquin nisi iumenta colonorum per dominos evicta et eliberata fuerint, coloni a dominis suis vel ob id libere discedere possunt, tamquam pro excessu dominorum damna et rapinas sustinentes. Ubi vero pro exactionibus publicis per colonos non solutis eisdem pignora recipiuntur, ipsi coloni et non domini eorum illa evincere et eliberare tenebuntur.

C. 873. Quod si dominus villae vel coloni pignorationem iuxta praemissum modum non admiserint vel pignora iam recepta in villa, ante villam vel in via violenter acceperint, ob rebellionem suam poenam trium marcarum nobis et iudicio nostro totidem solvere et nihilominus eadem pignora denegata aut violenter ablata, iterum per ministerialem et servitores iudicii ab eis postulata, si dare vel restituere temere noluerint vel denegaverint, poenam quattuordecim marcarum incurrent [et citati ad iudicium castrense eadem pignora simul cum poena praedicta restituere et solvere tenebuntur. Quibus poenis pignoratores contenti esse debent, nullam vim nobilibus vel colonis in recipiendis pignoribus inferendo.

C. 874. Equos autem, pecora, pecudes vel alias res nomine pignorum acceptas iudices vel officiales regni nostri, quacunque auctoritate praefulgentes, non distrahant neque diminuant, sed si aestivo tempore et quamdiu pecora in campis pascuntur, illa receperint, duabus septimanis integris, si autem hiemali tempore et quamdiu pecora occlusa domi pabulantur, octo diebus salva et integra, sive iuste sive iniuste recepta sunt, per recipientes conserventur.

C. 875. Quod si infra praedictum tempus pro poenis, mulctis, exactionibus publicis vel aliis debitis per dominos pecorum pignoratorum satisfactum non fuerit, vel ipsi suam innocentiam in praemissis non ostenderint, lapso eiusmodi termino, hi qui pignora detinent, illa distrahendi, dividendi et pro libito suo convertendi plenam et liberam habeant facultatem.

C. 876. Quod si iudices vel officiales, avaritiae suae modum non imponentes, intra praedicta tempora pignora inter se diviserint, dissipaverint vel alienaverint, damna passo iuxta valorem pignorum seu animalium deperditorum, quod suo comprobabit iuramento, cum poena trium marcarum restituere tenebuntur. Et nihilominus a poena, mulcta vel debito principali, pro quibus pignora recepta erant, absoluti sint ipso facto.

C. 877. Volumus autem et decernimus: quod iudices et officiales nostri non plures quam duos familiares suos cum ministeriali ad pignorationes faciendas transmittant, quod denique absque culpa vel causa aut non condemnatos, non convictos, neque in iudicio confessos pignorare non permittant neque praesumant.

C. 878. Quod si ipsi vel alii quavis auctoritate vel potius propria temeritate pignora accipere auserint, iudices vel officiales nostri et quilibet alius pecora, pecudes et alias res in vim pignorationis receptas dominis villarum aut colonis iniuste se pignoratos asserentibus integraliter et ex toto restituant, recepta tamen inprimis fideiussoria cautione de restituendis illis, in quantum iuste et legitime ea demum recepta fuisse constiterit, domino villae aut colonis ad ostendendam suam innocentiam certo peremptorio termino assignato.

C. 879. Et nihilominus, ut audacia et temeritas iniuste pignorantium penitus restringatur, postquam domini vel colonorum, uti praemittitur, innocentia patefacta fuerit, volumus: ut iudex, subiudex et alii officiales iurisdictioni praesidentes ab omnibus et singulis, qui in pignoratione iniusta vel potius rapina convicti, quive eis auxilium cooperando praestiterint, a quolibet illorum specialiter poenam trium marcarum exigant, domino villae vel colonis iniuste pignoratis damnumque passis persolvendam.

Sigismundus Primus Rex, Cracoviae in Coronatione felici.

C. Ne consules civitatum. fol. IV. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1507. art. 12: De poena civium negligentium exequi constitutiones super pretiis rerum venalium. VL. 362.

C. 880. Ne consules civitatum et reliqui cives negligentes et inobedientes sint in exequendis constitutionibus super pretiis rerum venalium factis vel fiendis, statuimus: ut idem consules et cives palatinis, per quos pretia mercium et rerum reliquarum imposita fuerint vel imponentur, assistentiam facere teneantur et executioni auxilium praestare, quotiens opus fuerit. Quod si sub quovis colore facere neglexerint, pro quolibet excessu poena centum marcarum pecuniarum puniantur, cuius tertiam partem palatino, reliquas duas pro nobis reservamus.

C. 881. In civitatibus tamen et oppidis spiritualium et saecularium subditorum nostrorum, si cives in praemissis transgressores reperti fuerint, a domino civitatis vel oppidi primum iustitia pro poenae exactione requiratur, quam si domini administrare noluerint, tunc demum palatini contenta praesentis constitutionis exequantur.

Idem ibidem.

C. Quia posset fraus. fol. IV. in novis, extensum in forma.

S. a. 1507. art. 13: De poena pannos strictiores vel breviores quam sit consuetum vendentium. VL. 362.

C. 882. Quia posset fraus contingere in textura pannorum, qui in regno vendi solent, non modo in diminuenda bonitate sed etiam mensura longitudinis et latitudinis, statuimus: quod si quis vel strictiorem pannum vel breviorem, quam sit consuetum vendere ausus fuerit, poena falsi puniatur. Et nihilominus universum pannum ilius generis ipso facto amittat. Cuius tertiam partem palatino, nobis autem reliquas duas cedere volumus.

Idem Bidgostiae.

C. Statuto hoc praesenti. fol. XXII. in novis, extensum in forma.

S. a. 1520. art. 4: Poena turbantium conventus. VL. 393.

C. 883. Quicunque in conventibus generalibus vel particularibus controversias faciendo gladios evaginaverint, poena marcarum viginti Polonicalium puniantur. Si vero aliquem vulneraverint vel occiderint, poena capitis puniantur, et contra tales capitanei locorum inquisitionem et executionem facere debent, sub poena centum marcarum Polonicalium. Hi vero, qui crimine patrato aufugerint, ex regno sunt banniendi et infames pronuntiandi, prout et infames eos declaramus.

Casimirus Magnus Rex, Visliciae.

Haec duo simul iuncta sic illustrata sunt.
C. Ex iure divino. fol. XXXIX.
C. Cum dicit scriptura. fol. eodem.

a) *C. M.* syntag. art. 150: De eo quod villanus non debet impignorari pro poena domini sui. VL. 54.
b) *C. M.* syntag. art. 151: De eo quod pater non teneatur ferre iniquitatem filii et e converso. VL. 54.

C. 884. Cum iure divino et humano caveatur, filium iniquitatem patris et e contra portare non debere, et ut poenae teneant suos auctores, ideo statuimus et irrefragibiliter observari decernimus: quod pater pro nequam filio et e converso minime coerceatur vel puniatur. Et idem de fratribus germanis vel aliis consanguineis quibuscunque observandum esse declaramus. Nisi pater de culpa filii vel filius de culpa patris aut frater fratris, cooperando et participando in crimine, delatus vel accusatus se iuxta naturam delicti et criminis expurgare nequiverit, tunc enim secundum exigentiam culpae aut criminis eum puniendum decernimus.

C. 885. Committentes autem crimina secundum magnitudinem, qualitatem et diversitatem eorundem poenis conformibus percellantur et vel in corpore aut in bonis mobilibus vel immobilibus seu in parte hereditatis contingente, nobis et nostrae camerae applicandis, puniantur.

C. 880. Pro poena autem pecuniaria, mulcta, obligatione, fideinssoria cautione et debito qualicunque nobilis vel alterius superioris, cuiuscunque status et conditionis existat, civis, oppidanus, colonus vel alius subditus pignorari, arrestari, detineri vel quovis modo astringi non debet, sed nobilis et quilibet alius pro poena, mulcta, obligatione et debito suo proprio solus ipse pignoretur, arrestetur, detineatur et usque ad legitimam satisfactionem de bonis et facultatibus suis propriis iuris remediis opportunis astringatur et compellatur.

Finis Quarti Libri Statutorum Regni.

LIBER QUINTUS

Statutorum Regni Poloniae.

TITULUS I.

De Variis Formulis Recognitionum et Inscriptionum Iudicialium.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Notandum. in novis. fol. XLIV. sic illustratum est.

S. a. 1523. Processus variarum recognitionum et inscriptionum in iudicio terrestri art. 1. Iudices diligenter considerare debent aetatem, discretionem, bonam et adversam corporis valetudinem eius, qui aliquam facit inscriptionem. VL. 416.

C. 587. Iudiciis praesidentes diligenter intendere et considerare debent personas recognoscentes inscriptiones, obligationes vel contractus in iudicio, si legitimam aetatem aut bonam discretionem habeant. Qui si legitimam aetatem vel bonam discretionem non habuerint, recognitiones inscriptionum, obligationum vel contractuum ab eis non suscipiant. Etiam diligenter considerent, si recognoscentes sint sani corpore, et tunc demum scribant, eos sanos esse mente et corpore. Quod si aegri corpore existant, compotes tamen rationis, ut est rei veritas, scribere faciant, ita videlicet: Aeger vel languens corpore, tamen sanus mente et compos rationis.

Formula Venditionis et Inscriptionis Perpetuae. (VL. 416).

Formulae diversarum inscriptionum, contractuum et obligationum. fol. XLV. in novis cum sex foliis sequentibus, sic illustratae sunt.

S. a. 1523. Processus variarum recognitionum et inscriptionum in iudicio terrestri. art. 2 — 9. VL. 416 — 422.

C. 888. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. heres de B. sanus mente et corpore existens, publice et per expressum recognovit: Quia bona sua hereditaria, videlicet villam C. cum totali ipsius villae hereditate et omnibus ad eam pertinentibus et quovis modo spectantibus et provenientibus, nihil iuris, dominii et proprietatis et cuiusvis usufructus in praefatis bonis pro se et suis successoribus reservando seu excipiendo, ita late, longe et circumferentialiter, prout praefata bona, villa et hereditas in suis metis et limitibus est distincta, nobili D. de E. pro centum marcis pecuniae monetae et numeri Polonicalis vendidit perpetuo et in aevum, ita prout solus tenuit, habuit et possedit, nullis exclusis, per praefatum D. et eius successores cum omni iure, dominio et proprietate ac titulo hereditario perpetuo et in aevum tenenda, possidenda et ad usus suos beneplacitos convertenda. Et iam exnunc praedictus A. praefato D. dedit realem intromissionem et actualem possessionem per ministerialem terrestrem F. de G. in praedicta bona, villam et hereditatem totalem C. Et debet praedictus A. et eius successores praefatum D. cum suis successoribus occasione praemissorum tueri, evincere, eliberare et pacificare ab omni impetitione iuridica, ab omnibus personis per praescriptiones terrestres, prout ad quamlibet personam praescriptio pertinet, totiens quotiens sibi D. opus fuerit et necesse, sub damno terrestri, nulla re exquisita ipsum evadendo.

C. 889. Quod si talis venditio debet fieri in vim reemptionis, alias „na widerkuff", tunc in loco competenti addantur haec verba: Vendidit in vim reemptionis, alias „na widerkuff".

C. 890. Si autem venditor haberet uxorem, cuius reformatio dotis vel dotalitii extenderet se ad talia bona vendita, constituatur uxor per maritum ad acta iudicii et cum consensu consanguineorum ad minus duorum ex linea paterna descendentium consentiat tali inscriptioni et venditioni, quoad eius dotis et dotalitii reformationem.

Formula Venditionis et Inscriptionis in Vim Reemptionis alias „na Wyderkuff" personis ecclesiasticis, quae non nisi cum consensu regio prius obtento fieri debet. (VL. 417).

C. 891. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. de B. heres, sanus mente et corpore, publice et per expressum recognovit: Quia venerabilibus viris C. D. E. praelatis et canonicis ecclesiae cathedralis Cracoviensis modernis et pro tempore existentibus duodecim marcas pecuniae census annui pro trecen-

tis marcis pecuniarum monetae et numeri Polonicalis perpetue et in aevum in vim tamen reemptionis alias „na widerkuff“ vendidit et inscripsit ac vendit et inscribit in et super bonis suis hereditariis, videlicet villa F., ac colonis, tabernatoribus et aliis omnibus incolis praefatae villae. Quas quidem duodecim marcas pecuniarum praedictus A. et eius successores tenebitur et tenebuntur singulis annis, pro quolibet festo sancti Martini, praefatis venerabilibus dominis, praelatis et canonicis modernis et pro tempore existentibus per proprium nuntium mittere et ab illis etiam quotannis post solutionem quitantiam recipere. Et tenebitur, praesentibusque se obligat praefatus A. cum colonis eiusdem villae incolis ad acta spiritualia vicarii vel officialis in spiritualibus Cracoviensis generalis pro festo sancti Andreae proximo comparere et se ad solutionem cum praefatis colonis praedicti census annui duodecim marcarum sub censuris ecclesiasticis obligare. Etiam praefatus A. obligat se et suos successores, occasione praedicti census ab omnibus inscriptionibus prioribus, si quae sunt, et ab omni impetitione iuridica praedictos praelatos et canonicos modernos et pro tempore existentes tueri, evincere et eliberare ab omnibus personis, ita quod praefati praelati et canonici moderni et pro tempore existentes possent pacifice et integre quolibet anno praefatum censum duodecim marcarum, sic ut praemissum est, percipere absque quovis impedimento. Quae omnia superius expressa et in praesenti inscriptione contenta praefatus A. tenebitur et sui successores tenebuntur complete sub vadio centum vel plurium marcarum, praedictis praelatis et canonicis et eorum successoribus solvendo. Pro quo vadio citatus vel successores eius citati in primo termino tamquam peremptorio comparere debent et debet, nulla re exquisita sive iudiciaria sive extraiudiciaria illos evadendo vel terminum differendo, sub amissione suae causae. Sed in eodem termino tenebitur et tenebuntur praedictos praelatos et canonicos ab omnibus impedimentis evincere, eliberare et omnibus in praesenti inscriptione contentis satisfacere cum effectu. Quod si nollet aut neglexerit vel eius successores neglexerint, extunc in instanti pro praefato vadio satisfacere tenebitur et tenebuntur. Et satisfaciendo pro praefato vadio, utique omnia contenta in praesenti inscriptione adimplere debebit, totiens quotiens praefati praelati et canonici censum praedictum ad tempus praefatum habere non possent. Et illis dedit realem intromissionem in praefatum censum per ministerialem terrestrem. G. de H.

Formula Permutationis. (VL. 417).

C. 892. Comparentes personaliter coram iudicio nobilis A. heres de B. ex una et nobilis C. heres de D. partibus ab altera, sani mente et corpore, compotesque rationis existentes, publice et per expressum recognoverunt talem inter se fecisse bonorum hereditariorum perpetuam et irrevocabilem permutationem, dantes sibi invicem bona pro bonis et terram pro terra: Quod videlicet praedictus A. dedit et permutavit sua bona hereditaria, videlicet villam E. cum

ipsius villae totali hereditate, cum omni iure, dominio et proprietate ac titulo hereditario, cum praedicto C. de D., qui pro eiusdem A. hereditariis bonis, videlicet villa E. etiam cum totali villae ipsius hereditate, illi dedit et permutavit bona sua hereditaria, videlicet villam F. cum ipsius villae totali hereditate, cum omni iure, dominio, proprietate ac titulo hereditario, ita quod praefatus A. praedicta bona videlicet villam E. cum suis successoribus tenebit, habebit et hereditarie possidebit ita late, longe et circumferentialiter, prout dicta bona seu hereditas praefatae villae E. in suis metis et limitibus ab antiquo est distincta et limitata, cum omnibus ad ipsa bona spectantibus et pertinentibus, nihil excipiendo. Et similiter praedictus C. praedicta bona sua, videlicet villam F. cum ipsius villae totali hereditate, cum omni iure, dominio et proprietate, tituloque hereditario, et cum legitimis suis successoribus tenebit, habebit et hereditarie possidebit ita late, longe et circumferentialiter, prout dicta bona seu hereditas villae F. in suis metis et limitibus ab antiquo est distincta et limitata, cum omnibus pertinentiis ad ipsa bona spectantibus, nihil excipiendo. Et iam praefati permutantes dederunt sibi invicem in praedicta bona permutata realem intromissionem et actualem possessionem. Et debent tenebunturque se et eorum successores invicem occasione praemissorum bonorum tueri, defendere et invicem se eliberare ac pacificare ab omni impetitione iuridica, ab omnibus personis per praescriptiones terrestres, prout ad aliquam personam praescriptio pertinet, sub damno terrestri, totiens quotiens alteri ipsorum permutantium vel eorum successoribus opus fuerit et necesse.

Formula Donationis. (VL. 419).

C. 893. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. heres de B., sanus mente et corpore existens, publice et per expressum recognovit: Quia bona sua hereditaria, videlicet villam C. cum totali villae ipsius hereditate ac cum omni iure, dominio ac proprietate, tituloque hereditario, nec non cum omnibus ad ipsa bona pertinentibus et quovis modo spectantibus et utilitatibus universis, nihil iuris dominii et proprietatis ac quorumvis usufructuum vel utilitatum in praedictis bonis pro se et suis successoribus reservando seu excipiendo, ita late, longe et circumferencialiter, prout praefatorum bonorum hereditas se in suis metis et limitibus extendit, prout ea solus tenuit, habuit et possedit, nobili D. de E. nepoti suo ex fratre germano dedit, donavit, perpetuo et in aevum atque irrevocabiliter per praefatum D. et eius successores tamquam veros et legitimos heredes praedicta bona tenenda, habenda, perpetuo possidenda et ad usus suos beneplacitos convertenda. Et iam praedictus A. praedicto D. exnunc dedit realem intromissionem et actualem possessionem per ministerialem terrestrem F. de G. in praefata bona.

C. 894 Et fiat tuitio sub tenore et forma, sicut in formula perpetua inscriptionis et venditionis superius continetur.

Formula Inscriptionis inter Coniuges ad Tempora Vitae. (VL. 419).

C. 895. Comparentes personaliter coram iudicio nobiles A. de B. et C. de D. coniuges, sani mente et corpore existentes et usi amicorum consilio, publice et per expressum recognoverunt: Quia omnium bonorum suorum hereditariorum et obligatoriorum, mobilium et immobilium, quae nunc habent et in futurum habebunt, invicem et mutuo concesserunt sibi usufructum ad tempora vitae, tali videlicet modo: Quod si praefatum A. prius quam praedictam C. mori contigerit, extunc ipsa C. bona omnia tam mobilia quam immobilia praedicti A. obtinebit et possidebit cum omni iure, dominio et proprietate, nihil excipiendo, illisque utifruetur ad tempora duntaxat vitae suae. Post mortem vero praedictae C. bona praefata, tam mobilia quam immobilia, totaliter et pleno iure ad successores praedicti A. devolventur sine quovis impedimento et contradictione successorum praefatae C. Et similiter si praedictam C. prius mori quam ipsum A. contigerit, extunc praefatus A. bona omnia tam mobilia quam immobilia praedictae C. obtinebit et possidebit cum omni iure, dominio et proprietate et omnibus eorundem bonorum pertinentiis, illisque utifruetur duntaxat ad tempora vitae suae. Post mortem vero praedicti A. bona prefata, quaecunque ipsam C. concernebant, ad successores praedictae C. totaliter devolventur, successorum prefati A. contradictione et impedimento non obstantibus quibuscunque.

Formula Obligationis Bonorum in Vim Pignoris seu Hypothecae. (VL. 420).

C. 896. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. de B. heres, sanus mente et corpore existens, publice et per expessum recognovit: Quia nobili C. de D. bona sua hereditaria, videlicet villam E. in trecentis marcis pecuniae bonae monetae et numeri Polonicalis obligavit, inscripsit et praesenti inscriptione obligat et inscribit in vim pignoris seu hypothecae ad festum nativitatis Christi proxime venturum et a festo nativitatis Christi proximo, in defectu exemptionis et summae praefatae solutionis, ad aliud festum nativitatis Christi, et sic ab anno in annum annis se sequentibus usque ad plenariam et integram prefatae summae treeentarum marcarum solutionem et praedictorum bonorum E. exemptionem, per ipsum C. de D. praedicta bona E. tenenda, habenda et possidenda cum omni iure, dominio et proprietate modo obligatorio, nihil iuris, dominii et quorumvis usufructuum vel utilitatum in praefatis bonis E. pro praedicto A. et eius successoribus usque ad debitam exemptionem penitus reservando vel excipiendo, sed ita late et longe, prout solus praedictus A. tenuit, habuit et possedit. Et iam sibi praedictus A. dedit et dat exnunc in praefata bona E. realem intromissionem et actualem possessionem per ministerialem terrestrem F. de H. debetque et tenebitur praefatus A. et sui successores tenebuntur ipsum C. et eius succes-

sores tenebuntur ipsum C. et eius successores occasione praedictorum bonorum, ab omni impetitione iuridica et quibusvis inscriptionibus et iuribus prioribus tueri, defendere, evincere et eliberare, totiens quotiens sibi aut eius successoribus opus fuerit, usque ad exemptionem bonorum praedictorum. Nec debet praedictus A. nec eius successores praedicto C. et eius successoribus in praefatis bonis obligatis iniuriari aut quovismodo eius possessionem pacificam impedire, sub vadio aliarum trecentarum marcarum. Pro quo vadio si se citari permiserit aut successores sui permiserint, in primo termino tamquam peremptorio parere tenebitur et tenebuntur et in illo termino intercedere, evincere, eliberare, iniuriamque per se vel submissas personas in praefatis bonis illatam resarcire. Quod si in praefato termino intercedere, evincere, eliberare, damnumque resarcire noluerit aut neglexerit, extunc pro praefato vadio satisfacere tenebitur in eodem termino nulla re exquisita nec colore excogitato, iudicialiter vel extraiudicialiter, renuntiando omnibus iuris remediis et dilationibus, nullis evasionibus, modis vel cautelis terminum praefatum differendo nec quovismodo ipsum C. vel eius successores evadendo. Quod vadium debet converti in summam essentialem sine corporali iuramento. Nec poterit quidquam in auxilium sibi contra ipsum C. et eius successores accipere, sub amissione suae causae, videlicet solutionis praefati vadii. Quo soluto, utique inscriptioni praesenti et in ea contentis satisfacere tenebitur, totiens quotiens sibi C. et eius successoribus opus fuerit et necesse.

Formula Obligationis Debiti ad Certum Tempus. (VL. 421).

C. 897. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. de B. sanus mente et corpore existens publice et per expressum recognovit: Quia nobili C. de D. centum marcas pecuniarum certi et liquidi debiti sive mutuatae pecuniae monetae et numeri Polonicalis tenetur et praesentibus obligatus est, hinc ad festum nativitatis Christi proxime venturum solvere et adimplere. Casu vero quo non solverit aut solvere neglexerit, extunc in crastino eiusdem festi nativitatis Christi proxime venturi debebit, tenebitur et se praesentibus obligat, eidem C. dare realem intromissionem et pacificam possessionem in villam suam hereditariam vel obligatoriam dictam E. per ministerialem, quemcunque sibi praefatus A. elegerit, etiam sine alicuius officii deputatione. Et data sibi intromissione et pacifica possessione, debet et tenebitur ipsum tueri, defendere et eliberare, ita quod praefata bona pacifice et quiete ab omni impetitione iuridica quarumcunque personarum possit tenere et possidere. Quae tenebit, habebit et possidebit modo obligatorio in praefatis centum marcis a praefato festo nativitatis Christi vel potius ab acceptione possessionis ad aliud festum nativitatis Christi proxime venturum et a festo nativitatis Domini proxime venturo ad aliud annis se sequentibus, usque ad plenariam solutionem praedictarum centum marcarum, cum omni iure, dominio et proprietate ac cum omnibus utilitatibus ex eisdem bonis seu villa praedicta provenientibus, nihil excipiendo. Et tenebitur dictus A. praefatum C.

occasione praemissorum tueri, defendere et eliberare, sub vadio aliarum centum marcarum. Quod si tueri, defendere et eliberare noluerit aut neglexerit vel in praefatis bonis per se aut submissas personas quovismodo iniuriatus fuerit et se occasione praemissorum pro praefato vadio citari permiserit vel sui successores permiserint, extunc in primo termino parere tenebitur et tenebuntur et in illo termino evincere, eliberare, bonaque praefata pacificare ab omnibus personis, prout ad aliquam personam praescriptio pertinet. Quod si in praefato termino praemissa non fecerit seu facere neglexerit aut iniuriam, si quam intulerit, resarcire nollet, extunc in eodem termino pro praefato vadio satisfacere tenebitur et tenebuntur, nulla re exquisita nec colore excogitato, neque iudicialiter neque extraiudicialiter terminum praefatum differendo, neque quovismodo ipsum vel eius successores pro praefato vadio evadendo. Quod vadium debet converti in summam essentialem, sive principalem sine corporali iuramento, nec quidquam sibi contra ipsum aut eius successores recipiendo, sub amissione suae causae.

C. 898. Nihilominus soluto vadio, praesenti obligationi et in ea contentis satisfacere eidem C. et successoribus eius tenebitur, totiens quotiens sibi et eius successoribus opus fuerit et necesse.

Formula Arendae. (VL. 422).

C. 899. Comparens personaliter coram iudicio nobilis A. heres sive tenutarius de B. sanus mente et corpore publice et per expressum recognovit: Quia bona sua hereditaria sive obligatoria videlicet villam C. nobili D. de E. pro decem marcis pecuniae bonae monetae et numeri Polonicalis arendavit ad tres duntaxat annos, a festo nativitatis Christi proximo continue se sequenti. Quas decem marcas praefatus D. praedicto A. tenebitur solvere ad quodlibet festum nativitatis Christi seorsum in loco F. et praefatus A. tenebitur praedictum D. quietare ad acta castrensia districtus illius et sic quolibet anno usque ad exspirationem praefatae arendae. Quae quidem bona praefata videlicet villam C. praedictus D. arendator tenebit, possidebit, illisque utifructur vigore praefatae arendae et nullo alio iure, cum omni iure, dominio, omnibus usufructibus ad praedicta bona quovismodo spectantibus et utilitatibus ex illis provenientibus usque ad decursum trium annorum a receptione possessionis. Et iam praefatus A. dedit sibi arendatori realem possessionem in praefata bona, tenebiturque ipsum tueri et protegere in praefatis bonis arendatis ab omni impetitione iuridica usque ad exspirationem praefatae arendae, sub damno terrestri. Et hic idem stans praefatus D. arendator etiam recognovit se arendasse praedicta bona apud praedictum A. iuxta continentiam praesentis inscriptionis, quae bona recognovit non alio modo quam iure arendae praedictae se tenere et possidere.

TITULUS II.

De Variis Formulis Citationum Iudicialium.

Formulae citationum variae. fol. L. in novis usque ad finem illius libri, sic illustratae sunt.

S. a. 1523. Formulae citationum. VL. 423—427.

Formula Citationis pro Debito inscripto. (VL. 423).

C. 900. Sigismundus Dei gratia rex Poloniae etc. Tibi nobili A. heredi de B. mandamus: quatenus in iudiciis seu terminis terrestribus in C. proxime celebrandis ad instantiam nobilis D. de E. compareas, qui te citat pro eo: Quia tu non vis sibi solvere centum marcas pecuniae certi debiti, quas debuisti sibi solvere ad tempus iam praeteritum et non solvisti, prout de hoc obligatio et inscriptio in actis terrestribus F. latius disponit, et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus. Datum etc.

Ad idem, pro Debito non inscripto. (VL. 423).

C. 901. Pro eo: quia tu non vis sibi solvere centum marcas pecuniae monetae et numeri Polonicalis certi debiti, quas debuisti sibi solvere ad tempus iam praeteritum et non solvisti et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Excisione Silvae vel Mericae. (VL. 423).

C. 902. Pro eo: quia tu violenter excidisti sibi robora in silva sive merica ipsius in hereditate A. valoris decem marcarum et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Arboribus fructiferis. (VL. 423).

C. 903. Pro eo: quia tu excidisti sibi violenter decem arbores fructiferas, videlicet A. et B. in hereditate ipsius villae C. valoris quinque marcarum aut prout iudicium decernet, et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

d idem, pro Vulneribus. (VL. 423).

C. 904. Pro eo: quia tu fecisti super ipso initium litis et intulisti sibi violenter tria vulnera cruenta et duo livida, quae ministerialis terrestris A. de B. cum nobilibus in tempore vidit, quae vulnera pensat sibi ad quadraginta marcas pecuniae vel prout ius decernet, pro quibus vult te convincere, iudicialiter responsurus.

d idem, pro Homine Occiso. (VL. 423).

C. 905. Pro eo: quia tu occidisti patrem ipsius nobilem A. de B., quam occisionem ministeriali terrestri C. de D. et nobilibus obduxit et super te protestatus est. Quod caput patris sui praefati pensat sibi ad centum viginti marcas et ad poenam carceris aut prout iudicium decernet, et vult te pro eodem convincere, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Propinquitate. (VL. 424).

C. 906. Pro eo: quia tu possedisti et tenes propinquitatem ipsius, videlicet villam A. et eius hereditatem, ad quam ipse est propinquior quam tu post nobilem olim B. patruum suum germanum, quae bona praefata existimat sibi ad ducentas marcas pecuniae, et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Divisione. (VL. 424).

C. 907. Pro eo: quia tu non vis cum ipso dividere bona hereditaria A., quorum medietas ipsum B. concernit, et ipse tecum vult, quod sibi pensat ad centum marcas pecuniae et totidem damni, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Redimendis Bonis Obligatoriis. (VL. 424).

C. 908. Citat te ad recipiendas pecunias, quas te in bonis ipsius hereditariis, videlicet villa A., praetendis habere inscriptas, et ideo ut stares et inscriptiones tuas coram iudicio ostenderes et pecunias reciperes, sibique tamquam heredi de bonis ipsius praefatis iudicialiter condescenderes. Datum.

C. 909. Citatio suprascripta potest fieri etiam ad actorum positionem, non exspectata celebratione terminorum, et hoc fiet in arbitrio actoris.

Ad idem, pro Colono Profugo sive quovis alio Subdito. (VL. 424).

C. 910. Pro eo: quia tu non vis sibi extradere laboriosum A. colonum ipsius de villa B. ad villam tuam C. profugum, quem apud te in villa tua prae-

fata C. arrestavit per ministerialem terrestrem D. de E., quem sibi pensat ad decem marcas et totidem damni, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Cautione Fideiussoria. (VL. 424).

C. 911. Pro eo: quia tu sibi fideiussisti pro nobili A. de B. solvere viginti marcas pecuniarum ad tempus iam praeteritum, quas viginti marcas nec ipse A. principalis neque tu tamquam pro eo fideiussor solvistis, pro quibus te citat, et in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro Receptione Foeni aut Frumentorum. (VL. 424).

C. 912. Pro eo: quia tu recepisti sibi violenter decem cassulas foeni in prato ipsius hereditario villae A. laboris ipsius, quod foenum pensat sibi ad viginti grossos et totidem damni, iudicialiter responsurus.

Ad idem, pro conculcatione et Depastione Frumentorum.
(VL. 425).

C. 913. Quia tu immisisti de industria et violenter familiam tuam cum equis et pecoribus in et super hereditatem ipsius A. et conculcasti sibi frumenta diversi generis, laboris ipsius, quae sibi pensat ad triginta marcas pecuniarum et totidem damni, iudicialiter responsurus.

Formula Citationis ad paratam Citationem post Mortem Patris aut cuiusvis antecessoris, cui nondum venerat terminus.
(VL. 425).

C. 914. Qui te citat alias „przypozywa“ ad paratam citationem nobilis olim A. patris praedicti nobilis B. legitimi, qua te praefatus olim A. pater ipsius citaverat, videlicet pro eo etc. (Et inseratur citatio patris et taliter concludatur:) Et praefata actio concernit praedictum B. tamquam filium legitimum praedicti A. Ideo ad praemissa praedicto B. tamquam successori iudicialiter responsurus.

Ad idem, quando Pater aut alius Antecessor Lite Contestata sive scripto Termino aut condemnato Reo, mortuus est.
(VL 425).

C. 915. Qui te citat, alias „przypozywa“ ad paratam citationem et actionem ac ad paratum terminum et ad omnes actus iudiciarios nobilis olim A. patris

praedicti B. et ad eum punctum, in quo cessavit causa morte praefati olim A. patris praedicti B., ad quam actionem ipse B. est propinquior et eum concernit tamquam filium post patrem, prout citatio et processus causae ipsius in actis terrestribus C. latius disponit, videlicet occasione summae centum marcarum. Ideo te citat alias „przypozywa" ad videndum et audiendum ipsum procedere velle ad ulteriores gradus, terminos et processus iudiciarios.

C. 916. Si vero nondum erat lis contestata, concludatur: Ad praemissa iudicialiter responsurus.

C. 917. Si vero post condemnationem in lucro vel post latam sententiam, tunc ita concludatur: Ad procedendum contra te ad ulteriores gradus, terminos et processus iudiciarios.

Formula Citationis post elapsam seu translapsam priorem Citationem. (VL. 425).

C. 918. Qui te citat alias „przypozywa" ad paratam citationem translapsam, quae sibi in iudiciis seu terminis terrestribus in N. iam praeteritis translapsa est, qua te citaverat pro eo etc. (Et inseratur prior citatio, deinde concludatur:) Iudicialiter responsurus.

Formula Citationis a Colono sive alio Subdito. (VL. 426).

C. 919. Ad instantiam laboriosi A. de B. coloni et subditi nobilis C. de eadem B. heredis, qui te citat pro eo: quia tu recepisti sibi violenter bovem valoris trium marcarum pecuniae et ipsum in totidem damnificasti, iudicialiter responsurus. Et dominus ipsius praefatus C. comparet pro poena sua trium marcarum iuxta praefatum A. subditum suum.

Ad idem, pro non Administratione Iustitiae. (VL. 426).

C. 920. Pro eo: quia tu non vis sibi iustitiam ministrare cum laborioso A. colono vel subdito tuo de villa tua B., qui sibi excidit robora diversi generis in silva ipsius in hereditate villae C., quam non administrationem iustitiae existimat sibi ad decem marcas pecuniae et totidem damni.

Formula secundae Citationis post Condemnationem in Poena Contumaciae. (VL. 426).

C. 921. Citat te secundo, prout per iudicium condemnatus es in termino primo in iudiciis seu terminis terrestribus in N. iam praeteritis in poena contumaciae, iuxta suam primam citationem, qua te citavit pro eo, etc. (Et inseratur citatio originalis. Et deinde concludatur:) Iudicialiter responsurus.

Formula Citationis [1] alias „przypowiastu" post Condemnationem in Lucro seu Negotio principali. (VL. 426).

C. 922. Qui te citat alias „przypowieszcza" ad solvendum et satisfaciendum pro his omnibus, pro quibus condemnatus es, in termino peremptorio in iudiciis seu terminis terrestribus in N. iam praeteritis iuxta suam citationem in negotio principali seu lucro, qua te citaverat pro eo etc. (Et inseratur citatio et concludatur:) Iudicialiter satisfacturus.*

Formula Citationis ex Officio Succamerarii ad Campum post Condemnationem Citati in Lucro in Iudicio terrestri. (VL. 427).

C. 923. Tibi nobili A. heredi de B. mandamus: Quatenus coram nobis aut camerario nostro feria secunda post festum sancti C. nunc instans proxima in loco campestri inter bona hereditaria nobilis D. dicta E. et tua etiam hereditaria dicta B., ubi videlicet praefatus A. actor nos seu camerarium nostrum locabit, ad videndum et attentandum ipsum ducere nos sive officium nostrum, facereque et ponere limites, scopulos de terra erigendo et alia signa metallia faciendo. Et ut videres et attentares ipsum cum testibus praestare iuramentum tamquam actorem super vera et iusta ductione et positione praefatorum limitum, prout actoratum contra te obtinuit, condemnando te in lucro actoratus in iudicio terrestri F. in iudiciis seu terminis iam praeteritis. Cum quo actoratu ad nos sive nostrum officium ad campum est remissus praemissa iudicialiter attentaturus. Datum etc.

Formula Citationis Castrensis ad Querelam. (VL. 427).

C. 924. A. de B. capitaneus C. tibi nobili D. de E. innotescimus: nobilem F. de G. contra te coram nobis in querela deposuisse: Quomodo tu ipsum de pacifica possessione bonorum H. violenter expulsisti et eiecisti. Quare vigore regio et officii nostri capitanealis mandamus: quatenus coram nobis aut officio nostro castrensi C. feria secunda post festum I. in crastino C. compareas, querelis praefati D. et ad alia protunc tibi obiicienda responsurus. Sive autem comparueris sive non, nos ad ea, quae nostrum officium spectant, procedemus. Datum etc.

Formula Citationis [2], alias „Przypowiastu" post latam Sententiam pro Re Iudicata. (VL. 427).

C. 925. Qui te citat alias „przypowieszcza" ad satisfaciendum et solvendum sibi centum marcas per iudicium terrestre A. in iudiciis seu terminis terre-

[1] Hic etiam erat positum „concitationis" inepte et parum latine, ut supra.
[2] Hic etiam erat posita haec dictio „concitatio" inepte.

stribus proxime praeteritis sibi super te decretis et ad attentandum ipsum iurare super damnis exinde secutis. Ideo compareas et pro praemissis omnibus et pro poenis satisfacias cum effectu.

Ex Consuetudinibus Terrarum.

C. Item si actor. fol. XLIV. in novis, sic illustratum est.

S. a. 1523. Formula processus. art. 67: Item si actor amiserit citationem etc. VL. 415.

C. 926. Si actor ante litiscontestationem vel ante terminum, ad quem citavit reum, citationem perdiderit, poterit citare reum alia citatione ad instar prioris. Quae sive in sua narratione a prima perdita discrepaverit sive non, dummodo eundem effectum et summam in se contineat, talis citatio in iudicio locum habere debet, neque actor vel ob id aliquam poenam luere debet, sed citatus sicut ad illam primam deperditam aeque sibi respondere tenetur. Nec poterit citatus actori obiicere, quod dedisset citationem super citationem. Et idem erit, si post litiscontestationem citationem perdiderit, nam poterit actor reum de novo citare absque aliqua poena. Quod si actor habuerit citationem sive propositionem acticatam, haec ipsa valebit sibi pro citatione et non tenebitur originalem citationem reo ostendere, sed ei sufficiet nova citatio, in locum primae deperditae obtenta. Si autem reus citatus perdiderit citationem, actor post propositionem suam ad postulationem rei tenebitur sibi accomodare suam citationem ad respondendum. Quam post responsionem factam actori restituere tenebitur.

TITULUS III.

De Formulis Inscriptionis Suspensionum Terminorum.

Haec et sequens formulae. fol. XLIII. in novis, extensae in forma.

S. a. 1523. Formula processus. art. 65 et 66. VL. 415.

Formula Suspensionis Termini ad Deliberandum vel Interregandum.

C. 927. Iudicium motu proprio ex certis respectibus causam inter nobiles A. actorem et B. reum citatum, ad iudicia seu terminos proximos terrestres dif-

fert, cum toto ipsius causae effectu, utrique parti terminum assignando talem, qualem hodie habere debuerunt in praefatis iudiciis seu terminis terrestribus hic in C. de proximo celebrandis, nullius partis iure laeso, immo utriusque partium iure integre conservato.

C. 928. Et idem fieri poterit ad conventionem regni generalem.

Ad Idem, de Consensu et Voluntate Partium.

C. 929. Nobilis A. de B. actor et C. de D. reus citatus habent talem terminum ad iudicia seu terminos proximos terrestres, iuxta ipsarum partium citationes et totum actoris processum et effectum causae, qualem hodie habere debuerunt, eorundem partium iure illaeso, immo in toto conservato.

Finis Quinti et Ultimi Libri Statutorum Regni.

INDEX

Legum et Constitutionum

IN „CORRECTURA IURIUM" CONTENTARUM

ordine, qui in „Volumine legum" primo servatur, digestus.

Casimirus Magnus: Syntagma statutorum conditorum Visliciae et Petrcoviae annis 1347, 1356 et 1368.

(VL. 1—54).

	continetur libro Correcturae				
	I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
Praec:	4*)	—	—	—	—
art. 1 a	1	—	—	—	—
art. 1 b		—	—	600	—
„ 2	—	—	458	—	—
„ 3	—	—	506	—	—
„ 4	—	350	—	—	—
„ 5	—	—	—	872	—
„ 6	—	—	391	—	—
„ 7	—	—	507	—	—
„ 8	—	—	508	—	—
„ 9	—	210	—	—	—
„ 10	—	218	—	—	—
„ 11	6	—	—	—	—
„ 12	120	—	—	—	—
„ 13	—	175	—	—	—
„ 14	—	176	—	—	—
„ 15	120	183	—	—	—
„ 16	—	230	—	—	—
„ 17	13	—	—	—	—
„ 18	—	—	—	810	—
art. 19	—	197	—	—	—
„ 20	—	250	—	—	—
„ 21	—	224	—	—	—
„ 22	—	227	—	—	—
„ 23	—	236	—	—	—
		326	—	—	—
„ 24, 25, 26	—	—	—	872	—
„ 27, 28	—	246	—	—	—
„ 29	—	—	—	793	—
„ 30	—	—	—	761	—
„ 31	—	—	—	602	—
„ 32	—	—	—	725	—
„ 33	—	—	—	806	—
„ 34	—	—	—	762	—
„ 35	—	—	—	808	—
„ 36	—	—	—	810	—

*) Numeris, quos in tabulis posuimus, capitula „Correcturae" designantur. Si autem lex vel constitutio continetur non uno sed pluribus capitulis „Correcturae", quae nullo intervallo sequuntur, numerus primi tantum capituli adscribitur, ceteris omissis.

	continetur libro Correcturae				
	I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 37	—	276	—	—	—
„ 38	—	277	—	—	—
„ 39	—	314	—	—	—
„ 40	—	320	—	—	—
„ 41, 42	—	315	—	—	—
„ 43	—	323	—	—	—
„ 44	—	315	—	—	—
„ 45	—	317	—	—	—
„ 46	—	324	—	—	—
„ 47	—	373	—	—	—
„ 48	—	236, 326	—	—	—
„ 49	—	—	—	765	—
„ 50	—	—	—	811	—
„ 51	—	334	—	—	—
„ 52	—	326	—	—	—
„ 53	—	331	—	—	—
„ 54	—	—	426	—	—
„ 55	—	—	—	604	—
„ 56	—	—	—	813	—
„ 57	—	—	—	829	—
„ 58	—	—	—	830	—
„ 59	—	—	—	813	—
„ 60	—	—	—	833	—
„ 61	—	—	—	836	—
„ 62	—	—	—	813	—
„ 63	—	—	—	767	—
„ 64	—	245	—	—	—
„ 65	—	—	—	730	—
„ 66	—	253	—	—	—
„ 67	—	—	—	730	—
„ 68	—	—	—	780	—
„ 69	—	254	—	—	—
„ 70	—	256	—	—	—
„ 71	—	—	530	—	—
„ 72	—	—	400	—	—
„ 73	—	—	—	762	—
„ 74	—	—	—	769	—
„ 75	—	—	—	838	—
„ 76	—	—	—	843	—
„ 77	—	—	—	742	—
„ 78	—	—	392	—	—
„ 79	—	—	—	757	—
„ 80	—	—	518	—	—
„ 81	—	—	398	—	—
„ 82	—	—	—	767	—

	continetur libro Correcturae				
	I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 83	—	—	—	688	—
„ 84	—	—	—	744	—
„ 85	—	—	—	770	—
„ 86	—	—	—	726	—
„ 87, 88	—	—	—	813	—
„ 89	—	—	—	748	—
„ 90	—	—	—	786	—
„ 91	—	—	—	787	—
„ 92	—	—	—	789	—
„ 93, 94	—	—	—	791	—
„ 95	—	—	—	749	—
„ 96	—	—	—	793	—
„ 97	—	335	—	—	—
„ 98	—	—	—	757	—
„ 99	—	—	—	813	—
„ 100	—	278	—	—	—
„ 101	—	—	—	843	—
„ 102	—	—	—	606	—
„ 103	—	—	442	—	—
„ 104	—	—	430, 432	—	—
„ 105	—	—	—	771	—
„ 106	—	284	—	—	—
„ 107	—	280	—	—	—
„ 108	—	—	—	609	—
„ 109	—	—	420	—	—
„ 110	—	—	—	761	—
„ 111	—	—	—	—	—
„ 112	—	314, 315	—	—	—
„ 113	—	325	—	—	—
„ 114	—	335	—	—	—
„ 115	—	346	—	—	—
„ 116	—	347	—	—	—
„ 117	—	—	—	—	—
„ 118	—	335, 347	—	—	—
„ 119	—	335	—	—	—
„ 120	—	—	—	633	—
„ 121	—	—	503	—	—
„ 122	—	318	—	—	—
„ 123	—	—	400	—	—
„ 124	—	—	405	—	—
„ 125	—	—	430, 432	—	—
„ 126	—	—	—	853	—
„ 127	—	—	—	772	—
„ 128	—	—	—	750	—

	continetur libro Correcturae I. capitulo	II.	III.	IV.	V.
art. 129	—	—	—	744	—
„ 130	—	—	—	750	—
„ 131–132	—	—	—	752	—
„ 133	—	—	584	—	—
„ 134	—	—	530	—	—
„ 135	—	—	—	688	—
„ 136	—	373	—	—	—
„ 137	—	207	—	—	—
„ 138	—	230	—	—	—
„ 139	—	236, 239	—	—	—
art. 140	—	—	—	610	—
„ 141	—	—	—	612	—
„ 142	—	250	—	—	—
„ 143	—	—	—	617	—
„ 144	—	—	—	761	—
„ 145	—	—	—	777	—
„ 146	—	—	—	845	—
„ 147	—	197	—	—	—
„ 148	—	—	—	—	—
„ 149	—	—	—	791	—
„ 150–151	—	—	—	883	—

Ludovici: Privilegium concessum Cassoviae a. 1374. (VL. 55—58).

Libro IV, titulo IV.

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1–2	—	—	—	—	—
„ 3	—	—	503	—	—
„ 4	—	—	—	—	—
art. 6	—	—	—	—	—
„ 7	108	—	—	—	—
„ 8–11	—	—	—	—	—

Vladislai Jagiellonis: Statuta edita Varthae a. 1423.

(VL. 72—82).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	—	261	—	—	—
„ 2–3	—	—	442	—	—
„ 4	—	—	406	—	—
„ 5	—	—	393	—	—
„ 6	—	—	428	—	—
„ 7	—	—	430	—	—
„ 8	—	—	411	—	—
„ 9	—	320	—	—	—
„ 10	—	285	—	—	—
„ 11	—	—	458	—	—
„ 12	—	322	—	—	—
„ 13	132	—	—	—	—
„ 14	—	190	—	—	—
„ 15–16	—	373	—	—	—
art. 17	157	—	—	—	—
„ 18	—	373	—	—	—
„ 19	—	—	—	688	—
„ 20–21	—	—	—	726	—
„ 22	—	—	539	—	—
„ 23	—	—	544	—	—
„ 24	—	—	547	—	—
„ 25	—	—	—	744	—
„ 26	—	333	—	—	—
„ 27	—	—	—	780	—
„ 28	—	—	578	—	—
„ 29	—	—	581	—	—
„ 30	—	—	564	—	—
„ 31	123	—	—	—	—

Vladislai Jagiellonis: Privilegium conc. prope Czerwieńsko a. 1422. (VL. 82—85).

Libro IV, titulo IV.

	continetur libro Correcturae				
	I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	—	—	—	—	—
„ 2	30	—	—	—	—

	continetur libro Correcturae				
	I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 3 } „ 8 }	—	—	—	—	—

Vladislai Jagiellonis: Edictum in Wieluń a. 1424. (VL. 85—86).

Libro IV. cap. 721.

Vladislai Jagiellonis: Privilegium conc. in Jedlna a. 1433. (VL. 89—95).

Libro IV, titulo IV.

art. 1	—	—	—	—	—
„ 2	30	—	—	—	—
„ 3 } „ 5 }	—	—	—	—	—

art. 6 } „ 12 }	—	—	503	—	—
„ 13 } „ 27 }	—	—	—	—	—

Jaroslai archiepiscopi Gnesnensis: Arbitratio a. 1361.
(VL. 95—98).

art. 1	92	—	—	—	—
„ 2	62	—	—	—	—
„ 3 } „ 4 } „ 5 }	45	—	—	—	—

art. 6 } „ 7 } „ 8 }	76	—	—	—	—

Bodzantae episcopi Cracoviensis: Constitutio a. 1359.

(VL. 98 — 104).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	—	—	—	—	—
„ 2–7	45, 56	—	—	—	—
„ 8	69	—	—	—	—
„ 9	71, 73	—	—	—	—
„ 10	—	—	—	—	—
„ 11	73	—	—	—	—
„ 12	82	—	—	—	—
art. 13	75	—	—	—	—
„ 14	92	—	—	—	—
„ 15	62	—	—	—	—
„ 16–18	45	—	—	—	—
„ 19–22	76	—	—	—	—
„ 23	—	—	—	—	—

Vladislai Jagiellonis: Confirmatio statuti Casimiri Magni editi contra eos qui ad bellum eundo damna inferunt. (VL. 112 — 114).

Libro III, cap. 518.

Confoederatio in Nova Civitate Corczin a. 1438. (VL. 140 — 141).

Libro IV, cap. 723.

Casimiri Jagiellonidis: Statuta ed. Petrcoviae a. 1447.

(VL. 149 — 154).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	—	—	416	—	—
„ 2	—	—	—	772	—
„ 3	—	—	—	660	—
„ 4	—	—	—	664	—
„ 5	132	—	—	—	—
art. 6	—	—	—	665	—
„ 7	29	—	—	—	—
„ 8	—	—	—	666	—
„ 9	—	—	—	634	—

Casimiri Jagiellonidis: Statuta ed. in Nova Civitate Corczin a. 1465. (VL. 156 — 158).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	—	197	—	—	—
„ 2	—	349	—	—	—
„ 3	—	190	—	—	—
„ 4	—	—	—	—	—
„ 5	—	261	—	—	—
„ 6	—	185, 190	—	—	—
„ 7	132	—	—	—	—
art. 8	22	—	—	—	—
„ 9	—	389	—	—	—
„ 10	—	—	—	—	—
„ 11	—	—	—	861	—
„ 12, 13	123	—	—	—	—

Casimiri Jagiellonidis: Confirmatio Statutorum de zuppis salinarum per Casimirum Magnum a. 1368 editorum a. 1451 facta. (VL. 159 — 170).

Libro IV, cap. 638.

Casimiri Jagiellonidis: Constitutio de profectione bellica, Petrcoviae a. 1457 edita. (VL. 191 — 192).

Libro III, cap. 518.

Casimiri Jagiellonidis: Confirmatio Statuti Vladislai Jagiellonis contra eos, qui excommunicationis sententias ultra annum sustinent, editi a. 1433 Cracoviae, facta Petrcoviae a. 1458. (VL. 193 — 197).

art. 1	91	—	—	—	—
art. 2	98	—	—	—	—

Casimiri Jagiellonidis: Statutum de raptoribus et invasoribus bonorum ecclesiae editum in Nova Civitate Corczin a. 1474.

Libro I, cap. 98 et cap. 163.

Casimiri Jagiellonidis: Statuta edita in Nieszova et Opoki a. 1454. (VL. 247—255).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	30	—	—	—	—
„ 2	—	—	503	—	—
„ 3, 4, 5	32	—	—	—	—
„ 6	—	—	—	598	—
„ 7	—	—	—	653	—
„ 8	—	—	492	—	—
„ 9	22	—	—	—	—
„ 10	37	—	—	—	—
„ 11	159	—	—	—	—
„ 12	157	—	—	—	—
„ 13	169	—	—	—	—
„ 14	132	—	—	—	—
„ 15	—	—	—	—	—
„ 16	a 2 b —	— 261	—	—	—
„ 17	—	373	—	—	—
art. 18	—	186	—	—	—
„ 19	—	190	—	—	—
„ 20	—	271	—	—	—
„ 21	—	—	—	846	—
„ 22	—	—	—	861	—
„ 23	—	219	—	—	—
„ 24	—	—	—	872	—
„ 25	169	—	—	—	—
„ 26	—	389	—	—	—
„ 27	—	—	—	622	—
„ 28	—	—	549	—	—
„ 29	—	—	—	847	—
„ 30	—	—	509	—	—
„ 31	123	—	—	—	—
„ 32	2	—	—	—	—
„ 33	—	—	—	688	—

Joannis Alberti: Statuta edita Petrcoviae a. 1496.

(VL. 256—281).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	—	190	—	—	—
„ 2	—	257	—	—	—
„ 3	—	190	—	—	—
„ 4	157 158	—	—	—	—
„ 5	159	—	—	—	—
„ 6	164	1	—	—	—
„ 7	165	—	—	—	—
„ 8	—	—	—	660	—
„ 9	—	—	—	—	—
„ 10	—	—	—	—	—
„ 11	—	—	530	—	—
„ 12	—	190	549	—	—
„ 13	—	190	—	—	—
„ 14	—	—	553	—	—
„ 15	—	—	565	—	—
„ 16	163	—	—	624	—
„ 17	—	—	—	678	—
„ 18	—	—	584	—	—
art. 19, 20	107	—	—	—	—
„ 21	—	—	—	640	—
„ 22	—	—	—	685	—
„ 23	—	—	563	—	—
„ 24	—	—	553	—	—
„ 25	—	—	574	—	—
„ 26	—	373	—	—	—
„ 27	—	—	—	648	—
„ 28, 29	—	—	—	654	—
„ 30	—	—	—	678	—
„ 31	—	—	510	—	—
„ 32	—	186	—	—	—
„ 33	123	—	—	—	—
„ 34	—	—	526	—	—
„ 35	—	197	—	—	—
„ 36	—	244	—	—	—

	continetur libro Correcturae I. capitulo	II.	III.	IV.	V.
art. 37	—	—	—	795	—
„ 38, 39	—	—	—	799	—
„ 40, 41, 42, 43	—	—	—	813	—
„ 44	—	—	—	853	—
„ 45	—	—	492	—	—

	continetur libro Correcturae I. capitulo	II.	III.	IV.	V.
art. 46	—	—	549	—	—
„ 47	—	—	470	—	—
„ 48	—	—	450	—	—
„ 49	82	—	—	—	—
„ 50	—	—	523	—	—
„ 51	—	390	—	—	—
„ 52	—	—	—	—	—
„ 53	166	—	—	—	—
„ 54	167	—	—	—	—

Alexander confirmat Statuta edita per proceres absente rege a. 1503. (VL. 292—294).

art. 1	32	—	—	—	—
„ 2	123, 173	—	—	—	—
art. 3	—	—	553	—	—
„ 4	—	—	563	—	—

Alexandri: Statuta edita Petrcoviae a. 1504. (VL. 294—299).

art. 1	140	—	—	—	—
„ 2	22, 146	—	—	—	—
„ 3, 4	146	—	—	—	—
art. 5	152	—	—	—	—
„ 6	—	—	—	670	—
„ 7	—	—	—	599	—
„ 8	—	288	—	—	—

Alexandri: Statuta edita in Radom a. 1505. (VL. 299—309).

art. 1	2	—	—	—	—
„ 2	3	—	—	—	—
„ 3	—	—	—	779	—
„ 4	—	—	568	—	—
„ 5	—	—	570	—	—
„ 6	168	—	—	—	—
„ 7	—	390	—	—	—
„ 8	161	—	—	—	—
„ 9	—	239	—	—	—
„ 10	—	—	596	—	—
„ 11, 12	107	—	—	—	—
„ 13	82	—	—	—	—
art. 14	82	—	—	—	—
„ 15	25	—	—	—	—
„ 16	—	—	—	666	—
„ 17	—	186	—	—	—
„ 18	—	—	526	—	—
„ 19	123	—	—	—	—
„ 20	107	—	—	—	—
„ 21	32	—	—	—	—
„ 22	—	—	—	685	—
„ 23	—	350	—	—	—
„ 24	—	—	—	681	—
„ 25	32	—	—	—	—
„ 26	—	—	453	—	—

Alexander inseri mandat privilegium Judaeorum concessum olim a Boleslao duce a. 1264. (VL. 309 — 316).

Libro IV, cap. 693 — 720.

Consuetudines terrae Cracoviensis. (VL. 325 — 333).

		continetur libro Correcturae				
		I.	II.	III.	IV.	V.
		capitulo				
art.	1	—	—	—	—	—
„	2	—	—	—	—	—
„	3	—	—	—	—	—
„	4	—	—	432	—	—
„	5	—	—	450	—	—
„	6	—	—	—	—	—
„	7	—	—	—	—	—
„	8	161	—	—	—	—
„	9	—	350	—	—	—
„	10	—	—	—	—	—
„	11	—	222	—	—	—
„	12	—	—	—	—	—
„	13	—	—	—	—	—
„	14	—	—	—	—	—
„	15	—	—	—	—	—
„	16	—	—	—	—	—
„	17	—	—	—	—	—
„	18	—	—	—	—	—
„	19	—	—	—	—	—
„	20	—	—	—	—	—

		continetur libro Correcturae				
		I.	II.	III.	IV.	V.
		capitulo				
art.	21	—	—	—	—	—
„	22	—	235	—	—	—
„	23	—	—	—	—	—
„	24	—	—	—	—	—
„	25	—	—	—	—	—
„	26	—	—	—	—	—
„	27	—	291	—	—	—
„	28	—	—	—	—	—
„	29	—	—	—	—	—
„	30	—	—	—	730	—
„	31	163	—	—	—	—
„	32	—	—	—	—	—
„	33	—	—	—	602	—
„	34	—	—	—	—	—
„	35	—	—	—	—	—
„	36	—	—	—	—	—
„	37	—	—	—	—	—
„	38	—	—	—	—	—
„	39	—	—	—	—	—
„	40	—	—	—	—	—

Alexander inserit formas iuramentorum.

art.	1	—	294	—	—	—
„	2	—	295	—	—	—
„	3	—	296	—	—	—
„	4	—	297	—	—	—
„	5	—	301	—	—	—
„	6	—	303	—	—	—

art.	7	—	304	—	—	—
„	8	—	305	—	—	—
„	9	—	306	—	—	—
„	10	—	307	—	—	—
„	11	—	308	—	—	—
„	12	—	311	—	—	—

Alexandri: Processus iuris a. 1505 confectus a Joanne Laskio.

(VL 342 — 352).

	continetur libro Correcturae capitulo I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1 } „ 6	—	261	—	—	—
„ 7 } „ 16	—	—	—	—	—
art. 17 } „ 32	—	350	—	—	—
„ 33	—	—	—	—	—

Sigismundi Primi: Statuta edita Cracoviae a. 1507.

(VL. 359 — 365).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	165	—	—	—	—
„ 2	146	—	—	—	—
„ 3	—	—	—	678	—
„ 4	—	—	—	779	—
„ 5	—	—	570	—	—
„ 6	161	—	—	—	—
„ 7	—	—	—	684	—
„ 8	—	—	—	656	—
„ 9	—	—	—	628	—
„ 10	173	—	—	—	—
„ 11	146	—	—	—	—
„ 12	—	—	—	880	—
art. 13	—	—	—	882	—
„ 14	—	—	—	673	—
„ 15	—	—	—	630	—
„ 16	—	197	—	—	—
„ 17	156	—	—	—	—
„ 18	130	—	—	—	—
„ 19	—	—	—	683	—
„ 20	171	—	—	—	—
„ 21	172	—	—	—	—
„ 22	181	—	—	—	—
„ 23	—	—	502	—	—
„ 24	—	—	549	—	—

Sigismundi Primi: Constitutiones editae Petrcoviae a. 1510.

(VL. 366 — 374).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	38	—	—	—	—
„ 2 } „ 3	39	—	—	—	—
„ 4	123	—	—	—	—
„ 5	—	—	559	—	—
„ 6	39	—	—	—	—
„ 7	—	—	510	—	—
„ 8	32	—	—	—	—
„ 9	—	—	—	670	—
„ 10	—	—	—	649	—
„ 11	165	—	—	—	—
„ 12	—	—	—	—	—
art. 13	—	—	425	—	—
„ 14	82	—	—	—	—
„ 15	—	378	—	—	—
„ 16 } „ 17	—	—	—	848	—
„ 18	—	—	—	779	—
„ 19	39	—	—	—	—
„ 20	107	—	—	—	—
„ 21	—	—	517	—	—
„ 22	—	—	—	674	—
„ 23	—	—	—	632	—
„ 24	—	—	547	—	—

Sigismundi Primi: Constitutiones ed. Petrcoviae a. 1511.

(VL. 374 — 379).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	4	—	—	—	—
„ 2	—	—	—	660	—
„ 3	—	372	—	—	—
„ 4	—	—	—	670	—
„ 5	—	—	—	657	—
„ 6	—	—	—	658	—
„ 7	—	—	—	684	—
„ 8	123	—	—	—	—
„ 9	—	257	—	—	—
„ 10	—	—	—	617	—
„ 11	—	—	547	—	—
art. 12	132	—	—	—	—
„ 13	—	221	—	—	—
„ 14	—	389	—	—	—
„ 15	—	—	—	659	—
„ 16	119	—	—	—	—
„ 17	—	373	—	—	—
„ 18	—	—	—	652	—
„ 19	—	—	497	—	—
„ 20	—	239	—	—	—
„ 21	—	—	553	—	—

Sigismundi Primi: Constitutiones ed. Petrcoviae a. 1519.

(VL. 387 — 391).

art. 1	82	—	—	—	—
„ 2	—	373	—	—	—
„ 3	13	—	—	—	—
„ 4	161	—	—	—	—
„ 5	—	—	496	—	—
„ 6	—	—	495	—	—
„ 7	32	—	—	—	—
„ 8	39	—	—	—	—
„ 9	—	315	—	—	—
art. 10	—	—	—	—	—
„ 11	—	—	—	—	—
„ 12	—	—	425	—	—
„ 13	—	—	523	—	—
„ 14	171	186	—	—	—
„ 15	—	—	597	—	—
„ 16	—	—	—	666	—
„ 17	—	—	565	—	—
„ 18	165	—	—	—	—

Sigismundi Primi: Constitutiones ed. Bidgostiae a. 1520.

(VL. 392 — 395).

art. 1} „ 2}	—	—	510	—	—
„ 3	4	—	—	—	—
„ 4	—	—	—	862	—
„ 5	—	—	—	—	—
art. 6	—	—	—	—	—
„ 7	—	—	560	—	—
„ 8	—	373	—	—	—
„ 9	—	—	—	676	—
„ 10	—	—	—	649	—

Sigismundi Primi: Statuta Thorunensia a. 1521.

(VL. 396—397).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	—	—	560	—	—
art. 2	—	—	—	—	—

Sigismundus Primus: Constitutiones ed. Petrcoviae a. 1523.

(VL. 399 — 402).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	123	—	—	—	—
» 2	—	—	573	—	—
» 3	—	—	528	—	—
» 4	—	—	—	670	—
art. 5	—	—	518	—	—
» 6	—	—	497	—	—
» 7	—	—	—	—	—
» 8	—	—	582	—	—

Formula processus iudiciarii. (VL. 403—415).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1, » 2, » 3, » 4	—	239	—	—	—
» 5	—	335	—	—	—
» 6, » 16	—	—	—	—	—
» 17	—	185	—	—	—
» 18, » 36	—	350	—	—	—
» 37, » 39	—	335	—	—	—
» 40, » 41	—	—	447	—	—
art. 42	—	—	—	—	—
» 43, » 49	—	373	—	—	—
» 50, » 61	—	—	471	—	—
» 62	—	—	490	—	—
» 63	—	—	491	—	—
» 64	—	190	—	—	—
» 65	—	—	—	—	927
» 66	—	—	—	—	928
» 67	—	—	—	—	926

Processus variarum recognitionum et inscriptionum.

(VL. 416—423).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	—	—	—	—	887
» 2	—	—	—	—	888
» 3	—	—	—	—	891
» 4	—	—	—	—	892
» 5	—	—	—	—	893
art. 6	—	—	—	—	895
» 7	—	—	—	—	896
» 8	—	—	—	—	897
» 9	—	—	—	—	899

Formulae citationum. (VL. 423 — 427).

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 1	—	—	—	—	900
„ 2	—	—	—	—	901
„ 3	—	—	—	—	902
„ 4	—	—	—	—	903
„ 5	—	—	—	—	904
„ 6	—	—	—	—	905
„ 7	—	—	—	—	906
„ 8	—	—	—	—	907
„ 9	—	—	—	—	908
„ 10	—	—	—	—	910
„ 11	—	—	—	—	911
„ 12	—	—	—	—	912
art. 13	—	—	—	—	913
„ 14	—	—	—	—	914
„ 15	—	—	—	—	915
„ 16	—	—	—	—	918
„ 17	—	—	—	—	919
„ 18	—	—	472	—	—
„ 19	—	—	—	—	920
„ 20	—	—	—	—	921
„ 21	—	—	—	—	922
„ 22	—	—	—	—	923
„ 23	—	—	—	—	924
„ 24	—	—	—	—	925

Sigismundi Primi: Decreta ed. Cracoviae a. 1527.

(VL. 471 — 479).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1 / „ 15	—	—	—	—	—
„ 16 / „ 17 / „ 18 / „ 19 / „ 20	—	—	—	864	—
art. 21	—	—	—	—	—
„ 22	—	—	—	—	—
„ 23 / „ 24 / „ 25	—	—	455	—	—
„ 26	—	—	—	—	—
„ 27	—	—	—	—	—

Sigismundi Primi: Constitutiones ed. Cracoviae a. 1532.

(VL. 499 — 512).

	I.	II.	III.	IV.	V.
art. 1	—	—	—	—	—
„ 2	—	—	—	—	—
„ 3	—	—	—	799	—
„ 4	—	—	—	871	—
„ 5	—	—	—	813	—
„ 6	—	—	—	—	—
„ 7	—	—	563	—	—
„ 8	—	—	—	—	—
„ 9	—	—	—	—	—
„ 10	—	—	—	—	—
art. 11	—	—	853	—	—
„ 12	123	—	—	—	—
„ 13	—	—	677	—	—
„ 14	—	—	—	—	—
„ 15	—	—	—	—	—
„ 16	—	—	—	—	—
„ 17	—	—	—	—	—
„ 18	82	—	—	—	—
„ 19	—	—	—	—	—
„ 20	—	—	—	—	—

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 21	—	—	—	—	—
„ 22	164	—	—	—	—
„ 23	—	—	—	—	—
„ 24	—	—	—	—	—
„ 25	—	—	—	—	—
„ 26	—	—	—	—	—
„ 27	—	—	—	—	—
„ 28	—	—	495	—	—
„ 29	169	—	—	—	—
„ 30	—	—	—	—	—

	continetur libro Correcturae I.	II.	III.	IV.	V.
	capitulo				
art. 31	—	—	—	—	—
„ 32	—	—	—	—	—
„ 33	39	—	—	—	—
„ 34	25	—	—	—	—
„ 35	—	—	—	—	—
„ 36	—	—	—	—	—
„ 37	—	—	—	—	—
„ 38	—	—	—	—	—
„ 39	107	—	—	—	—

INDEX

locorum et personarum.

A.

B.

C. et K.

D.

R.

S.

T.

INDEX VERBORUM

polonicorum.

INDEX RERUM.

A.

G.

H.

I.

M.

N.

Q.

R.

U.

V.

Errata, quae partim in imprimendo opere partim in corrigenda veteri ortographia elapsa sunt, sensum autem minime laedunt, ipse lector facile corriget. Graviora sequuntur:

in textu „Correcturae" emendanda sunt:

Capitulo	*versu*	*loco*	*lege*
88	3	et	eo
95	1	monitionise	monitionis
96	3	martium	maritum
111	8	manitestos	manifestos
118	3	uass	suas
120	2	idonaae	idoneae
123	7	abducuntur	adducuntur
136	6	porticularibus	particularibus
947	3	limitum divisionis	limitum, divisionis
213	2	inclusivae	inclusive
216	3	cenventiones	conventiones
260	5	famae, restitutionis	famae restitutionis,
270	4	citaitonis	citationis
279	5	scabinorum, iuratorum	scabinorum iuratorum
281	2	dominos	dominis
358	6	castrense, officiales	castrense officiales
385	2	udiciis	iudiciis
„	5	iquerelam	querelam
396	1	infantibus minorennibus	infantibus, minorennibus
449	6	datalitio	dotalitio
485	3	habare	habere
507	2	indifferentur	indifferenter
543	5	audauctis	adauctis
551	2	non	non re-
568	2	meleficos	maleficos
591	2	malueriut	maluerint
600	5	legitime	legitimae
609	6	domini heredis	domini, heredis
730	8	scabinorum, iuratorum	scabinorum iuratorum
764	2	indicialiter	iudicialiter
810	6	sibis	sibi
865	1	costodiant	custodiant
871	22	formae	famae

in notis autem, quae singulis capitulis praepositae sunt:

In nota praeposita capitulo	*versu*	*loco*	*lege*
25	1	art. 5.	art. 15:
92	3	art. 22	art. 14
„	5	a. 1333	a. 1433.

In nota praeposita

capitulo	*versu*	*loco*	*lege*
132	2	XXXVIII.	LXXXVIII
165	6	fol. XVIII	fol. XXVIII
169	5	art. 24	art. 25
172	1	art. 22	art. 21.
190	18	a. 1554	a. 1454
230	4	VL. 138	VL. 51.
301	2	Regni	Regno
333	2	opum	apum
373	11	art. 13.	art. 18.
389	1	***J. A.*** a. 1496	***C. J.*** a. 1454
491	*in nota* 1)	adepte	inepte
497	5	a. 1519	a. 1511.
563	5	25: De laicis seu mendicis mendicatum euntibus.	23. De laicis messis tempore de regno exire prohibitis.
604	1	art. 24.	art. 55
632	1	art. 43	art. 120
"	2	VL. 120	VL. 43.
634	1	a. 1451	a. 1447 art. 9:
665	1	art. 5	art. 6.
724	2	Tomic.	Tomiciana

pag. 236 art. 111 *continetur capitulo* 398.